

ROZPRAVY
ČESKÉ AKADEMIE CÍSAŘE FRANTIŠKA JOSEFA
PRO VĚDY, SLOVESNOST A UMĚNÍ V PRAZE.

ROČNÍK III. TŘÍDA III. ČÍSLO 1.

BADÁNÍ V OBORU SKLADBY JAZYKŮV INDOEVROPSKÝCH.

PODÁVÁ

DR. J. KVÍČALA.

ČÁST I.

V PRAZE.

NÁKLADEM ČESKÉ AKA TIŠKA JOSEFA
PRO VĚDY

PŘEDLOŽENO DNE 11. ČERVENCE 1898.

Tiskem J. Otty v Praze

PŘEDMLUVA.

Od počátku své činnosti akademické pěstoval jsem vždy se zvláštní zálibou studia syntaktická. Hlavní výsledky těchto studií podávám posluchačům svým v akademických čteních již od r. 1860. V rozličných publikacích uveřejnil jsem část těchto výsledků, ale jen skrovnou část. Nyní však z některých příčin odhodlal jsem se k uveřejnění těchto studií byť i ne soustavnému, předce obšírnějšímu.

Vede mne k tomu hlavně snaha, abych přispěl, pokud mi to možno, k horlivějšímu a bedlivějšímu pěstování syntaktických studií, která jsem vždy za *nejdůležitější* část jazykovědy pokládal a kterým posud *poměrně* málo péče bylo věnováno, tak že novým pracovníkům zbývá mnoho látky.

Vědecká skladba nemůže býti jiná než *historická.* Badatelé musí se snažiti, aby vyskoumali, pokud to vůbec možno, *původní* syntaktický význam tvarů a vazeb, aneb aspoň tu syntaktickou platnost, kterou dle památek zachovaných a dle vědecké kombinace za *nejstarší* sluší pokládati. Na tom základě pak musí badatelé další vývoj historickým způsobem sledovati.

Mnohé velmi důležité příspěvky jsou v tomto směru podány dříve od Boppa, Potta, Kühnera a j., v novější době zvláště od Delbrücka, Brugmanna a j.

Avšak největší část práce ještě zbývá. Tak na př. řecká a latinská skladba, co se praktické stránky týká, jest v mnohých soustavných dílech i monografiích velmi důkladně spracována. Ale každý, kdo v oboru řecké a latinské skladby sám podniká samostatné práce vědecké jest si toho vědom, že nesčíslné množství otázek syntakti … zycích posud není *historickým* způsobem obja

Co se germanských jazyků týká, jest velmi drahocenným základem syntaktických studií IV. část velikolepého grammatického díla Grimmova. Jakub Grimm snažil se *historický* vývoj zjevů syntaktických vyložiti a objasniti, a to na mnoze se zdarem zřejmým. Avšak na újmu bylo badáním Grimmovým, že srovnávání germanštiny s jinými jazyky indoeuropskými, ačkoli se nezřídka v díle Grimmově vyskytuje, předce není tak rozsáhlé a všestranné, jak toho jest potřebí.

Velmi důležité příspěvky k vědecké skladbě gotštiny, a sice také k historickému skoumání skladby podal kollega a přítel můj prof. Mourek; výsledků jeho badání svým časem v dalším pokračování svých studií syntaktických rozsáhlou měrou užiji.

V oboru slovanštiny skladbě posud poměrně skrovného pěstování se dostalo. Miklosichova veliká práce syntaktická (IV. svazek Srovnávací grammatiky) jest velmi záslužná; ale srovnávání slovanštiny s ostatními jazyky indoeuropskými jest v tomto znamenitém díle předce jen nedostatečně provedeno. Miklosich podal cenné a důležité příspěvky ku poznání historického vývoje skladby slovanských jazyků; avšak že hojné otázky, jež se v této příčině položiti musí, od Miklosiche rozřešeny nejsou, o tom se každý, kdo syntaktická badání v tomto směru podniká, přesvědčiti může. Na mnoze podává Miklosichova práce syntaktická jen material, ne soustavné a vědecké spracování. Zvláště co se skladby českého jazyka týká, není Miklosichovo dílo dostatečné. Jeví se to již v tom, že Miklosich při sbírce materialu českého nepočínal si samostatně, nýbrž že spolehal na sbírky cizí, které jsou zajisté záslužné, ale nejsou vždycky na základě přísně vědeckém založeny. Není tuším potřebí podotknouti, že tím, co zde řečeno, nikterak nechci zlehčovati a snižovati zásluhy skutečně převeliké díla Miklosichova.

Cenné a důležité příspěvky k české a vůbec slovanské skladbě podány jsou od rozličných badatelů, mezi nimiž zvláště připomenouti sluší prof. M. Hattalu a školního radu Fr. Bartoše. Ale celkem jest zajisté oprávněno tvrzení, že skladbě slovanštiny a zvláště češtiny nedostalo se posud náležitého spracování, při čemž ovšem míním spracování *skutečně vědecké,* které dle mého přesvědčení musí míti ráz *historický.* Pouhá konstrukce skladby, utvořená *jenom* na základě pravidel logiky, jest *prakticky* užitečná, je-li obratně provedena, ale nevyhovuje požadavkům přísné vědy. Bylo by velmi

žádoucno, kdyby u nás syntaktickým studiím větší píle a pozornost byla věnována.

Podávám zde příspěvky, ne soustavnou práci; ale mínim předce, že formalným upravením těchto příspěvků a jich pořadem hlavní rysy toho naznačeny jsou, jaký ráz a směr by soustavná práce míti měla.

V příspěvcích těch budu pokračovati, a podám příště nejdříve v II. části dodatečné příspěvky k nauce o zájmenech. V těchto dodatcích zvláště obsaženy budou nové důvody, kterými výklad svůj o vzniku a původním významu zájmena zvratného odůvodniti hodlám. Mezi tiskem této práce konal jsem o zájmenech další studia a sbírky, na jichž základě jsem již do této I. části některé výsledky vložil, největší část výsledků musil jsem však odložiti do II. části. — Hlavně však v II. části podány budou syntaktické příspěvky k nauce o *jméně*.

Při této I. části laskavou ochotou zvláště pánů professorů Hattaly, Mourka, Ant. Truhláře, Alfr. Ludwiga dostalo se mi podpory a rady, za kterou veřejné díky vzdáti jsem povinen Příspěvků, kterýchž mi tito badatelé poskytli, bude také ještě v II. části v dodatcích užito. Taktéž vzdávám díky p. prof. Zubatému, který radou svou v leckterých věcech se vzácnou ochotou mi byl nápomocen a také na tiskové chyby mne upozornil.

Rejstříky k této I. části pořídil kollega Dr. Vysoký, a to se vzornou pečlivostí a s ochotou přátelskou.

Jak rozsáhlou měrou jsem badání Brugmannových a Delbrückových použil a jak cenným základem tato badání při mých studiích byla, o tom podává sice práce tato sama všude zřejmé svědectví; ale pokládám předce za svou povinnost, i v předmluvě vděčně připomenouti, jakého neocenitelného poučení se mi z prací těchto badatelů dostalo.

Dr. *J. Kvíčala.*

O p r a v y.

Na	str.	1	v	ř.	17	sh.	čti	*αὐτήν* místo *αὑτήν*
»	»	2	»	»	22	sh.	»	přidaným m. přídavným
»	»	9	»	»	5	zd.	»	*μῆνα*
»	»	10	»	»	5	sh.	»	*αὖθι*
»	»	11	»	»	6	sh.	»	*ἐχόμην*
»	»	11	»	»	9	sh.	»	*ἰδόντας*
»	»	15	»	»	20	zd.	»	śikṣ̌ayasi
»	»	20	»	»	16	sh.	»	bálam
»	»	23	»	»	15	zd.	»	*φῶς ἕο ἐστί*
»	»	23	»	»	4	zd.	»	*δοθῆναι*
»	»	28	»	»	22	sh.	»	śikṣ̌ayasi
»	»	29	»	»	4	sh.	»	aojaṅha
»	»	31	»	»	16	sh.	»	Brugmanna
»	»	31	»	»	20	sh.	»	*ἧμιν*
»	»	36	»	»	13	zd.	»	sebě
»	»	37	»	»	4	sh.	»	prědъ místo předь
»	»	37	»	»	14	zd.	»	*sobě* (si) sám místo *sobě* samému
»	»	44	»	»	4	zd.	»	otъ
»	»	45	»	»	13	zd.	»	inter vos amatis
»	»	46	»	»	18	sh.	»	osculationes
»	»	46	»	»	21	sh.	»	otьrivati
»	»	52	»	»	13	sh.	»	vъzьmъše
»	»	52	»	»	16	sh.	»	donьdeže
»	»	52	»	»	18	zd.	»	rěčь
»	»	52	»	»	3	zd.	»	svoimъ językomъ vъskriča
»	»	52	»	»	1	zd.	»	imъ
»	»	53	»	»	3	sh.	»	tvorьca
»	»	53	»	»	4	sh.	»	vьsѣmъ
»	»	53	»	»	5	sh.	»	kъde Avelь
»	»	56	»	»	8	zd.	»	*ἐμοί*
»	»	58	»	»	18	sh.	»	bližьnjuumu
»	»	60	»	»	11	zd.	»	Cist. IV, 2, 8
»	»	68	»	»	12	sh.	»	= místo —
»	»	68	»	»	18	zd.	»	jednotnému m. množnému
»	»	69	»	»	12	zd.	»	tyto uvádí
»	»	71	»	»	8	sh.	»	otьčьstvije
»	»	71	»	»	9	sh.	»	posadimь na svojemь
»	»	71	»	»	15	sh.	»	sъključišę
»	»	71	»	»	12	zd.	»	*κεῖται*

Na str. 72 v ř. 22 sh. čti *ὅτε*
» » 83 » » 15 sh. » teď
» » 84 » » 16 zd. » *δεύτερόν σε*
» » 87 » » 3 zd. » sь místo sв
» » 88 » » 5 zd. » čiž, vlastně číš (přehlas. z čúš)
» » 92 » » 20 zd. » *εἴσεαι*
» » 104 » » 14 sh. » *ἐστί*
» » 105 » » 20 sh. » Platon Pol.
» » 110 » » 10 zd. » *ἡμεῖς*
» » 117 » » 10 zd. » sá, sá̄
» » 119 » » 6 sh. » sa, sā
» » 119 » » 11 sh. » tḗ, tā́s, tā́ni
» » 119 » » 17 sh. » hō, hā
» » 119 » » 5 zd. » sbírky I.
» » 120 » » 16 sh. » proethnické
» » 126 » » 23 sh. » *οὗτος*
» » 129 » » 10 zd. » *οὗτός γ'*
» » 133 » » 2 zd. » křivánek
» » 133 » » 11 sh. » *παρὰ*
» » 145 » » 17 sh. » *Δ* 163
» » 152 » » 20 sh. » jъ
» » 161 » » 11 zd. » *B* 80
» » 174 » » 6 zd. » (s přízvukem)
» » 186 » » 1 zd. » *ȏ*
» » 186 » » 2 zd. » *ȏ*

Zájmena osobná.

Kdy se užívá nominativu zájmen osobných v řečtině a v latině a kdy ne? Proč v němčině nominativ zájmen osobných se klade, i kde není důrazu?

V řečtině a latině kladou se nominativy zájmen osobných za příčinou naznačení podmětu věty z pravidla jen tehdáž, pronášejí-li se se zvláštním důrazem, což zvláště při protivách se děje. Není-li takového důrazu, nenaznačuje se podmět zájmenem osobným, nýbrž postačuje pouhý tvar slovesný, v kterém zároveň dostatečné označení podmětu obsaženo.*) Tedy na př. Hom. Ξ 5 násl. praví Nestor Machaonovi: *ἀλλὰ σὺ μὲν νῦν πῖνε καθήμενος αἴθοπα οἶνον... αὐτὰρ ἐγὼν ἐλθὼν τάχα εἴσομαι ἐς περιωπήν.* ι 43 násl. *ἔνθ' ἤτοι μὲν ἐγὼ διερῷ ποδὶ φευγέμεν ἡμέας | ἠνώγεα, τοὶ δὲ μέγα νήπιοι οὐκ ἐπίθοντο.* κ 307 násl. *Ἑρμείας μὲν ἔπειτ' ἀπέβη πρὸς μακρὸν Ὄλυμπον | νῆσον ἀν' ὑλήεσσαν, ἐγὼ δ' ἐς δώματα Κίρκης | ἤια, πολλὰ δέ μοι κραδίη πόρφυρε κιόντι.* κ 336 *ὣς ἔφατ', αὐτὰρ ἐγώ μιν ἀμειβόμενος προσέειπον.* ν 297 násl. *σὺ μὲν ἐσσι βροτῶν ὄχ' ἄριστος ἁπάντων | βουλῇ καὶ μύθοισιν, ἐγὼ δ' ἐν πᾶσι θεοῖσιν | μήτι τε κλέομαι καὶ κέρδεσιν.* Nebo Xen. Kyr. V, 1, 7 *ἀλλὰ πάντως καὶ σὺ ὄψει αὐτήν.* Plaut. Most. I, 3, 147 *Tu* me amas, *ego* te amo. Hor. Ep. I, 10, 6 *tu* nidum servas, *ego* laudo ruris amoeni rivos. Cic Phil. 2, 21 Et *tu* apud patres conscriptos contra me dicere ausus es?

Naproti tomu není však zájmeno položeno na př. v těchto větách: Hom. ι 32 *ἔνθεν δ' ἐννῆμαρ φερόμην ὀλοοῖς ἀνέμοισιν.* κ 70 *ὣς ἐφάμην μαλακοῖσι καθαπτόμενος ἐπέεσσιν.*

Veni, vidi, vici. Řečník praví na konci své řeči: Dixi (ne ego dixi).

Co se týká neužívání zájmen osobných v těchto případech, shodují se s řečtinou a latinou slovanské jazyky; na př. Sil jsem proso na souvrati (Erben, proston. písně 201). Slyšel jsem, viděl jsem | koníčky řejchtati (Erben 457). Nic nedbám, jen když mám | pod okny zahrádku (Erben 140).

*) Mylně se v této příčině někdy říká, že se **zájmeno osobné** ***vynechává***, kterýž výraz vznikl přihlížením k německému jazyku. Správně **má se ří[illegible]á za potřebné**, užiti k naznačení podmětu *ještě také zájmena osobného*

Naproti tomu v němčině podmět musí zájmenem osobným se naznačiti i v těch případech, *kde není žádného důrazu*. Na př. svrchu uvedené Hom. κ 70 *ὣς ἐφάμην musí* býti přeloženo: So *sprach ich*. *Veni* musí se přeložiti: Ich kam, a jen to jest možno, že při takovém proslovení, jako veni, vidi, vici může se v němčině podmět *ich* jen při *prvním* slovese naznačiti a *nemusí* býti při druhých slovesech opakován (ale může), tedy: Ich kam, sah, siegte.

Příčina tohoto rozdílu mezi řečtinou, latinou, slovanštinou s jedné a němčinou s druhé strany jest zajisté ta, že v němčině záhy jednotlivé tvary slovesné naznačující rozličné osoby *rozmanitým porušením vespolek splynuly, pročež jazyk, aby vyhověl požadavku jasnosti, musil užiti k rozlišení osob toho prostředku, že osobu naznačoval zájmenem osobným i tu, kde není žádného důrazu.**)

Již v gotštině na př. nam, habaida jest = cepi, cepit, habebam, habebat. V trpném rodě pak, pro který gotština ještě má tvar zvláštní, haitada jest vocor i vocatur, a v množném čísle dokonce haitanda = vocamur, vocamini, vocantur. V němčině pak na př. bindet jest = ligat, ligatis, ligate; binden = ligamus, ligant, ligare; sprach = dixi, dixit atd.

Naproti tomu v řečtině, latině, slovanštině a v jiných jazycích indoevropských nezakusily tvary slovesné tak velikého porušení a zůstaly slovným svým zněním více od sebe odděleny, pročež nebyla tou měrou, jako v němčině, pocitována potřeba, osobu, která beztoho již tvarem slovesným naznačena jest, ještě také nadbytkem naznačiti přídavným zájmenem osobným.**)

Že tento výklad správný jest, vychází z gotštiny a němčiny na jevo.

V gotštině platilo totéž pravidlo, jako v řečtině, latině, slovanštině, poněvadž pouhé slovesné tvary byly za dostatečné k naznačení osob cítěny a pokládány, protože tehdáž nebylo ještě tak značného porušení a smíšení rozličných tvarů slovesných, ačkoliv ovšem toto porušení již začínalo, jak dokazují svrchu uvedené příklady (nam = cepi, cepit; haitada = vocor, vocatur; haitanda = vocamur, vocamini, vocantur). Ulfilas všude řecké *λέγω* překládá *qvitha*, *καθεύδει* slêpith, *εἴδομεν* sêhvum, *ἠκούσατε* háusidêduth, *φιλοῦσι* frijônd. Jest to v gotštině tak běžné a obyčejné, že neuznal Grimm ani za nutné, pro toto neužívání zájmen osobných zvláštní citáty uvésti. Naopak uvádí jen doklady připojení zájmen osobných k tvarům slovesným. Ve větší části těchto od Grimma uvedených příkladů jest ovšem již v řeckém originálu zájmeno osobné, jako Ulf. Matth. 5, 22 *ik* qvitha = *ἐγὼ λέγω*; II. Cor. 12, 15 *ik* fraqvima = *ἐγὼ δαπανήσω*; Eph. 6, 21 *ik* táuja = *ἐγὼ πράσσω*. Důležitější jsou ty příklady, v kterých v gotštině osobné zájmeno se vyskytuje, ačkoliv v originálu není, jako Marc. 14, 63 thaúrbum *veis* = *χρείαν ἔχομεν*; Eph. 6, 21 *ik* táuja = *πράσσω*. Mezi 17 od Grimma uvedenými příklady jsou tyto dva jediné tohoto druhu. Takové příklady však se i v řečtině, latině, slovanštině vyskytují.

*) Taktéž v románských jazycích nastala z též příčiny nutnost, přidávati k tvarům slovesným zájmena osobná, jako v italštině, ve franštině atd., kde není již možno říci amo, parle, nýbrž musí se říci *io amo, je parle*.

**) Ovšem předce vyskytuje se i v těchto jazycích nominativ zájmen osobných za příčinou naznačení podmětu, kde by toho potřebí nebylo. Srv. str. 9—14.

O staré horní němčině praví Grimm: »In der ahd. sprache, bei noch scharf genug geprägter Verbalflexion, sehen wir gleichwol die einschaltung des pron. schon zur regel, sein wegbleiben zur ausnahme geworden« (IV, str. 203). V nejstarších staroněmeckých pramenech jest, jak Grimm na str. 210 praví, týž poměr jako v gotštině, zvláště u K quidu iu (dicam vobis) 17[b], niwillu (nolo) 18[b], ni kiparac (non abscondi) 20[b] atd.; ale předce také ni kêanc *ih* (non ambulavi) 26[a], *ih* suîgêta (tacui). Ale na str. 212 praví Grimm: »Dass die verwendung des pron. im fortschritt begriffen ist, leuchtet ein; N. und W., aus welchen ich belege zu geben für überflüssig hielt, entrathen seiner selten.«

V středoněmčině jest, jak Grimm IV, 215 násl. vykládá, užívání indikativu *bez osobného zájmena* ještě mnohem více obmezeno, a jsou jen jisté případy, v nichž může slovesný tvar indikativu býti bez zájmena osobného.*)

V nové němčině jest vlastně možnost užívání slovesného tvaru bez zájmena osobného obmezena jen na ten případ, když spojena jsou dvě slovesa nebo více spojkou (obyčejně spojkou *und*), jako v příkladě již svrchu uvedeném: ich kam, sah, siegte, nebo: ich sehe und höre nichts, du gehst und kommst nicht wieder. Grimm dokládá, že kromě tohoto případu jen v jistých formulích může slovesný tvar I. osoby býti bez zájmena osobného, jako: bitte, danke, geschweige; dále praví: »auch im kaufmännischen stil: anbei *übersende*, inhalt *habe* empfangen« (str. 218). Avšak tyto doklady z kupeckého obyčeje vzaté nemají pražádné váhy a důležitosti v příčině historického postupu jazykového. To zajisté nejsou zbytky starého způsobu, nýbrž to jsou **nové** skráceniny, v jakých si libuje nejen sloh kupecký, nýbrž také konversace. Tak se vytvořil teprv za naší paměti konversační výraz, »habe die Ehre« místo »ich habe die Ehre«, což nemá na prosto žádné historické ceny, nebo »küss' die Hand«. Na otázku »wirst du schon kommen?« odpovídá se často skráceným »komm' schon«. Takovéto skráceniny vznikají stále takřka pod očima *za příčinou pohodlnosti*. Stereotypní rčení, kterých se stokrát a tisíckrát užívá, skracují se až na nejmenší míru. Tak se skrátilo naše »dobré jitro« v »dobrýtro«, tak se u nás v mluvě uliční slýchá v nejnovější době »tě Bůh«, což jest ellipse místo »pozdrav tě Bůh«, tak se v němčině slýchá nyní místo »guten Morgen« jen pouhé »Morgen«, i mohly by nesčíslné takové *nové* skráceniny uvedeny býti.

Někdy i také v ušlechtilejší mluvě vznikají takové skráceniny, které nesmíme pokládati za zbytky staré mluvy. Zajímavý toho doklad jest německé *sprachs* (dixit), o čemž Grimm praví: »doch hat die *neuere* poesie, in edlem feierlichen ton, eingeführt: *sprachs* (dixit), wobei aber das oblique *es* nicht wegbleiben darf.« Také toto *sprachs* nesmí býti pokládáno za historický zbytek starobylý, nýbrž jest to *nový pokus*, jak také Grimm uznává. Domnívám se, že toto *sprachs* vzniklo snahou německých překladatelů homerských básní, kteří epické ἦ (vece) chtěli co nejstručněji přeložiti.

O staronordické Eddě praví Grimm (str. 219), že není náchylna k vynechání osobného zájmena, naopak že libuje si v opětování zájmena I. osoby

*) Grimm rozděluje, co se indikativu týká, vš ... -gorií.

jednotného čísla, poněvadž klade toto zájmeno často nejprv samostatné a pak ještě jednou v příponě, jako Saem 83[b] thô *ec* einn um kom*c*.

V angličině a danštině, v kterýchžto jazycích rozeznávání slovesných tvarů zmizelo, jest naprosto nutno, osoby rozeznávati připojením zájmen osobných.

Ze všeho toho, co Grimm o germánských jazycích vyložil, vycházejí tyto výsledky:

a) Za nejstarších dob postačovaly obyčejně tu, kde žádného důrazu není, pouhé tvary slovesné bez osobného zájmena.

b) Avšak již za nejstarších dob jeví se vedle toho také příklady užívání osobného zájmena i tu, kde není důrazu.

c) Užívání osobných zájmen se v historickém postupu vzmáhalo, čehož příčinou jest to, že přesné rozeznávání tvarů slovesných znenáhla mizelo a snaha po jasnosti rozsáhlejšího užívání osobných zájmen vyžadovala.

d) Nelze však v této příčině jistou určitou progressi naznačiti, nýbrž lze jen všeobecně tvrditi, že mizení rozdílu slovesných tvarů mělo za následek stále hojnější užívání zájmen osobných, tak že konečně v těch jazycích germánských, v nichž rozdíly tvarů slovesných docela aneb téměř docela zmizely, užívání zájmen osobných stalo se nutným požadavkem jasnosti mluvy.

* * *

Při této příležitosti uvádím z češtiny dva zajímavé doklady toho, jak lid usiluje o jasné rozeznávání osob tvary slovesnými naznačených. Jsou to případy, v kterých lid veden jsa snahou po jasnosti za příčinou rozeznávání **chybné** tvary vytvořil. Správné tvary 3. osoby mn. č. jsou: mluví, sedí, chodí; avšak poněvadž se tu neliší 3. osoba množného čísla od 3. osoby jedn. čísla, říká lid náš: mluvějí, sedějí, chodějí nebo mluvěj', seděj', choděj', aby se tvar poněkud nepohodlný skrátil. Ovšem čtením správných tvarů v knihách a časopisech také do lidu vniklo již užívání tvarů mluví (dicunt), sedí (sedent), ale předce ještě často slýchati lze tvary chybné, které však mají výhodu jasnosti. Z též snahy po jasnosti ani vzdělaní lidé, kteří dobře znají tvary správné a kteří *píšíce* výhradně jen tvarů správných užívají, *v mluvě obyčejné* neštítí se užiti oněch tvarů chybných.

Druhý příklad jest tvar *bys* místo správného *by*. Dobrovský Gram. 309: »In secunda persona rectius olim *by* e. g. Čemu by ty nerozkázal. Br. Moudr. 11, 25 — non bys ty. Neměl by (ty) nade mnou moci nižádné Jan 9, 11. Recentiores ambiguitatem vitaturi ponunt *bys*.«

Tento tvar *bys* pak nabyl takového rozšíření, že správný tvar 2. osoby *by,* protože se rovná 3. osobě a tedy nevyhovuje požadavku jasnosti, *nyní* úplně zanikl.

Nepřímé pády zájmen osobných.

Co se nepřímých pádů týká, rozeznávati sluší také v této příčině dva případy, totiž a) je-li důraz na zájmeně osobném, což zvláště se vyskytuje při protivách, a to buďto zřejmě a výslovně naznačených (na př. bratr dal tu

knihu *mně* a ne *tobě*), nebo kde protivu doplniti lze (na př. *i tobě* se to může státi = ne jen *mně*, nýbrž *i tobě* se to může státi), b) není-li žádného takového důrazu.

V tomto druhém případě není ovšem z pravidla v žádném jazyku možno, vynechati zájmeno osobné, ačkoli není žádného důrazu v něm; neboť vynecháním by jasnosti, která jest hlavním požadavkem mluvy, újma se stala. Má-li se na př. říci »dal jsem ti knihu«, kde na zájmeně »ti« není pražádného důrazu, nemůže se předce v žádném jazyku toto bezpřízvučné »ti« vynechati, poněvadž by se nevědělo, *komu* jsem knihu dal.

Avšak řečtina předce i v této příčině rozlišuje svrchu uvedené dva případy i v nepřímých pádech, a sice u zájmena 1. osoby nejen přízvukem, nýbrž i tvarem (*ἐμοῦ* opp. *μου, ἐμοί* opp. *μοι, ἐμέ* opp. *με*), u zájmena 2. osoby a u zájmena *οὗ* přízvukem; užíváť v prvním případě tvarů přízvučných a u 1. osoby také plnějších, v druhém případě tvarů enklitických.

* * *

Velmi zajímavá shoda vyskytuje se tu mezi řečtinou a slovanštinou.

V starobulharštině vedle plnějších a důraznějších tvarů dat. **мънѣ, тебѣ, себѣ** jsou tvary příklonné **ми, ти, си**; vedle acc. **мене, тебе, себе**, kteréž tvary vlastně jsou genetivy, jsou slabší tvary, jež vlastně jsou pravými akkusativy, **мѧ, тѧ, сѧ**. V dativě množného čísla vedle tvarů **намъ, вамъ** jsou tvary **ны, вы**, v akkusativě množného čísla vedle **насъ, васъ** tvary **ны, вы**. K tomu přichází, že v akkusativě 3. osoby masc. (eum) vedle sebe jsou tvary **ѥго** (vlastně genetiv) a **и**.

V češtině vedle sebe jsou dat. mně, tobě, sobě a slabší mi, ti, si; akk. mne, tebe, sebe a příklonné mě, tě, se. Dále v češtině jeho, jemu a vedle těchto tvarů ho, mu. Tvary z jiných živých jazyků slovanských a hojné citáty jakožto doklady ze starobulharštiny a z živých jazyků slovanských uvádí Miklosich, Vergleichende Gramm. der slav. Sprachen. IV, str. 72 násl.

* * *

Velmi hojné a důležité příspěvky k nauce o užívání tvarů důrazových a slabších (bezpřízvučných) v nářečích a různořečích moravských podává Bartoš v »Dialektologii moravské«. 1886.

Uvádím z tohoto díla některé zjevy, k nimž své úvahy připojuji.

1. V různořečí zlinském vyskytuje se v akkusativě a v genetivě zájmena 1. osoby nyní jen *mne*. O tvarech *mňa* a *ňa*, které se na př. v nářečí valašském vyskytují, praví Bartoš: »Tvarů *mňa* a *ňa* již ani od nejstarších lidí neslyšeti, ale v písních se často vyskytují.«

V dativě zlinského různořečí jsou tvary *mi, mne*; ale v užívání těchto tvarů není toho rozdílu, který v češtině jest mezi *mně, mi* (dal *mne* to, ne *tobě* = *ἔδωκε τοῦτο ἐμοί, οὐ σοί*; dal ***mi*** knih — ***ἔδωκέ μοι τὸ βιβλίον***), nýbrž vyvinul se rozdíl jiný; *v dativě bez* ... ve významu

důrazovém (*ἐμοί*); v dativě předložkovém však *mne*. Jest to patrně pozdější porušení. V různořečí zlinském zanikla snaha a potřeba rozlišovati u zájmena 1. osoby tvary plnější a slabší tím způsobem, jako to starobulharština a čeština činí, i zřeklo se nyní dokonce toto podřečí dvojitosti tvaru v akkusativě a genetivě, a podrželo jen tvar jeden, *mne*.

V dativě se udržely dva tvary, *mi, mne*; poněvadž pak zaniklo vědomí, že tvary ty se liší jako *μοι*, *ἐμοί*, vytvořil lid *jiný rozdíl*, a sice dle toho, stojí-li dativ sám o sobě aneb ve spojení s předložkou. Jeví se v tom jakási šetrnost jazyková, pro kterou četné příklady v mluvě lidské se naskytují. Vyskytuje-li se dvojitost tvarů, snaží se jazyk tyto dva tvary nějak rozlišiti; sice by jeden z obou tvarů byl zbytečný. Zanikne-li kde snaha rozlišovací, tu také jeden z obou pokusů odumírá, čehož jest poučným příkladem zlinské různořečí, v kterém *ňa* v akk. a gen. zaniklo, a jen *mne* zůstalo. Někdy po zaniknutí staršího rozlišování vzniká nové rozlišování na jiném základě; a také toho zajímavým dokladem jest zlinské různořečí vzhledem k užívání dativných tvarů *mne*, *mi*.

Ostatně v tomto podřečí zbytek rozlišování staršího se jeví; neboť u zájmena 2. osoby v genetivě a akkusativě naznačuje se důraz tvarem plnějším tebe (*tebe* sa nebójím), bez důrazu klade se ťa.

Co se spojení s předložkami týká, jest tu nestejnost a nedůslednost. Po předložce *do* klade se gen. *ťa*, po ostatních předložkách gen. *tebe*. V akkusativě jest obyčejně ťa, jako: za ťa, pro ťa, o ťa.

Zajímavo by bylo věděti, zdali v zlinském různořečí v dativě tvary *tobě*, *ti* jsou tak rozlišeny jako v češtině a zdali se tedy zde starý způsob zachoval, čili nastalo zde také již to rozlišení, jaké se v 1. osobě u dativu *mne*, *mi* jeví. O tom ovšem nemohu na ten čas určitě se vyjádřiti, poněvadž neznám z vlastního pozorování jemnějších zvláštností tohoto různořečí.

2. V témž různořečí tvaru *jeho* užívá se jen po předložkách (od něho); jinak užívá se tvaru *ho* i v důrazném smyslu: *ho* sa já nic nebójím. V dativě jest tvar *jem* předložkový (přišla k něm stařenka) i bezpředložkový (Pambů jem odpusť). Jak se druhého tvaru dativu *mu* užívá, Bartoš nepraví. Také zde jeví se v užívání tvaru *ho*, *jeho* porušení totéž, jako v užívání tvarů *mi, mne*.

* * *

Také v sanskrtě vyskytují se u zájmen osobných vedle sebe tvary silnější a slabší, a sice v akk. sing. *mâm*, *tvâm* a *mâ*, *tvâ*; v dat. sing. *mahjam*, *tubhjam* a *mê*, *tê*; v gen. sing. *mama*, *tava* a *mê*, *tê;* v akk. plur. *asmân*, *jušmân* a *nas*, *vas;* v dat. plur, *asmabhjam*, *jušmabhjam* a *nas*, *vas;* v gen. plur. *asmâkam*, *jušmâkam* a *nas*, *vas;* v acc. dual. *âvâm*, *juvâm* a *nau*, *vâm;* v gen. dual. *âvajôs*, *juvajôs* a *nau*, *vâm;* v dat. dual. *âvâbhjâm*, *juvâbhjâm* a *nau*, *vâm*. Není mi však známo z dotyčné literatury vědecké, zdali tak v sanskrtě rozdíl proveden jest, aspoň částečně takovým způsobem, v řečtině a v slovanštině.

* * *

I.

V latině jsou též vedle sebe tvary silnější a slabší, a sice v gen. sing. *mei, tui, sui* a *mis, tis, sis,* na př. Plaut. Mil. gl. IV, 2, 42 quia *tis* egeat; Trin. II, 2, 63 ne *tis* alios misereat.

Avšak latina nepoužila této rozdílnosti tvarů k dosažení podobného výsledku, jaký se v řečtině a v slovanštině jeví. V latině byly tvary mis, tis, sis starší; ještě za doby trvání těchto tvarů vznikly pozdější tvary mei, tui, sui; ale ač obojí tvary po nějakou dobu současně vedle sebe byly, nepoužilo se jich k naznačení takového rozdílu, jako v řečtině, nýbrž starší tvary ustupovaly, až docela zanikly. Dle svědectví Quintilianova VIII, 3, 25 užíval prý Vergil tvaru *mis,* kteréž zprávě dle mého mínění sluší věřiti, poněvadž Vergilius vůbec liboval si v užívání archaických tvarů, jimiž veršům svým chtěl dodati vážnosti a důstojnosti. Kromě toho Vergilius dosti rozsáhlou měrou napodobil Ennia, jenž tohoto tvaru zajisté častěji užíval, ač jen jeden příklad zachován: ingens cura mis cum concordibus aequiperare (u Prisciana 955, viz L. Müllera sbírku v. 145). Avšak v rukopisech Vergiliových nemáme žádné podpory a proto nelze nikde pokus učiniti, aby tento tvar do textu Vergiliova byl uveden. Nepřímo pak lze ze svědectví Quintilianova, jež *pouze* Vergilia se týká, souditi, že za doby Augustovy Vergilius *jediný* ono archaické a již odumřelé *mis* převzal.

V dativě sing. jest vedle *mihi* skrácený a slabší tvar *mi.* V užívání tohoto tvaru jeví se zcela zřejmě, že latina neměla žádné náklonnosti k tomu, aby současné existence dvojího tvaru užívala k naznačení formalného rozdílu. *Mi* vyskytuje se v latině od doby Enniovy a Plautovy a zdá se, že byl tento tvar v mluvě všední oblíben, neboť nalézá se často u Plauta, Terentia, v Horatiových satirách, v listech Ciceronových a v jiných listech, ale ničím nelze dokázati, že by snad jevily se aspoň stopy podobného rozdílu, jaký jest v řečtině mezi *ἐμοί* a *μοι.* Probral jsem za tou příčinou zlomky Enniovy, v kterých se tvar *mi* 9krát, *mihi* 13krát vyskytuje. Tu přichází na jevo toto: Ve verši Enniově *mi* soli caeli maxima porta patet jest *mi* s *důrazem* řečeno, což dokázáno přídavkem *soli* a předcházejícím veršem si fas endo plagas caelestum ascendere cuiquamst. — Dále dokazuje zlomek z Enniova Thyesta u Cicerona Tusc. III, 19, 44 pol *mihi* fortuna magi' nunc defit quam genus; namque regnum suppetebat *mi,* že tu Ennius *mihi, mi* promiscue užil. — V zlomku *mi* ausculta, nate, pueros comburi iube (u Nonia 246, 11) jest *mi* na začátku věty, a tedy *důrazně* položeno. Konečně také v slavném verši Enniově nec *mi* aurum posco nec *mi* pretium dederitis (Cic. de off. I, 12, 38) jest, jak myslím, *mi* důrazné řečeno; neboť Pyrrhus zde *svůj* obyčej rozeznává od způsobů *jiných* vojevůdců, kteří kořistiti chtí berouce výkupné za propuštění zajatců. Tedy ze všech 9 míst, na nichž se vůbec u Ennia *mi* vyskytuje, 4 jeví důrazné užívání tvaru *mi* a na jednom místě jest *mi* promiscue vedle [illegible]o. Tím jest podán důkaz svrchu vysloveného tvrzení, že latina [illegible]í náchylnosti k takovému rozlišování, jaké se v řečtině

Výjimky v řečtině.

Výjimky od pravidel svrchu vytčených v řečtině se sice vyskytují, avšak nejvíce a obyčejně v jistých utkvělých rčeních, v nichž důraznost tvarů *ἐγώ*, *ἐμοί* atd. během dob a působením častého užívání se oslabila. Velmi často jsou však výjimky jen zdánlivé, čehož několik příkladů zde budiž uvedeno.

a) Hom. *Α* 207 násl. praví Athene Achilleovi

ἦλθον ἐ γ ὼ παύσουσα τὸ σὸν μένος, αἴ κε πίθηαι,
οὐρανόθεν· πρὸ δέ μ' ἧκε θεὰ λευκώλενος Ἥρη.

Poněvadž se Achilleus ve verši 202 tázal *τίπτ' αὖτ', αἰγιόχοιο Διὸς τέκος, εἰλήλουθας;* očekáváme jen odpověď *ἦλθον*; neboť Achilleus se tázal, proč Athene *přišla*, ne proč právě *Athene* přišla. Avšak Homer uznal za vhodné, důrazně vytknouti protivu mezi Athenou, jež byla vyslána, a Herou, která vlastně Athenu vyslala: *πρὸ δέ μ' ἧκε θεὰ λευκώλενος Ἥρη* (srv. verš 195, v kterém také již praveno *πρὸ γὰρ ἧκε θ. λ. Ἡ.*); a proto přidáno výslovně *ἐγώ*.

V Odyssei *κ* 56 násl. vypravuje Odysseus:

ἔνθα δ' ἐπ' ἠπείρου βῆμεν καὶ ἀφυσσάμεθ' ὕδωρ,
αἶψα δὲ δεῖπνον ἕλοντο θοῇς παρὰ νηυσὶν ἑταῖροι.
αὐτὰρ ἐπεὶ σίτοιό τ' ἐπασσάμεθ' ἠδὲ ποτῆτος,
δὴ τότ' ἐ γ ὼ κήρυκά τ' ὀπασσάμενος καὶ ἑταῖρον
βῆν εἰς Αἰόλου κλυτὰ δώματα·

Mohlo by se zdáti, že zde ve verši 59 *ἐγώ* zbytečně položeno; avšak při bedlivějším pozorování přichází na jevo, že Odysseus chtěl důrazně vytknouti protivu mezi soudruhy svými (*ἑταῖροι*) a sebou samým jakožto *náčelníkem*. Mezi tím, co soudruhové (*ἑταῖροι*) odpočívali, uznal Odysseus za nutné, aby *on sám* vezma si s sebou hlasatele a jednoho soudruha k obydlí Aiolovu šel.

b) Hom. *θ* 487 násl. praví Odysseus k Demodokovi

Δημόδοκ', ἔξοχα δή σε βροτῶν αἰνίζομ' ἁπάντων·
ἢ σ έ γ ε μοῦσ' ἐδίδαξε Διὸς παῖς, ἢ σ έ γ' Ἀπόλλων

Zde nejen důrazný tvar *σέ* položen, nýbrž k tomu ještě *γε* přidáno za účelem *zvýšení důrazu*, a zřejmo jest, že Odysseus Demodoka, jenž tak výborně pěje, klade naproti jiným pěvcům.

Y 179 násl.

Αἰνεία, τί σὺ τόσσον ὁμίλου πολλὸν ἐπελθὼν
ἔστης; ἦ σέ γε θυμὸς ἐμοὶ μαχέσασθαι ἀνώγει.

t. j. *tebe* zajisté mysl pudí, abys se mnou bojoval; *jiní* neodvažují se toho, aby se mi vstříc postavili.

Her. VII, 10, 8 Artabanos praví Mardoniovi: *ἀκούσεσθαί τινά φημι τῶν αὐτοῦ τῇδε ὑπολειπομένων Μαρδόνιον . . . ὑπὸ κυνῶν τε καὶ ὀρνίθων διαφορεύμενον ἤ κου ἐν γῇ τῇ Ἀθηναίων ἢ σ έ γ ε ἐν τῇ Λακεδαιμονίων, εἰ μὴ ἄρα καὶ πρότερον κατ' ὁδόν·*

Σέ γε řečeno ve smyslu asi »*ty zajisté*, jenž způsobíš nesmírné zlo Peršanům«. V přechodu vazby od 3. osoby *Μαρδόνιον* k 2. osobě *σέ γε* jeví se prudké pohnutí mysli Artabanovy.

Opačného druhu výjimky často jen zdánlivé jsou:

a) Nominativ zájmena osobného, jejž očekáváme, není položen, na př. Sof. Oid. Kol. 726

καὶ γὰρ εἰ γέρων κυρῶ,
τὸ τῆσδε χώρας οὐ γεγήρακε σθένος.

Na první pohled jest zde protiva mezi *Oidipem* a *zemí attickou*, a proto snad leckdo by očekával *εἰ γέρων ἐγὼ κυρῶ*. Avšak s druhé strany třeba vytknouti, že jest zde důrazná protiva mezi *γέρων* a *οὐ γεγήρακε*. Tu pak každý pozná, že by tato protiva se seslabila, kdyby zároveň měla býti druhá protiva *ἐγώ* a *τὸ τῆσδε χώρας σθένος*. Nejlépe se o tom přesvědčíme, pokusíme-li se o to, abychom v této *poměrně krátké* větě *dvojí* protivu, tedy *čtyři* výrazy s ďůrazným slovným přízvukem pronesli: *καὶ γὰρ εἰ γέρων ἐγὼ κυρῶ, τὸ τῆσδε χώρας οὐ γεγήρακε σθένος.*

b) Eur. Med. 464 *καὶ γὰρ εἰ σύ με στυγεῖς, οὐκ ἂν δυναίμην σοι κακῶς φρονεῖν ποτε.* Očekává-li zde kdo protivu mezi *σύ* a *με*, musí se říci, že jest zde zajisté protiva velmi účinná *στυγεῖς* a *οὐκ ἂν δυναίμην κακῶς φρονεῖν.* Před touto protivou důležitou ustupuje v pozadí druhá protiva; platí zde opět důvod svrchu o Sof. Oid. Kol. 726 pronesený, že by tato poměrně krátká věta toho nesnesla, aby *čtyři* výrazy byly proti sobě položeny tak, aby *dvojí* protiva byla vytčena.

* * *

Avšak, ačkoli důrazně k tomu musím poukázati, že *mnohé* výjimky od pravidel vytčených jsou jen *zdánlivé* a že při bedlivějším pozorování jeví se platnost pravidel svrchu vytčených, předce nelze neuznati, že i v řečtině nominativ zájmen osobných leckdy se vyskytuje, kde žádného důrazu není; ze slovanských jazyků pak lze velmi četné toho doklady uvésti.

Hom. Odyss. ι 39 násl. vypravuje Odysseus

Ἰλιόθεν με φέρων ἄνεμος Κικόνεσσι πέλασσεν,
Ἰσμάρῳ. ἔνθα δ' ἐγὼ πόλιν ἔπραθον, ὤλεσα δ' αὐτούς·

Zde nebylo potřebí, podmět naznačiti ještě také zájmenem osobným *ἐγώ*; *ἔπραθον* samo o sobě by úplně dostačovalo, tak jako na př. μ 294 násl. čteme

ὣς ἔφατ' Εὐρύλοχος, ἐπὶ δ' ᾔνεον ἄλλοι ἑταῖροι.
Καὶ τότε δὴ γίγνωσκον, ὃ δὴ κακὰ μήδετο δαίμων,
καί μιν φωνήσας ἔπεα πτερόεντα προσηύδων.

Odyss. κ 13 násl. vypravuje Odysseus

καὶ μὲν τῶν ἱκόμεσθα πόλιν καὶ δώματα καλά.
μῆνα δὲ πάντα φίλει με, καὶ ἐξερέεινεν ἕκαστα,
Ἴλιον Ἀργείων τε νέας καὶ νόστον Ἀχαιῶν·
Καὶ μὲν ἐγὼ τῷ πάντα κατὰ μοῖραν κατέλεξα.

Mohlo by se ovšem zde říci, že *ἐγώ* ve verši 16 jest položeno *naproti tázajícímu se Aiolovi;* ale nezdá se, že básník zamýšlel ***tuto protivu*** naznačiti.

Protiva, kterou básník skutečně naznačiti chtěl, jest patrně protiva *sloves* *ἐξερέεινεν ἕκαστα* a *κατὰ μοῖραν κατέλεξα*.

Žádného důrazu není *κ* 164 násl.

τῷ (totiž *ἐλάφῳ*) *δ' ἐγὼ ἐμβαίνων δόρυ χάλκεον ἐξ ὠτειλῆς*
εἰρυσάμην. τὸ μὲν αὖθι κατακλίνας ἐπὶ γαίῃ
εἴασ'. αὐτὰρ ἐγὼ σπασάμην ῥῶπάς τε λύγους τε,

nebo *λ* 55 *τὸν μὲν ἐγὼ δάκρυσα ἰδὼν ἐλέησά τε θυμῷ,*
καί μιν φωνήσας ἔπεα πτερόεντα προσηύδων,

neb *λ* 84 násl. *ἦλθε δ' ἐπὶ ψυχὴ μητρὸς κατατεθνηυίης,*
Αὐτολύκου θυγάτηρ μεγαλήτορος Ἀντίκλεια,
τὴν ζωὴν κατέλειπον ἰὼν εἰς Ἴλιον ἱρήν.
τὴν μὲν ἐγὼ δάκρυσα ἰδὼν ἐλέησά τε θυμῷ.

Na těchto místech nelze pomýšleti na protivu osob; takový výklad by byl strojený a svědčí proti takovému výkladu to faktum, že verš tento jest sterotypním rčením; srv. na př.

λ 345 *τὸν μὲν ἐγὼ δάκρυσα ἰδὼν ἐλέησά τε θυμῷ.*

λ 328 *πάσας δ' οὐκ ἂν ἐγὼ μυθήσομαι οὐδ' ὀνομήνω*

a pod. *λ* 517 *πάντας δ' οὐκ ἂν ἐγὼ μυθήσομαι οὐδ' ὀνομήνω*

λ 528 násl. *κεῖνον δ' οὔ ποτε πάμπαν ἐγὼν ἴδον ὀφθαλμοῖσιν*
οὔτ' ὠχρήσαντα χρόα κάλλιμον οὔτε παρειῶν
δάκρυ ὀμορξάμενον

λ 543 násl. *οἴη δ' Αἴαντος ψυχὴ Τελαμωνιάδαο*
νόσφιν ἀφεστήκει κεχολωμένη εἵνεκα νίκης,
τήν μιν ἐγὼ νίκησα δικαζόμενος παρὰ νηυσὶν
τεύχεσιν ἀμφ' Ἀχιλῆος.

ν 271 násl. *αὐτὰρ ἐπεὶ δὴ τόν γε κατέκτανον ὀξέι χαλκῷ,*
αὐτίκ' ἐγὼν ἐπὶ νῆα κιὼν Φοίνικας ἀγαυοὺς
ἐλλισάμην, καί σφιν μενοεικέα ληίδα δῶκα.

ν 349 násl. *τοῦτο δέ τοι σπέος ἐστὶ κατηρεφές, ἔνθα σὺ πολλὰς*
*ἔρδεσκες νύμφῃσι τελήεσσας ἑκατόμβας.**)

*) Ovšem jest při tom třeba veliké opatrnosti. Na mnohých místech, kde se na první pohled nezdá býti žádný důraz, předce při bedlivějším uvážení kontextu se jeví, že zájmeno osobné není bez příčiny položeno. Srv. na př. tato místa:

Odyss. *κ* 142 násl. *ἔνθα τότ' ἐκβάντες δύο τ' ἤματα καὶ δύο νύκτας*
κείμεθ', ὁμοῦ καμάτῳ τε καὶ ἄλγεσι θυμὸν ἔδοντες.
ἀλλ' ὅτε δὴ τρίτον ἦμαρ ἐυπλόκαμος τέλεσ' Ἠώς,
καὶ τότ' ἐγὼν ἐμὸν ἔγχος ἑλὼν καὶ φάσγανον ὀξὺ
καρπαλίμως παρὰ νηὸς ἀνήιον ἐς περιωπήν.

Ἐγών jest zde položeno naproti soudruhům Odysseovým. *Vůdce stará se o své* ... *jedná za ně.*

Podobná příčina jest Odyss. *ι* 171 a *κ* 188, kde se tento verš vyskytuje: *ἐγὼν ἀγορὴν θέμενος μετὰ πᾶσιν ἔειπον.*

Zvláště často vyskytuje se *ἐγώ* v jistých pevných a určitých rčeních, jako ve spojení *αὐτὰρ ἐγώ* nebo *δή τότ' ἐγώ* nebo *καὶ τότ' ἐγώ*. Srov. μ 206 násl. *αὐτὰρ ἐγὼ διὰ νηὸς ἰὼν ὤτρυνον ἑταίρους* μ 228 *αὐτὰρ ἐγὼ καταδὺς κλυτὰ τεύχεα καί δύο δοῦρε μάκρ' ἐν χερσίν ἑλὼν εἰς ἴκρια νηὸς ἔβαινον;* μ 420 *αὐτὰρ ἐγὼ διὰ νηὸς ἐφοίτων,* μ 432 *αὐτὰρ ἐγὼ ποτὶ μακρὸν ἐρινεὸν ὑψόσ' ἀερθεὶς τῷ προσφὺς ἐχόμην ὡς νυκτερίς,* μ 9 *δὴ τότ' ἐγὼν ἑτάρους προΐειν ἐς δώματα Κίρκης,* μ 153 *δὴ τότ' ἐγὼν ἑτάροισι μετηύδων ἀχνύμενος κῆρ,* μ 264 *δὴ τότ ἐγὼν ἔτι πόντῳ ἐὼν ἐν νηὶ μελαίνῃ μυκηθμοῦ τ' ἤκουσα βοῶν,* μ 270 = 153, μ 333 *δὴ τότ' ἐγὼν ἀνὰ νῆσον ἀπέστιχον,* ι 88 *δή τότ' ἐγὼν ἑτάρους προΐειν πεύθεσθαι ἰόντας,* ι 171 *καὶ τότ' ἐγὼν ἀγορήν θέμενος μετὰ πᾶσιν ἔειπον,* ι 375 *καὶ τότ' ἐγὼ τὸν μοχλόν ὑπὸ σποδοῦ ἤλασα πολλῆς,* ι 380 *καὶ τότ' ἐγὼν ἆσσον φέρον ἐκ πυρός*. Ale vedle takovýchto rčení vyskytují se předce také příklady bez zájmena osobného, a sice u *δή τότε* v Odyssei celkem dva λ 44 *δὴ τότ' ἔπειθ' ἑτάροισιν ἐποτρύνας ἐκέλευσα* ι 193 *δὴ τότε τοὺς ἄλλους κελόμην ἐρίηρας ἑταίρους αὐτοῦ πὰρ νηί τε μένειν και νῆα ἔρυσθαι.*

V těchto epických rčeních původně zajisté *ἐγώ* nebylo bez příčiny položeno, nýbrž s tím úmyslem, aby se osoba důrazně vytkla naproti jiným; avšak když rčení tato se stala obvyklými a stereotypními formulemi epickými, užíváno jich bez ohledu na kontext příslušný, a tedy také tu, kde nezamýšlel básník protivu nějakou naznačiti.

Že usus veliký vliv měl i v této příčině, jako vůbec obyčej jest vládcem jazyka, patrno z těchto fakt, která při této příležitosti připomínám vzhledem k epické formuli *δὴ τότε*.

a) Toto *δὴ τότε* vyskytuje se jen na začátku verše. Srv. kromě příkladů svrchu uvedených o *δὴ τότ' ἐγὼν* ještě příklady, v nichž není I. osoba sing.,

---

Odyss. κ 202 násl. *ἀλλ' οὐ γάρ τις πρῆξις ἐγίγνετο μυρομένοισιν.*
αὐτὰρ ἐγὼ δίχα πάντας ἐυκνήμιδας ἑταίρους
ἠρίθμεον, ἀρχὸν δὲ μετ' ἀμφοτέροισιν ὄπασσα.

λ 380 násl. *εἰ δ' ἔτ' ἀκουέμεναί γε λιλαίεαι, οὐκ ἂν ἐγώ γε*
τούτων σοὶ φθονέοιμι καὶ οἰκτρότερ' ἄλλ' ἀγορεύειν,
κήδε' ἐμῶν ἑτάρων, οἳ δὴ μετόπισθεν ὄλοντο.

Jest zde ovšem důraz na *ἀκουέμεναί γε λιλαίεαι*, a dále na *οὐκ ἂν φθονέοιμι ἀγορεύειν;* ale vedle toho chtěl Odysseus také to vytknouti, že *on a právě on* má povinnost vděčnosti k Alkinoovi a že za jeho laskavost chce ochotně jeho přání vyhověti. Že se tímto výkladem nepodkládá básníkovi myšlénka cizí, nýbrž že to básník skutečně zamýšlel, jest patrno z toho, že k zájmenu *ἐγώ* ještě jest připojena částice *γε*, kteroužto osoba důrazně se vytýká.

Podobně se často *γε* osobným zájmenům přidává, a tu ovšem nemůžeme neuznati důrazné vytčení osoby, i když se nám to zdá býti nápadným. Srv. μ 379 násl.

οἳ μευ βοῦς ἔκτειναν ὑπέρβιον, ᾗσιν ἐγώ γε
χαίρεσκον μὲν ἰὼν εἰς οὐρανὸν ἀστερόεντα
ἠδ' ὁπότ' ἂψ ἐπὶ γαῖαν ἀπ' οὐρανόθεν προτραποίμην.

μ 105 násl. *τρὶς μὲν γάρ τ' ἀνίησιν ἐπ' ἤματι, τρὶς δ' ἀναροιβδεῖ*
δεινόν. μὴ σύ γε κεῖθι τύχοις, ὅτε ῥοιβδήσειεν.

οὐδὲ σύ γ' ἔγνως
Παλλάδ' Ἀθηναίην, κούρην Διός, ἥ τέ τοι αἰεὶ
ἐν πάντεσσι πόνοισι παρίσταμαι ἠδὲ φυλάσσω.

jako Odyss. ι 169 δὴ τότε κοιμήθημεν ἐπὶ ῥηγμῖνι θαλάσσης 559 κ 186, 531, μ 405, ξ 237, 288, 363, ο 144, 228.

b) Je-li I. osoba sing. naznačena zájmenem osobným, vyskytuje se z pravidla δὴ τότ' ἐγών. Probral jsem za tou příčinou čtyři zpěvy Odyssey, ke kterýmž tu sluší přihlížeti, totiž IX., X., XI, XII., v nichž Odysseus o osudech svých vypravuje. V těchto čtyřech zpěvích vyskytuje se formule δὴ τότ' ἐγών (právě s tímto starým tvarem osobního zájmena ἐγών) 7 krát, a sice ι 88; κ 100; μ 9, 153, 264, 270, 333,*) δὴ τότ' ἐγώ jen jednou, a sice κ 59 δὴ τότ' ἐγὼ κήρυκά τ' ὀπασσάμενος καὶ ἑταῖρον βῆν εἰς Αἰόλου κλυτὰ δώματα.

Že v pozdější době ještě častěji zájmena osobná k tvarům slovesným se přidávají i tu, kde není důrazu, jest pochopitelno. Není zajisté potřebí zde příklady uváděti; podotýkám jen, že o tom způsobem velmi výmluvným svědčí formule οἶδ' ἐγώ,

Vedle parenthetických výrazů οἶμαι, οἶδα vyskytuje se také spojení těchto výrazů s ἐγώ, právě tak jako u nás v mluvě konversační se vyskytuje ***jářku,*** Sof. Oid. Kol. 1197 κἂν κεῖνα λεύσσῃς, οἶδ' ἐγώ, γνώσῃ κακοῦ θυμοῦ τελευτήν.

Srovnejme nyní češtinu. Naproti pravidlu svrchu vytčenému sluší konstatovati, že dosti často zájmena osobná *já*, *ty*, *my*, *vy*, a rovněž tak *on* bez důrazu k tvarům slovesným se přidávají. Tak na př. vedle *řeknu ti to* užíváme často bez důrazu *já ti to řeknu*. Na otázku *víš*, *jak se to stalo*, odpovídáme nejen *nevím*, ale také často *já nevím*. Užíváme výrazů *já se tomu divím*, *já se na tě hněvám* a pod, vedle *divím se tomu*, *hněvám se na tebe* atd. Výrazu *jářku* užíváme jakožto stereotypní formule, nepomýšlejíce ani dost málo na důrazné vytčení I. osoby.

Velmi poučné jest v této příčině srovnání písní národních. Pokládal jsem za nutné, za příčinou syntaktických studií Erbenovu sbírku prostonárodních českých písní prozkoumati, i přihlížel jsem také k tomu, jak se v těchto písních užívání zájmen osobných jeví. V této příčině shledáváme, že pravidlo všeobecné se zachovává, ale vedle tohoto pravidla shledávají se *četné* výjimky svědčící o tom, že často zájmeno osobné k tvaru slovesnému *i bez důrazu* se připojuje.**) Uvádím z Erbenovy sbírky aspoň část těch příkladů, jež jsem sebral.

Erben str. 38 (č. 5): *já* jsem přišel k vám, | abych řekl vám, | že je dnes koleda; tamtéž: *já* se na něj zamračím, str. 38 (č. 7) *já* jdu na koledu, | nesu si pytel,***) str. 99 (č. 8) když jsem *já* k vám chodíval, str. 99 to si, mámo, nemyslete, | že si vezmu, co vy chcete: | *já* si vezmu, co budu

*) K těmto příkladům sluší ještě připočísti κ 126, kde místo δὴ τότε se nalezá τόφρα δέ, ale také ἐγών: τόφρα δ' ἐγὼν ἄορ ὀξὺ ἐρυσσάμενος παρὰ μηροῦ | τῷ ἀπὸ πείσματ' ἔκοψα νεὸς κυανοπρῴροιο.

) Často ovšem, jak i zde opět připomínám, při bedlivějším uvažování shledává se, že zájmeno osobné není *bez příčiny* položeno. Tak na př. Erben str. 180 **až *já* odtud pryč pojedu, bude pro mě velkej pláč. V tomto případě, a v jiných podobných, lze přece mluvící osoba o sobě *důrazně* mluví, jakoby chtěla říci: až ***já, takový jsem*** pryč pojedu, bude pro mě velkej pláč. Takovéto příklady však vylučuji.

***) Ale naproti tomu str. 39 (č. 11) jdu k vám na koledu (bez já).

chtít, | já s tím musím do smrti být,*) str. 110 kdybych já moh býti, | kde je mé myšlení, str. 108 co se to tam svítí? | *já* tam poběhnu; | je-li to kvítečko, | *já* ho utrhnu, str. 133 *já* bych šel za milou, | *já* nesmím, str. 139 vezmu *já* si upřímnou dívčici, | třeba měla jen jednu kytlici, str. 193 (č. 376) *já* bych z toho srdce ráda, | kdyby panímáma dala, str. 250 (č. 604) ale že jsi nanic, nestojím *já* o tě víc, str. 289 děkuju vám, | ruce líbám, | že jste mi daly | a vychovaly, | co *já* rád mám, str. 292 když jsem *já* pod okny stál, | nesměl jsem vejíti dál, str. 303 inčko vám děkuju, | pane páter, | že jste vy mě dali, | co jsem *já* chtěl. | Dali jste mně ženu | Kateřinu, str. 327 co *já* se navolám,**) navohlížím: | *já* vás, má mamičko, | přec nevidím, str. 327 *já* jsem se se všemi | rozlúčila: | mamičku nikde jsem | neviděla, str. 327 já smutná nevěsta, | *já* bych si posteskla, | nemám komu, str. 333 proč bych *já* ti votvírala, | dyť *já* nejsem tvoje milá,***) str. 340 *já* tu sedím uprostřed | zarmoucena všecka, str. 343 dej si pozor na družičku; | jest-li *ty* si pozor nedáš, | přijdeš o ni, než se nadáš, str. 370 ach synu, synu! co pak *ty* děláš? | jen pořád piješ a nic nedbáš, str. 380 když jsem *já* sloužil | to první léto atd. str. 446 třebas *já* tě nevidím, | jen když *já* tě uslyším.

Totéž platí také o užívání zájmena *on*.†) Také tímto zájmenem naznačuje se často podmět, ačkoli by pouhý slovesný tvar postačil. Srv. Erben, str. 471 byl myslivec na Táboře, | procházel se po oboře; | pásal *on* tam jeleny, | měl klobouček zelený, str. 472 a ten řemenář, | jak to uslyšel, | *on* se rozhněval | a do světa šel, str. 472 a ten řemenář, | jak to uslyšel, | *on* se rozstonal, | třetí den umřel, str. 397 šel jest Jíra | na kvíčaly: | *ony* se mu všecky | rozlítaly, str. 397 mysliveček tu | pospíchá k lesu, | že *on* si ji chytí | pro její krásu, str. 494 můj milý na vojnu jede, | a co *on* mně přikazuje?

* * *

Zvláště zajímavé jsou ty české vazby, v nichž *já, my* spojeno jest s příčestím činným. Vazby tyto rovnají se imperfektu nebo perfektu latinskému, kterýž rozdíl záleží v tom, je-li sloveso trvací (opětovací) čili končící.††) *Já tam byl až do večera* = eram ibi usque ad vesperum. *Já zpíval celou hodinu* = cantabam totam horam. *Já přišel v čas* = adveni tempori (vlastně doslovně *ἐγὼ προσεληλυθὼς ἐν καιρῷ*). *My utekli* = aufugimus (vlastně doslovně

*) Mohlo by se sice mysliti, že jest zde protiva mezi *vy* a *já*. Ale že spíše zamýšlena jest protiva jiná, jde z toho na jevo, že u slov *že si vezmu* není *já*, a že schází *já* také u slov *co budu chtít*.

**) Ale na př. str. 329 (č. 103) co jsem se nažála (bez *já*).

***) Mohlo by se ovšem také vyložiti: *Já* ti neotevru, dej si otevříti od *jiné*, která jest tvou milou, *já* nejsem tvoje milá.

†) Zájmeno *on* můžeme jako lat. *is*, německé *er* nazvati také zájmenem osobným III. osoby, ačkoli s druhé strany lze toto zájmeno také vřaditi mezi zájmena ukazovací.

[illegible] znamenají ovšem v přítomném čase čin trvací, avšak v minulém [illegible]erfektní, ne imperfektní; na př. *viděti, slyšeti* a j. *Já to viděl* = [illegible]. *Já to slyšel* = audivi (jako = já jsem to uslyšel), ale

ἡμεῖς πεφευγότες). Tyto vazby vznikly skrácením z vazeb úplných *já jsem tam byl, já jsem zpíval, já jsem přišel v čas* (doslovně *ἐγώ εἰμι προσεληλυθὼς ἐν καιρῷ* nebo *ἐγώ εἰμι προσελθών*), *my jsme utekli* (doslovně *ἡμεῖς ἐσμεν πεφευγότες* nebo *ἡμεῖς ἐσμεν φυγόντες*).

Osoba ženského pohlaví musí, jak se samo sebou rozumí říci: *já utekla* (doslovně *ἐγὼ πεφευγυῖα*) = aufugi; *my utekly* doslovně = *ἡμεῖς πεφευγυῖαι.*

V těchto skrácených vazbách často *já, my* nemá pražádného důrazu, tak že na př. *já plakal* (doslovně *ἐγὼ δεδακρυκώς*) znamená jen *ἐδάκρυον*, lacrimabam; *já křičel* (doslovně *ἐγὼ κεκραγώς*) znamená jen clamabam atd. Uvádím opět z Erbenovy sbírky několik příkladů: Str. 99 já mu házel z kapsy kůrky, str. 125 já přišel pro lásku, str. 133 děvčátko usnulo, já taky spal, str. 135 já mu dal kůrčičku, jen aby mlčel, str. 141 a já pořád prosil, klobouk v ruce nosil, str. 145 já byla ve mlejně, str. 155 já mu pěkně dala pozdravení, str. 160 já jí koupil pentli barvy proměňavé, tamt. já jí koupil jinou, str. 161 já měla milého, str. 162 já byla upřímná, str. 190 já k vám chodil, str. 292 já nesměl do světnice str., 401 já ho viděl, on se styděl.

Toto *já, my* jest v těchto vazbách jakousi oporou příčestí a nemůže býti vynecháno,*) poněvadž by pouhé příčestí *házel* znamenalo *iaciebat, přišel pro lásku* = venit amoris causa, *pořád prosil* = semper rogabat.

Táž vazba totiž, jako u I. osoby (já plakal, my plakali), vyskytuje se také v III. osobě jednotného i množného čísla. Místo tvaru slovesného klade se, a to nejen v mluvě lidové, nýbrž i ve spisovném jazyku**) k naznačení

---

*) Kdyby se mělo *já, my* vynechati, musilo by se ihned přidati sloveso *jsem*, tedy: *házel jsem mu* z kapsy kůrky, *přišel jsem* pro lásku, *byla jsem* ve mlejně, *koupil jsem* jí pentli.

**) Vazeb lidových *já plakal, já plakala, my viděli, my viděly* se bedlivější spisovatelé posud obyčejně štítí a užívají plných vazeb *já jsem plakal, my jsme viděli* atd. Ale co se III. osoby jednotného i množného čísla týká, jest známo, že i ve spisovném jazyku užívají spisovatelé obyčejně: otec mi to dal = *ὁ πατήρ μοι τοῦτο ἔδωκε* (vlastně však doslovně = *ὁ πατήρ μοι τοῦτο δεδωκώς*). Vazba úplná *otec mi to dal jest* (*δεδωκώς ἐστι*) pokládá se již všeobecně za příliš vážnou a těžkopádnou. Nemluví a nepíše se již: *Přítel mi toto řekl jest* (doslovně *ὁ φίλος μοι τόδε εἰρηκώς ἐστι*), nýbrž jen: přítel mi toto *řekl* (*εἰρηκώς*). Nemluví a nepíše se již: *nepřátelé utekli jsou* (doslovně *οἱ πολέμιοι πεφευγότες εἰσί*), nýbrž: *nepřátelé utekli* (doslovně *οἱ πολέμιοι πεφευγότες*). *Jen v mluvě velebné, v písních nábožných* a dosti často také v písních prostonárodních zachovala se stará úplná vazba, jako na př.: Vstalť jest této chvíle. Ve sbírce Erbenově vyskytuje se dosti značný počet příkladů této vazby, větší počet, než by se snad kdo domníval. Srv. str. 314 *vstala jest* Anička v bílej den, str. 315 koupala se má panenka | v vodě studený, | přijel *je* k ní mládeneček, str. 346 křepelka za družičku, | ta *jest* věnce *vila*, str. 346 zlatohlavý strnádek, | ten *jest byl* za družbu, str. 350 což je byla velká rosa, str. 379 *poslala je* pro kej, str. 384 *přišel je* k nám jeden pán, | říkají mu kvardyán, str. 389 *šel jest* Franta mezi Franty, str. 397 *šel jest* Jíra na kvíčaly, str. 451 *dal jest* mě na vojnu vzíti, str. 266 klášterská hospoda | pěkně malovaná :| kdož *je* ji *maloval*? str. 297 co k libosti bylo, | to mě opustilo; | v dalekých šírých krajinách | mne *je zanechalo*, str. 345 poslechněte, lidi, málo, | co se *je* před léty *dálo*, str. 410 kdy *je přijel* mezi vraty, str. 416 když *je byl* bílej den, str. 432 kdy *je* všechno *zavoral*, str. 437 už *jsou* mi o vojně | povídali, str. 441 což *je* mi *bývalo* | veselo vyjíti, str. 485 *byl jest* jeden zeman, str. 487 *byla jest* jedna matička, str. 488 *zabil jest* Matoušek, | zabil Majdalenku, str. 493 ach, *zdál je* mi se v noci sen, str. 500 *šel jest* pán Bůh, šel do ráje, str. 500

minulého činu při III. osobě pouhé příčestí, kteréž se cítí v platnosti a ve významu výroku. Erben str. 89 naše paní říkávala, str. 119 plakala tam má panenka, str. 149 žalo děvče, žalo trávu, str. 159 letěla husička, letěla přes pole, str. 159 vletěla husička, do dvora vletěla, str. 157 seděla tam pod ní má Ančička, str. 157 přiletěl slavíček, | nese psaní, | podal ho Andulce | s pravé strany, str. 113 šla panenka pro vodu, str. 415 koně vešly do žita, str. 419 naši už mlátili, já eště ležel; | voni šli k snídaní, | já taky běžel.

I stává se často, že *pouhé příčestí* klade se jakožto výrok a že tedy příčestí celou větu zastupuje; neboť v kontextu, je-li podmět již z dřívější věty znám, nemusí se *on, ona, oni* klásti, kdežto při I. osobě *já, my* nemůže se vynechati. Na př. Erben str. 120 Honza slyšel hubování, | ... *utíkal, pospíchal,* | by ho starej nedostal, str. 120 ona jen se tomu smála, | na sluníčku přece *stála* | str. 120 zas do chládku radš *chodila*, str. 121 seděla pod borovičkou (t. dívka), str. 126 hluboce si vzdychal, | smutně si naříkal, | sed si za stoleček.

Zvratné zájmeno.

O vzniku zvratného zájmena v řečtině a v latině.

V staroindském jazyku není zvratného zájmena rovnajícího se řeckému a latinskému reflexivu *οἷ*, sui. V pozdější době vyskytuje se zvratné zájmeno, ale zřídka. Böhtlingk v slovníku praví: »*Sva* m. n. *die eigene Person*, *das Selbst, das Ich;* in den obliquen Kasus als Pron. refl. verwendet, auch mit Zurückbeziehung auf Unbelebtes.« Böhtlingk uvádí příklady *svaṃ ča brahma ča* ein Ich und Brahma, na svaṃ šikšayasi svayam selbst belehrst du dich nicht, svaṃ nindantaḥ sich selbst tadelnd. Toto zájmeno, jak Delbrück (str. 477) právem podotýká, není na rovni (ein Gegenbild) se zájmenem zvratným řeckým a latinským, nýbrž vytvořilo se teprv na zvláštní domácí půdě sanskrtské; *) jest to substantivovaný tvar adjektivného *sva* a znamená »vlastní, své«.

Někteří badatelé jsou však toho mínění, že ojedinělý tvar prákritský *sē* patří ke kmenu *svo*. Delbrück str. 478: »Während man darüber einig ist, dass ein aus der Urzeit fortgeleitetes substantivisches Reflexivpronomen im Sanskrit nicht vorhanden ist, rechnet man dahin gewöhnlich eine vereinzelte Prākritform, nämlich *sē*, welche im Sinne des tonlosen *asya, asyās* erscheint und wie dieses den Satzanfang durchaus meidet.« Že *sē* ke kmenu *svo* patří, tvrdil první Bopp (Vergleich. Gramm. 2, 216). Delbrück namítá proti tomu, že *sē* nikdy nemá zvratného významu, nýbrž že jest význam toho tvaru jen anaforický.

---

přišel je k ní anděl [illegible] louka zelená, str. 505 *byla jest* jedna ctná paní,
str. 108 co [illegible] *jsou* nám Hosiňáci | *dovedli*, str. 132 vždyť
jsou mi tr[illegible] pro lidské řeči :| že *jsou* mi *nepřáli*.

*) [illegible] entwicklung des Sanskrit entstandene
Substan[illegible] ich »das Eigene«.

Věc tato jest posud nejista. Já přihlížeje k řečtině a latině míním, že toto prákritské *sē* jest = *svê*, ale ovšem se zdá, že se u tohoto *sē* nevyvinul zvratný význam a že tedy prákritské *sē* setrvalo při původním významu, který také v řečtině pokládám za starý význam tvarů *οὗ*, *οἷ*, *ἕ*.

Také o staroperském jazyku tvrdí Delbrück, že není zde zvratného zájmena po způsobu řečtiny a latiny: »Aus der Darstellung bei Caland § 108 folgt, dass das Avestische so wenig wie das Altindische ein subst. Refl. nach Art der klassischen Sprachen besitzt.«

V řečtině vyskytuje se u tvarů *οὗ*, *οἷ*, *ἕ*, *σφίν*, *σφέ* dílem anaforický význam eius, ei, eum atd., dílem zvratný význam.*) O tvarech počínajících souhláskami *σφ* praví Delbrück, že jest vznik tohoto kmene temný: »Die Kasus des Dualis und Pluralis sind aus dem mit *σφ* beginnenden Stamme gebildet, dessen Entstehung uns noch dunkel ist.« Proti tomu podotýkám, že tvary *σφιν*, *σφε* atd., jako také přivlastňovací zájmeno zvratné *σφέτερος*, *musí* souviseti s kmenem *sva*, a že tedy nezbývá nic jiného, než uznati, že řečtina měla dvojí cestu. Nemohouc podržeti *sve* mohla vytvořiti z toho *Fε* (*ἕ*) anebo *σφε*, aby udržela *σ*. Poněvadž digamma bylo hláskou slabou a k zaniknutí velmi náchylnou, musilo se proměniti v hlásku důraznější a trvalou, a tu zdálo se býti *φ* nejbližší příbuznou a spolu trvalou hláskou.

Nestálost hlásky *F* jest zřejmá z toho, že na několika místech homerských u zájmena *Fοι* digamma se nejeví, jako

E 338 *ἀμβροσίου διὰ πέπλου, ὃν οἱ Χάριτες κάμον αὐταί*
Z 101 *μαίνεται, οὐδέ τίς οἱ δύναται μένος ἰσοφαρίζειν*
Z 289 *ἔνθ' ἔσαν οἱ πέπλοι παμποίκιλοι, ἔργα γυναικῶν κτλ.*
Ψ 865 *ὄρνιθος μὲν ἅμαρτε· μέγηρε γάρ οἱ τό γ' Ἀπόλλων*
ο 105 *ἔνθ' ἔσαν οἱ πέπλοι παμποίκιλοι, οὓς κάμεν αὐτή*

---

*) O tvaru *οἷ* tvrdí Delbrück (str. 481), že jest to dativ i *genitiv*. Dovolává se při tom místa Hom. *Π* 531 *Γλαῦκος δ' ἔγνω ᾗσιν ἐνὶ φρεσί, γήθησέν τε, ὅττι οἱ ὦκ' ἤκουσε μέγας θεὸς εὐξαμένοιο*, kdež prý jest zcela přirozeno, spojiti *οἱ* s *εὐξαμένοιο*, pročež Nauck se svého stanoviska specificky řeckého (von seinem speziell griechischen Standpunkt aus) navrhl změnu *οἱ* v *εὐ*. Dále praví Delbrück: »Ferner in den Stellen, wo ich mir zwei Dative nicht erklären kann, da die bekannte Figur, in welcher das Ganze und die Theile in dem gleichen Kasus stehen, nicht vorliegt: *ἅ οἱ θεοὶ οὐρανίωνες πατρὶ φίλῳ ἔπορον* *P* 195, vgl. *Δ* 219, *δ* 771, *οὐδέ σφωε ἰδὼν ἐχολώσατο θυμῷ, ὅττι οἱ ὦκα ἔπεσσι φίλης ἀλόχοιο πιθέσθην* *O* 156, und gewiss noch in manchen anderen Stellen.« Ale toto užívání dativu *οἱ* vysvětlení zcela snadného dochází tím, když se uzná, co se uznati musí, že dativ *οἱ* vyskytuje se co *dativ přivlastňovací* také v poměru přívlastkovém. Tak na místě od Delbrücka uvedeném *Δ* 219 *αἷμ' ἐκμυζήσας ἐπ' ἄρ' ἤπια φάρμακα εἰδὼς πάσσε, τά οἵ ποτε πατρὶ φίλα φρονέων πόρε Χείρων* jest *οἱ πατρὶ* = *πατρὶ αὐτοῦ*. Zvláště zřejmo to jest *P* 195, které místo též Delbrück uvádí, kde *οἱ πατρί* = *πατρὶ αὐτοῦ*. Uvádím dále *K* 257 *ἀμφὶ δέ οἱ κυνέην κεφαλῆφιν ἔθηκε*, *Σ* 205, *θ* 569. U Herodota jeví se dosti značný počet nepochybných dokladů toho, jako I 31 *οἱ δέ σφι βόες ἐκ τοῦ ἀγροῦ οὐ παρεγίνοντο ἐν ὥρῃ*, kde slovosled *οἱ δέ σφι βόες* patrně tomu nasvědčuje, že *σφι* jest dativem přivlastňovacím, který attributivným způsobem podstatnému jménu *βόες* přidán jest. Podobně Her. I 82 *τῶν οἱ συλλοχιτέων*, III, 3 *τῶν δέ οἱ παίδων*, IV 202 *τῶν δὲ σφι γυναικῶν* atd. Na jiných místech tento dativ naznačuje, v *čí* prospěch nebo neprospěch něco se děje, jako *M* 334 *ὅστις οἱ ἀρὴν ἑτάροισιν ἀμύναι*, kde *οἱ* právě tak jest položeno, jako *μοι* *β* 50 *μητέρι μοι μνηστῆρες ἐπέχραον οὐκ ἐθελούσῃ*. Zajisté pak lze tvrditi, že smělá hypothese Delbrückova není ničím odůvodněna.

Mínění, že v řeckých tvarech *σφιν*, *σφε* atd. *φ* jest náhradou za *ϝ*, dochází stvrzení svého tím, že také v slovanských jazycích při témž zájmenu jeví se v některých pádech naproti *v* důraznější souhláska *b*. Srv. české *svůj*, ale naproti tomu české *sebe* (gen. akk.), *sobě* (dativ, lokativ), *sebou* (instrum.). Právě tak také u zájmena osobného II. osoby *tebe, tobě, tebou.*

Dříve převládalo mínění, že v řečtině zvratný význam jest původní a že anaforická platnost nějakým způsobem z tohoto významu se vyvinula. Naproti tomu mínění Windisch (v Curtiových studiích II, 329) tvrdil, že oba významy ze staršího významu *totožnosti* kmenu *svo* přináležejícího se vyvinuly, jeden obmezením, druhý seslabením původního významu. Brugmann však (Ein Problem str. 83 násl.) ujal se starší hypothese o původním zvratném významu. Delbrück (str. 483) vyslovuje mínění, že snad anaforické zájmeno jest jen zdánlivě totožné se zájmenem zvratným a že smíšený význam (zvratný a anaforický) tvaru *οἷ* atd. má příčinu v tom, že se tvary původně rozdílné **soi* a **svoi* smísily; i dokládá, že toto smíšení v dativě snad také na jiné pády jednotného a množného čísla působilo.

Tato hypothese zdá se mi býti neodůvodněnou a pravdě nepodobnou. V řečtině význam anaforický pokládám za původní, význam zvratný za pozdější a vzniklý z významu anaforického.

Dříve však než vyložím důvody, které tomu tvrzení nasvědčují, uvedu příklady, a sice z básní homerských a hesiodských. U Homera vyskytuje se dle Krügera (Dial. § 51. 1. A. 9) *ἕ* asi 72krát (»etwa an sechs Dutzend Stellen«) ve významu *eum* atd., často také *ἕο, ἕθεν, εὗ, οἷ* ve významu *is*, řídčeji *ἑός* = eius (na př. *δ* 618 *ὅθ' ἑὸς δόμος ἀμφεκάλυψεν κεῖσέ με νοστήσαντα*).

Α 509 násl *τόφρα δ' ἐπὶ Τρώεσσι τίθει κράτος, ὄφρ' ἂν Ἀχαιοὶ υἱὸν ἐμὸν τίσωσιν, ὀφέλλωσίν τέ ἑ τιμῇ*

Β 197 *τιμὴ δ' ἐκ Διός ἐστι, φιλεῖ δέ ἑ μητίετα Ζεύς*

Ε 103 *βέβληται γὰρ ἄριστος Ἀχαιῶν, οὐδέ ἕ φημι δήθ' ἀνσχήσεσθαι κρατερὸν βέλος*

Θ 301 *βαλέειν δέ ἑ ἵετο θυμός* (rovněž tak *Θ* 310)

Μ 300 *κέλεται δέ ἑ θυμὸς ἀγήνωρ*

α 321 *ὑπέμνησέν τέ ἑ πατρός*

ζ 133 *κέλεται δέ ἑ γαστήρ*

ρ 243 *ὡς ἔλθοι μὲν ἀνήρ, ἀγάγοι δέ ἑ δαίμων*

Α 72 *ἣν διὰ μαντοσύνην, τήν οἱ πόρε Φοῖβος Ἀπόλλων*

Α 291 *τοὔνεκά οἱ προθέουσιν ὀνείδεα μυθήσασθαι*

Α 251 *οἵ οἱ πρόσθεν ἅμα τράφεν ἠδ' ἐγένοντο*

Α 321 *τώ οἱ ἔσαν κήρυκε καὶ ὀτρηρὼ θεράποντε*

Ι 377 *ἐκ γάρ εὑ φρένας εἵλετο μητίετα Ζεύς*

Ο 165 *ἐπεί εὗ φημι βίῃ πολὺ φέρτερος εἶναι*

Ξ 427 *τῶν δ' ἄλλων οὔ τίς εὑ ἀκήδεσεν*

Α 114 *καὶ γ...* ...*της προβέβουλα, κουριδίης ἀλόχου,* ...

I 419 = 686 μάλα γάρ ἕθεν εὐρύοπα Ζεὺς χεῖρα ἑὴν ὑπερέσχε, τεθαρσήκασι δὲ λαοὶ

Co se Hesioda týká, podávám výsledky na základě úplné sbírky vlastní. Nejčastěji se vyskytuje u Hesioda dativ οἱ, a sice ve významu *ei*. Místa dotyčná jsou Theog. 97 γλυκερή οἱ ἀπὸ στόματος ῥέει αὐδή, 301 ἔνθα δέ οἱ σπέος ἐστὶ κάτω κοίλη ὑπὸ πέτρῃ, 303 ἔνθ' ἄρα οἱ δάσσαντο θεοὶ κλυτά δώματα ναίειν, 412, 418, 420, 464, 475, 479, 488, 503, 509, 520, 523, 576, 578, 824, 826, 892, 900, 916, 949, 961, 974; Erga 76, 77, 86, 527; Aspis 11, 15, 20, 22, 68, 69, 116, 125, 390, 423, 435, 439. Celkem tedy 40 míst.

Ve významu zvratném vyskytuje se οἷ pouze jednou, avšak i tu ne samo, nýbrž s přídavkem αὐτῷ, totiž Erga 265 οἷ τ' αὐτῷ κακὰ τεύχει ἀνὴρ ἄλλῳ κακὰ τεύχων. Akkusativ ἕ vyskytuje se u Hesioda pouze na 4 místech, a to vždycky ve významu *eum*, totiž Theog. 332 ἀλλά ἑ ἲς ἐδάμασσε βίης Ἡρακληείης, 482 κρύψεν δέ ἑ χερσὶ λαβοῦσα, Erga 268 καί νυ τάδ', αἴ κ' ἐθέλῃσ', ἐπιδέρκεται, οὐδέ ἑ λήθει, Aspis 359 ἤδη μέν τέ ἕ φημι καὶ ἄλλοτε πειρηθῆναι ἔγχεος ἡμετέρου.

Příklady genetivu vyskytují se jen 2, a sice Th. 392 εἶπε δ', ὃς ἂν μετὰ εἷο θεῶν Τιτῆσι μάχοιτο, μή τιν' ἀπορραίσειν γεράων, 400 násl. αὐτὴν μὲν γὰρ ἔθηκε θεῶν μέγαν ἔμμεναι ὅρκον, παῖδας δ' ἤματα πάντα ἑοῦ μεταναιέτας εἶναι. Na obou místech jest zvratný význam, avšak možno, že na druhém místě má se čísti ἑοὺς μεταναιέτας, ačkoli v nejlepších rukopisech se naleză ἑοῦ.

Důvody, které nasvědčují tvrzení o dřívější ukazovací platnosti zájmena *sva* v řečtině, vyložil jsem v »Untersuchungen auf dem Geb. der Pron.« (str. 47 násl.). Nebude snad od místa, tyto důvody opakovati, poněvadž hodlám nyní některé *nové* důvody přidati a zdá se mi žádoucným, všechny důvody v jeden seznam zahrnouti.

a) Již a priori jest pravdě podobno, že starší platnost jest význam ukazovací *eum* atd. a že z tohoto významu se zvratná platnost vyvinula, ne naopak. Vznik zvratného významu zdá se býti již výsledkem bedlivějšího uvažování, i jest přirozeno, že se význam komplikovanější vyvinul z jednoduchého významu *is**), ne naopak z významu abstraktnějšího, jenž svědčí o pokročilém přemýšlení, význam jednoduchý. Mimo to zdá se býti zcela nepochopitelným, jakým způsobem by se proměna zvratného zájmena v zájmeno *is* byla mohla státi. »Wenn die ursprüngliche Geltung die reflexive (sei es nun eine speciell reflexive der 3. Person oder eine allgemein reflexive) gewesen wäre, so begreift man nicht, wie aus dieser Beschränkung heraus sich die Bezeichnung der 3. Person *ohne Reflexion* hätte entwickeln können. Durch welchen Vorgang hätte z. B φιλέει δέ ἑ μητίετα Ζεύς von der angeblich ursprünglichen Bedeutung »er liebt *sich*« zu der Bedeutung »er liebt *ihn*« gelangen sollen?« (Kvíčala st. 48.)

*) »Wohl aber begreift man leicht, dass sich mit dem fortschreitenden [...] der genaueren Wahrnehmung des Verhältnisses aus der Function »is« die [...] wickeln konnte.« (Kvíčala str. 48.)

b) Vývoj významu *is* ze zvratného významu *sui* byl zcela zbytečný, poněvadž jazyk řecký pro nereflexivné označení 3. osoby měl již dosti tvarů, jako *ὁ, τόν, αὐτὸς, κεῖνος*. Naproti tomu jest přirozeno a pochopitelno, že řečtina jeden z těch tvarů, které sloužily k označení 3. osoby, zvolila za výraz k naznačení zvratného vztahu. Často pozorujeme v mluvě ten zjev, že během dob významy slov, která vlastně totéž označovala, se rozlišily.

c) Velmi důležitý důvod, jenž ode mne v »Untersuchungen auf dem Geb. d. Pron.« uveden nebyl, můžeme čerpati ze zvratného užívání zájmena osobného 1. 2. osoby. Homer užívá tvarů *ἐμέ* atd. také při vztahu zvratném, jako *Π* 198 *ἐπεὶ οὐδ' ἐμὲ νήιδά γ' οὕτως ἔλπομαι ἐν Σαλαμῖνι γενέσθαι τε τραφέμεν τε*, *Κ* 378 *ἐγὼν ἐμὲ λύσομαι*, *Ν* 269 *οὐδ' ἐμέ φημι λελασμένον ἔμμεναι ἀλκῆς*, *Υ* 361 *οὔ μέ τί φημι μεθησέμεν*. *θ* 221 *τῶν δ' ἄλλων ἐμέ φημι πολὺ προφερέστερον εἶναι*.

Někdy přistupuje u Homera za příčinou důrazu *αὐτός*, jako Hom. *ε* 188 *ἀλλὰ τὰ μὲν καὶ φράσσομαι, ἅσσ' ἂν ἐμοί περ αὐτῇ μηδοίμην*; ale zvratného zájmena *ἐμαυτοῦ, σαυτοῦ* Homer ještě neznal. Tehdáž postačovalo ještě i při vztahu zvratném *ἐγώ, σύ*, ke kterýmž zájmenům někdy *αὐτός* volně přistoupilo, ale nemusilo býti přidáno.

Dle výkladu, jejž odporučuji, jest úplná souměrnost v užívání všech tří zájmen, totiž 1. 2. 3. osoby. Původně i také při zvratném užívání postačovalo zájmeno 3. osoby *οὗ* (eius), tak jako zájmeno 1. osoby a zájmeno 2. osoby, čili jinak řečeno, původně poměr zvratný nenaznačoval se žádným zvláštním prostředkem. »Wer dieser »*er*« ist, der z. B. in dem Satze *ὁ πατὴρ ἔπληξέν ἑ* als das Object des *πλήσσειν* bezeichnet wird, das ist sprachlich unbestimmt; es konnte eine andere Person als das Subjekt *πατήρ* sein »der Vater schlug *ihn*« (die bereits erwähnte oder bekannte Person); es konnte aber *ἑ* auch auf die durch *πατήρ* bezeichnete Person sich beziehen »der Vater schlug ihn, d. i. den Vater d. i. *sich*« (Kvíčala Untersuchungen str. 48).

d) Další důvod shledáváme v užívání zájmena *μίν*. Toto zájmeno zajisté původně znamenalo *eum, eam*. Zvratné užívání, které se také u *μίν* vyskytuje, vzniklo tedy zajisté z významu *eum, eam*. Srv. Herod. *I*, 11 *ὁ δὲ Γύγης τέως μὲν ἀπεθώυμαζε τὰ λεγόμενα, μετὰ δὲ ἱκέτευε μή μιν ἀναγκαίῃ ἐνδεῖν διακρῖναι τοιαύτην αἵρεσιν*. *I*, 45 *στὰς δὲ οὗτος πρὸ τοῦ νεκροῦ παρεδίδου ἑωυτὸν Κροίσῳ . . . ἐπικατασφάξαι μιν κελεύων τῷ νεκρῷ*.

e) Také *αὐτός* vyskytuje se při zvratném poměru, a zajisté nebude chtíti nikdo tvrditi, že toto zvratné užívání jest starší. Srv. Hom. *β* 125 *μέγα μὲν κλέος αὐτῇ ποιεῖτ', αὐτὰρ σοί γε ποθὴν πολέος βιότοιο*. *δ* 247 *ἄλλῳ δ' αὐτὸν φωτὶ κατακρύπτων ἤισκεν*. Viz Krüger Di. 51, 2, 4.

f) Při názoru, že zvratný význam zájmena *οὗ* se vyvinul teprv z významu *is*, pochopuje se také velmi dobře vznik pozdějšího zvratného zájmena *ἑαυτοῦ*. Poněvadž *οὗ* znamenalo vlastně *eius*, jest pochopitelno, že, když tento *is* jest [illegible] podmětem věty, pociťována byla potřeba, přídavkem *αὐτός* (ipse) určitěji a jasněji naznačiti. Z toho pak vyvinulo se během času zvratného zájmena *ἑαυτοῦ*. Lze tedy v této příčině rozezná-

α) Pouhého *οὗ*, kteréž původně znamenalo *eius*, užito bylo také při poměru zvratném, na př. Hom. *E* 343 *ἡ δὲ μέγα ἰάχουσα ἀπὸ ἕο κάββαλεν υἱόν.* Srv. *K* 378 *ἐγὼν ἐμὲ λύσομαι.*

β) Pociťována často potřeba, určitěji naznačiti, že osoba naznačená zájmenem *οὗ* jest totožná s podmětem věty. Za tím účelem přidáno *αὐτός*.

Právě tak přídavek *αὐτός* se vyskytuje, když zvratný poměr zájmenem osobným *ἐγώ*, *σύ* naznačen. Srv. Hom. *ε* 188 *ἀλλά τὰ μὲν καὶ φράσσομαι, ἅσσ' ἂν ἐμοί περ αὐτῇ μηδοίμην.*

γ) Konečně vzniklo užívání složeného zájmena zvratného *ἑαυτοῦ*, jako *ἐμαυτοῦ*, *σαυτοῦ*.*)

g) Mínění tomu, že zvratné užívání zájmena *οὗ* v řečtině není původní, nasvědčuje také to, že v jazyku staroindském a staroperském není zvratného zájmena po způsobu řečtiny a latiny. Ve Vedách a v klassické sanskritě naznačován zvratný poměr způsobem, který se zdá se stanoviska řečtiny a latiny velmi primitivním; užíváno totiž podstatných jmen *tanū* (tělo) a ātmán (duše). Srv. příklady uvedené od Delbrücka (Vergl. Syntax str. 477): bálam dádhāna ātmáni sílu v sebe sama klada RV. 9, 113, 1, ātmánam ēvá téna punītē tím čistí on sebe sama.

h) U Herodota vyskytuje se, jako u Homera, v dativě množného čísla dvojí tvar, totiž důraznější *σφίσι*, a slabší a enklitický *σφιν*, *σφι*. Jeví se tu však ten rozdíl, že *σφιν*, *σφι* znamená *eis*, *σφίσι sibi ipsis*.**) Zajisté jest i zde

---

*) Někdy i u těchto složených zvratných zájmen byla ještě pociťována potřeba přídavku *αὐτός*. Srv. Sof. Ant. 1177 (*Αἵμων ὄλωλεν*) *αὐτὸς πρὸς αὐτοῦ*. Platon Faid. 94 *E οὔτε γὰρ ἂν Ὁμήρῳ ὁμολογοῖμεν, οὔτ' αὐτοὶ ἡμῖν αὐτοῖς*. Isokr. Paneg. 35 *τὰς μεγίστας τῶν πόλεων μὴ αὐτὰς ἑαυτῶν ἐᾶν εἶναι κυρίας*. Zvláště se tato důrazná vazba vyskytuje u komparativu: Her. II, 25 *ὁ δὲ Νεῖλος τοῦτον τὸν χρόνον αὐτὸς ἑωυτοῦ ῥέει πολλοῦ ὑποδεέστερος ἢ τοῦ θέρεος*. VIII, 137 *διπλήσιος ἐγένετο αὐτὸς ἑωυτοῦ*. Thuk. III, 11 *δυνατώτεροι αὐτοὶ αὑτῶν ἐγίγνοντο*.

**) Jeví se také v této příčině jakási šetrná oekonomie jazyka. Jazyk netrpívá toho, aby byly dva tvary s úplně týmž významem, nýbrž on rozlišuje významy. Ve svých čteních o skladbě řeckého a latinského jazyka již od r. 1860 při četných příležitostech na toto důležité faktum upozorňuji, i podotkl jsem při tom nejednou, že by bylo vděčnou látkou pro monografii, kdyby doklady toho v rozličných jazycích se vyskytující byly soustavně sebrány a vyloženy. Také v této rozpravě poukazuji k tomu leckde na příslušném místě a podám o tom v dalším pokračování leckteré doklady. Velmi vhodně také Brugmann ve svém spise »Ein Problem der homerischen Textkritik und der vergleichenden Sprachwissenschaft 1876« na str. 12 praví: »Das Griechische zeigt vielfach in derselben Weise wie seine Idg. Schwestern das Bestreben, gleichbedeutende Gebilde von verschiedener Lautgestaltung so zu verwerten, dass eine Seite des Begriffs sich vorzugsweise an die eine, eine andere an die andere ansetzt, wodurch dann allmählich eine völlige Differenzierung der Bedeutung herbeigeführt wird, und wie danach z. B. im Lateinischen von den beiden im Grunde identischen Accusativen *partim* und *partem* der erstere die adverbiale Function übernahm, während der andere die reine Declinationsform blieb, so neigte in ähnlicher Weise die griechische Sprache dazu, die mit dem spiritus asper beginnenden Formen, z. B. *ἵν* und *ἕ*, als *Singularformen*, die mit *σφ* anlautenden, *σφίν* und *σφέ*, als *Pluralformen* festzusetzen.« — Taktéž na str. 27 násl. Brugmann praví: »Es kommt häufig vor, dass Wo[rt]bildungen, wenn sie neben den den allgemeinen Kategorien folgenden Gebrauchsweisen no[ch] eine spezielle Sonderbedeutung entwickelt haben und nun der Einwirkung eines neu[en]

oprávněno mínění, že tvar σφιν, σφι jest *starší* a že také *starší* význam se zachoval v tomto starším tvaru.

Souhlasím v této příčině úplně s Brugmannem, jenž na str. 14 svého spisu »Ein Problem der hom. Textkritik« atd. tvrdí, že tvary σφωΐν, σφωέ, σφείων, σφῶν, σφίσι, σφέας, σφᾶς, σφάς a σφεῖς jsou poměrně velmi pozdní a že vznikly vlivem příslušných tvarů zájmena 1. a 2. osoby. »Alle diese Formen sind relativ sehr jungen Ursprungs und haben ihre Endungen von den entsprechenden Formen der ersten und zweiten Person erborgt, so dass z. B. σφείων nach Analogie von ἡμείων und ὑμείων sich gebildet hat.« Rovněž tak souhlasím s dalším tvrzením Brugmannovým: »Nur die Dativform σφίσι ist, da man von ἧμιν oder ἡμῖν aus zu keiner deutlich als pluralische Form ausgeprägten Bildung gelangen konnte, auf eine etwas andere Weise erzielt worden. Sie hat ihre Endung -σι von den Nominalstämmen entlehnt und ist *insofern* eine ganz und gar irreguläre Formation, weil jene Casusendung auf eine selbst schon eine Casusendung tragende Form (σφι[ν]) aufgepfropft wurde.« Při tom zajisté právem zamítá Brugmann Curtiovu domněnku, že σφίσι vzniklo ze *σφέ-σι (Curtius, Grundrüge 702. 4. vydání).

Co se zajímavého rozlišení tvarů σφι a σφίσι u Herodota týká, naskytuje se při vykládání tohoto rozlišení alternativa:

α) Možná jest domněnka, že jazyk oba tyto tvary, mající *původně* stejný význam (jak se to v homerském nářečí jeví) a lišící se jen formou, rozlíšil vzhledem k významu tím způsobem, že přiřkl tvaru formou důraznějšímu (σφίσι) také důraznější význam, t. j. význam zvratný a tvaru formálně slabšímu (σφιν, σφι) význam slabší *eis*. Srv. Brugmannovu poznámku (Ein Problem atd. str. 13): »Dass die Vertheilung an die verschiedenen Numeri gerade in dieser Weise und nicht in der umgekehrten vor sich ging, mag darin seinen Grund haben, dass ein dunkles Gefühl *die lautvollere und kräftigere Form* eben wegen dieses Lautcharakters auf die Mehrzahl bezog und entsprechend die schwächere Form wegen ihrer leichteren Gestalt auf die Einzahl.«

β) Avšak druhá možnost jest tato: Starý tvar σφι měl starý a původní význam *eis* tak jako οὗ původně znamenalo *ei*. Když však vzniklo později zvratné užívání těchto tvarů a vedle σφι pozdější tvar σφίσι byl vytvořen, ponechalo novoionské nářečí *starému tvaru* také *starý význam* a přeneslo *nový význam* zvratný na *novější tvar* σφίσι. Myslím, že toto druhé mínění jest pravděpodobnější.

i) V řečtině vyskytuje se značný počet tvarů zájmenných, počínajících hláskami σφ. Tyto tvary mají *z největší části* význam *is*; jen v attické prose jeví se opak toho.

---

tretenden Lautgesetzes verfallen, in zwei besondere Wörter auseinandergehen, indem für **die abseits liegende** Bedeutung die alte Form bestehen bleibt. So behauptete im Latei-
adverbiellen Geltung das alte *i*, während der rein casuelle Accusativ
folgte und *e* annahm. So bewahrte auch unser deutsches
Geltung das alte *a*, während *heilend* sich der allgemeinen

U Homera vyskytují se tyto tvary hláskami *σφ* počínající:*)

α) *σφωε* akk. dvojného čísla (= je oba) nalezá se *Α* 8, *Κ* 546, *Λ* 751, *Ρ* 531, *θ* 317, tedy celkem 5krát. Zvratného významu nemá *σφωε* nikde.

β) *σφωιν* (= jim oběma) nalezá se *Α* 338, *Θ* 402, *Λ* 628, *Ο* 155, *Ψ* 281, *δ* 28, *λ* 319, *υ* 327, tedy celkem 8krát, nikdy ve významu zvratném.

γ) *σφιν*, *σφι* nalezá se na těchto místech: *Α* 73, 110, 253; *Β* 78, 251, 283, 612, 614, 670, 687; *Γ* 300, 302, 454; *Δ* 166, 245, 331, 444, 510; *Ε* 195, 592; *Ζ* 367, 438; *Η* 326, 367, 478; *Θ* 4, 412, 551; *Ι* 90, 95, 236, 303, 424; *Κ* 127, 152, 422, 435, 471, 473, 559, 574; *Λ* 75, 116, 336, 638, 709, 734, 807; *Μ* 7, 79, 91, 200, 348; *Ν* 82, 86, 304, 658, 704, 713; *Ξ* 3, 25, 38, 58, 134, 205, 210, 384; *Ο* 8, 274, 285, 388, 669; *Π* 470, 552, 838; *Ρ* 38, 118, 238, 268, 437, 736; *Σ* 234, 253, 375, 516, 578, 604; *Φ* 386; *Χ* 435, 507; *Ψ* 14, 283, 687, 810; *Ω* 27, 96, 283, 319, 423; *α* 142, 339; *β* 160, 169, 173, 228, 284; *γ* 118, 216, 440; *δ* 17, 58, 65, 352, 569, 623, 784; *ε* 109; *ζ* 121, 266, *η* 158; *θ* 5, 300, 373, 562, 576; *ι* 48, 70, 93, 111, 130, 176, 358; *κ* 9, 234. 355, 394; *λ* 556; *μ* 200; *ν* 27, 152, 158, 202, 254, 273; *ξ* 86, 105, 108, 355, 449, 455; *ο* 57, 302, 333, 523; *π* 252, 280, 326, 356, 360, 399; *ρ* 172, 173; *τ* 537; *υ* 173; *φ* 145; *χ* 33; *ω* 9, 53, 89, 182, 439, 452, 465. Tato sbírka, která 173 příkladů obsahuje, není úplná; ale to jest jisto, *že tvar σφιν, σφι u Homera nikdy ve významu zvratném se nevyskytuje.*

δ) Tvar *σφίσιν* nalezá se u Homera ve významu *eis* *Β* 93; *Δ* 2; *Θ* 204, 504, 554; *Ι* 99, 425; *Κ* 186; *Μ* 416; *Ο* 594; *Π* 549; *Ρ* 213, 234, 395, 495; *Σ* 66, 510, 520; *Χ* 288; *Ψ* 138, 447; *β* 398; *γ* 150; *ζ* 155; *η* 35, 110, 205; *θ* 371, 506; *κ* 415; *ξ* 300; *ο* 163, 317, 412; *ρ* 262, 371, 531; *τ* 464; *υ* 162; *ψ* 144. Celkem 40 příkladů.

U tohoto tvaru vyskytuje se také zvratné užívání: *Ε* 368 *δάσσαντο μετὰ σφίσιν*, *Κ* 208 *ἅσσα τε μητιόωσι μετὰ σφίσιν* = 409, 311 *φύξιν βουλεύουσι μετὰ σφίσιν* = 398, *Λ* 413 *μετὰ σφίσι πῆμα τιθέντες*, *Μ* 148 *περὶ σφίσιν ἄγνυτον ὕλην*; *Χ* 474 *αἵ ἑ μετὰ σφίσιν εἶχον*; *Ψ* 698 *κὰδ δ' ἀλλοφρονέοντα μετὰ σφίσιν εἶσαν ἄγοντες*, 703 *τὸν δὲ δυωδεκάβοιον ἐνὶ σφίσι τῖον 'Αχαιοί.* Zdali také na takových místech, jako *δ* 683 *ἦ εἰπέμεναι δμωῇσιν 'Οδυσσῆος θείοιο ἔργων παύσασθαι, σφίσι δ' αὐτοῖς δαῖτα πένεσθαι* nebo *υ* 213 *τὰς δ' ἄλλοι με κέλονται ἀγινέμεναι σφίσιν αὐτοῖς ἔδμεναι*, má se *σφίσι* také ve smyslu zvratném vyložiti, jest pochybno. Já ovšem (zvláště vzhledem k tomu, že *αὐτοῖς* připojeno jest) souhlasím s tímto výkladem.

ε) Tvar *σφέας* ve významu *is*: *Β* 96, 704; *Δ* 284, 337; *Ε* 751; *Κ* 140, 191; *Λ* 128; *Ο* 145; *Ρ* 278; *θ* 315, 480; *μ* 40; *ν* 213, 276; *π* 228, 475; *ρ* 212, 261; *υ* 188; *χ* 415; *ψ* 66; *ω* 386, 440. Ve sbírce Ebelingově 24 příkladů.

Zvratný význam nalézá se *Β* 366 *κατὰ σφέας γὰρ μαχέονται*, *Μ* 43 *οἳ δέ τε πυργηδὸν σφέας αὐτοὺς ἀρτύναντες ἀντίοι ἵσταντο*, *Μ* 86 *οἳ δὲ διαστάντες, σφέας αὐτοὺς ἀρτύναντες*, *Ν* 152 = *Μ* 43, *μ* 225 *ἐντὸς δὲ πυκάζοιεν σφέας αὐτούς.*

*) Doklady tuto uvedené vzaty jsou z Ebelingova »Lexicon Homericum«, kde ovšem není sbírka úplná.

ζ) Tvar *σφε* = eos *Α* 111, 115; *Τ* 265; *ϑ* 271; *φ* 192, 206. Nikdy ve zvratném významu.

η) Genetiv *σφείων, σφεων, σφῶν Δ* 535 *οἵ ἑ . . . . ὦσαν ἀπὸ σφείων* = *Ε* 626 = *Ν* 148 = 688 (*ὦσαι ἀπὸ σφείων*), *Μ* 155 *ἀμυνόμενοι σφῶν τ' αὐτῶν καὶ κλισιάων*, *Τ* 301 násl. *ἐπὶ δὲ στενάχοντο γυναῖκες, Πάτροκλον πρόφασιν, σφῶν δ' αὐτῶν κήδε' ἑκάστη*. V těchto příkladech jeví se zvratný význam.

Naproti tomu nalezáme význam *is Σ* 311 *ἐκ γάρ σφεων φρένας εἵλετο Παλλὰς Ἀθήνη, γ* 134 *τῷ σφεων πολέες κακὸν οἶτον ἐπέσπον, υ* 348 *ὄσσε δ' ἄρα σφέων δακρυόφιν πίμπλαντο, ω* 381 *τῷ κε σφέων γούνατ' ἔλυσα πολλῶν ἐν μεγάροισι.**)

Srovnejme nyní s těmito hojnými důkazy svědčícími o významu *is* příklady zvratného užívání. Při tom vychází na jevo toto:

1. V nejstarší době (v homerských básních a u Hesioda) rozhodně převládá u zájmena *οὗ* užívání ve významu *is*. Zvratné užívání u Homera není sice právě řídkým zjevem; ale úplná sbírka těchto příkladů a příkladů anaforického užívání by zajisté dokázala, že počet těch míst, na nichž tyto tvary mají význam *is*, jest *mnohonásobně větší*. Příklady zvratného užívání *Β* 366 *κατὰ σφέας γὰρ μαχέονται*. Srv. *Δ* 535 *οἵ γε μέγαν περ ἐόντα ὦσαν ἀπὸ σφείων*, *Ε* 96 *τὸν δ' ὡς οὖν ἐνόησε Λυκάονος ἀγλαὸς υἱὸς . . . πρὸ ἕϑεν κλονέοντα φάλαγγας*, *Ε* 343 *ἣ δὲ μέγα ἰάχουσα ἀπὸ ἕο κάββαλεν υἱόν*. *Μ* 148 *περὶ σφίσιν ἄγνυτον ὕλην*, *Ψ* 203 *κάλεόν τέ μιν εἰς ἓ ἕκαστος*. *η* 39 násl. *τὸν δ' ἄρα Φαίηκες ναυσικλυτοὶ οὐκ ἐνόησαν ἐρχόμενον κατὰ ἄστυ διὰ σφέας*. *ρ* 330 *ὦκα δ' ἔπειτα νεῦσ' ἐπὶ οἷ καλέσας*. *χ* 435 násl. *αὐτὰρ ὁ Τηλέμαχον . . . . εἰς ἓ καλεσσάμενος ἔπεα πτερόεντα προσηύδα.*

Mezi těmi příklady, kteréž se jako svědectví zvratného užívání uvádějí, vyskytují se však leckteré, v nichž není nemožno, *οὗ* také ve významu *is* vyložiti; aspoň tolik lze zajisté říci, že v leckterých příkladech téměř před sebou vidíme přechod od významu *is* k užívání zvratnému. Na př. *Β* 239 *ὃς καὶ νῦν Ἀχιλῆα, ἕο μέγ' ἀμείνονα φῶτα, ἠτίμησεν*. Ovšem soudí se se stanoviska latinského jazyka (qui Achillem, virum *se* multo meliorem, contumelia affecit); ale snad jest mínění to mylné. Uvažme, kdyby místo *ἕο μέγ' ἀμείνονα φῶτα* věty vztažné se užilo a kdyby se v této větě vztažné po homerském způsobu *ἕο* položilo, že by zajisté *ὃς μέγ' ἀμείνων φως ἕο ἐστι* znamenalo qui multo melior vir **eo** est, a uvažme dále, že v řečtině ve velmi hojných případech i v pozdější době *αὐτός* naproti latinskému *sui, sibi, se* se vyskytuje:**)

---

*) Pochybná jsou místa jako *Ε* 566 násl. *περὶ γὰρ δίε ποιμένι λαῶν, μή τι πάϑοι, μέγα δὲ σφας ἀποσφήλειε πόνοιο*, *Μ* 5 násl. *ἀμφὶ δὲ τάφρον ἤλασαν . . . ὄφρα σφιν νῆας . . . ῥύοιτο*. Neboť v takovýchto případech, v nichž se tvar zájmenný vztahuje k podmětu jiné věty (věty řídící), může *σφας, σφιν* atd. také ve významu *eos, eis* se vyložiti, a já tento výklad aspoň v starých básních epických pokládám za pravděpodobnější. Srv. str. 23 násl. Při druhém výkladě přihlíží se snad příliš k užívání latinského zvratného zájmena *sui, sibi, se.*

**) Srv. na př. Xen. Anab. I, 5, 12 *Κλέαρχος ἀφιππεύει ἐπὶ τὴν ἑαυτοῦ σκηνὴν διὰ τοῦ Μένωνος στρατεύματος σὺν ὀλίγοις τοῖς περὶ αὐτόν* = cum paucis *se* comitantibus. II, 3, 25 *Τισσαφέρνης ἔλεγεν, ὅτι διαπεπραγμένος ἥκοι παρὰ βασιλέως δοθῆναι αὐτῷ σώζειν τοὺς Ἕλληνας* = *sibi* esse datum. Kyr. I, 4, 19 *οἱ πολέμιοι εὐθὺς ἀφήσουσι τὴν λείαν, ἐπειδὰν ἴδωσί τινας ἐπ' αὐτοὺς ἐλαύνοντας* = contra [illegible] 1. 1 *προσηύξαντο θεοῖς ἵλεως δέχεσθαι αὐτούς* = ut *se* propitii [illegible] *τοῦ ἔτι ζῆν τὸ*

pak myslím, bez váhání u Homera na místě svrchu uvedeném *B* 239 slova *ἕο μέγ' ἀμείνονα φῶτα* vyložíme = *eo* multo meliorem virum. To, co však zde o *B* 239 praveno, platí o značném počtu míst homerských, jako *E* 800 *ἦ ὀλίγον οἷ παῖδα ἐοικότα γείνατο Τυδεύς*.

Vyloučíme-li takováto místa z počtu dokladů pro zvratné užívání zájmena *οἷ*, jeví se výsledek, že v homerských básních *velice převládá* užívání zájmena *οἷ* ve významu *is*.

2. Také v ostatní básnické literatuře nesmírně převládá užívání ve významu *is*.

Tak na př. *u Aischyla σφε* vyskytuje se celkem 14 krát, a to ve významu *eum* 7 krát, *eam* jednou, *eos* 5 krát, *eas* jednou; *σφίσιν iis* (1), *σφίν iis* (5), *σφιν ei* (1), *σφάς eos* (1). *Nikdy* nevyskytují se tyto tvary ve významu zvratném. Tvary, které nepočínají souhláskami *σφ*, jsou u Aischyla velmi řídké. *Οὗ* se u něho nikde nevyskytuje, *ἕθεν* jednou, a sice ve významu zvratném, Hik. 67 dle konjektury Porsonovy *ὤλετο πρὸς χειρὸς ἕθεν* (*M ἕο εν*). Dativ *οἱ ei* vyskytuje se jednou Ag. 1146 *περιβάλοντό οἱ πτεροφόρον δέμας θεοί*. Akkusativ *ἕ* nevyskytuje se u Aischyla nikde, jakož se také u jiných tragických básníků nenalezá. Akkusativ tento vytlačen byl z užívání tvarem *νιν*, jenž se u Aischyla 48krát vyskytuje, a sice *eum* (33), *eam* (12), *id* (1), *eos* (1), *ea* (1).

U *Sofoklea* nalézá se v tragoediích zachovaných *σφε* 22krát, a sice ve významu *αὐτόν* 12 krát, totiž Aias 51, 74, Ant. 44, 516, 1226, OR. 761, OC 40, Trach. 121, 166, 234, 804, 831; ve významu *αὐτήν* 6 krát, a sice Ant. 772, Trach. 463, 878, 912, 1133, Phil 200; ve významu *αὐτούς, αὐτάς* 4 krát, a sice Ai. 1389, OR 1505, OC 605, 1669.

Dativ *σφίν* (*σφί*) nalézá se ve významu *αὐτοῖς* 4 krát a sice *σφίν* Ai. 570, OC 444, 451; *σφι* OC 421.

Tvar *σφίσιν* vyskytuje se dvakrát a sice OC 58 násl. *οἱ δὲ πλησίοι γύαι τὸν ἱππότην Κολωνὸν εὔχονται σφίσιν ἀρχηγὸν εἶναι*, kde Genthe praví, že znamená *αὐτοῖς*. Avšak zde *σφίσιν* = sibi. El. 1070 rukopisné podání jest *ὅτι σφίσιν ἤδη*

τεθνάναι αὐτῷ κρεῖττον εἶναι (jiní čtou *αὑτῷ*). Thuk. II, 65 *ἐπειρᾶτο τοὺς Ἀθηναίους τῆς ἐπ' αὐτὸν ὀργῆς παραλύειν*. VI, 16 *οἶδα τοὺς τοιούτους ἐν τῷ κατ' αὐτοὺς βίῳ λυπηροὺς ὄντας*. — Také v latině se někdy v podobných případech *is* vyskytuje místo *sui*, ale mnohem řídčeji. Srv. Sall. Jug. 96, 2. Cic. Verr. I, 34, 86 Verres Milesios navem poposcit, quae eum praesidii causa Myndum prosequeretur. Caes. B. C. III, 30 Pompeius ignes fieri prohibuit, quo occultior esset *eius* adventus. Cic. Att. X, 4, 5 a Curione mihi nuntiatum est, *eum* ad me venire. Ovšem vyskytuje se v latině tato vazba *sřídka*, kdežto v řečtině počet příkladů takových jest velmi hojný. Ba v řečtině nelze ani říci, že by v případě naznačeném v Kühnerově obš. gramm. str. 487 § 455.3 bylo užívání zájmena *αὐτός výjimkou*. V některých vazbách v § 455.3 naznačených vyskytuje se asi *αὐτός stejně často* jako zvratné zájmeno, a v některých případech, a sice ve vedlejších větách, zvláště v indikativných, jest dokonce *αὐτός* pravidelnou vazbou naproti obyčejné latinské vazbě *sui, sibi, se*. Xen. Anab. I, 1, 5 *ἐπεμελεῖτο, ὡς εὐνοϊκῶς ἔχοιεν αὐτῷ*. III, 4, 1 *ἐφοβοῦντο, μὴ ἐπιθοῖντο αὐτοῖς οἱ πολέμιοι*. Thuk. VI, 34 *διὰ φόβον εἰσί, μή ποτε Ἀθηναῖοι αὐτοῖς ἐπὶ τὴν πόλιν ἔλθωσι*. Xen. Apomn. II, 1, 22 *ἐπισκοπεῖν δέ καί, εἴ τις ἄλλος αὐτήν θεᾶται*. Anab. VII, 2, 15 *ἐθύετο, εἰ προεῖεν αὐτῷ οἱ θεοὶ πειρᾶσθαι πρὸς Σεύθην ἄγειν τὸ στράτευμα*.

τὰ μὲν ἐκ δόμων νοσεῖ, ale σφίσιν bezpochyby právem mění se ve σφι. Třetí doklad uvádí Suidas: σφίν; αὐτοῖς. καί ἀντὶ τῆς οἱ ἀντωνυμίας παρὰ Σοφοκλεῖ. ἔδει γὰρ τελεσφόρον χάριν δοῦναι σφίσιν. οἱ αὐτῷ. Ale zde všeobecně se uznává, že musí se čísti σφιν místo σφίσιν, a dále jest zřejmo, že místo, které Suidas cituje, jest OC 1489 násl. ἀνθ' ὧν ἔπασχον εὖ, τελεσφόρον χάριν δοῦναι σφιν, ἥνπερ τυγχάνων ὑπεσχόμην.

Na tomto místě se obyčejně σφιν vykládá = αὐτῷ, totiž Theseovi; a kontext tomu výkladu nasvědčuje. Neboť Oidipus pravil již 1475 násl. ἀλλ' ὡς τάχιστά μοι μολὼν ἄνακτα χώρας τῆσδέ τις πορευσάτω; na to se Oidipus 1486 násl. tázal ἆρ' ἐγγὺς ἀνήρ; ἆρ' ἔτ' ἐμψύχου, τέκνα, κιχήσεταί μου καὶ κατορθοῦντος φρένα; a když Antigone pak klade otázku τί δ' ἂν θέλοις τὸ πιστὸν ἐμφῦναι φρενί; odpovídá Oidipus ἀνθ' ὧν ἔπασχον εὖ, τελεσφόρον χάριν δοῦναί σφιν, ἥνπερ τυγχάνων ὑπεσχόμην. Ovšem mohlo by se naproti tomu namítnouti, že σφιν předce může býti = *eis* a vztahovati se k Atheňanům, jakož chor 1496 násl. praví ὁ γὰρ ξένος σε καὶ πόλισμα καὶ φίλους ἐπαξιοῖ δικαίαν χάριν παρασχεῖν παθών. Také praví Oidipus 1508 násl. καί σ' ἅπερ ξυνήνεσα θέλω πόλιν τε τήνδε μὴ ψεύσας θανεῖν a tak ještě několikrát Oidipus v řeči své 1518 násl. nejen prospěch Theseův, nýbrž také prospěch *celé země attické* naznačuje.

Avšak poněvadž vyskytují se doklady, ovšem jen velmi řídké, toho, že někdy tvaru σφιν také ve významu *ei* bylo užito, pokládám předce u Sofoklea OC 1489 σφιν = αὐτῷ za výklad jednodušší a pravdě podobnější. Ovšem jsou to příklady velmi řídké, a když Brugmann (Ein Problem str. 16) praví: »Σφίν und σφέ finden wir *öfters* singularisch bei den Tragikern, z. B. Sophokles O. C. 1490«, musí naproti tomu podotknuto býti, že toto *öfters* jen o σφέ platí, ale ne o σφίν; neboť v tragické dikci se kromě tohoto Sofokleova místa σφιν = αὐτῷ jen ještě *jednou* vyskytuje, a sice u Aischyla v Peršanech 759 τοιγάρ σφιν ἔργον ἐστὶν ἐξειργασμένον.*)

Akkusativ σφας vyskytuje se u Sofoklea Ant. 128 καί σφας (eos) ἐσιδών, Aias 839 καί σφας (eos) κακοὺς κάκιστα καὶ πανωλέθρους ξυναρπάσειαν, OR 1469 násl. χεροί ταῖν θιγὼν δοκοῖμ' ἔχειν σφᾶς (eas), ὥσπερ ἡνίκ' ἔβλεπον, OC. 486 ὥς σφας (eas) καλοῦμεν Εὐμενίδας.

Co se tvarů οὗ, οἷ, ἕ týká, vyskytují se u Sofoklea jen tyto doklady:

οὗ OR 1255 násl.

φοιτᾷ γὰρ ἡμᾶς ἔγχος ἐξαιτῶν πορεῖν,
γυναῖκά τ' οὐ γυναῖκα, μητρῴαν δ' ὅπου
κίχοι διπλῆν ἄρουραν οὗ τε καὶ τέκνων

kde οὗ jest zvratné zájmeno.

*) Kromě těchto dvou míst jest ještě v řecké literatuře jen *jeden zjištěný* doklad, a sice v homerském hymnu XIX, 19 σὺν δέ σφιν τότε Νύμφαι ὀρεστιάδες λιγύμολποι φοιτῶσαι πύκα ποσσὶν ἐπὶ κρήνῃ μελανύδρῳ μέλπονται, kde σφιν = αὐτῷ a k Panovi se vztahuje. Ovšem Ilgen vyložil = σὺν ἀλλήλοις, ale mylně. V hymnu homerském XXX, 9 βρίθει μέν σφιν ἄρουρα φερέσβιος jest σφιν = αὐτοῖς, nikoliv αὐτῷ, jak Buttmann v Lexilogu mínil. — U Hesioda Aspis 111 násl. ἀλλά μιν οὔ φεύξεσθαι δύο παῖδας ἀμύμονος Ἀλκείδαο, οἵ δή σφι σχεδὸν εἰσι λιλαιόμενοι πολέμοιο φυλόπιδα στήσειν, τά σφιν πολὺ φέρτερα θοίνης někteří σφι o Areovi vykládají; avšak σφι může k Areovi *i Kyknovi* se vztahovati.

οἱ nalézá se OC 1630 násl.

ὁ δ' ὡς ἐπήσθετ' ἐκ θεοῦ καλούμενος,
αὐδᾷ μολεῖν οἱ γῆς ἄνακτα Θησέα

Zde *οἱ* ve zvratném významu = sibi vykládám. Trach. 650 *ἁ δέ οἱ φίλα δάμαρ πάγκλαυστος αἰὲν ὤλλυτο* jest *οἱ* = ei, rovněž tak Aias 906 *ἐν γάρ οἱ χθονὶ πηκτὸν τόδ' ἔγχος περιπετὲς κατηγορεῖ.* El. 196 musí se čísti *ὅτε οἱ* (= ei) *ὡρμάθη πλαγά*, kde v rukopisech mylné podání *σοί* se nalézá.

3. V nářečí novoionském, dorském, aiolském převládá rozhodně význam *is*.

U Herodota, jak svrchu podotčeno, *σφι* = eis, *σφίσι* = sibi.

V nářečí aiolském:

ϝέθεν Alk. *ὥστε θέων μηδέν' Ὀλυμπίων λῦσαι ἄτερ ϝέθεν*

ϝοι Sappho *φαίνεταί ϝοι κῆνος* (Apoll. de pron. 366 A)

ἄσφι Sap. *ὄππατα* (dle konjektury Bergkovy) *πάννυχος ἄσφι κατάγρει* (Apoll. de pron. 386 B)

ἄσφε Alk. *ὄτ' ἄσφ' ἀπολλυμένοις σάωσεν* (Apollon. de pron. 388 B)

4. Naproti tomu v attické prose *zvratné* užívání jest hojnější než u básníků tragických a lyrických a v nářečích novoionském, dorském, aiolském.

Thuk. IV, 8 *καὶ ἐπὶ τὰς ἐν τῇ Κερκύρᾳ ναῦς σφῶν τὰς ἑξήκοντα ἔπεμψαν.* Tamtéž *σφεῖς δὲ ἄνευ τε ναυμαχίας καὶ κινδύνου ἐκπολιορκήσειν τὸ χωρίον κατὰ τὸ εἰκός.* IV, 28 na konci *λογιζομένοις δυοῖν ἀγαθοῖν τοῦ ἑτέρου τεύξεσθαι, ἢ Κλέωνος ἀπαλλαγήσεσθαι, ὃ μᾶλλον ἤλπιζον ἢ σφαλεῖσι γνώμης Λακεδαιμονίους σφίσι χειρώσασθαι.* IV, 60 *εἰκός, ὅταν γνῶσιν ἡμᾶς τετρυχωμένους, καὶ πλέονί ποτε στόλῳ ἐλθόντας αὐτοὺς τάδε πάντα πειράσασθαι ὑπὸ σφᾶς ποιεῖσθαι.* IV, 103, 4 *ἔπραξάν τε ἐκ πλείονος πρὸς τοὺς ἐμπολιτεύοντας σφῶν ἐκεῖ ὅπως ἐνδοθήσεται ἡ πόλις,* VI, 76, 4 *καὶ οὐ περὶ τῆς ἐλευθερίας ἄρα οὔτε οὗτοι τῶν Ἑλλήνων οὔθ' οἱ Ἕλληνες τῆς ἑαυτῶν τῷ Μήδῳ ἀντέστησαν, περὶ δὲ οἱ μὲν σφίσιν ἀλλὰ μὴ ἐκείνῳ καταδουλώσεως, οἱ δ' ἐπὶ δεσπότου μεταβολῇ οὐκ ἀξυνετωτέρου κακοξυνετωτέρου δέ.* VII, 5, 1 *τοῖς λίθοις χρώμενος, οὓς οἱ Ἀθηναῖοι προπαρεβάλοντο σφίσιν.* VIII, 10, 2 *τὰς γὰρ τῶν Χίων ἑπτὰ ναῦς ἐν τῷ ἀριθμῷ μετὰ σφῶν ἔχοντες οὐ πιστὰς ἐνόμιζον,* VIII, 90, 1 *ὁρῶντες τούς τε πολλοὺς καὶ σφῶν τοὺς δοκοῦντας πρότερον πιστοὺς εἶναι μεταβαλλομένους.* VIII, 105 *γνόντες δὲ οἱ περὶ τὸν Θρασύβουλον τὰς ἐπὶ σφίσι ναῦς ἐπεχούσας.* Xen. Hier. 2, 9 *ἀσφάλειαν σφίσιν ἡγοῦνται εἶναι.* Antifon 6, 35 *ἡγήσαντο ταύτην σφίσιν ἔσεσθαι σωτηρίαν.* Andok. III, 27 *κελεύουσιν ἡμᾶς κοινῇ μετὰ σφῶν πολεμεῖν.* Platon. Symp. 175 C *μετὰ ταῦτα ἔφη σφᾶς δειπνεῖν.* Příklady jednotného čísla *οὗ* jsou vůbec řídké. Srv. Kühner II, str. 492 pozn. 9. Na př. Plat. Symp. 175 A *καὶ ἓ μὲν ἔφη ἀπονίζειν τὸν παῖδα.* 223 B *ἄλλους τινὰς ἔφη ὁ Ἀριστόδημος οἴχεσθαι ἀπιόντας, ἓ δὲ* (t. j. Aristodema), *ὕπνον λαβεῖν,* Symp. 174 E *οἱ μὲν γὰρ εὐθὺς παῖδά τινα ἔνδοθεν ἀπαντήσαντα ἄγειν.* Xen. Anab. I, 2, 8 *λέγεται Ἀπόλλων ἐκδεῖραι Μαρσύαν νικήσας ἐρίζοντά οἱ περὶ σοφίας.*

Je-li v attické prose hojnější užívání ve smyslu zvratném čili ve významu *is*, není možno rozhodnouti, *poněvadž by k tomu bylo potřebí úplných sbírek*

statistických. Ovšem tvrdí badatelé,*) že v attické prose jen zcela ojedinělé doklady významu *is* se vyskytují, jako Xen. Anab. III, 1, 5 *ὁ Σωκράτης ὑποπτεύσας, μή τι πρὸς τῆς πόλεως οἱ* (totiž Xenofontovi) *ἐπαίτιον εἴη Κύρῳ φίλον γενέσθαι,* Kyr. III, 2, 26 *συνέφασάν οἱ* (= ei), Hell. VI. 5, 35 *ὅτι σφίσιν* (totiž Thebanům) *ἐμποδὼν γένοιντο,* Thuk. V, 49 *φάσκοντες σφᾶς* (eos) *ὅπλα ἐπενεγκεῖν,* VI, 61 *δι' ἐκείνου πεισθῆναι σφᾶς ξυστρατεύειν.*

Ale při bedlivějším zkoumání shledáme, že také v dosti četných jiných případech, v nichž se obyčejně zvratný význam předpokládá, není tento výklad zjištěn, nýbrž naopak pravděpodobnější jest význam *is.* Srv. na př. Thuk. III, 3 *τὰς τῶν Μυτιληναίων τριήρεις, αἳ ἔτυχον βοηθοὶ παρὰ σφᾶς παροῦσαι κατέσχον οἱ Ἀθηναῖοι,* V, 44 *τῶν πρέσβεων, οἳ σφίσι περὶ σπονδῶν ἔτυχον ἀπόντες, ἠμέλουν,* V, 73 *οἱ Ἀθηναῖοι, ὡς* (totiž Agis) *παρῆλθε καὶ ἐξέκλινεν ἀπὸ σφῶν τὸ στράτευμα, καθ' ἡσυχίαν ἐσώθησαν.* V těchto a podobných příkladech vykladatelé často srovnávajíce užívání latinského zvratného zájmena *sui, sibi, se* sváděni jsou k tomu, že také v řečtině *zvratný význam* předpokládají. Avšak že toho není potřebí, dokazují příklady takové, jako Xen. Anab. V, 4, 33 *ἐζήτουν ταῖς ἑταίραις αἷς ἦγον οἱ Ἕλληνες ἐμφανῶς ξυγγίνεσθαι· νόμος γὰρ ἦν οὗτος σφίσι* (= *αὐτοῖς*). Hell. I, 7, 5 *οἱ στρατηγοὶ βραχέα ἕκαστος ἀπελογήσατο· οὐ γὰρ προὐτέθη σφίσι* (= eis) *λόγος κατὰ τὸν νόμον.*

K tomuto opatrnému a od latiny neodvislému posuzování vede, jak již svrchu bylo podotčeno, zvláště to, že v řečtině v případech *velmi hojných* vyskytuje se zájmeno *αὐτός,* kde by v latině klassické užilo se zvratného zájmena. Thuk. VI, 34 *διὰ φόβον εἰσί, μή ποτε Ἀθηναῖοι αὐτοῖς ἐπὶ τὴν πόλιν ἔλθωσιν.* V přesné latině by zde bylo *sibi.* II, 65 *ἐπειρᾶτο τοὺς Ἀθηναίους τῆς ἐπ' αὐτὸν ὀργῆς παραλύειν.* Xen. Anab. I, 5, 12 *Κλέαρχος ἀφιππεύει ἐπὶ τὴν ἑαυτοῦ σκηνὴν διὰ τοῦ Μένωνος στρατεύματος σὺν ὀλίγοις τοῖς περὶ αὐτόν.* Kyr. I, 4, 19 *εὐθὺς ἀφήσουσι* (totiž nepřátelé) *τὴν λείαν, ἐπειδὰν ἴδωσί τινας ἐπ' αὐτοὺς ἐλαύνοντας,* kde by v přesné latině zajisté se užilo vazby *contra se.* Anab. II, 3, 25 *ἔλεγεν* (Tissafernes), *ὅτι διαπεπραγμένος ἥκοι παρὰ βασιλέως δοθῆναι αὐτῷ σώζειν τοὺς Ἕλληνας* (v latině *sibi*), VII, 2, 15 *ἐθύετο, εἰ προεῖεν αὐτῷ* (sibi) *οἱ θεοὶ πειρᾶσθαι πρὸς Σεύθην ἄγειν τὸ στράτευμα.* III, 4, 1 *ἐφοβοῦντο, μὴ ἐπιθοῖντο αὐτοῖς οἱ πολέμιοι.*

Z celého tohoto výkladu přicházejí dle mého mínění na jevo tyto výsledky:

1. *A priori jest pravděpodobno, že zvratný význam, který předpokládá jakési pokročilejší stanovisko, není původní, nýbrž že tento význam teprv později se vyvinul, jakož to u zájmena první a druhé osoby jest zcela na jevě.*

2. *Také v památkách literatury řecké se jeví rozhodné převládání významu is; jen attická prosa činí snad výjimku.* Ale i kdyby úplnou a přesnou sbírkou dokladů se dokázalo, což posud přesně dokázáno není, že v attické prose zvratný význam převládá, bylo by to jen důkazem toho, že později zvratné užívání se rozšířilo. Při tom jest v[illegible] to faktum, že v době

*) Srv. Arndt de pron. refl. usu apu[illegible] Gr. Gramm. § 155.5 pozn. 8.

attické v památkách současných jeví se významný rozdíl v poesii a prose. V básnictví attickém rozhodně převládá anaforické užívání, v prose attické *snad* převládá užívání zvratné. Avšak známo jest a lze velmi hojnými příklady to dokázati, že v básnictví se často starobylé tvary i vazby udržely a zachovaly, kdežto v současné prose nové proměny mnohem větší platnosti a většího rozšíření došly. To neplatí snad jen o attické poesii a prose, nýbrž má platnost všeobecnou, kterou lze v literatuře všech národů dokázati.

Užívání zvratného zájmena III. osoby místo zájmena I. a II. osoby.

V jazycích indoevropských vyskytují se rozmanité toho důkazy, že zájmeno zvratné III. osoby *sva* nebylo obmezeno na obor III: osoby, nýbrž že bylo jeho i také o I. a II. osobě užíváno, což platí i o zvratném zájmeně substantivním i o přivlastňovacím zájmeně zvratném. Hodlaje podati o tomto v příčině syntaktické velmi zajímavém zjevu výklad uvedu nejprv ukázky z dotyčného materialu nám zachovaného.

Jazyk staroindský.

Jak již svrchu (str. 15) řečeno, není v staroindském jazyku zvratného zájmena rovnajícího se řeckému a latinskému reflexivu *οἷ*, sui. Teprv v pozdější době vyskytuje se zvratné zájmeno, ale zřídka, a Delbrück správně tvrdí, že toto *svam* jest substantivovaný tvar adjektivného *sva*, jenž znamenal »vlastní, své«.

Užívání tohoto zájmena o jiných osobách než o III. vyskytuje se, jak dokazuje příklad uvedený od Böhtlingka na *svaṃ* śikṣayasi svayam = *sebe* sám nepoučuješ.

Adjektivné zájmeno zvratné *svá*:*)

Se vztahem k I. osobě na př. RV. 10, 124, 2 *svā́t* sakhyā́d áraṇīṃ nā́bhim ēmi od *svého* (vlastního) přátelstva jdu k cizímu rodu.

Ale naproti tomu RV. 10, 42, 10 vayā́ṃ rā́jabhiḥ prathamā́ dhánāny asmā́kēna vṛjanēnā jayēma, což překládá Delbrück: wir möchten durch die Fürsten die ersten Preise, durch unsere Gemeinde sie erwerben, t j. »*naší* obcí«, kde my dle svého obyčeje bychom řekli »*svou* obcí«.

Se vztahem k II. osobě na př. RV. 8, 11, 10 *svā́m* čāgnē tanvā̀ṃ piprā́yasvāsmā́bhyaṃ ča sā́ubhagam ā́ yajasva *své* tělo, o Agnis, obveseluj a nám vyzískej obětí štěstí. 7, 21, 6 *svḗna* hí vṛtrā́ṃ śávasā jaghántha neboť *svou* silou jsi Vrtru porazil. 10, 54, 3 yā́n mātáraṃ ča pitáraṃ ča sākā́m ájanayathās tanvā̀ḥ *svā́yāḥ* když jsi otce i matku spolu ze *svého* těla zplodil. 1, 108, 7 yā́d indrāgnī mádathaḥ *své* durōṇé když se vy, Indro a Agnis, veselíte v *svém* domě. 10, 13, 2 ā́ sīdataṃ *svā́m* u lōkā́ṃ vídānē sedněte si *své* místo znajíce.

Ale naproti tomu na př. RV. 1, 53, 10 *tvā́m* āvitha suśrávasaṃ távōtíbhiḥ *tvými* pomocmi Suśravasovi jsi pomohl. 4, 3, 14 rakšā ṇō agnē *táva* rakšaṇébhiḥ chraň nás, Agnise, *tvou* ochranou atd.

---

*) Uvádím příklady z Delbrückova díla str. 489 násl.

Jazyk staroperský.

Také o staroperském jazyku tvrdí Delbrück dle Calanda, že v tomto jazyku není substantivného zvratného zájmena (srv. str. 16).

Přivlastňovací zájmeno zvratné na př. y 9, 25 ušta tę yō *xwā* aojapha vasōxšaþrō ahi blaze tobě, jenž *svou* mocí neobmezeně vládneš. y 59, 28 yazamaidę *haom* urvānem ctíme *svou* duši. y 71, 11 māvōya *havāi* urunę zbayęmi za *svou* duši prosím.

Naproti tomu na př. y 32, 9 tā uxđā manyēuš *mahyā* mazdā ašāičā yūšmaibyā gerezę tato slova *mého* ducha pronáším k vám oběma, Mazdo a Ašo.

Jazyk řecký.

Co se substantivného zájmena zvratného týká, jeví se nám v řečtině toto:

1. Jednoduché zvratné zájmeno vyskytuje se se vztahem k jiné než III. osobě v starém básnictví epickém snad jen jednou, a sice Hom. *K* 400. O tomto místě podává Brugmann (Ein Problem str. 41 násl.) obšírný výklad, kterýmž dochází toho výsledku, »dass das substantivische Reflexivum *οὗ* in der altepischen Sprache, so lange diese von den Sängern noch mit wahrhaft lebendigem Sprachgefühl gehandhabt wurde, nur von der *dritten* Person gebraucht werden konnte, so dass in diesen Zeiten ein *σφίσι* = *ὑμῖν* nicht möglich war. Es hängt demgemäss die Entscheidung über unsere Stelle von der Frage ab, in welcher Zeit die Doloneia entstand. Möglicher Weise war das Sprachgefühl dem Verfasser derselben schon in dem Masse erlahmt, dass er, was nur beim adjektivischen Reflexivum sprachgemäss war, fälschlich auf das Substantivum übertrug. Anderenfalls muss angenommen werden, dass *βουλεύοιτε* eine spätere, aber immerhin noch voralexandrinische Correctur von *βουλεύουσι* ist, die das Anstössige, was die dritte Person in der Stelle hat, beseitigen sollte.«

Slova tato, jakož celý výklad Brugmannův, svědčí o veliké opatrnosti a obezřelosti, kterou vynikající tento badatel všude osvědčuje; avšak s výsledkem, jejž tuto položil, nemohu souhlasiti.

Záleží mi na tom, abych dokázal, že aspoň na tomto jediném místě*) *ze starší doby* užívání jednoduchého zvratného zájmena se vztahem k *druhé* osobě dosvědčeno jest.

U Homera *K* 394 násl. praví Dolon:

> *ἠνώγει* (totiž Hektor) *δέ μ' ἰόντα θοὴν διὰ νύκτα μέλαιναν*
> *ἀνδρῶν δυσμενέων σχεδὸν ἐλθέμεν, ἔκ τε πυθέσθαι,*
> *ἠὲ φυλάσσονται νῆες θοαὶ ὡς τὸ πάρος περ,*

---

*) C … commentatio de pron. Graeco et Latino
1832, p. … m úplně s přesvědčivým výkladem
Brugma… ovati rukopisné čtení *σοὶ δ' αὐτῷ*,
a že … ve významu *tibi ipsi*, jest mylná.

ἢ ἤδη χείρεσσιν ὑφ' ἡμετέρῃσι δαμέντες
φύξιν βουλεύοιτε μετὰ σφίσιν, οὐδ' ἐθέλοιτε
νύκτα φυλασσέμεναι καμάτῳ ἀδηκότες αἰνῷ.

Čteme-li takto — a já čtení to za přesné uznávám — jest zde *μετὰ σφίσιν* = *μεθ' ὑμῖν αὐτοῖς*. Mně nezdá se býti nikterak pochybným, že se musí ve verši 398 čísti *βουλεύοιτε* a *ἐθέλοιτε* *podle nejlepšího rukopisného podání.* Aristarch neuznal správnost tohoto čtení, poněvadž neuznával užívání zájmena *σφίσιν* se vztahem k jiné než III. osobě.

Verše 395—399 jsou ovšem opakováním veršů 308—312 Doloneie, v nichž jest *βουλεύουσι*, *ἐθέλουσι*.

Hektor svolal předáky Troův (*Τρώων ἡγήτορες ἠδὲ μέδοντες* K 301) a prohlásil, že dá odměnu tomu,

307 *ὅς τίς κε τλαίη, οἷ τ' αὐτῷ κῦδος ἄροιτο,*
308 *νηῶν ὠκυπόρων σχεδὸν ἐλθέμεν ἔκ τε πυθέσθαι,*
309 *ἠὲ φυλάσσονται νῆες θοαὶ ὡς τὸ πάρος περ,*
310 *ἢ ἤδη χείρεσσιν ὑφ' ἡμετέρῃσι δαμέντες*
311 *φύξιν βουλεύουσι μετὰ σφίσιν, οὐδ' ἐθέλουσι*
312 *νύκτα φυλασσέμεναι, καμάτῳ ἀδηκότες αἰνῷ.*

Avšak tato III. osoba *βουλεύουσι*, *ἐθέλουσι* nalezající se v řeči *Hektorově* **musila** v řeči *Dolonově* změněna býti v II. osobu *βουλεύοιτε*, *ἐθέλοιτε*. Hektor **mluvil** k *předákům Troů*, Dolon opakuje táž slova mluví k *Odysseovi a Diomedovi.* *) A nejlepší rukopisné podání potvrzuje přesnost čtení *βουλεύοιτε*, *ἐθέλοιτε*, **při** kterémž čtení by *μετὰ σφίσιν* bylo ve významu *μεθ' ὑμῖν*. Aby se to nemusilo uznati, změnili Aristarchos a jeho přívrženci *νηῶν ὠκυπόρων* (308) v *ἀνδρῶν δυσμενέων* (395), poněvadž myslili, že pak *βούλευουσι* a *ἐθέλουσι* (398) snáze **lze** vysvětliti.

Tato věc zdá se mi při uvažování o celé této otázce býti zvláště **důležitou**. Proč Aristarch nepodržel ve verši 395 *νηῶν ὠκυπόρων* (308)? **Poněvadž** pak by *βουλεύουσι*, *ἐθέλουσι* nemělo pražádného vztahu a bylo by zcela nesrozumitelné. Protože však *βουλεύοιτε*, *ἐθέλοιτε* uznati nechtěl z té příčiny, že **by**

*) Jest zde podobná nutnost změny, jako v II. knize Iliady 28—32 naproti veršům 11—15. Zeus dal Oneirovi rozkaz, aby odebral se k Agamemnonovi a jemu toto sdělil

11 *θωρῆξαί ἑ κέλευε κάρη κομόωντας Ἀχαιοὺς*
12 *πανσυδίῃ· νῦν γάρ κεν ἕλοι πόλιν εὐρυάγυιαν*
13 *Τρώων· οὐ γὰρ ἔτ' ἀμφὶς Ὀλύμπια δώματ' ἔχοντες*
ἀθάνατοι φράζονται· ἐπέγναμψεν γὰρ ἅπαντας
Ἥρη λισσομένη, Τρώεσσι δὲ κήδε' ἐφῆπται.

Když pak Oneiros přišel k Agamemnonovi, praví mu totéž, ale s nutnými **změnami** osob

28 *θωρῆξαί σ' ἐκέλευσε κάρη κομόωντας Ἀχαιοὺς*
29 *πανσυδίῃ· νῦν γάρ κεν ἕλοις πόλιν εὐρυάγυιαν*
30 *Τρώων· οὐ γὰρ ἔτ' ἀμφὶς Ὀλύμπια δώματ' ἔχοντες*
31 *ἀθάνατοι φράζονται· ἐπέγναμψεν γὰρ ἅπαντας*
32 *Ἥρη λισσομένη, Τρώεσσι δὲ κήδε' ἐφῆπται.*

pak *μετὰ σφίσιν* musilo býti uznáno ve významu *μεθ' ὑμῖν*, změnil také slova *νηῶν ὠκυπόρων* v *ἀνδρῶν δυσμενέων*.

Soudím tedy, že se má nejen Hom. *K* 398 čísti *βουλεύουσι μετὰ σφίσιν, οὐδ' ἐθέλουσι*, nýbrž zároveň také ve verši 395 *νηῶν ὠκυπόρων* místo *ἀνδρῶν δυσμενέων*.

Ovšem jest toto místo jediné, které dosvědčuje užívání toto v básních homerských. Ale nápomocno jest při tom, že u Hesioda Erga 2 zájmeno přivlastňovací *σφέτερος* místo *ὑμέτερος* se nalézá

δεῦτε δὴ ἐννέπετε σφέτερον πατέρ' ὑμνείουσαι

(*svého* otce velebíce, t. j. *vestrum* patrem celebrantes).

Kromě toho pokládám domněnku Brugmannovu (str. 42) za pravděpodobnou, že Apollonios Rhodský III, 909 *ὄφρα τὰ μὲν δασόμεσθα μετὰ σφίσιν* (mezi sebou, inter nos) a II, 1278 *ὥρη δ' ἥμιν ἐνὶ σφίσι μητιάασθαι* (= *ἐν ἡμῖν αὐτοῖς*) napodobil ono Homerovo *μετὰ σφίσιν K* 398.

2. U pozdějších básníkův epických vyskytuje se jednoduché zájmeno *οὗ* se vztahem k I., II. osobě častěji Uvádím doklady dle Brugmanan (Ein Problem str. 80).

Apoll. II, 635 *αὐτὰρ ἔγωγε | εἷο μὲν οὐδ' ἠβαιὸν ἀτύζομαι* (*εἷο* = *ἐμοῦ*). III, 99 *μετέπειτά γ' ἀτεμβοίμην ἑοῖ αὐτῇ* (*ἑοῖ* = *ἐμοί*), I, 893 *ῥηιδίως δ' ἂν ἑοῖ καὶ ἀπείρονα λαὸν ἀγείραις | ἄλλων ἐκ πολίων**) II. 1278 *ὥρη δ' ἡμῖν ἐνὶ σφίσι μητιάασθαι* (= *ἡμῖν*); III, 909 *ὄφρα τὰ μὲν δασόμεσθα μετὰ σφίσιν* (= *ἡμῖν*).

U Quinta Smyrnského nalezá se jednou *οἷ* = *σοί*, a sice *ν* 533 *ὤ μοι ἐγὼ δύστηνος, ἐπεὶ θάνες οὔτι δαϊχθεὶς | δυσμενέων παλάμῃσιν ἀνὰ μόθον, ἀλλὰ οἷ αὐτῷ*. Spitzner chtěl místo *οἷ* čísti *σοί*. Ale nesprávnost tohoto tvrzení dokázal přesvědčivě Brugmann (Ein Problem str. 82).

Theokrit XXVII, 44 *δεῖξον ἐμοὶ ἕθεν ἄλσος*.

3. Užívání složeného zájmena zvratného *ἑαυτοῦ* místo zájmena zvratného I., II. osoby jest zaručeno příklady ne sice hojnými, ale předce na počet ne nepatrnými.

U Aischyla jsou tyto příklady: Ch. 221 *αὐτὸς καθ' αὑτοῦ τἄρα μηχανορραφῶ*, 1014 *νῦν αὑτὸν* (Hermann místo *αὐτόν*) *αἰνῶ, νῦν ἀποιμώζω παρών*. Sept. 194 *αὐτοὶ δ' ὑφ' αὑτῶν ἔνδοθεν πορθούμεθα*. Fragm. 129 *τάδ' οὐχ ὑπ' ἄλλων, ἀλλὰ τοῖς αὑτῶν πτεροῖς ἁλισκόμεσθα*. Agam. 1142 *ἀμφὶ δ' αὑτᾶς θροεῖς νόμον ἄνομον*. 1297 *εἰ δ' ἐτητύμως μόρον τὸν αὑτῆς οἶσθα*. 1544 *ἦ σὺ τόδ' ἔρξαι τλήσει, κτείνασ' ἄνδρα τὸν αὑτῆς;* Cho. 111 *πρῶτον μὲν αὑτὴν χὤστις Αἴγισθον στυγεῖ*. Tedy u Aischyla celkem 8 příkladů (mezi 26).

U Sofoklea: OR. 138 *ὑπὲρ γὰρ οὐχὶ τῶν ἀπωτέρω φίλων, ἀλλ' αὐτὸς αὑτοῦ, τοῦτ' ἀποσκεδῶ μύσος*. OC. 966 *ἐπεὶ καθ' αὑτόν γ' οὐκ ἂν ἐξεύροις ἐμοὶ ἁμαρτίας ὄνειδος οὐδέν*. El. 285 *κλάω αὐτὴ πρὸς αὑτήν*. Ai. 1132 *τούς γ' αὐτὸς αὑτοῦ πολεμίους* (*οὐκ ἐῶ θάπτειν*). OC. 857 *αὐτὸς αὑτὸν οὔτε νῦν καλὰ δρᾷς*. OC. 930 *σὺ δ' αἰσχύνεις* [illegible] *αὐτὸς αὑτοῦ*. 1356 *τὸν αὐτὸς αὑτοῦ πατέρα τόνδ' ἀπήλασας*. Tract [illegible] *παιδεύεις*. Celkem 7 příkladů (mezi 50).

[illegible] i, že čtení *τοι* nad *ἑοῖ* se nalézající, jest ne- [illegible]

Také v prosaické literatuře vyskytují se doklady toho. Ovšem jeví se v této příčině leckdy v rukopisech varianty, a často vydavatelé na takovýchto místech ἑαυτοῦ zavrhují. Ale přese všechno kolísání rukopisného podání a přese všechny pochybnosti zbývají předce i v prose doklady zcela nepochybné. Na př.

u Herodota V, 92, 1 αὐτοὶ πρῶτοι τύραννον καταστησάμενοι παρὰ σφίσι αὐτοῖσι οὕτω καὶ τοῖσι ἄλλοισι δίζησθε κατιστάναι.*) V, 20 τάς τε ἑωυτῶν μητέρας καὶ τὰς ἀδελφεὰς ἐπιδαψιλευόμεθα ὑμῖν.

u Thukydida I, 82 καὶ τὰ αὐτῶν ἅμα ἐκποριζώμεθα**) Classen chtěl ovšem tento doklad odstraniti a přijal τὰ αὐτῶν, t. j. τῶν ξυμμάχων. Myslím, že kontext toho nedovoluje a že musíme čísti τὰ αὐτῶν ve smyslu τὰ ἡμέτερα αὐτῶν.

Hojnou sbírku příkladův uvádí Kühner § 455. 7, b (str. 496), a sice

z Xenofonta Anab. VI, 6, 15; Mem. I, 4, 9; II, 1, 30; II, 1, 31; II, 6, 35; Hell. I, 7, 19; Kyr. I, 6, 44; V, 1, 21.

z Platona Faid. 78 B, 91 C, Laches 200 B, Pseudoplat. Alk. II. 140 C.

z attických řečníků: Antif. 3, δ, 1; 5, 60; Andok. 1, 114; 2, 8; Lykurg. 91; Isokr. 4, 106; 15, 145; Dem. 18, 163; Aisch. 3, 163; 3, 39

Ovšem vydavatelé na několika z těchto míst přijímají v text variantu, byť i méně byla rukopisným podáním zaručena; ba někteří i proti souhlasnému rukopisnému podání některá místa mění. Jest to, tuším, odvážné počínání, poněvadž a priori není pravděpodobné, že by obyčejné a pravidelné ἐμαυτοῦ, σεαυτοῦ atd. bylo od někoho změněno v ἑαυτοῦ. Naopak jest pravděpodobno, že leckde asi ustoupilo původní ἑαυτοῦ a zatlačeno bylo vazbou obyčejnou. Zcela správně tvrdí o této věci Brugmann (Ein Problem str. 40): »Die Beispiele für die ursprüngliche***) freiere Verwendung unserer Reflexiva der dritten Person wären bei den Altgriechischen Schriftstellern sicherlich weit zahlreicher, als sie uns jetzt vorliegen, hätte nicht der unselige Wahn, als habe man es mit einem Missbrauch, einer Verirrung der Sprache zu thun, alte und neue Grammatiker und Textkritiker und zum guten Theil wol auch die Abschreiber beherrscht. Von vielen Stellen lässt sich noch evident nachweisen, dass sie auf Grund dieser irrigen Anschauung gemassregelt und verfälscht worden sind.« Při tom poukazuje Brugmann k výkladu Maetznerovu k Antifontovi str. 181 násl. a k výkladu, jejž podává Bremi k Demosthenově první řeči filippické str. 52, 16. Odkazuji kromě toho k velmi dobré poznámce Kühnerově ke Xenofontovým Pamětem I, 4, 10. Vyskytují se sice ještě i nyní u leckterých vydavatelů, kteří jazykozpytných badání M. Schmidtových, Miklosichových, Windischových, Brugmannových a j. si nevšímají, ty názory za-

---

*) K tomu místu poznamenal Stein: »σφίσι αὐτοῖσι, nach einem mehr den Attikern geläufigen, bei Herodot aber, wie es scheint, sonst unbekannten *Missbrauche* (!) der 3. Person des reflexiven Pronomens für die 2. und 1.« Avšak Stein sám uvádí ještě druhé místo Herodotovo, a sice V, 20.

**) U Thukydida jest prý to, jak aspoň Boehme tvrdí, jediný doklad.

***) S tímto výrazem ovšem nesouhlasím, jak z pozdějšího mého výkladu patrno.

staralé a převrácené, které Bernhardy,*) Krüger**) a j. vyslovili. Avšak lze doufati, že novější názory správné předce za nedlouho rozhodné převahy nabudou, k čemuž zvláště porovnání slovanských jazyků nápomocno bude. Velmi čestnou výjimkou mezi grammatiky let třicátých a čtyřicátých jest Kühner, jenž hned v I. vydání své »Obšírné grammatiky řeckého jazyka« (1834) jednaje o těchto řeckých vazbách poukázal k obdobě *slovanských* jazyků.

Brugmannovi přisvědčuji také v tom, že »v mluvě lidové toto užívání bezpochyby bylo rozšířenější než v jazyku spisovném, zvláště v pozdější době«. (Ein Problem str. 39).

V době alexandrijské velmi se rozšířilo toto užívání (srv. C. F. G. Arndt, de pron, refl. usu apud Graecos observat.). Zajímavé svědectví o tom podává Apollonios *περὶ συντ.* 3, 2, 3: *»οὐ γάρ φαμεν ἑαυτὸν ὕβρισα ἢ ἑαυτὸν ὕβρισας, ἑαυτοὺς δὲ ὑβρίσαμεν«*. Není sice toto tvrzení zcela správné, poněvadž v době alexandrijské i v *jednotném* čísle toto užívání se vyskytuje, ale zajisté bylo dle tohoto svědectví Apolloniova mnohem více rozšířeno v *množném* čísle. Příčinu toho již Bernhardy (Wiss. Synt. str. 272) dobře naznačil: »Allein als ein festes reflexivum *ἑαυτοῦ* bei den Attikern in Umlauf kam, theilte man ihm die Bedeutung der ersten und zweiten Person im Plural zu, *wozu die Leichtigkeit der kürzeren Form berechtigte*, nicht aber im Singular, der keinen Grund zu solchem Umtausch darbot«.

Co se přivlastňovacího zájmena zvratného týká, odkazuji na výklad v tomto díle níže podaný a na důkladnou práci Brugmannovu »Ein Problem der homerischen Textkritik und der vergleichenden Sprachwissenschaft«; zvláště srv. str. 45 násl.

Jazyk latinský, umbrický, oscický.

Z latiny lze v příčině užívání zájmena zvratného *se* o 1. a 2. osobě pouze***) tvoření tak zvaného passiva uvésti, které vlastně *medium* jest a jakožto medium

---

*) Bernhardy, Wiss Syntax d. gr. Spr. str. 272: »Doch ergibt sich bei genauer Betrachtung, dass die einen aus Verderbung herrühren, die anderen aus irrigen Ansichten der Herausgeber (da man zuweilen eine Eleganz der Rede hierin sah), die meisten aber, nach den vorhandenen Texten ‚zu urtheilen, in die sinkende Gräcität fallen.« Dále praví Bernhardy, že doklady u tragických básníků se nalézající mají prý se odstraniti proměnou ostrého přídechu v spiritus lenis (tedy na př. Sof. Oid. Tyr. 138 změnou slov *ἀλλ' αὐτὸς α ὑ τ ο ῦ* v slova *ἀλλ' αὐτὸς α ὐ τ ο ῦ*), že u Herodota IV, 97 a Platona (Protag 312 A, Lach. 200 B, Faid. 91 C.) rovněž tak porušení rukopisného podání uznati se má, a tak přichází k tomuto výsledku: »daher der *Solöcismus* (!) erst mit Isocr. ad Nicocl. p. 22. Antid. 145 und Xenophon beginnt.«

**) Krüger, Griech. Sprachl. § 51, 2, Anm. 15: »*Missbräuchlich* (!) erscheint *ἑαυτοῦ* usw. für die Reflexiva der ersten und zweiten Person; auch im Singular, selbst in der attischen Prosa.« Tato poznámka Krügerova znamená však předce naproti Bernhardyovi jakýsi pokrok, poněvadž Krüger *uznal* aspoň, že *skutečně se vyskytují*, a to i v attické prose, doklady užívání zájmena *ἑαυτοῦ* se vztahem k 1. a 2. osobě, kdežto Bernhardy téměř všechny tyto doklady odstraniti chtěl a jen v době úpadku graecity je uznal, kteréhož úpadku začátky o Xenofonta se jeví. Krüger také poukázal k důkladnému progr 1836).

***) Řčen obě, vyskytuje, nelze zde za doklad obdobný pokl , jako na př. v němčině *seiner*

se také ještě u četných sloves jeví, na př. *laetor, delector, proficiscor.**) Již Bopp (Vergl. Gramm.), Pott (Etymol. Forschungen I, 32 a Neue Jahrb. f. Phil. LXVIII, 357 násl.) dokázali nezvratně, že latinské passivum nebo medium jest složení activa se zájmenem zvratným *se*, tedy *miror = miro se*, *miratur = mirat se, mirantur = mirant se* atd. Jen 2. osoba množného čísla *miramini* činí výjimku.**)

V jazyku umbrickém a oskickém rovněž tak passivum se tvořilo jako v latině. Umbrické *emantur* = lat. *emantur*, umbr. *terkantur* = lat. *tergeantur*. Oskické *sakarater* = lat. *sacratur*; sabellské *ferenter* = lat. *ferentur* nebo *feruntur*.

Ze staré latiny zachovány jsou zbytky také podobných tvarů passivných v časích, které na základě perfektního kmene utvořeny jsou. Corssen (Über Aussprache atd. II, 38) uvádí 4 takové příklady, a sice *faxitur*, *nancsitor*, *renancsitur, turbassitur.*

U Livia XXII, 10, 6 čteme v starém zákoně o *ver sacrum* toto: *si antidea senatus populusque iusserit fieri ac faxitur, eo populus solutus liber esto. Faxitur = factum erit* jest utvořeno z *faxit se.*

Festus p. 166: *Nancitor in XII 'nactus erit', 'praenderit'. Item in foedere Latino 'pecuniam quis nancitor, habeto', et 'si quid pignoris nasciscitur, sibi habeto'.* O. Müller správně rukopisné *nancitor*, *nasciscitur* změnil v *nancsitor*.

Fest. p. 227: *renancitur Verrius significare ait 'reprehenderit'. Unde adhuc nos dicimus 'nanciscitur' et 'nactus' id est 'adeptus'.* Místo rukopisného *renancitur* musí se čísti *renancsitur.*

Cic. Legg. III, 4, 11 v starém zákoně: *ast quid turbassitur in agendo fraus auctoris esto. Turbassitur = turbatum erit.*

Na základě těchto zbytků soudí pak Corssen: »Diese vier Formen *faxitur*, *nancsitor*, *renancsitur*, *turbassitur* beweisen, dass in alten Zeiten die Lateinische Sprache sich durchgehends der Passivbildung *mittelst Anfügung des reflexiven Pronomens se* bediente, auch in den Perfekten und den davon

---

Zeit. Srv. Paul. Dig. 46, 2, 20: Novare possumus aut ipsi, *si sui iuris sumus*, aut per alios, qui voluntate nostra stipulantur. Co se německého *seiner Zeit* týká, velmi dobře Brugmann (Ein Problem str. 120) podotýká, že původní vazby jsou takové, jako na př.: »Er ist *seiner Zeit* (d. h. als seine Zeit war) ein tüchtiger Schauspieler gewesen,« nebo: »Ich werde dies *seiner Zeit* mittheilen«, v které větě nesmíme *seiner Zeit* ve významu *meo tempore* vyložiti, nýbrž *seiner* vztahuje se zde k *dies* a věta tedy znamená: »bis *seine*, d. i. dieses Dinges Zeit gekommen sein wird«. Ale jakožto ztuhlá a utkvělá frase vyskytuje se seiner Zeit také se vztahem k jiné osobě, jako Brugmann na př. z Hackländra uvádí: Die Jugend ist unternehmend, wir sind es *seiner* (t. j. unserer) *Zeit* auch gewesen.

*) *Laetor* jest *laeto se = laetum reddo se = laetum reddo me.* Srv. české *veselím se = veselým činím sebe.* Také *proficiscor* jest = proficisco se (me), jakož v staré latině skutečně *aktivum proficisco* se vyskytovalo. *Proficio* znamenalo = ku předu (pro) něco vésti, a tedy *proficiscor = beru se ku předu.* Velmi zajímavé příklady vyskytují se v této příčině v češtině, jako *stařím se* vlastně = *činím se starým,* což se na tom zakládá, že péče a strasti způsobují stárnutí předčasné (starost = *senectus*, ale také *cura*).

**) *Lavamini* (totiž *estis*) jest nominativ množného čísla tvaru participialného, = λουόμενοι. Jest to latinská parallela k těm českým vazbám, které jsem svrchu (st násl.) uvedl, jako *přišel* (vlastně ἐληλυθώς, profectus) = προσελήλυθε.

I.

abgeleiteten Tempusformen, dass die Umschreibung des Perfekts durch das Participium mit dem Hilfsverbum *esse* zur Bezeichnung der passiven Bedeutung nicht von jeher in der Sprache herrschend war, dass zu Zeiten der Decemviralgesetzgebung die alte Passivbildung noch gebräuchlich war, dass sie aber in der Zeit, wo die auf uns gekommenen Lateinischen Schriftdenkmäler beginnen, schon aus der lebendigen Sprache verschwunden war, mochte sie auch in einzelnen Gesetzesformeln nach herkömmlicher Weise vielleicht später noch geschrieben werden. Wann die umschreibenden Perfektformen wie *factum est*, *nanctum est* u. a. angefangen haben in der Sprache Platz zu greifen, lässt sich nicht ermessen.

Slovanština.

Nikde však užívání zvratného zájmena III. osoby o všech třech osobách není provedeno způsobem tak rozsáhlým a pronikavým, jako v slovanských jazycích.

Slovanština má rozličné prostředky, kterými se *trpný rod* sloves naznačuje. Mezi těmito prostředky jest také užívání *media přímého* č. *zvratného.* Tohoto výrazu vhodného lze totiž užiti pro čin, jehožto předmětem jest táž osoba, která čin koná. Tedy *λούομαι* = *myji se* = lavor (= lavo se), *ἀπέχομαι* = *zdržuji se*, *φοβοῦμαι* = *bojím se* (naproti *φοβῶ αὐτόν* = uvádím v strach jej). Tohoto media užilo se jak v řečtině, tak také v slovanštině i ve smyslu trpném. Při tomto medium a passivum platí v slovanštině totéž pravidlo, jako v latině, že *se* ve všech osobách a číslech se vyskytuje, tedy *myji se* doslovně *lavo se*, *myješ se* = lavas se, *myje se* = lavat se; *myjeme se* = lavamus se *myjete se* = lavatis se, *myjí se* = lavant se.

Kromě toho platí však vůbec v slovanštině pravidlo, že při zvratném vztahu v též větě užívá se ve všech osobách a číslech *se*, na př. v češtině: To jsem *si* nemyslil = das habe ich *mir* (v češtině = *sich*) nicht gedacht. Ty musíš sám *sebou* pohrdati = du musst *dich* (v češtině = *sich*) selbst verachten. My jsme sami proti *sobě* = wir sind selbst gegen *uns* (v češtině = *sich*), vy tu chybu také na *sobě* shledáte = ihr werdet diesen Fehler auch an *euch* (v češtině = sich) selbst wahrnehmen.

Totéž pravidlo platí v slovanských jazycích také o užívání přivlastňovacího zájmena *svůj* (suus). Tedy v češtině: Dal jsem ti *svou* knihu = dedi tibi, *meum* (ale v češtině = *suum*) librum. Přiznej *svou* vinu = confitere *tuam* (vlastně *suam*) culpam. My *svým* slibům dostojíme = nos *nostris* (vlastně *suis*) promissis stabimus. Vy jste *své* spojence zradili = vos *vestros* (v češtině *suos*) socios prodidistis.

Od tohoto pravidla uchyluje se však čeština předce někdy. Nepřihlížíme k takovým příkladům, které lze za *chyby* pokládati, poněvadž nedostatečné zběhlosti nebo na nedbalosti. U lidí, kteří , lze často slyšeti takovéto chyby, poněvadž nemají jazykové. Ovšem také u rozených Čechů v hovoru ých shledávají se úchylky od pravidla, úchylky,

které nezakládají se na neznalosti, nýbrž spíše na nedbalosti a netečnosti. Vliv německého jazyka v této příčině zajisté někdy působí.

Ale naproti tomu přece třeba konstatovati, že i v národních písních, v nichž vliv němčiny nelze předpokládati, takovéto úchylky se vyskytují.

Podávám zde několik příkladů, jež jsem z Erbenovy sbírky prostonár. českých písní vybral, při čemž podotýkám, že sbírka tato není úplná. Srv. str. 74 naše královna bosa chodí, | své bílé nožičky v rose brodí: | prosíme, žádáme | *naší* chudé královně (= pro *svou* chudou královnu), str. 252 (č. 628) však já *mou* Marjánku znám (v Plzensku, Hradecku), str. 255 (č. 636) a já vždycky pláču | pro *moji* Kačenku, | a já vždycky pláču | pro *mou* Káču (v Berounsku), str. 255 (č. 639) já celá ztrápená | pro *mého* Hermana | já celá ztrápená | pro milého, str. 298 (č. 28) doufám že nám ten *váš* poklad dáte (v Domažlicku), str. 398 (č. 81) ztratila jsem já myslivce *mého*, | myslivce *mého* roztomilého (v Budějovicku).

Poněvadž užívání zájmena *svůj*, kde se k podmětu věty vztahuje, v jazykovém citu českého lidu hluboce jest zakořeněno*) a poněvadž vliv němčiny nelze zde přepokládati, musí jiný výklad se hledati. Myslím, že lidovým našim pěvcům živě tanulo na mysli milostné oslovení, kterého milující tak často užívá »*má* Marjánko, *moje* Kačenko, *můj* Hermane«, anebo láskyplné výroky takové, jako »Marjánka je *má*« atd. a že z tohoto *stereotypního* oslovení anebo z takových výroků přenášeno bylo zájmeno *můj* i do těchto vět »já *mou* Marjánku znám«. Podobně lze »doufám, že nám ten váš poklad dáte« vysvětliti; neboť družba, jenž tato slova k družkám i ženám okolo nevěsty shromážděným mluví, před tím pravil: »jezdili jsme přes hory a doliny, | přes pole a křoviny, | všude se ptajíce, | všude hledajíce | jistého vzácného pokladu; | až nám dobří lidé dali radu, | že by se nacházel v tomto příbytku | a zvláště v tomto pokojíčku; | okolo něho pak samy | že jsou jenom krásné panny.... | toho pokladu ostříhajíce. — Při oslovení dalším jest pak přirozeno, že družba praví »doufám, že nám ten *váš* poklad dáte.«

V starobulharštině není tô řídkým zjevem, že *mojь, tvojь, našь, vašь* k podmětu věty se vztahují. Miklosich IV, str. 101 násl. uvádí tyto příklady: niže imamь duše *mojęę* čьstьny sobě οὐδὲ ἔχω τὴν ψυχήν μου τιμίαν ἐμαυτῷ, vьzdaždь vyšьnjumu oběty *tvoję*, ostavljajemъ dlъžьnikomъ *našimъ*, obratite srьdьca *vaša* kъ čędomъ svoimъ. Miklosich podotýká: »Von dieser Regel (totiž od pravidelného užívání zájmena *svůj*) wird hinsichtlich des *svoj* häufig abgewichen«. Taktéž Delbrück (Vergl. Syntax der indogerm. Sprachen 1893, I, str. 493) praví: »Im Altkirchenslavischen ist die Ausdrucksweise durch *meus* und *tuus* recht häufig«. Uvádí pak tyto příklady dle cod. Mar. a dle Zog. Matth. 5, 23, 24 ἐὰν οὖν προσφέρῃς τὸ δῶρόν σου ἐπὶ τὸ θυσιαστήριον, κἀκεῖ μνησθῇς ὅτι ὁ ἀδελφός σου ἔχει τι κατὰ σοῦ, ἄφες ἐκεῖ τὸ δῶρόν σου ἔμπροσθεν

*) V lidu zajisté nikdo neuslyší: Miluj *tvého* bližního«, »dej si pozor na *tvůj* ja... »mám mého bratra rád«, »dáme to *našim* přátelům«, »vy se vašim rodičům špatně od... jete«, nýbrž jen »miluj *svého* (suum) bližního«, »dej si pozor na *svůj* (suam) jazyk«, *svého* bratra rád«, »dáme to *svým* přátelům«, »vy se *svým* rodičům špatně odměňu...

τοῦ θυσιαστηρίου καὶ ὕπαγε πρῶτον διαλλάγηθι τῷ ἀδελφῷ σου, καὶ τότε ἐλθὼν πρόσφερε τὸ δῶρόν σου přeloženo v cod. Mar.: ašte ubo prineseši darъ *tvojь* (Zog. *svojь*) kъ oltarju i tu poměneši jako bratъ tvojь imatъ něšto na tę, ostavi tu darъ *tvojь* predъ olъtaremъ i šedъ prěžde sъmiri sę sъ bratromъ *svojimъ* (Zog. *tvojimъ*) i togda prišedъ prinesi darъ *tvojь* (Zog. *svojь*). V bibli Kralické jest: obětoval-li bys dar *svůj* na oltář, a tu bys se rozpomenul, že bratr tvůj má něco proti tobě: nechejž tu daru *svého* před oltářem a odejdi; prvé smiř se s bratrem *svým,* a potom přijda obětuj dar *svůj.* Matth. 9, 6 *ἆρόν σου τὴν κλίνην καὶ ὕπαγε εἰς τὸν οἶκόν σου* vozьmi lože *tvoje* i idi vъ domъ svojь (Zog. tvojь). V bibli Kralické: Vezmi na sebe lože *své* a jdi do domu *svého.* Matt. 6, 17 *σὺ δὲ νηστεύων ἄλειψαί σου τὴν κεφαλὴν καὶ τὸ πρόσωπόν σου νίψαι* ty že postę sę pomaži glavą *svoją* i lice *tvoje* umyji. Zde jest pozoruhodno, že vedle sebe promiscue jest *svoją* a *tvoje.* V bibli Kralické: Ty pak, když se postíš, pomaž hlavy *své* a tvář *svou* umej. Matth. 6, 6 *σὺ δὲ ὅταν προσεύχῃ, εἴσελθε εἰς τὸ ταμιεῖόν σου καὶ κλείσας τὴν θύραν σου πρόσευξαι τῷ πατρί σου* ty že jegda mološi sę, vъnidi vъ klětь *tvoją* i zatvori dvьri *tvoję* pomoli sę otьcju *tvojemu.* V českém překladě: Ale ty když bys se modlil, vejdi do pokojíka *svého,* a zavra dvéře *své,* modliž se otci *svému.* Matth. 5, 45 *ὅπως γένησθε υἱοὶ τοῦ πατρὸς ὑμῶν* da bądete synove otьca *vašego.* V českém překladě: abyste byli synové otce *svého.* Joh. 5, 43 *ἐγὼ ἐλήλυθα ἐν τῷ ὀνόματι τοῦ πατρός μου* azъ pridъ vъ imę otьca *mojego.* V českém překladě: Já jsem přišel ve jménu otce *svého.* Mark. 10, 20 *ταῦτα πάντα ἐφυλαξάμην ἐκ νεότητός μου* vьsě si sъchranichъ otъ junosti *mojeję.* V českém překladě: toho všeho jsem ostříhal od *své* mladosti. Delbrück podotýká, že na všech těchto místech v srbštině jest *svoj.*

Litevština.

Litevština jest v úplné shodě se slovanštinou. V litevštině a lotyštině zvratné zájmeno nejen k 3. osobě, nýbrž také k 1. a 2. se vztahuje. Srv. Schleicher Lit. Gramm. str. 120 dabař tù *sáv* pàts jëszkókis maistą teď ty *sobě* samému hledej potravy. V litevštině se říká: *aš* turiu *savo* kurpes; *mes* turim *savo* kurpes; *tu* turi *savo* kurpes; *jus* turit *savo* kurpes (Schleicher Lit. Gr. 299).

Co se užívání přivlastňovacího zájmena týká, praví Delbrück (str. 492), že v *nynější* litevštině a lotyštině *meus*, *tuus* bylo zapuzeno v těch případech, kde zájmeno 1. nebo 2. osoby jest podmětem věty; na př. *lit.* pardůk tù mán *sãvo** sūnų prodej ty mně *svého* syna (Schleicher, Lit. Lesebuch und Glossar 1857 str. 121); aš stóviu aĩt *sãvo* żẽmės já stojím na *své* zemi Schleicher, Lit. Les. str. 138). *Lot.* diws, důd man *sawu* garu Bože, dej mi *svého* ducha; kápéz jůs *sawu* mâti ne kůpjat proč vy *svou* matku neošetřujete? **Jiný doklad, kterého** Delbrück neuvádí, jest u Bielensteina Lettische **Grammati** ... ***savu*** **dału**, es njemšu *savu* = vezmi ty *svůj* díl, a já

...imeno nesklonným sãvo zastoupeno; v lotyštině ...
...lbrück 492).

vezmu *svůj.* — Delbrück dokládá, že ovšem někdy také při tomto zvratném vztahu k 2. *osobě* se vyskytuje zájmeno 2. osoby jako na př. tai tù apredýk tą kúlą sù tâvo drebiżiais pak oblekni kůl *tvými* šaty (Schleicher Lit. Les. 123). *Zvláště se to vyskytuje v starší litevštině,* jak Bezzenberger (Beiträge zur Geschichte der Litauischen Sprache 1877, str. 254) praví. Delbrück při této příležitosti připojuje *důležitou*, ale *nesnadnou* otázku: »*Ob darin nun der Rest eines älteren Zustandes* (vgl. das Slavische) *oder etwa ein Germanismus vorliegt, vermag ich nicht zu entscheiden.*«

Jako v latině tak i v litevštině medium se tvoří připojením zvratného zájmena, které se slovesem splývá v jeden tvar. Srv. Schleicher str. 232. *linksminùs* (vzniklo z *linksminu si*), *linksminės* (z *linksmini si*), *linksminas* (z *linksmina si*) atd.

Němčina.

V germánských jazycích vyskytují se také doklady tohoto užívání, ovšem v poměru k slovanštině a litevštině počtem skrovné. Již Grimm (Deutsche Gramm. IV, str. 319) při výkladě dotyčném upozornil na rozsáhlé provedení toho v slovanštině a doložil vzhledem k řečtině: »Unverkennbare analogie hat die nur weniger durchgedrungene construction des gr. ἑαυτοῦ für das pronomen der beiden ersten personen.« Grimm poukazuje k výrazům v mluvě německého lidu sem tam se vyskytujícím, jako: wir freuen *sich* (místo: wir freuen *uns*). Na st. 36 praví Grimm: »Merkwürdig ist noch ein andrer zug der gemeinen volkssprache: sie pflegt gern das reflexive *sich* auf die erste und zweite person des plur. zu erstrecken, d. h. für *uns* und *euch* zu brauchen, z. b. wir bedanken *sich,* wir haben *sich* gefreut, ihr habt *sich* gewundert; vielleicht auch für *mich* und *dich*, doch wol seltner«. Na str. 319 uvádí Grimm, že se slýchá v mluvě: ich gehe *hinter sich;* du musst nicht *unter sich* sehen. Také z literatury uvádí Grimm doklady, jako: ich sahe *undersich* Phil. v Sittew, 1677 p. 127; wan ich *hintersich* sech H. Sachs III, 1, 6[d], u kteréhož se to častěji vyskytuje; ich fiel *fürsich*, fieng ich an *nidsich* gehen; da ich *nidsich* möchte laufen, wold ich *hintersich* Platers leben p. 22, 28, 29, 23. Grimm vzhledem k těmto předložkovým výrazům klade pak (str. 320) otázku: »oder sind alle jene beispiele nichts als adverbiale verhärtungen, deren *sich*, an der dritten person entsprungen, hernach ungefühlt mit der präp. auf andere fälle erstreckt wurde?« Brugmann, jenž také tato slova Grimmova cituje (Ein Problem str. 119), odpovídá na tuto otázku: »In der That ist dem so.« Také já souhlasím s tímto názorem, jenž jest velmi na snadě a dochází podpory četnými analogiemi. Ale zbývají pak ještě příklady ostatní, a sice dílem výrazy lidové svrchu uvedené, dílem doklady z literatury. Brugmann pojednávaje o těchto litterárních dokladech praví (str. 121), že nejstarší jemu známý příklad toho jest *wir woln sich wern* v jisté slezské velikonoční hře XIV. století (Kehrein III, § 101), pak že ve třech následujících stoletích se to rozšířilo, a že jest to velmi rozsáhlé užívání v Grimmelshausenově
př. I, 282, 20 Kellerova vydání *nachdem wir sich* auff
II, 948, 23 hatten *wir* nicht das Hertz, *sich* ins Was

ze Simplicissima ještě 7 jiných dokladů, vedle kterých se však ještě jiné nalezají. Také poukazuje k tomu, že toto volnější užívání zájmena *sich* v mnohých nynějších nářečích se vyskytuje. Grimm (IV, 319) uvádí ze Schweinichena 1, 268: gehe ich in IFG zimmer, *sich* (místo *mich*) mit IFG zu unterreden.

Weinhold (Bair. Gramm. str. 369) uznával možnost vlivu slovanštiny. Proti této domněnce svědčí však to, že se, jak Brugmann podotýká, tento způsob také i v západním Německu a na Rýně vyskytuje.

Také není pravdě podobno, že užíváním výrazů podobných jako *hintersich* cit pro význam zájmena *sich* tak otupěl, že odtud užívání tohoto zájmena bez ohledu na osobu se rozšířilo.*) Brugman sám proti tomu namítá, že prý tu tato nesnáz se vyskytuje: »Warum setzte sich denn — so fragt man — *sich* nicht auch an die Stelle des *mich* und *dich*?« Tato námitka Brugmannova není, myslím, odůvodněna. Když se *für sich*, *undersich*, *nidsich* místo *für mich* atd. vyskytují, což doklady svrchu z Grimmovy grammatiky (IV, 319) uvedené dokazují, proč by nebylo možné užívání zájmena *sich* místo *mich* také v jiných případech. A skutečně Grimm také připouští (na str. 36), že *sich* také »snad (vielleicht) místo *mich* a *dich* se vyskytuje, avšak asi řídčeji (doch wol seltner)«. Ale jiný důvod lze dle mého mínění právem proti té hypothesi uvésti, totiž že užívání výrazů *fürsich*, *hintersich* atd. jest vzhledem k *celkovému* užívání zájmenných tvarů *uns*, *euch*, *sich* zjevem poměrně tak nepatrným, že takový vliv těchto *poměrně* předce zřídka se vyskytujících rčení na užívání zájmena *sich* místo *uns*, *euch* (ale také, ač řídčeji, místo *mich*, *dich*) nelze za pravděpodobný pokládati. Druhý důvod proti té hypothesi pak jest ten, že *fürsich*, *hintersich*, *undersich* atd. jsou výrazy takřka *strnulé a zkamenělé*, v nichž právě pro tuto strnulost zájmeno zvratné nebylo již živě cítěno, a proto nelze uznati, že by toto v *undersich* atd. již takřka odumřelé *sich* bylo mělo s druhé strany zase tu moc a sílu, aby užívání tvarů oprávněných *uns* atd. zatlačilo a porušilo.

Ještě mnohem pravdě nepodobnější jest hypothese, že v těchto případech užívání zvratného *sich* z prastaré doby se zachovalo. Brugmann užívá tohoto formulování: »Was ihre Erklärung anlangt, so ist es zunächst ganz und gar unwahrscheinlich, dass in ihr noch die uralte allgemeine Geltung des Reflexivstammes *sva* durchblicke.« Já k tomu musím podotknouti, že neuznávám tuto *prastarou všeobecnou* platnost zvratného kmene *sva*, i pokusím se níže o to, abych toto své tvrzení dokázal. Ale v tom, že Brugmann starobylost těchto zjevů popírá, úplně mu dávám za pravdu.

Na zvláštní výklad připadl Brugmann (Ein Problem str. 122 násl.). On praví na str. 121: »ale (užívání zájmena *sich* místo příslušných zájmen prvních dvou osob), *pokud vím*, jen v množném čísle a tu *skoro* jen na místě *první* osoby nastalo« (so viel ich weiss, nur in der Mehrzahl und hier *fast* nur an die Stelle der *ersten* Person). Podobně na str. 122: »Ich bemerkte, *fast* nur

*) Brugmann (Ein Problem str. 122): »Eher liesse sich denken, dass sie (totiž: diese Erscheinung) an jenen adverbialen Ausdrücken wie *hintersich* entsprang, indem an sich das Gefühl für die Bedeutung des *sich* überhaupt leicht abstumpfen konnte, on hier aus das an keine Person gebundene *sich* weiter verbreitete«.

uns sei von *sich* verdrängt worden; *euch* hat dieses Schicksal, so viel ich weiss, nur in einigen heutigen Mundarten erfahren.« Na tomto velmi slabém základě pak domněnku svou založil, že z akkusativného tvaru *unsih* (*unsich*), který v staré horní němčině měl všeobecnou platnost a pro který také dále v střední horní němčině až do začátku 13. století lze doklady uvésti, zkomolením vzniklo *sich*. Výklad tento jest zajisté velmi násilný a pravdě nepodobný. Právě opačné jest naproti tomuto hypothetickému skomolení, jehož jiné doklady pramkde se nejeví, skomolení *skutečné a dokázané*, totiž že naopak staré *unsih* skráceno v *uns*. Dále lze namítnouti proti této domněnce, že v střední horní němčině starý tvar *unsih* již byl neobyčejný a že lze tento tvar jen do začátku 13. století stopovati. Avšak ono užívání zájmena *sich* místo zájmen 1. a 2. osoby jest poměrně pozdní. Brugmann sám praví, že nejstarší jemu známý příklad jest ze XIV. století. Ale v té době staré *unsih*, které již v dřívějších stoletích velmi řídké jest a které jen do začátku XIII. století lze stopovati, již neexistovalo. Ostatně ono *fast*, které se u Brugmanna nalezá, poukazuje zřejmě k slabé stránce celé jeho argumentace

Nezbývá tedy po zamítnutí všech těchto hypothesí nic jiného, než uznati, že *po dĕji* také v němčině, *neodvisle od jiných jazyků*, vyskytlo se užívání zájmena *sich* o 1. a 2. osobě, a sice z též příčiny, která také v jiných jazycích svou moc a působivost osvědčila a kterou níže naznačiti se pokusím. Není zde tedy ani žádné *souvislosti se staročeštinou*, ani *žádné odvislosti od slovanštiny*. Není to zajisté řídkým zjevem, že v rozličných jazycích samostatně a neodvisle týchž prostředků se někdy užilo. Věc ta jeví se býti přirozenou a pochopitelnou, uvážíme-li, že *lidský* duch všude a v každém jazyku působí, a proto mnohé podobnosti, v jazycích se vyskytující, jež nemají zajisté původu v nějaké starobylé historické společnosti a spojitosti, lze vysvětliti ze [illegible] duchu. Často, jak známo, jazykozpytci skoumajíce jazyková [illegible] nové shledávají, že podobny jsou prastarým, s nimiž zajisté v žádné historické souvislosti nejsou. I jazykozpytec může tu často zvo- [illegible]

* * *

Že v [illegible] užívání zájmena zvratného III. osoby místo zájmena I. II. osoby [illegible] Grimm právem, dovolávaje se při tom [illegible] textu *šarroř* místo *ŝµετροř* nebo [illegible] I. a II. osoby, což svědčí nezvratně o tom, že [illegible] úplně srovnávala, bylo [illegible]. Neboť [illegible] napodoboval, mohl [illegible] v gotštině bylo možno [illegible] výklad Grimmův (IV, [illegible] ältesten sprache indessen lässt sich [illegible] die [illegible] Ulfilas [illegible] [illegible] das goth. [illegible]

setzt, keineswegs aber mit dem reflexiv der dritten vorschreitet. so wird II Cor. 1, 9 ἐφ' ἑαυτοῦς verdeutscht du *uns* silbam; I Cor. 11, 31 ἑαυτούς silbans *uns*; II Cor. 10, 12 das doppelte ἑαυτούς sehr wol unterschieden in *unsis* silbans und *sik* silbans; Joh. 18, 34 ἀφ' ἑαυτοῦ gegeben abu *thus* silbin, Col. 3, 16 ἑαυτοὺς *izvis* silbans.«

* * *

Dalším dokladem sem patřícím jest staronordické Medium.

Za nejstarší způsob pokládá Grimm ten, který jenom v Eddě se vyskytuje a pouze k první osobě se vztahuje. Jest to připojení zájmena I. osoby *mik* ve skrácené formě *mk, mc* k I. osobě slovesa, kteréžto připojení pomocí samohlásky *o* se děje: *ôumk* (bojím se, vlastně bojím mne), což smyslem se rovná gotskému *ôg mis; hoelomc* = chlubím se; *siamc* = ohlížím se, bojím se (vlastně ohlížím mne). V těchto případech jest tedy *mik* (mne) ve zvratném významu připojeno.

Co se II. osoby týká, praví Grimm, že nezná přípony, která by se se zájmenem *thik, yckr* nebo *ydhr* stýkala.

Při třetí osobě přidává se *sc*, které ze *sik* vzniklo. Již v nejstarších rukopisech vyskytuje se místo *sc, zc* skrácené *z*. O tomto *sc* nebo *z* praví Grimm, že v Eddě sotva se vztahem k první osobě se vyskytuje, kde jest *omc*.

Ale během času toto *sc* nebo *z* vniklo i do jiných osob. Již v Eddě vyskytuje se také při II. osobě, jak Grimm praví, »vermutlich am platz einer älteren, verdrängten, deren charakter *th* war;« na př. *thû thickiz* (videris), *thikkiz er* (videmini), *minztu* (recordaris). A i do první osoby to vniklo, v které příčině Grimm praví, že zná ovšem jen jediný doklad: *ek minniz* (recordor).

V islandském jazyku pokročilo toto užívání zájmena III. osoby velmi výbojně. V tomto jazyku *omc* docela zmizelo, a *sc* (nebo *z*) proměnivši se v *st* připojuje se bez rozdílu ke *všem* osobám, tedy na př. *tekst* = capior, *tekst* = caperis, *tekst* = capitur, *tökumst* = capimur, *takizt* = capimini, *takast* = capiuntur.

Ve švédštině a dánštině místo islandského *st* pouhé *s* se vyskytuje, a to již v starošvédštině a starodánštině. Švédské *tages* = capior, caperis, capitur; *tagas* = capimur, *tagens* = capimini, *tagas* = capiuntur. V dánštině *tages* = capior, caperis, capitur, capimur, capimini, capiuntur.

Z celého výkladu Grimmova přichází na jevo výsledek, že užívání zvratného zájmena III. osoby v staroseverštině na místě I. a II. osoby jest pozdějším útvarem naproti starému *reflexivnému* užívání zájmena I. a II. osoby a že toto užívání během času velmi se rozšířilo a zájmena I. a II. osoby zatlačilo.

* * *

Uvedl jsem material z rozličných jazyků, a to úmyslně material dosti hojný, poněvadž mi tím poskytnuta jest možnost, abych své mínění o původnosti či nepůvodnosti zvratného zájmena v jazycích indoevropských odůvodnil.

I.

Často pokládá se zvratné užívání za společné všem arským jazykům a tedy za vazbu, která již před rozvětvením těchto jazyků existovala. Tak na př. Miklosich IV, 99 praví rozhodně: »Diese verwendung (t. zvratné užívání) des stamnes svъ, einst allen arischen sprachen gemeinsam, ist gegenwärtig als regel auf die slavischen sprachen und auf die litauische und lettische eingeschränkt«. Také Brugmann (Ein Problem str. 37) mluví o zvratném užívání tím způsobem, jako by zvratné užívání kmene *sva* (a *sava*) o *všech* osobách od prvopočátku bylo existovalo. »Dass die Stämme *sva* — und *sava* — von Haus aus nichts an sich haben, was nur einen Bezug auf die *dritte* Person ermöglichte, dass sie vielmehr überall von Anfang an allgemeine Reflexiva waren und in der substantivischen Geltung die Bedeutung »selbst«, in der adjectivischen die Bedeutung »eigen« hatten, ist eine durch die vergleichende Sprachwissenschaft sicher erwiesene Thatsache«. Podám o této věci v »Dodatcích« obšírný výklad. Uznávám totiž za nutné, kromě těch důvodů, kterými jsem ve spise »Untersuchungen auf d. Geb. der Pron.« a také v tomto spise (str. 15 násl.) snažil se *původní anaforický* význam zájmena οὗ = *eius* dokázati, uvésti ještě nové důvody, na které jsem při opětné revisi této nynější své práce přišel. Při té příležitosti chci celou otázku týkající se zvratného zájmena soustavně rozebrati a zvláště také tu otázku, bylo-li *všeobecné* reflexivné užívání zájmena *sva* o *všech* osobách starší, čili reflexivné užívání obmezené na III. osobu.

Zájmeno vespolné (pronomen reciprocum) a vazby vespolnost naznačující.

Nevztahuje-li se čin od podmětu vycházející zase k témuž podmětu, který tedy zároveň jest předmětem činu (vztah zvratný), nýbrž je-li předmětem činu vycházejícího od některého podmětu jiný podmět, patřící k témuž celku víceclennému, objevuje se vztah *vzájemný* čili *vespolný*.*)

K naznačení vespolnosti jen řečtina vytvořila zvláštní zájmeno vespolné ἀλλήλων. Vyskytují se ovšem také v jiných jazycích podobné výrazy, jako v latině *alius alium, alii alios*, v slovanštině *jeden druhého* a pod., v němčině *einander*; avšak naproti těmto a jiným výrazům, jichž se v rozličných jazycích k naznačení vespolného vztahu užívá, vyniká řecké ἀλλήλων svou rozšířeností a oblíbeností, tak že lze říci: V každém jazyku vyskytují se rozmanité způsoby, jimiž se vespolný vztah naznačuje, ale *jen v řečtině* vytvořeno zvláštní zájmeno vespolné; v řečtině pociťována zvláště živě potřeba přesnějšího naznačení vztahu vespolného, který se v jiných jazycích nesčíslněkráte (a také v řečtině někdy) pouze zvratným zájmenem naznačuje.

*) U starých grammatiků latinských vyskytuje se výraz »pronomen reciprocum« k naznačení významu *zvratného*, a týmž způsobem také Laur. Valla, Sanctius, Scaliger, a ještě i v novější době Bröder, Ramshorn, Reisig a j. výrazu »reciprocum« užívali. Toto užívání samo sebou není nevhodné, avšak poněvadž v řečtině pro pře
významu zvláštní zájmeno vytvořeno (ἀλλήλων), záhodno jest
vespolného také rozdílnými výrazy naznačiti.

Ἀλλήλων, ἀλλήλοις, ἀλλήλους vzniklo z *ἄλλοι ἄλλων, ἄλλοι ἄλλοις, ἄλλοι ἄλλους*, ale ve skutečném užívání jeví se rozdíl mezi *ἄλλοι ἄλλων* a *ἀλλήλων*. Ve větě Thuk. III, 81 *οἱ πολλοὶ τῶν ἱκετῶν διέφθειραν αὐτοῦ ἐν τῷ ἱερῷ ἀλλήλους* znamená *διέφθειραν ἀλλήλους* usmrtili se vespolek, a předpokládá se při tom, že tito prosebníci činí jeden celek, zástup skládající se z prosebníků spojených. Naproti tomu znamená *ἄλλοι ἄλλους διέφθειραν* alii alios interfecerunt, při čemž *nemusí se předpokládati,* že osoby činné (podmět) a osoby trpné (předmět) činí spolek jakýsi. Pravím *nemusí se předpokládati*, ale ovšem *může*; a právě tím, že se při užívání výrazu *ἀλλήλους διέφθειραν* přidružilo ponětí celku, že se přidružilo předpokládání, že osoby činné i trpné patří k jednomu celku, vyvinulo se užívání zájmena vespolného. Tímto vznikem zájmena vespolného nabyla řečtina značné výhody; mohlať snadným, jasným a vkusným způsobem poměr vespolnosti naznačiti. Výhoda tato jest zvláště tu zřejmá, kde vedle sebe a proti sobě ponětí reflexivnosti a vespolnosti jsou položena; na př. Plat. Faidr. 237 C *οὔτε γὰρ ἑαυτοῖς οὔτε ἀλλήλοις ὁμολογοῦσιν*, 263 A *ἀμφισβητοῦμεν ἀλλήλοις τε καὶ ἡμῖν αὐτοῖς*, Gorg. 451 C *τὰ μὲν ἄλλα καθάπερ ἡ ἀριθμητικὴ ἡ λογιστικὴ ἔχει· περὶ τὸ αὐτὸ γάρ ἐστι, τό τε ἄρτιον καὶ τό περιττόν· διαφέρει δὲ τοσοῦτον, ὅτι καὶ πρὸς αὐτὰ καὶ πρὸς ἄλληλα πῶς ἔχει πλήθους ἐπισκοπεῖ τὸ περιττὸν καὶ τὸ ἄρτιον ἡ λογιστική*. Isokr. IV, 16 *μᾶλλον χαίρουσιν ἐπὶ τοῖς ἀλλήλων κακοῖς ἢ τοῖς αὐτῶν ἰδίοις ἀγαθοῖς*.

Rozumí se samo sebou, že zájmeno vespolné, které ovšem již v nejstarších památkách shledáváme, vzniklo teprv později a že dříve také Řekům jako jiným národům postačovalo užívání zájmena zvratného i ve významu vespolném. Souditi to musíme z toho, že tvar zcela shodný s řeckým *ἀλλήλους se v jiných jazycích nevyskytuje*, dále z toho, že v jiných jazycích užívání zájmena zvratného (pouhého aneb s rozličnými přídavky) ve významu vespolném se vyskytuje, a konečně z toho, že i po vzniku vespolného zájmena vyskytuje se v řečtině užíváni zvratného zájmena ve významu vespolném.*) Srv. na př. Hes. Štít Her. 402 násl.

ὡς δὲ λέοντε δύω ἀμφὶ κταμένης ἐλάφοιο
ἀλλήλοις κοτέοντες ἐπὶ σφέας ὁρμήσωσι
. . . .
ὡς οἵ κεκλήγοντες ἐπ' ἀλλήλοισιν ὄρουσαν.

Patrno jest zde, že by užití téhož zájmena vespolného *ἀλλήλους* vedle *ἀλλήλοις* v témž verši činilo dojem nelibý, a tu básník rád užil lehčího a pohodlnějšího *σφέας*, a to tím spíše, poněvadž možnost dvojsmyslu jest vyloučena.

---

*) Avšak že nemůže naopak místo zvratného zájmena zájmeno vespolné se klásti, rozumí se samo sebou. Kdyby se někde nějaký toho příklad nalezal, musila by se taková vazba za chybu, za hrubé zneužívání pokládati, které by jen v otupělosti jazykového citu mělo příčinu. Ale nevyskytují se takové příklady. U Thukydida III, 81 neznamená *διέφθειραν ἀλλήλους* sebevraždu, nýbrž vespolné usmrcení. Thuk. II, 70 *καί τινες καὶ ἀλλήλων ἐγέγευντο* má *ἀλλήλων* přesný význam vespolný. Rovněž tak Eur. Hiket. 698 *καὶ συμπατάξαντ' ἐς μέσον πάντα στρατὸν | ἔκτεινον, ἐκτείνοντο, καὶ παρηγγύων | κελευσμὸν ἀλλήλοισι σὺν πολλῇ βοῇ*.

Jako na tomto místě vespolné a zvratné zájmeno promiscue položeno, tak u Xenofonta Apomn. II, 6, 20 φθονοῦντες ἑαυτοῖς μισοῦσιν ἀλλήλους. Plat. Lys. 221 Ε ὑμεῖς, εἰ φίλοι ἐστὸν ἀλλήλοις, φύσει πῃ οἰκεῖοί ἐσθ' ὑμῖν αὐτοῖς. Sof. Ant. 145 πατρὸς ἑνὸς μητρός τε μιᾶς φύντε καθ' αὑτοῖν δικρατεῖς λόγχας στήσαντ' ἔχετον κοινοῦ θανάτου μέρος. Καθ' αὑτοῖν mohlo by ovšem v jiném kontextu sebevraždu znamenati; zde jest tato možnost dvojsmyslu kontextem vyloučena. Ostatně se zdá, že básníkovi při slovech καθ' αὑτοῖν tanula na mysli protiva καὶ οὐ κατ' ἄλλων. Básník chtěl tím nepřirozenou věc, že bratři ne proti *jiným* kopí napřáhli, nýbrž vespolně proti sobě samým, důrazněji naznačiti; a v té příčině nelze ovšem neuznati, že vhodnější a důraznější protivou vzhledem k *jiným* jest zvratné zájmeno, než vespolné ἀλλήλων.

Dem. IV, 10 ἢ βούλεσθε περιιόντες αὑτῶν πυνθάνεσθαι (αὑτῶν = ὑμῶν αὐτῶν = ἀλλήλων), Xen. Apomn. III, 5, 16 φθονοῦσιν ἑαυτοῖς μᾶλλον ἢ τοῖς ἄλλοις ἀνθρώποις. Lys. VIII, 19 πρὸς ὑμᾶς αὐτοὺς τρέψεσθε κἄπειτα καθ' ἕνα ἕκαστον ὑμῖν αὐτοῖς ἀπεχθήσεσθε.

Zvláště pak oblíbeno jest užívání zvratného zájmena při naznačení vespolnosti tehdáž, když protiva ἄλλοι jest vytčena aneb zamýšlena. Viz výklad svrchu o Sof. Ant. 145 podaný. To již Kühner (Griech. Gramm. str. 498[2]) dobře naznačil, při čemž mezi jinými příklady tyto uvedl: Isokr. IV, 15 χρὴ διαλυσαμένους τὰς πρὸς ἡμᾶς αὐτοὺς ἔχθρας ἐπὶ τὸν βάρβαρον τραπέσθαι. XVIII, 30 τίνας πίστεις πρὸς τοὺς ἄλλους εὑρήσομεν, εἰ τὰς πρὸς ἡμᾶς αὐτοὺς γεγενημένας οὕτως εἰκῇ λύσομεν; Lys. XIV, 42 οἱ δὲ εἰς ἅπασαν τὴν πόλιν ἡμαρτήκασιν ἀδίκως καὶ παρανόμως καὶ πρὸς τοὺς ἄλλους διακείμενοι καὶ πρὸς σφᾶς αὐτοὺς πολιτευόμενοι. Isokr. XII, 226 ἐκεῖνοι σφίσιν αὐτοῖς ὁμονοοῦντες τοὺς ἄλλους ἀπολλύουσιν. — Co se týká druhé skupiny příkladů, v nichž protiva ἄλλοι není výslovně vytčena, nýbrž jen zamýšlena, nejsou všechny příklady, jež Kühner uvádí, správné. Správně uveden citát Sof. Ant. 145 nebo Isokr. VIII, 118 οἱ μὲν (totiž Thessalové) σφίσιν αὐτοῖς πολεμοῦσιν (mezi sebou, ne proti cizím nepřátelům); ale Demosthenes IV, 10 ἢ βούλεσθε περιιόντες αὑτῶν (= ὑμῶν αὐτῶν) πυνθάνεσθαι nepomýšlel na takovou protivu.

Vedle zájmena ἀλλήλων a zájmena zvratného může se také v řečtině při vztahu vespolném užiti pouze zájmena osobného, jako v latině, tedy φιλοῦμεν ἡμᾶς = φιλοῦμεν ἀλλήλους. To zakládá se na tom, že místo zvratného zájmena může také býti pouhé zájmeno osobné, a tudy ovšem může zájmeno osobné které má význam zvratný, položeno býti také místo zájmena vespolného.

Rovněž tak vyskytuje se v latině užívání zájmena zvratného *se* a zájmena osobného ve smyslu vespolném.

V slovanštině velmi často při naznačení činu vespolného užívá se *pouze* zvratného zájmena bez nějakého zvláštního přídavku, kde zvratné zájmeno samo o sobě dosti jasné jest a možnost dvojsmyslu kontextem vyloučena. Srv. příklady od Miklosiche str. 108 násl. uvedené, na př. starobulh. besědovasta kъ sebě, kъ sebě glagoljušte, čko otъděliti sę ima otъ sebe ὥστε ἀποχωρισθῆναι αὐτοὺς ἀπ' ἀλλήλων; ašte sebe gryzajete i snědajete εἰ ἀλλήλους δάκνετε καὶ κατεσθίετε; maloruské: žyjuť s sobov jak pes s skotom; obyjmały śa; po bądźmy sobie przyjaciele. Co se českých příkladů týká, přidávám k citátů

Miklosiche uvedeným, že zvláště u sloves hádku, svár, zápas, radění se, spílání znamenajících se toto užívání často vyskytuje; na př. ti dva stále *se hádají*, se perou, se sváří, se škorpí, se potýkají; soudcové již hodinu se radí; nebo ti dva stále si spílají, si nadávají.*)

Ale také u jiných sloves nezřídka pouhé zvratné zájmeno vespolnost naznačuje, není-li nedorozumění možné. Tak se velmi často vyskytuje *milují se* ve smyslu lat. *inter se amant*. Erben str. 11 milovali jsme se jako dvě hrdličky; 165 (č. 294) milovali jsme se jako holubičky, rozloučili jsme se jako vlaštovičky. Jiné příklady jsou: líbati se, my se známe.

Avšak často pouhé zvratné zájmeno není dosti jasným a určitým výrazem při naznačování poměru vespolného, a touha po jasnosti vedla k užívání rozličných výrazů určitějších.

Miklosich str. 108 násl. uvádí *tři* takové způsoby a sice a) spojení předložky *meždu* se zvratným zájmenem, b) užívání dvojitého *drug*ъ, c) opakování podmětu.

a) Sup. 361. 10 prêrêkajeta meždu soboją; Luk. 13. 12 bysta si druga Pilatъ že i Irodъ sъ soboą *ἐγένοντο φίλοι μετ' ἀλλήλων*. Slovinské: ljubite se med seboj; chorvátské: da se ubijaju sami meju sobom. České: milují se mezi sebou. Nerozumějí si mezi sebou.

Zvláště pozoruhodny jsou ty příklady, které se známé latinské vazbě inter se amant podobají, jako ruské Bus. 2, 120 oba plemeni vraždovali meždu soboju; české: o tom tížete mezi sebou.

V latině vyskytují se nejen příklady takové, jako Plaut. Cist. I, 1, 28 amicitiam ut colunt atque ut eam iunctam bene habent inter sese, nebo Ter. Ad. V, 3, 17 vetus verbum hoc quidemst, communia esse amicorum inter se omnia; nýbrž i tu, kde sloveso dle obyčejné vazby vyžaduje akkusativu předmětného, vyskytuje se *inter se* bez akkusativu *se*. Plaut. Capt. II, 3, 60 videas corde amare inter se. Stich. V, 4, 47 haec facetiast, amare inter se rivalis duos. Mil. gl. 1433 nil cessarunt ilico osculari atque amplexari inter se. Nep. XVIII, 4, 2 cum inter se complexi in terram ex equis decidissent. Cic Att. VI, 1, 12 Ciceronis pueri amant inter se. De orat. II, 3, 13 inter se consalutare. Rovněž tak inter nos amamus, inter nos amatis.

Tato vazba zdá se se stanoviska novějších jazyků nápadnou; my nemáme vazby: oni milují mezi sebou (bez akk. se). Vysvětliti sluší vazbu tu tím, že sloveso *amare* zde absolutně položeno ve významu »lásku míti, milujícím býti.« Tak také v češtině »milovati« může absolutně se klásti. Srv. na př. *A*. proč je Jeník tak smuten? *B*. On *miluje* a není milován. Osculari inter se (Plaut. Mil. 1433) = hubičky dávati mezi sebou.

---

*) Jest pozoruhodno, že v řečtině mnohdy s českým mediem, jako hádati se, potýkati se srovnává se medium, které můžeme *vespolným* nazvati. Srv. *ἀγωνίζεσθαι, μάχεσθαι,* toho také *διαλέγεσθαι τινι, βουλεύεσθαι τινι*. Jsou to slovesa na- ukonání jest vespolné činnosti nejméně dvou osob potřebí. lern, sich raufen, sich besprechen (*διαλέγεσθαι*), sich be- (se battre).

Výklad tento podpory dochází tím, že při užívání výrazu vespolnosti *inter se*, *inter nos* často sloveso má zřejmý význam absolutný, jako colloquimur inter nos (Cic. de orat. I, 8, 32), hoc mirabilius, quod vos inter vos risum tenere possitis (Cic. N. D. I, 26, 71). Dále sluší uvážiti, že vazba *se inter se*, *nos inter nos* jest opakováním zájmena nemilá. Tyto příčiny, že se často sloveso absolutné při výraze *inter se, inter nos* vyskytuje na př. (colloqui risum tenere), dále že *se inter se, nos inter nos* není eufonické, vedly k tomu, že se užilo také při *amare* a jiných podobných slovesech, která ovšem *obyčejně* s akkusativem předmětným se spojují, té vazby, která byla *možná,* t. j. absolutného užívání slovesa *amare* a pod.

V češtině zajisté *mohla* se také tato vazba vyvinouti. Že se nevyvinula, k tomu přispělo to, že v češtině neopakuje se *týž pád,* nýbrž praví se: milují *se mezi sebou.* Není zde tedy té kakofonie, která v latině vedla k vazbě *inter se amare.*

Výklad svrchu podaný o absolutném užívání slovesa *amare* a pod. dochází svého stvrzení slovanskými příklady, které Miklosich str. 109 uvádí, jako starobulh. cêlovanija, jaže meždu sobovь imamo (to by bylo = osculationen habere inter se, osculari inter se); veliku ljubovь imušti meždu soboju; vražьdu imêti meždu soboju; nebo ruské: oba plemeni vraždovali meždu soboju.

b) Starobulh. ljubite drugъ druga *ἀγαπᾶτε ἀλλήλους*; jakože otь rivati drugъ druga ut alius alium truderet; oba susъ svoe estьstvo drugъ otъ druga mutimo prokuždaeta *τὴν οἰκείαν φύσιν ἑκάτερον παρὰ θάτερον θολούμενον διαφθείρει.* Slovinské: pomagajte eden drugemu. Srbské: ljubite drug druga; maloruské: každyj povynen budět odyn druhoho pozyvaty. Ruské: drugъ druga by ljubili. České: Alex. tu druh druhu málo věří. Dalem. 6 druh od druha se brachu.

Srv. latinské příklady: Ter. Phorm. 800 uterque utriquest cordi. Sall. Jug. 79 Carthaginienses et Cyrenenses alteri alteros aliquantum attriverant. Liv. V, 11, 6 noxii ambo alter in alterum causam conferunt. Cic. Off. I, 7, 22 placet Stoicis homines hominum causa esse generatos, ut ipsi inter alii aliis prodesse possent.

c) Vespolnost naznačuje se opakováním podstatného jména. Řecké příklady: *Χεὶρ χεῖρα νίζει.* Hom. *Λ* 472 *ἀνὴρ δ' ἄνδρ' ἐδνοπάλιζεν.* *Υ* 355 *ἀλλ' ἄγ' ἀνὴρ ἀντ' ἀνδρὸς ἴτω.* *Ο* 328 *ἔνθα δ' ἀνὴρ ἕλεν ἄνδρα κεδασθείσης ὑσμίνης.* *Π* 306. *Ν* 128 násl. *οἱ γὰρ ἄριστοι | κρινθέντες Τρῶάς τε καὶ Ἕκτορα δῖον ἔμιμνον, | φράξαντες δόρυ δουρί, σάκος σάκεϊ προθελύμνῳ· ἀσπὶς ἄρ' ἀσπίδ' ἔρειδε, κόρυς κόρυν, ἀνέρα δ' ἀνήρ,* kteréž místo napodobil Tyrtaios 11, 31 násl. *καὶ πόδα παρ ποδὶ θεὶς καὶ ἐπ' ἀσπίδος ἀσπίδ' ἐρείσας, | ἐν δὲ λόφον τε λόφῳ καὶ κυνέην κυνέῃ | καὶ στέρνον στέρνῳ πεπλημένος ἀνδρὶ μαχέσθω.*

Latinské příklady: *Manus manum* lavat. Ennius Annal. 498 (Mueller) et pede pes premitur atque armis arma teruntur. Ter. Phorm. 800 *uterque utriquest* cordi. Verg. Aen. XI, 632 legitque *virum vir* (srv. Hom. *Λ* 472 *ἀνὴρ δ' ἄνδρ' ἐδνοπάλιζεν*). Ovid. Met. IX, 43 eratque | cum *pede pes* iunctus; totoque ego pectore pronus | et *digitos digitis*, et *frontem fronte* premebam. Liv. IX,

39 cum *vir virum* legisset, X, 38 eis dictum, ut *vir virum* legerent. Cic. Mil. 21, 55 nisi ut *virum* a *viro* lectum esse diceres.

Slovanské příklady:

Miklosich (str. 111) uvádí: Starobulh. bratъ brata ubivati imajetь. Slovinské: rôka rôko umije (manus manum lavat). Bulh: garvan na garvan oči te ne vadi. Srbské: vrana vrani očiju ne vadi; klin klin izbija (cuneus cuneum trudit). České: kmotra kmotře šepce atd.

Kromě příkladů od Miklosiche z češtiny uvedených srv. ještě: Doba doby hledá, Kott, Slovník s. v. doba I, str. 252; doba dobu nachází, Kott tamtéž; doba k době, rovni k sobě, Kott tamtéž; Vrána vráně neublíží, Kott, Slovník s. v. vrána IV, 806, vrána vedle vrány sedá, Kott tamtéž, vrána vráně oka nevykline (nevyklube), Kott tamtéž, zloděj zloději, šibal šibalu neuškodí, Kott tamtéž. Druh od druha se brachu Dal. 6.

Kromě těchto tří způsobů od Miklosiche uvedených vyskytují se však ještě leckteré jiné prostředky, jichž se k naznačení vespolnosti užívá. Miklosich sám na str. 110 při příležitosti uvádí ještě české *vespolek*, *spolu*, latinské invicem, mutuus, francouzské ils se louent mutuellement.

V latině jest *invicem* velmi oblíbeným výrazem vespolnosti. Amant se invicem = milují se střídavě, t. j. první druhého a druhý prvního. Tac. Ann. XIV, 17 oppidana lascivia invicem incessentes probra. Plin. Epist. III, 7, 15 cum invicem se exacuunt.

V češtině: Uvádím příklady z Kottova slovníku.

Spolu: Kott III. 576 však si to hned spolu povíme. Mají spolu škejru. Jsou spolu na škejře. Jsou spolu na nože. Chtěli spolu i nechtěli. Rozmlouvali spolu o tom. Tak se spolu uradili. Pravdu sobě mluvme a dobře spolu buďme.

Vespolek (= ve spolek): Kott III, 575 milovati se vespolek. Láskou vespolek k sobě hořeti. Ve spolek se napomínají. Efez. 4, 32 ale buďte k sobě vespolek dobrotiví, milosrdní, odpouštějíce sobě vespolek. Efez. 5, 19 mluvíce sobě vespolek v žalmích. Kol. 3, 13 odpouštějíce sobě vespolek.

Vzájem: Kott IV, 1206 obě strany drží se na vzájem v rovnováze. By na vzájem o tom družné řeči vedli. Nechtí se opouštěti vzájem.

Vzájemně: Kott IV, 1206 trojí tito pramenové doplňují se vzájemně. Vzájemně se milovať, vzájemně si všetko dobre priať, vzájemně si pomáhať (Lípa 288).

Kromě těchto výrazů vyskytuje se však v češtině v mluvě lidové ještě *dohromady*, t. j. do hromady = in societatem. Jest to výraz smyslem zcela podobný výrazu *vespolek* = ve spolek = in societatem. Původní význam výrazu *dohromady* shledáváme ve větách jako: sešli se dohromady = convenerunt in societatem. Avšak také tu, kde o společné *schůzi*, *o shromáždění se* není řeči, vyskytuje se *dohromady*; na př. slýchá se v obecné mluvě: Perou se dohromady. Nadávají si dohromady (λοιδοροῦνται ἀλλήλοις; srv. Platon Charm. 154 A.).

Zájmena přivlastňovací.

A. Užívání zájmen přivlastňovacích v řečtině a latině omezeno.

Přivlastňovacích zájmen užívá se v řečtině a v latině poměrně mnohem řidčeji než v novějších jazycích. Kdežto v češtině a v němčině často zájmeno přivlastňovací se klade, kde není ho nezbytně potřebí*), klade se v latině a v řečtině pravidelně jen, kde s důrazem se pronáší, tedy zvláště v protivách určitě vyjádřených nebo zamýšlených, aneb kde za příčinou jasnosti jest zájmena přivlastňovacího potřebí. Známo jest, že sv. Augustin překlad vulgaty *extendit manum suam* káral: Hanc locutionem Hebraeam puto; nam utique sufficeret *extendit manum*.

V řečtině často příslušný vztah jen členem se naznačuje; na př. *ἐβοήθησας τῷ ἀδελφῷ* (přispěl jsi na pomoc svému bratrovi), *τίμα τὸν πατέρα* (cti otce svého), Plat. Faidr. 227 B *ἦ δῆλον, ὅτι τῶν λόγων ὑμᾶς Λυσίας εἱστία* (že vás Lysias svými řečmi častoval), Xen. Anab. I, 8, 3 *Κῦρος καταπηδήσας ἀπὸ τοῦ ἅρματος τὸν θώρακα* (svůj pancéř) *ἐνέδυ καὶ ἀναβὰς ἐπὶ τὸν ἵππον τὰ παλτὰ εἰς τὰς χεῖρας ἔλαβε.*

Ale za starých dob (a to zůstalo také i za pozdějších dob často v mluvě básnické) pouhé podstatné jméno postačovalo, na př. Hom. *Α* 12 násl. *ὁ γὰρ ἦλθε θοὰς ἐπὶ νῆας Ἀχαιῶν λυσόμενός τε θύγατρα* (přišel vykoupit své dcery, er kam, um seine Tochter loszukaufen), *Α* 189 násl. *μερμήριξεν, ἢ ὅγε φάσγανον ὀξὺ ἐρυσσάμενος παρὰ μηροῦ τοὺς μὲν ἀναστήσειεν, ὁ δ' Ἀτρεΐδην ἐναρίζοι, ἠὲ χόλον* (svůj hněv) *παύσειεν ἐρητύσειέ τε θυμόν* (svou mysl), *Α* 351 *ἠρήσατο χεῖρας ὀρεγνύς*, *Α* 357 *τοῦ δ' ἔκλυε πότνια μήτηρ* (seine erhabene Mutter). Že i také v pozdější době v rozličných případech, zvláště pak u slov znamenajících svazek příbuzenský, jako *πατήρ, μήτηρ, υἱός, ἀδελφός, παῖς, ἀνήρ* (choť), *γυνή* (manželka) člen často se nekladl, o tom srv. na př. Kühnerovu Ausführl. Gramm. 2, II, str. 521 násl.

B. Neobyčejnější tvary zájmen přivlastňovacích.

V rozličných slovanských jazycích vyvinuly se vedle běžných a obyčejných zájmen přivlastňovacích můj, tvůj, svůj, náš, váš ještě rozmanité jiné tvary přivlastňovací, jichž základem jsou zájmena ukazovací nebo jiná zájmena.

Miklosich uvádí tyto příklady: V starobulharštině nalezá se, ale jen v pozdějších pramenech, onogovъ, jegovъ, segovъ, togovъ, jeinъ (*αὐτῆς*).

---

*) My můžeme ovšem také říci: Ty podporuješ bratra. Vy jste zradili přítele. Ale často připojuje se předce zájmeno přivlastňovací: Ty podporuješ svého bratra Vy jste zradili přítele svého. Mnohem více však v němčině se nyní užívá, čili vlastně zneužívá přivlastňovacího zájmena. Du unterstützest den Bruder, ihr habet den Freund verrathen není již téměř ani možno říci, nýbrž říká se »deinen Bruder, euren Freund«. Velmi často se říká »er richtet seinen Blick (místo den Blick) auf den Gegenstand« nebo »der Sohn liebt seinen Vater«, kde v řečtině jen *τὸν πατέρα*, v latině jen *patrem* se klade.

Rozmanité takové tvary vyskytují se v různých jazycích slovanských, jako:

v bulharštině nejen, nejdzin, nejzin (= αὐτῆς), negov; nihъn, nivъn, tehen, tehna, tehno (eorum),

v chorvatštině njih, njiha, njiho (eorum),

v srbštině njegov, njezin,

v ruštině v mluvě lidové evonyj, evojnyj, evonovъ (od evo) atd.

Srv. Miklosich IV, 71 násl.

Zajímavé jest, jak známo, naše české *její*. Původně jest to genetiv ženského rodu = eius, a zůstávalo tedy vždy nesklonným. I nyní ještě snaží se někteří spisovatelé tento starý způsob vzkřísiti, píšíce na př. dal jsem knihu bratru její = dedi librum fratri eius (fem.), šel jsem se synem její = ibam cum filio eius (fem.). Avšak vazba tato jest již odumřelá a v mluvě lidové slýchá se jen: bratru jejímu, se synem jejím. Touhou po jasném a určitém vyjadřování byl lid k tomu veden, aby s tvarem *její* jako s adjektivem nakládal; a k tomu přispělo to, že *její* podobá se zněním svým četným adjektivům na -í, jako: první, cizí, dnešní, a komparativům větší, lepší, jasnější atd. Toto skloňování tvaru *její* dle adjektiv první atd. vyskytuje se od 15. století počínajíc a zatlačilo nyní v živé mluvě nesklonné užívání docela.*)

V mluvě našeho lidu vyskytují se sem tam aspoň pokusy, také s genetivem přivlastňovacím *jejich* nakládati jako s adjektivem. Slýchá se u lidu na př. *jejichho* vůdce jsem neviděl = eorum ducem non vidi; *jejichmu* pánovi to řekni = eorum domino hoc dic.**)

Že tyto chybné tvary nemohou tak proniknouti, jako chybné tvary jejího, jejímu, způsobeno jest tím, že tvar *jejich* nepodobá se zněním svým adjektivu a nemá, oč by se opíral tím způsobem, jako se *její* opírá o adjektiva první, dnešní, lepší atd.

Že se podobné tvary také v jiných jazycích slovanských nalézají, dokazují příklady od Miklosiche IV, 71 násl. uvedené, z nichž jsem některé svrchu vytkl.

* * *

V latině vyskytuje se také přivlastňovací zájmeno, utvořené od zájmena tázacího a vztažného: quoius, cuius, podobně jako naše její, jejího utvořeno na základě genetivu *jejie*.

a) Tázací quoius, cuius: Plaut. Rud. II, 3, 2 quoia ad auris vox mi advolavit? (čí hlas). Bacch. IV, 9, 55 quoianam vox (čí pak hlas) prope me

*) Srv. latinské quoius -a -um, cuius -a -um, které také na základě genetivu quoius, cuius vzniklo.

**) Z Bartošovy Dialektologie moravské seznávám, že také na Moravě, a sice v různořečí stráňském a lipovském, tvary *jejichho, jejichmu* se vyskytují: jejichho syna, jejichmu synovi (str. 37). — Velmi zajímavo jest, co Bartoš na str. 25 sděluje, že v různořečí zlinském místo *její* užívá se *jejin, jejina, jejino*, gen. *jejiného, jejinéj* atd. Tu učiněn jiný pokus k dosažení téhož cíle, kterého jazyk skloňováním *jejího, jejímu* atd. dosáhl. Tu i tam jeví se touha po určitosti a jasnosti.

sonat? Curc. I, 2, 18 quoia vox sonat procul? II, 1, 14 quoiam vocem ego audio? Merc. IV, 3, 21 quoia illa mulier intust? Verg. Buc. III, 1 dic mihi, Damoeta, cuium pecus, an Meliboei?

b) Vztažné quoius, cuius; Plaut. Rud. III, 4, 40 argentum ego pro istisce ambabus, quoiae erant, domino dedi. Plaut. Bacch. IV, 9, 24 is Helenam abduxit, quoia caussa nunc facio opsidium Ilio.

Latinskému quoius, cuius rovná se významem naše *čí* (jen tázací). V užívání latinském i českém jeví se také ta podobnost, že obojí tvary jsou dosti obmezeny. V latině vyskytují se jen příklady nominativu a akkusativu (kromě cuia refert), a snad se jiných pádů neužívalo. Také naše *čí* jest v mluvě lidu obmezeno obyčejně na tvar *čí*, tedy čí syn (cuius filius), čí dcera (cuia filia), čí stádo (cuium pecus), a rovněž tak v nominativě množného čísla: čí hoši, čí dcery, čí pole to jsou? Dále lid ještě v akkusativě a v jiných pádech užívá tohoto tvaru *čí*, kde může právě *čí* zůstati nezměněno: čí řeč jsi slyšel? čí radou jsi se řídil? Kromě *čí* ještě se v lidu někdy *čích* vyskytuje (v čích rukou to je?) a některé ojedinělé tvary jiné. Ale lid se štítí říci na př.: Čího syna jsi viděl? cuium filium vidisti? čímu slovu se divíš? cuium verbum miraris? čím rozkazem? cuius iusso? Jen spisovatelé aneb lidé, kteří při ústní řeči dle jazyka spisovného mluví, užívají, avšak také celkem zřídka, těchto tvarů. Nikdo však posud snad neužil ani ve spisovném jazyku: v čím domě, in cuius domo, na čím poli in cuius campo, nebo gen. množného čích atd.

C. **Rozličné způsoby, kterými se naznačuje vlastnictví.**

Čeština se shoduje s latinou v tom, že neužívá genetivu osobných zájmen ve smyslu přivlastňovacím (genetivus possessivus), nýbrž že vlastníka jen zájmenem přivlastňovacím naznačuje. Nepraví se tedy otec mne, pater mei, matka tebe, mater tui, nýbrž otec můj, pater meus, matka tvá, mater tua.*)

---

*) V češtině to provedeno důsledně i v těch případech, kde by vlastník genitivem podstatného jména měl býti naznačen. Nemá-li totiž podstatné jméno žádného přívlastku (kniha otce mého), nýbrž měl-li by vlastník pouhým podstatným jménem naznačen býti, klade se přídavné jméno přivlastňovací, ne genitiv přivlastňovací, tedy: kniha otcova (liber paternus), ruka matčina (manus materna), a ne kniha otce, ruka matky. V latině a v řečtině vyskytují se podobné příklady užívání adjektiv poměrně zřídka, a to obyčejně jen v básnické mluvě aneb u takových prosaických spisovatelů, jichž sloh v mnohých věcech básnické mluvě se přibližuje. Srov. Hom. *B* 54 *Νεστορέῃ παρὰ νηί, B* 658 *βίη Ἡρακληείη* (= *Λ* 690, *λ* 601), *E* 638 *βίην Ἡρακληείην, λ* 296 *βίη Ἰφικληείη*, *γ* 190 ***Φιλοκτήτην Ποιάντιον*** *ἀγλαὸν υἱόν, E* 741 *Γοργείη κεφαλή, λ* 634 *Γοργείην κεφαλήν*; Aisch. Agam. 1499 ***Ἀγαμεμνονίαν*** *... ἄλοχον*, Ch. 861 *Ἀγαμεμνονίων οἴκων*, Pers. 8 *ἀμφὶ δὲ νόστῳ τῷ βασιλείῳ*, **kde** ***βασίλειος*** není = *královský*, nýbrž *králův*. Sem patří *Δῖος* (= Iovialis), **kteréž** se u **Aischyla** osmkrát nalezá, na př. Prom. 619 *βούλευμα μὲν τὸ Δῖον, Ἡφαίστ υ δὲ χείρ. Πατρῷος* u **tragických** básníků znamená nejen *otcovský*, nýbrž i *otcův*, na př. Aisch. Ch. **284** ***ἐκ τῶν*** *πατρῴων αἱμάτων τελουμένας*, Eum. 760 *πατρῷον αἰδεσθεὶς μόρον. Μητρῷος* Aisch. **Eum. 84** *κτανεῖν σ' ἔπεισα μητρῷον δέμας*, 230 *ἄγει γὰρ αἷμα μητρῷον.* — U Sofoklea ***πατρῷος*** **na př.** Trach. 1223 *πατρῴων ὁρκίων μεμνημένος*, Ant. 1176 *πότερα πατρῴας, ἢ* ***πρὸς οἰκείας χερός;***

Jinak jest v řečtině. Tu nejen *ὁ ἐμὸς πατήρ* se říká, nýbrž i *μου ὁ πατήρ* nebo *ὁ πατήρ μου*. Slovosled tento vysvětluje se tím, že položení mezi členem a podstatným jmenem bylo pokládáno za důrazné. Tak na př. *ὁ τῶν Ἀθηναίων δῆμος* jest řečeno naproti *ὁ τῶν Λακεδαιμονίων δῆμος* nebo *ὁ τῶν Θηβαίων δῆμος* atd., kdežto vazbou *τῶν Ἀθηναίων ὁ δῆμος* naznačuje se protiva mezi *ὁ δῆμος* a jinými činiteli, na př. aristokraty. Podobně také *ὁ ἐμὸς πατήρ* naznačuje *mého* otce (naproti tvému, vašemu atd.) Proto *ὁ μου πατήρ* nebylo možné, poněvadž slabý a enklitický tvar *μου* nemůže naznačovati protivu a nemůže býti na místě důrazném a protivu naznačujícím kladen.

D. Latinské suus sibi.

V staré latině vyskytuje se dosti často vedle zájmena přivlastňovacího *suus* ještě dativ *sibi*. Plaut. Poen. prol. 97 hic adulescens perit suam sibi cognatam imprudens. Capt. prol. 5 quo pacto serviat suo sibi patri; tamtéž 50 ita nunc ignorans suo sibi servit patri; tamtéž 46 inscientes sua sibi fallacia ita conpararunt dolum; Pers. I, 3, 1 omnem rem inveni, ut sua sibi pecunia hodie illam faciat leno libertam suam; Capt. I, 1, 13 cochleae suo sibi succo vivunt. Trin. I, 2, 119 nunc si ille huc salvos revenit, reddam suum sibi. Amph. I, 1, 113 atque telo suo sibi hunc malitia a foribus pellere; Asin. IV, 2, 16 cum suo sibi gnato unam ad amicam de die potare. Terent. Ad. V, 8, 35 suo sibi gladio hunc iugulo. Gell. N. A. V, 10, 16 sic ab adulescente discipulo magister eloquentiae inclutus *suo sibi* argumento confutatus est. Ale některé příklady, jež bývají leckdys uváděny, nejsou vhodné a nepatří sem, jako na př. Cic. Verr. III, 28, 69 hic illi flentes rogare atque orare coeperunt, ut sibi suas segetes fructusque omnes arationesque vacuas Apronio tradere liceret, kde sibi souvisí s liceret; ostatně zde již slovosled *sibi suas* (ne *suas sibi*) poukazuje k tomu, že *sibi* není dativem přivlastňovacím. — Pochybno jest, co máme souditi o Cic. Lael 3, 11. Také u *meus, tuus* vyskytuje se někdy, avšak velmi zřídka dativ *mihi, tibi*. Srv. Plaut. Truc. III, 2, 30 ubi male accipiar mea mihi pecunia. Bacch. IV, 9, 71 tuus tibi servos tuo arbitratu serviat.

Oid. Kol. 990 *ἐμφορεῖς σύ μοι φόνους πατρῴους* (srv. Lexicon Soph. Ellendt-Genthe s. v. *πατρῷος*). Oid. Tyr. 267 *τῷ Λαβδακείῳ παιδί*, 1226 *τῶν Λαβδακείων δωμάτων*, 451 *φόνον τὸν Λαΐειον*, Pel. fragm. 434 D. *Πηλέα τὸν Αἰάκειον*, Aias 134 *Τελαμώνιε παῖ*; Eur. Iph. Taur. 5 *τῆς Τυνδαρείας θυγατρός*, Med. 404 *τοῖς Σισυφείοις τοῖς τ' Ἰάσονος γάμοις*. V prose na př. Her. VII 105 *τοῖς Μασκαμείοισι ἐκγόνοισι*. Plat. Faidr. 227 B *οἰκίᾳ τῇ Μορυχίᾳ*. — *V latině:* Verg. Aen. I, 200 Scyllaeam rabiem, IV, 471 Agamemnonius Orestes, X, 123 Hicetaoniusque Thymoetes, X, 749 Lycaoniumque Ericeten; často se u Vergilia vyskytuje *Saturnia Juno* (a vedle toho ovšem t... samostatné *Saturnia*). Hor. Carm. II. 20, 13 iam Daedaleo ocior Icaro, [redacted] ...sit adulterium Phoebeius, X, 3 Orpheā nequicquam voce ... ...e se contemnere cantus; vedle toho také samostatně, ...us, XIII, 321 Telamonius. Nejen *paternus*, nýbrž ... ... Verg. Aen. I. 613 neque enim patrius consis... ... cecidere manus. XII. 736 conscendebat eq...

O tomto dativě někteří vykladatelé soudili, že jest to dativ ethický nebo dativ prospěchu; a ovšem některá místa mohla by tímto způsobem býti vyložena; avšak srovnáme-li to veliké množství příkladů, které Miklosich*) (Vergleichende Syntax der slavischen Sprachen, str. 107 násl.) ze slovanských jazyků uvádí, v nichž se zřejmě užívání *dativu přivlastňovacího* jeví, nemůžeme ani dost málo býti v pochybnosti, že také latinské příklady zcela týmž způsobem musí býti vyloženy.

Dle výkladu Miklosichova připojuje se v slovanštině nezřídka k přivlastňovacímu zájmenu *svoj* dativ zájmena svъ, nebo genetiv nebo dativ zájmena jъ, a sice ve třech případech.

a) Když *svoj* položeno samostatně, t. j. bez podstatného jména, v kterémž případě se rovná německému *der seinige,* francouzskému *le sien*, *le leur,* na př. sup. 401. 13 togo vъzьmъše *svoi jemu* prinesošę kъ svętuumu hunc consanguinei eius sumserunt et attulerunt ad sanctum. *Svoi jemu* jest vlastně doslovně = sui ei = sui, qui ei (dativus possessivus) erant; tamtéž 196. 3 do nьdeže pridątъ *svoi imъ*. Miklosich praví, že v těchto případech prý jest svoi imъ *nutné*, s kterým tvrzením nesouhlasím, poněvadž by zajisté také *svoi* postačilo. Přivlastňovací dativ jest jen za příčinou větší jasnosti nebo většího důrazu připojen.

b) »wenn der gen. oder dat. von jъ stehen sollte, jedoch wegen der diesen worten mangelnden congruenz und der dadurch entstehenden undeutlichkeit vermieden werden will. *asl.* svoimъ imъ językomъ vъskriča eorum lingua exclamavit. sup. 19, 16... hier wäre językomъ ihъ nicht unzulässig, durch das hinzugetretene, der congruenz unterliegende svoj wird jedoch die rede deutlicher« (Miklosich str. 105—106).**)

c) »in einigen fällen, wo es weder notwendig ist noch die deutlichkeit fördert, wo *si, jego*, *jemu* der verstärkung wegen angefügt scheinen. asl. pisahą *svoją si* rěčь scribebant suam linguam. Chrabr. 90.« (Miklosich str. 106.)

Latinským příkladům svrchu uvedeným podobají se slovanské příklady, jako sup. 311. 15 svojego si syna pusti suum filium misit, nebo pogubi svoju si dušu perdidit suam animam; ale Miklosich přispěl platně k výkladu této vazby tím, že také sebral příklady, v nichž k zájmenu *svoj* připojen dativ nebo genetiv zájmena jъ; neboť tato vazba má týž základ jako svoj si (suus sibi), a právě touto vazbou přichází zřejmě na jevo, že dativ tento jest *přivlastňovací*.

Dativ přivlastňovací nevyskytuje se totiž jen ve vazbě výrokové ve spojení s *esse*, jako Hom. ι 366 *Οὖτις ἐμοίγ' ὄνομα*, nomen mihi est, nýbrž také ve spojení přívlastkovém, jako Her. I, 31 *οἱ δέ σφι βόες ἐκ τοῦ ἀγροῦ οὐ παρεγίνοντο ἐν ὥρῃ*. Srv. výklad o dativu. V starobulharštině bylo toto užívání

*) Miklosich také sám již poukázal na to, že v latině podobná vazba se vyskytuje a uvedl při tom příklady z Plautových veseloher.

**) Výklad Miklosichův nezdá se mi zde býti správným. Kdyby bylo psáno pouze svoimъ językomъ vъskriča, bylo by to dvojsmyslné, poněvadž by to také mohlo znamenati *sua* lingua exclamavit. Protože však překladatel chtěl jasně *eorum* lingua exclamavit přeložiti, přidal ještě imъ, čímž jest dvojsmysl odstraněn.

dativu přivlastňovacího ve spojení přívlastkovém velmi rozšířeno, jak vychází na jevo z četných příkladů od Miklosiche (Vergl. Syntax der slav. Spr. str. 605 násl.) sebraných, jako sup. 20. 25 boga tvorьca nebu i zemi i morju i vьsěmъ, iže sątъ vъ nihъ creatorem coeli et terrae et maris et omnium, quae sunt in iis, sup. 224. 27 kъ de Avelь bratъ ti? ubi est Abel, frater tuus? Nejen vazba latinská, která tu jest přeložena, nasvědčuje tomu, že *ti* jest přivlastňovací dativ spojený přívlastkovým způsobem s bratъ, nýbrž svědčí o tom také položení slov bratъ ti. Tato slova znamenají frater, qui tibi est.

E. Genetivy zájmena osobného mei, tui, sui, nostri, vestri jsou původem svým tvary přivlastňovacích zájmen.

Že genetivy zájmena osobného v latině mei, tui, sui, nostri, vestri jsou vlastně genetivy jednotného čísla od nominativu středního rodu meum, tuum, suum, nostrum, vestrum, jest již dávno poznáno. Avšak mylně soudí někteří, že tento výklad tím dochází stvrzení, že k těmto genetivům genetiv gerundiva videndi, conservandi atd. i tehdáž se připojuje, když zájmenem slovo ženského rodu se naznačuje aneb když sui, nostri, vestri mnohost naznačují;*) na př. Plaut. Truc. II, 4, 19 *tui videndi* est copia (tui vztahuje se k puella), Ovid. Her. 20, 74 copia *placandi* sit modo parva *tui* (totiž o Cydippa), Cic. Div. II, 17, 39 doleo tantam Stoicos Epicureis irridendi sui facultatem dedisse. Cic. Nat. d. II, 48, 124 tantam ingenuit animantibus *conservandi sui* natura custodiam.

Avšak že tento výklad mylný jest a že na videndi, placandi, irridendi, conservandi neměly vlivu genetivy tui, sui, patrno jest z toho, že také *v jiných* případech s genetivem k ženskému rodu se vztahujícím anebo s genetivem množného čísla spojeny jsou singulary videndi, conservandi atd. Srv. na př. Ter. Hec. III, 3, 12 *eius* (totiž Philumenae) *videndi* cupidus. Plaut. Capt. VI, 2, 72 *nominandi istorum* tibi erit magis quam edundi copia. tamtéž V, 4, 11 quia mi item ut parentes *lucis* das *tuendi* copiam, Ter. Heaut. prol. 29 *novarum* qui *spectandi* faciunt copiam. Z těchto a jiných podobných příkladů jest patrno, že také v příkladech svrchu uvedených *tui videndi*, *placandi tui*, *irridendi sui*, *conservandi sui* jest *videndi, placandi* atd. *gerundium*, *nikoli gerundivum a že tyto vazby vznikly sloučením dvou vazeb.* Jako nominandi istorum tibi erit copia vzniklo z dvou vazeb nominandi erit copia, istorum erit copia, tak i tui videndi est copia vzniklo sloučením dvou vazeb tui est copia, videndi est copia.

---

*) Tak praví Kühner. ausführl. Gramm. der lat. Spr. I str. 370: »Die späteren Genetivformen mei, tui, sui, wie nostri, vestri sind als der Genitiv des Singulars vom Neutrum meum, tuum, suum, nostrum, vestrum anzu[illegible] dieser Genetivformen der Genetiv des Gerundivs auf [illegible] Pronomina auf ein Feminin bezogen werden, als: [illegible] an die Pronomina nostri, vestri, sui auf einen [illegible] rgando gratia.

V staré latině vyskytuje se u zájmen osobných také genetiv mis, tis; Ennius Ann. 145 (L. Müller) ingens cura *mis* cum concordibus aequiperare. Plaut. Mil. 1033 quia *tis* egeat. Trin. 343 ne *tis* alios misereat. I Vergil prý ještě užil tvaru *mis*, jak tvrdí Quintilian Inst. or. VIII, 3, 25, a ovšem zpráva tato není pravdě nepodobna, uváží-li se, že Vergil také jiné zastaralé tvary se zálibou vyhledal a užíváním jich veršům svým ráz starobylosti a velebnosti chtěl dáti. Ale v rukopisném podání se u Vergilia *mis* nikde nevyskytuje. *Sis* není žádným skutečným příkladem doloženo, ale není pochybnosti, že Priscian správně dle obdoby genetivů *mis*, *tis* také *sis* předpokládá.

Pravděpodobno jest, že původně v staré latině jen tvary *mis, tis, sis* byly, že pak později vedle těchto starých tvarů vznikly genetivy *mei, tui, sui,**) a že konečně staré tvary byly pozdějšími zatlačeny. Bezpochyby nejdříve vznikly tvary nostri, vestri, neboť o zvláštních tvarech osobného zájmena v množném čísle není v latině již ani stopy. Dle obdoby tvarů nostri, vestri vznikly pak tvary mei, tui, sui; a poněvadž v množném čísle tvary personální záhy docela byly zmizely, přispělo toto faktum také k zatlačení tvarů mis, tis, sis.

Naskytuje se však nyní otázka, jak bylo možno, aby na místo osobného zájmena zájmeno přivlastňovací nastoupilo. Vhodnou odpověď na tuto otázku dává užívání výrazů *τὸ ἐμόν, τὸ ἡμέτερον* atd. na místě očekávaného *ἐγώ, ἡμεῖς* atd. Srv. Plat. Rep. VII, 533 A *τό γ' ἐμὸν οὐδὲν ἂν προθυμίας ἀπολείποι*, Theait. 161 E *τὸ δὲ δὴ ἐμόν τε καὶ τῆς ἐμῆς τέχνης σιγῶ.* Tim. 27 D *τὸ δ' ἡμέτερον παρακλητέον, ᾗ ῥᾷστ' ἂν ὑμεῖς μάθοιτε, ἐγὼ δὲ ᾗ διανοοῦμαι μάλιστ' ἂν περὶ τῶν προκειμένων ἐνδειξαίμην.* Legg. VI, 778 D *τὸ δ' ἡμέτερον ἔτι πρὸς τούτοις γέλωτ' ἂν δικαίως πάμπολυν ὄφλοι.* Herod. VIII, 140 *ἢν μὴ τὸ ὑμέτερον ἀντίον γένηται.*

V těchto příkladech výrazy *τὸ ἐμόν* atd. naznačují věci a poměry příslušné osoby nebo celé její počínání a místo těchto výrazů mohlo by také pouhé zájmeno osobné *ἐγώ* atd. se položiti. Tyto výrazy podávají nám vysvětlení toho, na jakém základě genetiv mei, nostri atd. t. j. *τοῦ ἐμοῦ, τοῦ ἡμετέρου* ve významu *ἐμοῦ, ἡμῶν* vyvinouti se mohl.

Rozhlédneme-li pak se bedlivěji, shledáme, že i leckteré jiné výrazy na témž názoru se zakládají.

Tak na př. *τὰ φίλτατα* znamená miláčka, jako Sof. Fil. 434 *Πάτροκλος, ὃς σου πατρὸς ἦν τὰ φίλτατα; τὰ πρῶτα* znamená předáka, jako Herod. IX, 77 *Λάμπων ὁ Πύθεω, Αἰγινητέων τὰ πρῶτα.* U Theokrita XV, 142 nalezá se *Ἄργεος ἄκρα, Πελασγοί. Τὰ παιδικά* znamená miláčka. *Τὰ πράγματα* znamená někdy *obec,* vlastně *záležitosti, poměry, moc obce,* na př. Her. VII, 236 *τὰ πρήγματα τῶν Ἑλλήνων*, III, 137 *τὰ Περσικὰ πρήγματα;* Aisch. Pers. 711

*) V jisté době obojí tvary promiscue vedle sebe se vyskytovaly, čehož důkazem jest Plautovo místo Pseud. I, 1, 3 násl.:

duorum labori ego hominum parsissem lubens:
mei te rogandi et *tis* respondendi mihi.

Že tvary zájmena přivlastňovacího také v jiných jazycích vnikly v obor zájmen osobných, je známo.

Nesmí nás másti to, že archaické nostrorum, nostrarum, vostrorum, vostrarum znamenající totéž, co nostrum, vestrum později zaniklo. Neníť vždycky to, co u archaických spisovatelů se vyskytuje a později zaniklo, starší a původnější. Zde zajisté starší jest nostrum, vestrum; později vzniklo v témž smyslu v archaické době nostrorum, vostrorum; ale poněvadž se *často* užívati musilo genetivu množného zájmen osobných, byly tyto delší a těžkopádné tvary při hojném užívání nepohodlné a proto ustoupily zase tvarům stručnějším a pohodlnějším nostrum, vestrum. Jevíť se velmi zhusta v jazyku, že při výrazech, jichž se velmi často musí užívati, nastává za účelem pohodlnosti skrácení. Tak právě v genetivě množném shledáváme u slov znamenajících peníze nebo míru v obyčejném užívání kratší tvary. Nummum, denarium, sestertium, talentum, jugerum, modium jsou běžné a obyčejné tvary; zřídka se vyskytuje denariorum, modiorum atd.

F. **Rozmanité významy latinských zájmen přivlastňovacích.**

V žádném jazyku, pokud mi známo, nevyvinulo se u zájmen přivlastňovacích tolik a tak rozmanitých významů vedlejších, jako v latině. Rozumí se samo sebou, že nemíním, že by skutečně tyto významy byly *z původního významu* vznikly, nýbrž já pravím, že se na zájmena přivlastňovací **přenášejí** odstíny, které **v kontextu** obsaženy jsou, nebo které na základě daných poměrů *dle zkušenosti nabyté* se vyskytují.

Nalezají se sice také v jiných jazycích leckteré obdobné zjevy a uvedu je v následujícím výkladě při příležitosti, každý na svém místě; ale zároveň vyjde na jevo, že nejhojnější rozvětvení významů v latině se vyskytuje a že lze to skutečně za *charakteristickou* vlastnost jazyka latinského pokládati. Myslím, že soustavné seřadění těchto významů spolu s připojením výkladu a s připojením obdob vyskytujících se v jiných jazycích nebude neužitečné.

1. Vlastní význam přivlastňovací (jako liber meus, t. j. kniha, jejímž vlastníkem já jsem) jeví se v latině velmi často v substantivném užívání zájmen přivlastňovacích. Tak znamená *mei* = moji lidé, moji příbuzní atd., *sui* = jeho přátelé, přívrženci atd., *meum* = můj majetek.

Srv. Verg. Aen. II, 431 Iliaci cineres et flamma extrema *meorum*. Cic. Att. XIV, 12 Octavianum, quem quidem *sui* Caesarem salutabant. Plaut. Bacch. I, 1, 65 facere sumptum de tuo (= z tvého t. j. z tvého jmění). Caes. B. G. I, 11 se suaque omnia. B. G. I, 43 sui nihil perdere.

V řečtině *οἱ ἐμοί* = moji příbuzní, *τὰ ἐμά* = moje jmění. Sof. Fil. 658.

U Homera I, 619 *νεώμεθ' ἐφ' ἡμέτερα*, Ψ 85 násl. *εὖτέ με τυτθὸν ἐόντα Μενοίτιος ἐξ Ὀπόεντος | ἤγαγεν ὑμέτερόνδ'* (do vašeho, t. j. do vašeho domu), ο 88 *βούλομαι ἤδη νεῖσθαι ἐφ' ἡμέτερ'*, η 301 *ἐς ἡμέτερον*, θ 39 *ἡμέτερόνδ' ἐλθόντες*. Na všech těchto místech znamenají zájmena tato *náš*, *váš dům, příbytek*. Pozoruhodno jest, že nikdy u Homera nevyskytuje se v takovém smyslu *ἐμόν*, *σόν*. Nápadná jest vazba u Herodota se nalezající *ἐν ἡμετέρου*, která znamená »v našem domě, u nás«. Her. I. 35 *ἀνδρῶν τε φίλων τυγχάνεις ἔκγονος ἐὼν καὶ ἐλήλυθας*

ἐς φίλους, ἔνθα ἀμηχανήσεις χρήματος οὐδενὸς μένων ἐν ἡμετέρου, VII, 8 δώσω οἱ δῶρα, τὰ τιμιώτατα νομίζεται εἶναι ἐν ἡμετέρου. U Homera se tato vazba nevyskytuje; jen v homerském hymnu na Herma jest ve verši

ἦλθεν ἐς ἡμετέρου διζήμενος εἰλίποδας βοῦς

Vazba správná by byla ἐν ἡμετέρῳ (v našem = u nás), ἐς ἡμέτερον (do našeho = k nám), anebo ἐν ἡμῶν, εἰς ἡμῶν, jako Her. I, 108 φέρων δὲ ἐς σεωυτοῦ ἀπόκτεινον; IV, 5 καί μιν ἐκεῖνον κομίσαι ἐς ἑωυτοῦ. Arist. Lys. 1211 ἴτω εἰς ἐμοῦ. Plat. Hipp. vět. 304 D ἐπειδὰν οὖν εἰσέλθω οἴκαδε εἰς ἐμαυτοῦ. *Není to žádná ellipse*, nýbrž jako εἰς Ἥρας znamená »do toho, co jest Heřino, do Heřina chrámu« (εἰς Ἡραῖον), podobně εἰς ἡμῶν a jiné vazby sluší vysvětliti. Jak se vznik vazby ἐν (ἐς) ἡμετέρου vyložiti má, jest pochybno. Střední rod ἡμέτερον, ἐμόν vyskytuje se (srv. str. 54) místo zájmena osobného ἡμεῖς, ἐγώ a vyložil jsem takto vniknutí tvarů zájmena *přivlastňovacího* do deklinace zájmena *osobného*. Máme tedy snad také zde říci, že na tomto základě místo ἐν ἡμῶν vzniklo ἐν ἡμετέρου (ἡμέτερον = ἡμεῖς)? Ale výklad ten zdá se zde býti poněkud strojeným. Či máme říci, že ἐν ἡμετέρου proto bylo možné, poněvadž to znamená »v tom, co patří k našemu, t. j. k našemu sídlu, příbytku atd.«, právě tak jako ἐν ἡμῶν = v tom, co náleží nám? Ale také tento výklad jest snad příliš umělý, a lze proti němu namítnouti: Proč pak místo »v tom, co patří k našemu« nebylo raději hned řečeno »v našem« (ἐν ἡμετέρῳ)? Snad jest nejjednodušší ten výklad, že chybnou obdobou (jak to v mluvě lidské často bývá) dle vazeb oprávněných ἐν ἑαυτοῦ, εἰς ἐμοῦ, ἐν (εἰς) διδασκάλου, ἐν (εἰς) Ἅιδου atd. vznikla také vazba ἐν ἡμετέρου místo ἐν ἡμετέρῳ. Přispěla k tomu snad převeliká hojnost oněch příkladů, v nichž se *genetivu* k naznačeni obydlí užívalo.

*

Četné příklady podobné vyskytují se v češtině: mezi svými býti (inter suos esse), naši vyhráli, svůj k svému. Jdi k svým do domu svého. Br. Byl ve svém, nemusil býti u cizích lidí. Us. (Kott III, 822) Mezi své přišel a svoji ho nepřijali. Br. Po tom hesle svoji se poznávají. Vel. V mluvě lidu nesčíslněkráte se slýchá: *můj* = můj manžel, *moje* = moje žena. My jsme již svoji (manželé). Ze svého dáti. — Kromě toho jsou v češtině rozličná rčení, v nichž ponětí vlastnictví jakési změny zakusilo, jako: na svém státi (auf seinem Standpunkt, auf seiner Meinung verharren). Zvláštní výraz, který vyžaduje vysvětlení, jest: za své vzíti.

Velmi oblíben jest v latině výraz meum est, tuum est atd., kterýmž se jednak zvyk, obyčej, jednak také povinnost naznačuje. Který význam výrazy tyto mají, o tom rozhoduje kontext. Meum est znamená samo o sobě jen vlastnictví, a to může dle kontextu býti buďto vlastní zvyk nebo také povinnost. Že se o povinnosti často užívá výrazů, které vlastně znamenají vlastnictví, jest známo. Srv. προσήκει τινι, přísluší někomu, náleží někomu. Německá slova zukommen, gehörig, gebühren atd. mají též obojí význam.

a) Zvyk, obyčej, přirozená povaha: Ter. Heaut. III, 2 [illegible]
meum.

b) Povinnost: Ter. Andr. IV, 1, 54 tuomst, siquid praeter spem evenit, mi ignoscere. Cic. Att. XII, 28 fuit meum quidem iam pridem rem publicam lugere. Mur. 38, 83 his tantis in rebus tuum est.... videre, quid agatur.

Tyto vazby jsou totožné s užíváním genetivu ve větách jako:

a) zvyk, obyčej Cic. de or. II, 27, 117 tardi ingenii est, rivulos consectari, fontes rerum non videre. Tusc. VI, 18, 43 constat virorum esse fortium toleranter dolorem pati. Phil. XII, 2, 5 cuiusvis hominis est errare, nullius nisi insipientis in errore perseverare.

b) Povinnost: Cic. pro Cluent. 58 sapientis iudicis est, semper non quid ipse velit, sed quid lex et religio cogat, cogitare.

V řečtině podobně *ἐμόν, σόν ἐστι* atd. Srv. El. 1470 násl. *αὐτὸς σὺ βάσταζ'. οὐκ ἐ μ ὸ ν τόδ', ἀλλὰ σ ό ν, | τὸ ταῦθ' ὁρᾶν τε καὶ προσηγορεῖν φίλως* (kde ovšem *ἐμόν, σόν* dvojsmyslně položeno).

Řídké, velmi řídké příklady užívání genetivu v tomto smyslu vyskytují se ve slovanštině; dokonce pak žádných skutečných dokladů nemám po ruce pro vazbu meum, tuum est s infinitivem. Co se vazby první týká, uvádí Miklosich (Vergl. Syntax str. 470) pouze dva příklady, jeden ze starobulharštiny: se jestъ blagaago ježe bližьnjuumu, smotriti a druhý z češtiny, a sice ze Zikmundovy skladby 388 dítek jest ctíti a milovati své rodiče. Za zvláště důležité svědectví v této příčině pokládám, že Bartoš ve svém pojednání o genetivě (programm gymn. v Brně) ani jediného příkladu této vazby neuvádí; a v tomto cenném pojednání jest zajisté látka velmi bedlivě a úplně sebrána.

Ale dejme tomu, že se ještě několik takovýchto příkladů u spisovatelů slovanských nalezne, dvě věci zdají se mi býti jistými a) počet těchto příkladů zajisté není značný, b) příklady tyto nemají opory v mluvě lidové. Nelze sice popříti, že se *mohly* v slovanštině v mluvě lidové u genetivu a rovněž tak u zájmen přivlastňovacích takové vazby vyvinouti, ale nevyvinuly se ve skutečnosti. O češtině tvrdím to rozhodně; ale také v ruštině, polštině, slovenštině, pokud mi známo, nevyvinuly se v mluvě lidové, a od mužů, kteří lépe znají tyto jazyky než já, na dotazy mé došla odpověď, jež mínění mé stvrzuje. Tvrdím tedy, že tyto vazby, kdekoliv se v slovanštině u spisovatelů vyskytují, jsou napodobením latiny.

2. Často se v latině zájmenem přivlastňovacím *důrazně* vlastnictví naznačuje; zájmeno přivlastňovací tu znamená = můj vlastní, tvůj vlastní, svůj vlastní atd. Tak se v latině říká, jak známo, hoc *mea manu* scripsi, ne manu propria, jak nyní jest běžná frase. Plaut. Curc. III, 61 meus hic est (už ho mám!), hamum vorat. Ov. Met. IV, 356 vicimus, en meus est, exclamat Nais. Plaut. Mil. II, 5, 21 perscrutari hoc volo, Sceledre, nos nostri an alieni simus a pak ve verši 23 certe equidem noster sum. Cic. Tusc. I, 29, 71 quae est ei (totiž animo) natura? Propria, puto, et *sua* (ne cizí).

Srv. české výrazy: na svých nohách choditi (Velesl.), svou rukou = vlastnoručně, má svou hlavu.

V latině patří sem ty příklady, v nichž *suus* znamená = ***jeho vlastní*** a tedy suus místo *eius* zdá se býti položeno, jako v zlomku Naeviově (u Gell.

N. A. VI, 8 eum *suus* pater (vlastní jeho otec) cum pallio uno ab amica abduxit. Cato R. R. 157 qui sic purgatus erit, diutina valetudine utetur neque ullus morbus veniet, nisi *sua* culpa (než jeho vlastní vinou, ne cizí). Cic. pro Sest. 68 Hannibalem *sui* cives e civitate eiecerunt (jeho vlastní spoluobčané).

3. S ponětím vlastnictví souvisí ponětí *ovládání*; neboť s tím, co máme, co jest naším majetkem, můžeme nakládati dle své libosti a vůle.

Plaut.: Pers. IV, 3, 3 *mea* ancilla quae fuit hodie, *sua* nunc est (= jest svá = jest svobodna). Cic. Leg. II, 7 nisi plane esse vellem *meus* (= neodvislý). Ulp. Dig. 42, 4, 7 furiosus suus non est.

Srv. řecké příklady, jako zvláště důležitá slova Haimonova k otci Kreontovi pronešená v Sof. Ant. 635 *πάτερ, σός εἰμι.*

V češtině na př.: ten je *náš* (t. j. my můžeme na něho spoléhati a jeho užiti k svým účelům, jak chceme). Kom. Lab.: ne svoji, ale boží jsme. Srv. doklady, které Kott III, str. 823 uvádí, jako: Br. Nejste sami svoji. Kmp. kdo ničeho nežádá a nikoho se nebojí, ten jest svůj. Žer. III, 14 země tato není sama svá, ani tak svobodná, aby nemusila zření ku pánu svému míti. Ezp. 1107 když to můžeš sám svůj býti, neroď jinému sloužiti.

Komenský také utvořil výraz *samosvojnost* v tomto smyslu k naznačení neodvislosti od cizí vůle.

4. S ponětím pod číslem 3. naznačeným souvisí význam duševní vlády nad sebou samým; i znamená tedy v latině zájmeno přivlastňovací někdy člověka, jenž jest, jak říkáme, při sobě = mentis compos. Ov. Met. VIII, 35 vix *sua*, vix sanae virgo Niseia compos mentis erat. Meus sum = jsem při sobě; srv. Ov. Met. III, 688 pavidum gelidumque vixque *meum* firmat deus: Excute, dicens, corde metum.

Nemám po ruce podobných příkladů z češtiny. Br. Přísl. 18, 1 kdož se s jinými nesrovnává, ale sám *svůj* jest, znamená něco jiného, totiž = kdo své vlastní mínění má. U Štítného: neníť tovařišný, jest jakýs sám svój = člověk, jenž k jiným se nepřidružuje. Srovnati můžeme však výrazy »býti při sobě, on přišel k sobě«, které mají aspoň základ podobný.

5. Často znamená v latině zájmeno přivlastňovací příslušnost, vhodnost, náležitost. Souvislost se základným ponětím vlastnictví jest tu na snadě a nepotřebuje žádného vysvětlení.

Sem patří zvláště výraz takřka technický *suo anno*, suo tempore o úřadníku, jenž v tom roce úřadu dosáhl, kdy dle zákona nejprve to možno bylo. Cic. Lael. 3, 11 factus est consul bis, primum ante tempus,*) iterum suo sibi tempore. Cic. Verr. Act. sec. V, 51, 133 quod certe non fecisset, si *suum* numerum naves haberent (= plný počet, die volle Ladung).

Srv. české příklady: Har. Na svém místě (= na příslušném místě) o tom zmínku učiním. Svým časem (seinerzeit) se to stane. Jest to v své míře. *Jg.* umřel svou smrtí (t. j. přirozenou smrtí, ne násilnou).

---

*) Tempus čas[illegible] h, mívá praegnantní význam příslušného, příhodného = v pravý čas. Rovněž tak my říkáme před časem = [illegible] mčině: vorzeitig.

6. Často v latině zájmena přivlastňovací znamenají to, co dle poměrů jest *příznivé*. Ponětí toto souvisí s ponětím příslušnosti, vhodnosti.

Srv. Plaut. Mil. III, 1, 20 quis homo sit magis *meus* quam tute's t. j. kdo by mohl více mé věci prospěti než ty? Cic. Quinct. 7, 29 Alphenus utebatur populo sane suo. Cic. Fam. X, 4, 4 (v listě Plankově) ne inter aliena vitia hae gentes nostra mala suam putent occasionem. Ov. Met. IV, 373 vota *suos* habuere deos. Liv. XXXVIII, 45 loco aequo, tempore *tuo* pugnasti. Liv. IX, 19 numquam aequis, utique numquam *nostris* locis laboravimus. Liv. XLII, 55 si et loco suo et tempore obstitisset rex. Hor. Epod. 9, 30 ventis iturus non *suis*. Tib. III, 3, 28 audiat aversa non *meus* aure deus. Ovid. Trist. III, 5, 4 nave mea vento forsan eunte *suo*. Sen. ep. 71, 3 ignoranti, quem portum petat, nullus suus ventus est. Verg. Aen. II, 396 vadimus non numine *nostro*. Ter. Phorm. IV, 1, 21 nam ego meorum solus sum *meus*. Zde jest zajímavá hříčka slovní v užívání slov *meorum, meus*. Meorum vztahuje se ke všem členům rodiny, ale z těchto všech *mých* jsem já jediný svůj (meus) t. j. já jediný jsem sobě přízniv, já jediný skutečným svým přítelem; druzí jsou *mei*, ale v jistém smyslu nejsou mei. Sall. Jug. 54, 8 qui *sua* loca defendere nequiverat, in alienis bellum gerere. Jug. 61 neque Iugurtham nisi ex insidiis aut *suo* loco pugnam facere. Liv. XXII, 39 neque occasioni *tuae* (= tibi opportunae) desis neque *suam* occasionem hosti des (suam = hosti opportunam). Liv. I. 56, 8 Bruti quoque haud abnuit cognomen, ut sub eius obtentu cognominis liberator ille populi Romani animus latens opperiretur *sua* tempora (= aby čekal na *svůj* čas), IV, 7, 6 si Ardeates *sua* tempora expectare velint, IV, 58, 2 tantum afuit, ut ex incommodo alieno sua occasio peteretur. IX, 19 numquam nostris locis laboravimus. XLII, 43 cum Perseus ... *suo* maxime tempore atque *alieno* hostibus incipere bellum posset. Curtius IV, 6, 13 cunctationem hostium suam fore occasionem rati; VIII, 13, 26.

7. Často v důvěrné mluvě *meus* se vyskytuje v jakémsi významu srdečném = můj milý. Že tento způsob byl oblíben v mluvě obecné, patrno jest z toho, že se to vyskytuje zvláště u Plauta, Terentia a v listech Ciceronových, které v mnohých případech jsou svědectvim o mluvě konversační. Srv. Plaut. list. IV, 2, 8 Mi homines, mi spectatores (= milí lidé). Ter. Ad. III, 1, 2 mea tu (ty má milá). Cic. Fam. XIII, 64 Nero meus mirificas apud me tibi gratias egit.

Podobně *můj* v češtině. *Synu můj, dcero má* jest srdečným oslovením. Tak se děti naše často od rodičů učí tomu, aby nazývaly *mým* to, co se jim líbí, co mají rády. *Můj milý* spojuje se jako »mein lieber«, ale v latině postačuje meus a neříká se meus carus.

8. Avšak stává se někdy, že srdečnost ustupuje ironii. S humorem někdy dobromyslným, někdy však také s ironií užívá se zájmena *meus*; zvláště pak se přihlouplost dotyčné osoby naznačuje. Srv. Catull. 17, 21 meus stupor, což člověka hloupého, ťulpasa naznačuje. Phaedr. 5, 7 homo meus se in pul-

pito totum prosternit. Tak i my vypravujíce, že Vašek upadl, můžeme říci na př. »tu můj milý Vašek natáhl se, jak byl dlouhý.« Srv. můj milý chlapík, mein lieber Hans Jörgel.

* * *

Poznámka. Při této příležitosti budiž o tom zmínka učiněna, že pozorujeme v jazyku dosti zhusta, že výrazy, které obyčejně mají význam dobrý, příznivý, ve skutečném užívání změňují se humoristickým nebo sarkastickým způsobem a nabývají významu nepříznivého; zvláště ponětí pošetilosti nebo aspoň přihlouplosti se rádo k leckterým výrazům, jež vlastně obsahují chválu, přidružuje.

Tak se vyskytuje *bonus* ve významu ironickém. *Bonus homo* nebo *bonus vir* vyskytuje se v tomto smyslu často, jako Plaut. Pseud. IV, 7, 46; Curc. V, 2, 12; Pers. V, 2, 11. U Plauta Bacch. IV, 6, 6 jest *bone**) serve salve. Cic. Verr. II, 5, 6 quid ais, *bone* custos defensorque provinciae?

Podobně *dobrý, dobrák,* der gute Mann, ein guter Kerl. I také *boží,* vyskytuje se v podobném užívání. Srv. dobrá kopa (o člověku prohnaném). Boží dárek (člověk k ničemu). Dále *hodný*: Tys hodný hoch.

V řečtině *ἀγαθὸς, χρηστός* ironicky se vyskytují. Tak oslovení *ὦ 'γαθέ* mívá leckdy ironický ráz. Srv. dále Sof. Ant. 31 násl. *τοιαῦτά φασι τὸν ἀγαθὸν Κρέοντα σοὶ κἀμοί... κηρύξαντ' ἔχειν*, Phil. 873 *ἀγαθοὶ στρατηλάται.* Také *χρηστός* ironicky se vyskytuje, jako Plat. Theait. 161 A *φιλολόγος γ' εἶ ἀτεχνῶς καὶ χρηστὸς, ὦ Θεόδωρε*, tamtéž 116 A *οὗτος δὴ ὁ Σωκράτης ὁ χρηστός*, Phaidr. 264 C *χρηστὸς εἶ, ὅτι με ἡγεῖ ἱκανὸν εἶναι τὰ ἐκείνου οὕτως ἀκριβῶς διιδεῖν.*

Pozoruhodné doklady pro přidružování se ironie jsou řecké výrazy *σεμνός, εὐήθης*. Srv. Sof. Aias 1107 *τὰ σέμν' ἔπη κόλαζ' ἐκείνους.* Oid. Tyr. 953 *τὰ σέμν' ἵν' ἥκει τοῦ θεοῦ μαντεύματα*, kde scholiasta podotýká *εἰρωνικῶς, ἀντὶ τοῦ τὰ μάτην τιμώμενα.* Photios praví 506, 15 *σεμνόν, ἐπὶ τοῦ ἀξιωματικοῦ λέγουσιν. ἔσθ' ὅτε δὲ καὶ ἐπὶ τοῦ ὑπερηφάνου τιθέασιν.*

Velmi mnoho záleží při takovémto proměňování významu na tonu, s jakým se slova pronášejí. Ironickým tonem a posměšným vyslovením mění se význam každého slova, a dává se na jevo, že se má mysliti pravý opak. Tak říkáme na př.: No to je *krásné* nadělení! To's *krásně* obstaral! To je *pěkný* přítel! To je *čistá* věc! V němčině: Ein *sauberer* Geselle! Ein *netter* Kerl! Das ist eine *schöne* Bescherung!

Naopak může se slovům, která vlastně jsou nepěkná, tónem a celým způsobem vyslovení dáti význam dobrý a příznivý. Kdož by nevěděl, že v každém jazyku můžeme při lichotivém mluvení, na př. zvláště při tak zvaném mazlení se s dětmi i takových výrazů užiti *hypokoristicky,* kterých jinak jakožto ošklivých se užívá.

Tak na př. *μιαρός*, kteréž slovo člověka hanebností pokáleného znamená, vyskytuje se v Platonových rozmluvách jako výraz žertovně přátelský, na př. Faidr. 236 E ὦ

*) Pozoru[illegible] před podstatným jménem se klade; naproti [illegible] muže.

V češtině výrazů: darebák, darebáček, lotr, kluk, klučina, klouček, ničema, šelma a četných jiných v důvěrné mluvě často užívá se hypokoristicky.

G Subjektivný a objektivný význam zájmen přivlastňovacích.

Apollonios nazval de pron. 280 zájmena přivlastňovací *ἀντωνυμίαι διπρόσωποι* (zájmena dvoulícná), poněvadž ve spojení s mnohými podstatnými jmény poměr jimi naznačený jest buď *činný*, nebo *trpný*. *'Εμὸς πόθος* jest buď *touha, kterou mám, cítím* nebo *touha, kterou jiní mají po mně*. Osoba, naznačená zájmenem přivlastňovacím může býti *podmětem* touhy nebo *předmětem* touhy; i lze tedy také užiti výrazů: užívání podmětné (subjektivné) a užívání předmětné (objektivné).

Nevyskytuje se tato dvojí povaha však jen u zájmen přivlastňovacích, nýbrž rovněž tak u *genetivu*, který dle kontextu může býti subjektivným nebo objektivným. Sof. Ant. 11 násl. *ἐμοὶ μὲν οὐδεὶς μῦθος, 'Αντιγόνη, φίλων οὔθ' ἡδὺς οὔτ' ἀλγεινὸς ἵκετ'* (zvěst o přátelích), ale v jiném kontextu by slova ta znamenati mohla = řeč přátel. *Τίσις 'Ατρείδαο* může znamenati »pomsta, kterou Atreovec koná«, ale Hom. *α* 40 znamenají slova ta »pomsta od Oresta pro usmrcení Atreovce vykonaná«. U Thukydida I, 140 jest *τὸ Μεγαρέων ψήφισμα* = usnešení o Megařanech učiněné (jakož skutečně I, 139 se nalezá *τὸ περὶ Μεγαρέων ψήφισμα*).

Podobně jest v latině. *Amor patriae* může býti láska, kterou vlast výtečným mužům na jevo dává; ale rovněž tak *láska k vlasti*. *Hominum opinio* jest mínění lidí, ale na př. u Cicerona Tusc. I, 13, 30 nemo omnium tam sit immanis, cuius mentem non imbuerit *deorum opinio* znamená *deorum opinio* = mínění o jsoucnosti bohů. Že měla latina v té příčině velikou volnost, dokazují příklady, v nichž s týmž jmenem podstatným spojeny jsou dva genetivy, jeden subjektivný, druhý objektivný; srv. Caes. B. G. I, 30 pro veteribus *Helvetiorum* iniuriis *populi Romani*.

Lét. Troj. 314 Dyomedes odejde, jsa milostí Bryseidy náramně zapálen. Suš. Mat. 77 láska nepřátel jest zvláštní křesťanská ctnota. Har. II, 84 pro strach Arabů (genet. object.) puštěni jsme nebyli. Prot. 18 arcibiskup Miliče do žaláře vsadil, po tom však *pro strach lidu* zase vypustil.

* * *

Uvedu nyní nejprve příklady *řecké* o objektivném užívání zájmen přivlastňovacích, rozdělené dle literatury básnické a prosaické.

Hom. *Τ* 321 *αὐτὰρ ἐμὸν κῆρ ἄκμηνον πόσιος καὶ ἐδητύος, ἔνδον ἐόντων, σῇ ποθῇ* (srv. *Α* 240 *ἦ ποτ' 'Αχιλλῆος ποθὴ ἵξεται υἷας 'Αχαιῶν* nebo *Ζ* 362 *οἳ μέγ' ἐμεῖο ποθὴν ἀπεόντος ἔχουσιν*), *λ* 201 násl. *ἀλλά με σός τε πόθος σά τε μήδεα, φαίδιμ' 'Οδυσσεῦ, σή τ' ἀγανοφροσύνη μελιηδέα θυμὸν ἀπηύρα.* *Τ* 336 násl. *καὶ ἐμὴν ποτιδέγμενον αἰεὶ λυγρὴν ἀγγελίην.*

Aischylos: Pers. 700 *εἰπὲ . . . τὴν ἐμὴν αἰδῶ μεθείς.*

I.

ἐμός 5 krát, a sice Th. 164; Erga 55, 633, 683; Aspis 362.
σός 7 krát, a sice Th. 658; Erga 107, 274, 633; Aspis 89, 104, 107.
τεός 6 krát, a sice Erga 27, 301, 341, 374, 627, 695.
ἑός 16 krát, a sice Th. 464, 467, 472, 487, 489, 496, 687, 853, 890, 899 ... 9; Erga 58, 328; Aspis 9, 45, 385, 454.
ὅς 15 krát, a sice Th. 71, 495, 819, 914, 928; Erga 47, 131, 358, 381; Aspis ... is 18, 38, 40, 59, 87, 93.
ἡμέτερος 3 krát, a sice Th. 172, 653; Erga 298.
ὑμέτερος nikdy.
σφέτερος 6 krát, a sice Th. 155, 599; Erga 2 σφέτερον (= vestrum); Aspis ... is 90 σφέτερον a σφετέρους (vztahuje se k *jedné* osobě), Aspis 247.
σφός (suus v množném čísle) jednou, totiž Th. 398.

Celkem jest tedy u Hesioda 59 příkladů, a *nikdy* nevyskytuje se význam ... objektivný.

U *Aischyla* jest pouze jeden příklad objektivného užívání.

U *Sofoklea* nalezají se naproti četným dokladům obyčejného užívání pouze 3 doklady užívání trpného.

O něco častěji, jak se zdá, vyskytuje se objektivné užívání zájmen přivlastňovacích u spisovatelů prosaických, ale také v prose jest i bez úplných sbírek statistických každému patrno, že objektivné užívání zájmen přivlastňovacích jest *poměrně řídkým* zjevem.

*Příklady latinské.**)

Plaut. Bacch. IV, 4, 100 *mea fiducia* opus conduxi et meo periculo rem gero. III, 3, 9 nunc propter te *tuamque* pravus factus est *fiduciam.*

---

*) Některé příklady, jež vykladatelé a grammatikové uvádějí, musí se vyloučiti, jako na př. Plaut. Amph. V, 1, 14 exsurgite, inquit, qui *terrore meo* occidistis prae metu. Vykládá-li se »ze strachu přede mnou«, patřil by ovšem příklad do této sbírky. Ale myslím, že *terror* musí se zde vyložiti v *činném* smyslu; *terror meus* jest = *strach, postrach se mne jdoucí.* V tomto významu se *terror, timor, metus* často vyskytuje, tak že tato slova i předmět, z něhož hrůza jde, naznačují. Srv. Cic. de imp. P. 6, 15 saepe totius anni fructus uno rumore periculi atque uno belli terrore (válečnou hrůzou, Kriegsschrecken) amittitur. Cic. Rep. I, 47 cum tu duobus huius urbis *terroribus* depulsis in omne tempus ei prospexeris. Také Velleius Paterculus nazývá města Carthaginu a Numantii *terrores rei publicae.* Cic. ad Att. II, 23, 3 non mediocres terrores iacit atque denunciat. *Timor* takto na př. Ovid. Fast. I, 551 Cacus Aventinae timor atque infamia silvae; Met. III, 291.

Metus Statius Theb. XII, 606 ipsa metus Libycos servatricemque Medusam pectoris, incussa movit Tritonia parma. *Formido* = strašák Seneca de ira 2, 12; Verg. Aen. XII, 750; Lucan IV, 437.

Je-li výklad ten pravý, jest u Plauta Amph. V. 1, 14 terrore meo ne místo genetivu objektivného, nýbrž místo genetivu subjectivného, čili genetivu auctoris, při čemž ovšem výsledek jest totožný. Strach ode mne jdoucí jest = strach přede mnou.

Pravost tohoto výkladu dotvrzuje se tím, že by jinak, kdyby totiž *terrore meo* zna... nalo = ze strachu přede mnou, byl nesnesitelný pleonasmus terrore meo, prae met...

Podobně u skladatele Bell. Afr. 32, 1 Scipio concione advocata de *terror*... sperationeque exercitus Caesaris verba facit. Zde jest *de terrore suo* řečeno o ...

Ter. Phorm. 1016 neque *neglegentia tua* neque *odio* id fecit *tuo*. Srv. Liv. V, 51 neglegentia deorum. Hec. 788 scio pol eis fore *meum conspectum* invisum. Heaut. 307 ut facile scias *desiderio* id fieri *tuo*.

Propert. IV, 3, 28 diceris et macie voltum tenuasse; sed opto | e desiderio sit color ille meo. Ovid. A. A. III, 682.

Cic. Inv. I, 54 quartus decimus locus est, per quem petimus ab eis, qui audiunt, ut ad suas res *nostras iniurias* referant. Cic. Verr. I, 48, 126 debere eum aiebat *suam* quoque *rationem* ducere. III, 28, 68 iste *formidinem* illam *suam* miseris Agyrinensibus iniciebat. V, 68, 176 ea, quae faciebat, *tua* se *fiducia* facere dicebat. Planc. 1, 2 *vester*, iudices, *conspectus* et consessus iste reficit et recreat mentem meam. pro Sest. 56, 121 cum verbis poetae et studio actoris et *expectationi nostrae* plauderetur. pro Flacco 40, 100 quodsi provinciarum vos ratio magis movet quam *vestra*. Balb. 14, 32 a *cognitione sua*. Cat. I, 7, 17 patria te nihil iudicat nisi de *parricidio suo* cogitare. Offic. I, 39, 139 non *sua* solum ratio habenda est, sed etiam aliorum. Cic. fam. X, 24, 1 (v listě Plankově) quodsi mihi vita contigerit, omnes gratas amicitias atque etiam pias propinquitates in *tua observantia* ... vincam.

Sall. Cat. 51, 11 non ita est, neque cuiquam mortalium *iniuriae suae**) parvae videntur. Jug. 14, 8 vos in *mea iniuria* despecti estis. 14, 23 tuasne iniurias persequar. 24, 6 quae sane fuerint *nostrae iniuriae*. 82, 3 nobis satis cognitum est illum magis honore Mari quam *iniuria sua* excruciatum. 20, 4 existumans Adherbalem dolore permotum *iniurias suas* manu vindicaturum. Hist. I, 48 (oratio Philippi § 10) non pro sua aut quorum simulat iniuria.

Liv. II, 55, 10 queruntur iniurias suas. Liv. II, 61 plenus *suarum*, plenus paternarum *irarum*. XXIX, 9, 9 neglectam ab Scipione et nimis leviter latam *suam iniuriam* ratus. XLI, 23 cum ferae bestiae cibum ad *fraudem suam* positum plerumque aspernentur.

Tac. Ann. II, 71. Tac. Ann. III, 16 Caesar *suam invidiam* conquestus.

Sbírka příkladů latinských zde uvedená jest ovšem velmi neúplná. Celkem, jak myslím, vysloveno může býti tvrzení, že v latině v starší době a vůbec v básnické mluvě bylo užívání zájmen přivlastňovacích v objektivném významu velmi obmezeno; mnohem více rozšířilo se toto užívání v prose. Avšak zajisté i v latině počet těchto příkladů činí jen nepatrný zlomek naproti obyčejnému užívání zájmen přivlastňovacích ve smyslu genetivu subjektivného a possessivného.**) Naproti řečtině ovšem lze tvrditi, že se v latině poměrně častěji

---

Scipio, jak myslil, způsobil To ovšem co do smyslu jest = terror, quem Scipio hostibus se iniecisse putabat, ale tážeme-li se, jaký vlastně význam slova *terrore suo* mají, musí se dle mého mínění *terror* podobně vyložiti jako u Plauta Amph. V, 1, 14.

*) O spojení slova *iniuria* se zájmenem přivlastňovacím podotýká Jacobs, že v této příčině u Sallustia zájmeno má *vždy* význam objektivného genetivu, jakož i také že genetiv s *iniuria* spojený *vždy* jest objektivný. To ostatně již před Jacobsem Haase v poznámce 540 k Reisigovým čtením podotkl: »Dagegen wird wohl immer gesagt iniuria mea, nicht mei,« [illegible] příklady nejen Sallustiovy, nýbrž také jiných spisovatelů.

lze uvésti svědectví Gelliovo, tedy svědectví pocházející od spiso- [illegible] kompetentního, který N. A. IX, 12, 13 určitě praví, že jest [illegible] strachu, jejž Pompeius pociťuje, než o strachu, jejž působí.

zájmen přivlastňovacích ve smyslu objektivném užívalo. Zvláště důležitým svědectvím jest v této příčině dikce Sallustiova; neboť u tohoto spisovatele vyskytuje se poměrně značný počet příkladů, a ve spojení s *iniuria* má u něho pron. poss. vždy význam objektivný.

Bratr. připadl na nás strach váš.*) Bratr. nepřátelé k vyplenění mému valí se. Bratr. nepravím toho ku potupě vaší. Velesl. velicí páni svých křivd náhle mstívají.

Při výkladě sluší přidržeti se toho názoru, že zájmeno přivlastňovací také v těchto případech, v kterých se význam trpný pociťuje, vlastně znamená majitele nebo původce. Avšak přihlíží-li se k těmto příkladům se stanoviska toho, jak později vazbám těmto bylo rozuměno, tu ovšem osoba naznačená zájmenem přivlastňovacím objevuje se co *předmět* činu; a s tohoto stanoviska mluví se o objektivném nebo trpném užívání těchto zájmen.

Rovněž tak genetiv tak zvaný předmětný *původem* svým neliší se od genetivu podmětného, nebo od genetivu přivlastňovacího. Výborně hodí se k odůvodnění tohoto tvrzení na př. slova *iniuria, amor. Iniuria Caesaris* jest vlastně jen *křivda Caesarova.* Ale jaký *určitější* význam slova ta mají, vychází na jevo z kontextu nebo ze známých poměrů. Může to býti křivda, která od Caesara pochází a jiným učiněna jest (gen. původce, gen. subiectivus), ale může to také býti křivda Caesarovi učiněná, křivda, které Caesar zakusil, které se mu dostalo a *kterou tedy následkem toho má.* Tato vazba neliší se podstatně od výrazů *vulnus Caesaris, vulneratio Caesaris*, které znamenají vulnus, quod Caesari illatum est, a tedy, jak také můžeme říci: vulnus, quod Caesar habet. Tedy

{ Vulnus Caesaris = vulnus, quod Caesari illatum est = quod C. habet. }
{ Iniuria Caesaris = quae Caesari illata est = quam C. habet. }
Srv. Val. Max. III, 2 fin. caedes sua.

Amor patriae jest buďto láska, kterou vlast má k zasloužilým občanům aneb láska, kterou občané cítí vzhledem k vlasti; láska, kterou občané vlasti věnují; láska, kterou vlast od jiných obdařena jest. Také o této lásce lze říci, že ji vlast má.**)

---

*) Podobně některá adjektiva mají někdy také význam, jak se říkává, objektivný, na př. *židovský, Boží, páně, hospodinův.* Srv. Jan 19, 38 který byl učedlník Ježíšův, ale tajný, *pro strach Židovský*, Jan 20, 19 a dvéře byly zavříny, kdež byli učedlníci shromážděni, *pro strach Židovský* = že se strachovali Židů. Strach Hospodinův = timor domini. Did. 121 přední věc jest, uvozovati v srdce lidská známost a bázeň Boží. Št. kn. š. 11 v boží bázni. Efez. 5, 21 poddáni jsouce jedni druhým v bázni Boží. Mark. 11, 22 mějte víru Boží.

Podobné příklady vyskytují se v latině, jako Liv. III, 43 per invidiam decemviralem. XXI, 63 consularibus aliis impedimentis = překážkami, které by konsulům, aby byli zdrženi, mohly činěny býti. XXII, 26, 4 haud parum callide auram favoris popularis ex dictatoria invidia petiit. Srv. o tom ostatně Naegelsbachovu stilistiku str. 52.

**) Srv. Bartošovy »Příspěvky k české skladbě« (programm gymnasia v Brně 1873) str. 10: »Poměr genitivu podmětného a předmětného rovná se co do grammatické platnosti úplně genitivu přisvojovacímu. Řekneme-li láska vlasti (amor patriae), naznačujeme tím, že láska jest majetkem vlasti, při čemž grammaticky jednostejné jest, vychází-li láska od vlasti (vlasť miluje, gen. subiectivus), čili k ní odjinud se nese (milujeme vlasť, gen. obiectivus).«

Zcela týmž způsobem vyložiti se musí *iniuria mea*, *amor meus, adspectus meus* ve významu předmětném. *Adspectus meus* jest buďto *pohled můj, když na jiné pohlížím* (cum adspicio) nebo *když jiní na mne pohlížejí* (cum adspicior). *Strach váš* může býti = strach, jejž vy máte; ale také = postrach, jejž vy takřka při sobě, na sobě máte a od sebe vydáváte, tak že jiné zastihne. Dobře Gellius Noct. att. IX, 12, 13 násl. praví:

»*Metus* quoque et *iniuria* atque alia quaedam id genus sic utroqueversum dici possunt: nam *metus hostium* recte dicitur, et cum timent hostes et cum timentur. Itaque Sallustius in historia prima '*metum Pompei*' dixit, non quo Pompeius metueret, quod est usitatius, sed quod metueretur. Verba haec Sallusti sunt: *Id bellum excitabat metus Pompei victoris, Hiempsalem in regnum restituentis.* Item alio in loco: *Postquam remoto metu Punico simultates exercere vacuum fuit. Iniurias* itidem dicimus tam illorum qui patiuntur, quam qui faciunt, quarum dictionum exempla sunt facilia inventu. Illud etiam dictum a Vergilio eandem habet formam communicatae ultro et citro significationis: *Et vulnere*, inquit, tardus Ulixi, cum diceret vulnus, non quod accepisset Ulixes, sed quod dedisset.«

Vůbec jest celá tato kapitola dvanáctá IX. knihy Gelliových »Noctes Atticae«, která jedná o jmenech podstatných a přídavných »quae in utramque partem significatione adversa et reciproca dicuntur« velmi zajímavá. Jeví se zde jasné o tom vědomí, že jest celá řada takových jmen, která bychom mohli nazvati »dvoulícnými« v témž smyslu, v kterém Apollonios o zájmenech přivlastňovacích toho výrazu užil.

H. V užívání zájmen přivlastňovacích vyskytují se v řečtině rozmanité záměny.

V řečtině vyskytují se leckdy zájmena přivlastňovací v *jiném* významu, než který jim *z pravidla* přísluší. V této příčině vyskytují se v řečtině velmi rozmanité záměny zájmen přivlastňovacích, které v přiměřeném roztřídění a v přehledném seznamu uvésti a, kde toho potřebí, výkladem opatřiti nebude zajisté nemístné.

Ἡμέτερος = ἐμός.

Právě tak jako *ἡμεῖς* se místo *ἐγώ* vyskytuje, tak i *ἡμέτερος* místo *ἐμός*. Ovšem přihledneme-li bedlivěji k místům dotyčným, shledáme, že *ἡμεῖς* proto položeno, poněvadž mluvící osoba také jiné osoby v obor svůj zahrnuje, když na př. mluvící osoba (já) něco jménem jiných stejně smýšlejících anebo v podobném postavení se nalézajících praví atd.*) Z též příčiny a v podobných

---

*) Tak na př. když v Odyssei *α*, 10 básník praví *τῶν ἁμόθεν γε, θεὰ θύγατερ Διός, εἰπὲ καὶ ἡμῖν*, míní zájmenem *ἡμῖν* nejen sama sebe, nýbrž i jiné osoby, které mají píseň jeho slyšeti. V tomto smyslu vykládám toto m[illegible]hom uznali za pravý jiný výklad, totiž že pěvec míní jiné pěvce, sv[illegible]n, že množné číslo správně položeno.

případech také ἡμέτερος místo ἐμός se vyskytuje. Hom. *Π* 242 násl. ὄφρα καὶ Ἕκτωρ | εἴσεται, ἤ ῥα καὶ οἶο ἐπίστηται πολεμίζειν | ἡμέτερος θεράπων. Achilleus mluví zde jakožto *vůdce Myrmidonů*, a vzhledem k tomu mohl říci ἡμέτερος θεράπων. Nápadnější příklady vyskytují se v pozdější době, jako Theokr. 8, 75 ἀλλὰ κάτω βλέψας τὰν ἁμετέραν ὁδὸν εἶρπον.

Ὑμέτερος = σός.

Také zde platí totéž co o ἡμέτερος řečeno. Výjimka jest jen *zdánlivá* a ὑμέτερος klade se místo očekávaného σός zvláště pro to, že vedle druhé osoby pomýšlí se spolu také na osoby náležející k též rodině, k témuž rodu, k též společnosti atd. Solon u Plut. Sol. 26 τὴν πόλιν εὖ ναίοις καὶ γένος ὑμέτερον. Nonnos. Dion. VI, 304 πρὸς Παφίης λίτομαί σε καὶ ὑμετέρου Πολυφήμου.

Σφέτερος — ἑός, ὅς.

Vedle obyčejného významu, dle kterého σφέτερος jest zájmenem přivlastňovacím III. osoby mn. č., vyskytuje se také, a ne právě zřídka, význam ἑός.
Nejstarší toho příklad jest Hes. Asp. 89 násl.

τοῦ μὲν φρένας ἐξέλετο Ζεύς,
ὃς προλιπὼν σφέτερόν τε δόμον σφετέρους τε τοκῆας
ᾤχετο τιμήσων ἀλιτήμενον Εὐρυσθῆα.

Častěji vyskytuje se to u Pindara, na př. Isthm. 5, 33 Ἡρακλέης σφετέρας οὐ φείσατο νευρᾶς. U Aischyla vyskytuje se σφέτερος celkem pouze dvakrát, i jest velmi pozoruhodno, že na obou těchto místech σφέτερος vztahuje se k množnému číslu. Aisch. Pers. 897 násl. καὶ τὰς εὐκτεάνους κατὰ κλῆρον Ἰαόνιον πολυάνδρους | Ἑλλάνων ἐκράτυνε σφετέραις φρεσίν (o Dareiovi). Agam. 760 τὸ δυσσεβὲς γὰρ ἔργον μετὰ μὲν πλείονα τίκτει, σφετέρᾳ δ' εἰκότα γέννᾳ. Z toho souditi lze, že za doby Aischylovy nebylo toto užívání tak neobyčejným, jako se to některým býti zdá. Podpory docházelo toto užívání tím, že se mohlo zdáti, jakoby σφέτερος souviselo nejen s tvary pluralnými σφέων, σφῶν, σφίσι, σφί, σφέας, nýbrž také s tvary *jednotného* čísla. Σφέ neznamená jen eos, eas, nýbrž také eum, eam; a tu jest opět pozoruhodno, že u Aischyla σφέ 8krát znamená eum nebo eam (Pers. 198, Sept. 469.615.617.1028, Agam. 1642. Eum. 234.610), ale jen 6krát (Suppl. 507. Sept. 630.739.788. 1002. Sept. 864) eos nebo eas. — Také σφίν vyskytuje se nejen ve významu αὐτοῖς, nýbrž také ve významu αὐτῷ, ovšem jen zřídka; srv. Aisch. Pers. 759, kdež scholiasta mylně τοιγάρ σφιν ἔργον ἐστὶν ἐξειργασμένον vykládá τοῖς προτρεψαμένοις. Sof. O. K. 1419 ἀνθ' ὧν ἔπασχον εὖ τελεσφόρον χάριν δοῦναί σφιν, kde scholiasta podotýká ὅτι ἡ σφίν ἀντὶ τῆς οἱ ἀντωνυμίας κεῖται.

Právě tak jako σφέτερος leckdy = ἑός, tak se s druhé strany vyskytuje ἑός = σφέτερος, ovšem jen zřídka. Sloučení obou významů jeví se v latině a slovanštině; srv. lat. suus, české svůj, kteráž zájmena znamenají ἑός i σφέτερος.

U Apollonia Rhodského vyskytují se tyto příklady σφέτερος = ἑός: I 167; II 1040; III 302, 622, 643, 817; IV 1493. U Quinta Smyrnského se (dle Brugmanna, Ein Problem str. 34) v prvních 5 knihách vyskytuje 5 takových příkladů, a sice I 246, 709; II 90; IV 453; V 523. Z ostatních kněh Quintových uvádí Brugmann, jehož sbírek vůbec zde používám, VII 92; XI 449, 452; XIV 111; tuto druhou sbírku nevydává však za úplnou. — U Musaia jest jeden doklad toho, totiž 195. — Orfická Argonautika mají 1 doklad, 731; Orfická Lithika vykazují 4 doklady: 306, 623, 639, 663.

Že v tvaru σφέτερος převládalo ponětí »vlastní«, vychází z toho na jevo, že σφετερίζειν a σφετερίζεσθαι, kteréž slovo nejen u Platona, Demosthena a pozdějších spisovatelů, nýbrž již také u Aischyla (Suppl. 39) se vyskytuje, znamená vůbec »osvojovati si«, jako ἰδιάζεσθαι u pozdních spisovatelů řeckých.

Σφός = ἑός.

Ze staré literatury básnické jest jen jeden doklad, totiž Hes. Theog. 397 násl.

ἦλθε δ' ἄρα πρώτη Στὺξ ἄφθιτος Οὔλυμπόνδε
σὺν σφοῖσιν παίδεσσι φίλου διὰ μήδεα πατρός.

U Apollonia Rhodského nevyskytuje se žádný doklad. Avšak v pozdní době také pro toto užívání jest více dokladů. Z *Quintovy* básně podává Brugmann doklady I 785; II 302; III 517; VII 61; IX 526; X 435, kteráž sbírka co se kněh VI—XIV týká, není úplná.

Orfická Argonautika: 583, 868, 945, 1312.

Ἑός (ὅς) = σφέτερος.

Hes. Erga 58 násl.

τοῖς δ' ἐγὼ ἀντὶ πυρὸς δώσω κακόν, ᾧ κεν ἅπαντες
τέρπωνται κατὰ θυμὸν ἑὸν κακὸν ἀμφαγαπῶντες.

Kromě tohoto zcela zjištěného dokladu ze staré doby Brugmann ještě tyto

Δ 75 násl. čtou vydavatelé

οἱ δ' ἄλλοι οὔ σφιν πάρεσαν θεοί, ἀλλὰ ἕκηλοι
σφοῖσιν ἐνὶ μεγάροισι καθείατο . . .

Ale *G L S* mají οἷσιν, v *A* jest γρ. οἷσιν, což Brugmann (str. 143 »Nachträge«) za správné čtení pokládá. Toto mínění zdá se mi býti velmi pravděpodobným.

Σ 230 násl. četl Aristarchos

ἔνθα δὲ καὶ τότ' ὄλοντο δυώδεκα φῶτες ἄριστοι
ἀμφὶ σφοῖς ὀχέεσσι καὶ ἔγχεσιν.

Místo toto jest velmi nesnadné. Grashof (Das Fuhrwesen bei Homer und Hesiod str. 27) dochází toho výsledku, že se má čísti ἀμφὶς οἷς ὀχέεσσι καὶ.

ἔγχεσιν »zwölf Edle kamen ringsum, der eine hier, der andere dort durch ihre (d. h. Troische) Wagen und Speere um, von den ersteren überfahren, von den letzteren gespiesst«. Brugmann, jenž o tomto místě obšírný výklad podává (str. 30 násl.), souhlasí s tímto míněním a dokládá jen, že by se mohlo také čísti ἀμφὶς ἑοῖς. Avšak místo toto zůstává i po výkladě Grashofově a Brugmannově pochybným.

Hes. Theog. 71 násl.

ἐρατὸς δὲ ποδῶν ὕπο δοῦπος ὀρώρει,
νισσομένων πατέρ' εἰς ὅ ν (o Musách).

Scheer (Rhein. Mus. XXIII, 685) navrhl πατέρα σφόν místo πατέρ' εἰς ὅν, což Schoemann schválil. Myslím, že rukopisné podání jest správné.

Srv. suus, svůj. U pozdějších básníků epických, jako na př. u Apollonia Rhodského, vyskytuje se toto užívání častěji.

U *Apollonia Rhodského* ἑός = σφέτερος I 617; II 36, 452, 513; III 167, 327, 591, 1375; IV 235, 484, 1089, 1113, 1209, 1301.

Mezi těmito příklady jest důležitý III 1375. Když Iason mezi obry zemězrozence kamenem hodil, tu

οἱ δ' ὥστε θοοὶ κύνες ἀμφιθορόντες
ἀλλήλους βρυχηδὸν ἐπήϊον· οἱ δ' ἐπὶ γαῖαν
μητέρα πῖπτον ἑ ο ῖ ς ὑπὸ δούρασιν.

Zde ἑοῖς jest ve významu *vespolném* položeno, což bylo právě tak možné u přivlastňovacího zájmena, jako také *zvratné zájmeno místo vespolného* se vyskytuje (str. 44 násl.).

Ὅς u *Apollonia Rhodského* = σφέτερος I 384, 805; II 132, 145, 559 III 170; IV 1071.

U *Quinta Smyrnského* ἑός = σφέτερος I 349, 527; II 65, 367, 463; III 195, 222, 342, 764; IV 15, 343; V 27; VI 325; VII 530; VIII 36; X 255; XI 432; XIII 163; XIV 64, 543.

Ὅς = σφέτερος u Quinta I 670; VIII 377; XIV 12.

U *Tryfiodora* 138 ἑὸν κακὸν ἀμφαγαπῶντες (což převzato jest z Hesiodovy básně Erga 58), pak 612.

Orfická Argonautika: ἑός = σφέτερος 358, 441, 1292.

Orfické hymny: ἑός = σφέτερος 42.

Ἑός (ὅς) = ἐμός nebo σός.

V slovanštině platí nejen v tomto případě, nýbrž *vůbec* pravidlo, že se klade zájmeno přivlastňovací *svůj* nejen o třetí osobě jednotného i množného čísla, nýbrž i se vztahem k 1. a 2. osobě jednotného i množného čísla, má-li se zájmenem přivlastňovacím naznačiti osoba, která jest spolu podmětem věty; tedy miluji *svého* otce = amo *meum* patrem;
milujeś *svého* otce = amas *tuum* patrem;
milujeme *svého* otce = amamus *nostrum* patrem;
milujete *svého* otce = amatis *vestrum* patrem.

V češtině, jak známo, jest zachovávání tohoto pravidla velmi přísné, a to nejen ve spisovném jazyce, nýbrž také v živé mluvě lidu. Kdo by na př. řekl miluješ *tvého* otce, nemluví dle českého citu jazykového, a poznáváme z takové jeho chyby, že čeština není jeho mateřštinou, i když jinak tvary české důkladně si osvojil. Avšak srv. výjimky (str. 36).

Toto pravidlo nemělo však stejně rozsáhlé platnosti také v starobulharštině. Jeví se sice toto pravidlo v příkladech od Miklosiche IV, 102 uvedených, jako sim. I. 19 vъzvrati me vъ otъčъstvije *svoje* reduc me in patriam meam. cyr. 9 da te posadimъ na *svoemъ* činu ut te constituamus in dignitate *tua*. Ale naproti tomu srv. příklady uvedené na str. 36 násl.

V starobulharštině jest toto pravidlo ovšem v jisté příčině mnohem obsáhlejší, poněvadž se tu zájmena *svoj* i tehdáž užívalo, když jest vztah ne k podmětu grammatickému, nýbrž k podmětu pouze logickému, který není nominativem naznačen. Na př. obličiše te *svoja* usta, ne azъ accusavit te *tuum* os, non ego. sъključiše nasъ grěsi *svoi* coarctarunt nos peccata *nostra*. V těchto případech musíme v češtině říci obvinila tě *tvá* ústa, sklíčily nás *naše* hříchy.

V slovanštině má toto pravidlo, jež zájmena přivlastňovacího se týká, základ svůj v tom, že také místo zájmena *osobného* 1. a 2. osoby jednotného a množného čísla klade se zájmeno zvratné sebe, sobě (si), sebe (se), sebou je-li osoba těmito tvary zájmennými naznačená totožná s podmětem věty. Tedy: já chválím sebe = ego laudo me; ty chválíš sebe = tu laudas te; způsobili jsme *si* veliké neštěstí = effecimus *nobis* (ale v češtině *si* = *sibi*) magnam calamitatem. A tak již v starobulharštině. Srv. příklady, které Miklosich IV, 76 uvádí, jako proučaj sebe *γύμναζε σεαυτόν*.

Řečtina neprovedla toho pravidla přísně, jako slovanština; ale ze srovnání řeckých příkladů se slovanštinou přichází na jevo, že, kde se v řečtině podobné užívání zájmena přivlastňovacího *ἑός**) vyskytuje, nesmí se to pokládati za zneužívání,**) nýbrž za oprávněné a odůvodněné užívání zájmena *ἑός* nebo *σφέτερος*, kterému se v těchto případech přikládá širší význam vlastnictví (vlastní, *ἴδιος*).

Důležité doklady toho jsou u Homera, a sice *α* 400 násl.

Τηλέμαχ', ἦ τοι ταῦτα θεῶν ἐν γούνασι κεῖ αι,
ὅςτις ἐν ἀμφιάλῳ Ἰθάκῃ βασιλεύσει Ἀχαιῶν·
Κτήματα δ' αὐτὸς ἔχοις καὶ δώμασιν οἷσιν ἀνάσσοις

δώμασιν οἷσιν = v *svém* domě.

V rukopisech B D E H K L jest *δώμασιν οἷσιν*, rovněž tak v nejstarším rukopise Odyssey, Laurentianus X. století. V dřívějších vydáních čtení *οἷσιν* bylo podrženo. Bekker, Düntzer, La Roche, Hentze a j. mylně psali *σοῖσιν*. To odporuje hlavní zásadě kritické, že čtení neobyčejnější, ač je-li jinak odůvodněno, má se hájiti, poněvadž při opisování vždy převládala snaha, čtení

*) Nebo *σφέτερος*. Platí zajisté o užívání zájmena *σφέτερος* vzhledem k 1. a 2. osobě totéž, jako o *ἑός*.

**) Tak soudil mylně na př. Krüger § 51, 2, pozn. 15.

neobyčejné a řídké zatlačiti a jednotvárnost jakousi pravidelnou zavésti. Poněvadž pak musí býti uznáno jeho faktum nezvratné, že i v řečtině, jako v slovanštině, zájmena zvratného 3. osoby, a taktéž příslušného zájmena přivlastňovacího někdy o 1. a 2. osobě jednotného i množného čísla bylo užito (na př. Hom. *ν*, 320, kde nelze *ἧσιν* konjekturou změniti v *ἐμῇσιν*), radno jest i v těch případech, kde by změna konjekturální byla snadnější, hájiti čtení neobyčejnější, je-li rukopisným podáním aneb svědectvími starověkými zaručeno.

ν 320 násl.

ἀλλ' αἰεὶ φρεσὶν ᾗσιν ἔχων δεδαϊγμένον ἦτορ
ἠλώμην, εἵως με θεοὶ κακότητος ἔλυσαν·
πρίν γ' ὅτε Φαιήκων ἀνδρῶν ἐν πίονι δήμῳ
θάρσυνάς τ' ἐπέεσσι καὶ ἐς πόλιν ἤγαγες αὐτή.

φρεσὶν ᾗσιν = v svém nitru.

Ovšem staří kritikové tyto verše zavrhli. Schol. H Q C k verši 320: *νοθεύονται δ' στίχοι. ὁ μὲν πρῶτος ὅτι ἀντὶ τοῦ ἐμῇσιν ἔχει τὸ ᾗσιν, ὅπερ ἐστὶ τρίτου προσώπου, τηροῦντος ἀεὶ τοῦ ποιητοῦ τὴν ἐν τούτοις διαφοράν· ὁ δὲ δεύτερος ὅτι Ἀθηνᾶς παρούσης θεοῖς ἀνατίθησι τὴν σωτηρίαν· ὁ δὲ τρίτος καὶ τέταρτος ὅτι* atd. Apollonios Dysk. *περὶ ἀντων.* 399 B praví: *τὸ μέντοι ἀλλ' αἰεὶ φρεσὶν ᾗσιν ἔχων ἀντὶ τοῦ ἐμαῖς εὐλόγως ὑπ' Ἀριστάρχου ὑπωπτεύετο ὡς νόθον, καθὸ ἀδιάπτωτος ἐν ἀντωνυμίαις·* Souhlasím zde úplně s Brugmanovým míněním (Ein Problem str. 69), že verše *ν* 322 . 323 původně nebyly ve spojení s verši 320 . 321, jak patrno z toho, že *πρίν γ' ὅτε* nemůže obstáti vedle *εἵως* (*ἧος*) . . . *ἔλυσαν*, a že verše 322 . 323 jsou interpolovány, ale verše 320 . 321 že jsou přesné a že jen z liché pochybnosti proti *ᾗσιν* = *ἐμῇσιν* byly spolu s verši 322 . 323 v podezření uvedeny. Dokládám k tomu, že i v tom případě, kdybychom *per inconcessum* verše 320 . 321 za interpolované pokládali, zůstalo by předce to nepopíratelné faktum, že kdysi, a to zajisté za staré doby, *ᾗσιν* místo *ἐμῇσιν* bylo možné.

δ 190 násl. *Ἀτρείδη, περὶ μέν σε βροτῶν πεπνυμένον εἶναι*
Νέστωρ φάσχ' ὁ γέρων, ὅτ' ἐπιμνησαίμεθα σεῖο
οἷσιν ἐν μεγάροισι καὶ ἀλλήλους ἐρέοιμεν.

Také tento verš byl od Aristarcha zavržen. *Οἷσιν ἐν μεγάροισιν* nevykládám však in *eius* domo, jako činí někteří vykladatelé, nýbrž in *nostra* domo, v svém domě.*)

Τ 171 násl. *ἀλλ' ἄγε λαὸν μὲν σκέδασον καὶ δεῖπνον ἄνωχθι*
ὅπλεσθαι. τὰ δέ δῶρα ἄναξ ἀνδρῶν Ἀγαμέμνων
οἰσέτω ἐς μέσσην ἀγορήν, ἵνα πάντες Ἀχαιοί
ὀφθαλμοῖσιν ἴδωσι, σὺ δὲ φρεσί ᾗσιν ἰανθῇς

*) Souhlasím tedy úplně s Brugmannovým výkladem (Ein Problem str. 68): »es bleibt nur noch eine, die *einzig ungezwungene* und übrigens nächstliegende Interpretation übrig, wonach *οἷσιν* auf das Subject des Satzes geht und somit gleich *ἡμετέροισιν* ist. Aristarch konnte diese Auffassung nicht zugeben, eine Abänderung der Stelle war nicht möglich, daher die Athetese.«

Ve všech vídenských rukopisech nalezá se toto čtení ᾗσιν, což také ve starších vydáních se vyskytuje. Ovšem novější vydavatelé píší σῇσιν.

Toto φρεσὶ ᾗσιν bylo, jak se zdá, vůbec oblíbenou epickou formulí, a já úplně sdílím mínění Brugmannovo, že bezpochyby ještě na leckterých jiných místech ᾗσιν jest původní přesné čtení. Srv. Brugmann, Ein Problem str. 68 násl., 75 násl., 111, a zvláště soubornou úvahu, obsahující také statistická data, kterou Brugmann str. 112 násl. podává. Za důležitý základ právem Brugmann pokládá to, že ν 320 a také Hes. Erga 381 ᾗσιν nezvratně jest zajištěno. K tomu přichází faktum, že na 7 místech homerských v jednotlivých rukopisech ᾗσιν se vyskytuje. Ovšem musí uznáno býti, že tyto rukopisné varianty jsou *pochybným* důvodem. Neboť jakož lze s jedné strany říci, že neobyčejnější čtení, je-li jinak možné, má býti dle známé zásady kritické hájeno, jakož lze říci, že staří grammatikové, zdálo-li se jim něco býti závadným a neshodovalo-li se to s jejich zásadními názory, snažili se ty závady odstraniti a podání »*opraviti*«: tak s druhé strany nelze popříti možnost, že *pozdějším šířením se zájmena ἑός nastalým na úkor zájmena přivlastňovacího I. a II. osoby leckdes i do rukopisů později vniklo ἑός, ὅς, které nebylo původní.* Proto, ačkoli *celkem* mínim, že bezpochyby ještě na leckterých jiných místech kromě Hom. ν 320 a Hes. Erga 381 původně bylo ᾗσιν, nezdá se mi býti předce radným v těch případech, kde ᾗσιν rukopisným podáním (aneb svědectvími jinými) jen slabě jest zaručeno aneb dokonce vůbec se nikde v rukopisném podání nenalezá, tuto formu ve vydání do textu přijmouti: Nemohu totiž souhlasiti s výsledkem, kterého Brugmann na str. 114 dochází, uznávaje při tom ovšem sám bez obalu *nespolehlivost rukopisných stop na oněch 7 místech homerských*: »Wenn wir nun, trotz der Unsicherheit der handschriftlichen Spuren an den erwähnten sieben Homerstellen,*) es für wahrscheinlicher halten, dass auch bei Beziehung auf die *zweite* Person Sing. ursprünglich *überall* das Possessivum der dritten gestanden hat, so bestimmt uns dazu ausser der Unanfechtbarkeit von ν 320 und der hohen handschriftlichen Gewähr für ᾗσι in der Hesiodstelle besonders noch der Umstand, dass das Eindringen eines unursprünglichen σῇσι in unserem Falle nicht nur leicht erklärlich, sondern fast möchte man sagen selbstverständlich gewesen wäre. Nach dem Schwinden des ϝ von ϝῇσι machte sich das Bestreben geltend den Hiatus auszufüllen. Da war es ganz natürlich, dass man, namentlich bei der Formel σὺ δ' ἐνὶ φρεσὶ βάλλεο ᾗσι, zu σῇσι griff, welches Pronomen sich hier und sonst den späteren Griechen um so eher aufdrängen mochte, weil ihnen σός geläufig war, jenes ὅς aber *fremdartig* (?) klingen musste.«

Připouštím ochotně, že tato argumentace, která zajisté jest důmyslná, má ráz *možnosti*, ale nic více. Že užívání zvratného zájmena substantivného o 1. a 2. osobě v době alexandrijské nejen nebylo na menší míru obmezeno naproti staré době, nýbrž že se naopak velmi rozšířilo, jest nepopíratelné faktum. Také o zájmeně přivlastňovacím ἑός, ὅς nelze tvrditi, že v pozdější době užívání tohoto zájmena o 1. a 2. osobě na menší míru bylo uvedeno; na opak

*) Jsou to tato místa *T* 174, *B* 88, ... 7.

spíše můžeme souditi, že toto užívání *parallelní* s užíváním zájmena *οὗ, ἑαυτοῦ* o 1. a 2. osobě *se ještě více rozšířilo*: neboť oba tyto zjevy jsou v souvislosti; i nelze tedy slova Brugmannova svrchu uvedená, že pozdějším Řekům ono *ὅς* ve formuli *σὺ δ' ἐνὶ φρεσὶ βάλλεο ᾗσι* musilo se zdáti *cizím*, za odůvodněná uznati.

Poukazuje-li se k tomu, že u Homera *ani jednou* se nevyskytuje *ἐμῇσιν ἐνὶ φρεσί* anebo něco podobného, sluší s druhé strany zase poukázati k tomu, že *φρεσὶν ᾗσιν o I. osobě* ovšem se vyskytuje, ale *jen jednou*, totiž *ν* 320. Domněnka Brugmannova »Zudem könnte immerhin noch hie und da ein auf die erste Person weisendes *ᾗσι* bei *φρεσί* in geschickter Weise ausgemerzt worden sein« není, jak se samo sebou rozumí, nemožná,*) ale zůstává předce jen *domněnkou*.

Důležitějším mohl by se zdáti Brugmannův důvod, že ve *φρεσὶ σῇσι* jest přídavek *σῇσι* bezvýznamný a zbytečný a že se u Homera dativ *φρεσί* bez zájmena přivlastňovacího v 102 případech se vztahem k singularu nalezá, kde by *dle smyslu* zájmeno přivlastňovací bylo mohlo se připojiti, a sice přichází 22 případů na první, 22 na druhou, 58 na třetí osobu. Naproti tomu *φρεσὶ σῇσι* vyskytuje se 31krát, kterýžto počet však ve skutečnosti obmezuje se na 9, poněvadž ve 14 případech stálá formule *ἐνὶ φρεσὶ βάλλεο σῇσι* se vyskytuje a také v jiných případech utkvělé epické frase se opakují. Jest pravda, že by námitka *bezvýznamnosti* (»Bedeutungslosigkeit«) odpadla, kdyby ve spojení *φρεσὶ σῇσι* místo *σῇσι* se psalo *ᾗσι*, poněvadž v tomto případě, jak Brugmann praví, *ὅς* by znamenalo »vlastní«, což ovšem není »bezvýznamné«, poněvadž jest to důrazné.

Avšak naproti tomu lze namítnouti,

a že mezi těmi 18 místy, na nichž *φρεσὶν ᾗσι* (nebo *ᾗσι φρεσί, ᾗσιν ἐνὶ φρεσί*) se vyskytuje, jest většina případů, v nichž *ᾗσι nemůže míti významu »vlastní«*, poněvadž by toto důrazné vytčení bylo nemístné. Srv. *B* 213 o Thersitovi *ὅς ῥ' ἔπεα φρεσὶν ᾗσιν ἄκοσμά τε πολλά τε ᾔδη* (ᾗσιν zde zbytečným přídavkem), *Λ* 794 násl. *εἰ δέ τινα φρεσὶν ᾗσι θεοπροπίην ἀλεείνει*. *N* 558 (o Antilochovi) *τιτύσκετο δὲ φρεσὶν ᾗσιν ἢ τεν ἀκοντίσσαι, ἠὲ σχεδὸν ὁρμηθῆναι* (bylo by zde zcela nemístné, v *ᾗσιν* vyhledávati význam »vlastní«). *N* 609 *ὁ* (Peisandros) *δ' φρεσὶν ᾗσι χάρη καὶ ἐέλπετο νίκην* (nelze na to pomýšleti, že by *ᾗσι* mohlo znamenati »vlastní«, nýbrž jest to zbytečný přídavek, a na mnohých jiných místech v podobných případech jest *φρεσί, θυμῷ* atd. *bez přivlastňovacího zájmena*). Totéž platí o *ε* 73 násl. *ἔνθα κ' ἔπειτα καὶ ἀθάνατός περ ἐπελθὼν θηήσαιτο ἰδὼν καὶ τερφθείη φρεσὶν ᾗσιν.*

Musíme-li tedy uznati, že *ὅς* ve formuli *φρεσὶν ᾗσι* také tu, kde k III. osobě se vztahuje, bývá bezvýznamným a zbytečným přídavkem, proč bychom nechtěli to uznati a připustiti také ve formuli *φρεσὶ σῇσι*?

---

*) Není nemožná, pravím, poněvadž zajisté podařilo se Brugmannovi dokázati, že Aristarchos a Aristarchovci tuto snahu měli, z homerských básní doklady užívání zájmena III. osoby o I. a II. osobě vymýtiti. Ale *kde* a *kolikrát* se to stalo, o tom s jistotou nelze nic tvrditi.

b) Lze dokázati, že by také ἦσι, kdybychom toto zájmeno dle Brugmanny hypothese chtěli místo σῇσι do textu vložiti, bylo leckde, ba ve většině st, bezvýznamné a zbytečné. Tak na př. *A* 297 *ἄλλο δέ τοι ἐρέω, σὺ δ' ἐνὶ σὶ βάλλεο ἦσι* by nemohlo znamenati »ty pak do *vlastní* mysli to vlož«, něvadž není pražádné příčiny k tomu, aby tento moment zde byl tak důně vytčen. Musili bychom tedy přestati na tom výkladu, že ἦσι má *slabý* znam *svůj* (místo tvůj) a že by to bylo asi tak řečeno, jako když my ıvíme: »Ulož to v mysli své« nezamýšlejíce při tom žádného důrazu. Tedy *významnost* v jednom i v druhém případě, nechť podržíme rukopisné σῇσι čteme ἦσι. Rovněž tak *Δ* 39. Totéž platí o *Ξ* 220 násl. *οὐδέ σέ φημι* | ρηκτόν γε νέεσθαι, ὅτι φρεσὶ σῇσι μενοινᾷς. Také *Π* 36 násl. bylo by nápadné, ybychom čtli ἦσι ve významu »vlastní«: *εἰ δέ τινα φρεσὶ ἦσι θεοπροπίην εἴνεις,* | *καί τινά τοι πὰρ Ζηνὸς ἐπέφραδε πότνια μήτηρ,* | *ἀλλ' ἐμέ περ πρόες ὦχ', α δ' ἄλλον λαὸν ὄπασσον* | *Μυρμιδόνων, ἤν πού τι φόως Δαναοῖσι γένωμαι.* »*Ve lastní mysli*« dalo by se zde na př. v tom případě ospravedlniti, kdyby hilleus byl samoten znal nějakou věštbu, jiným neznámou, kterou před ými tajil. Ale verše *Π* 36—45 = *Λ* 794—803 (s příslušnými změnami), iž Nestor pravil Patroklovi *εἰ δέ τινα φρεσὶν ἦσι θεοπροπίην ἀλεείνει* atd. Nestor rážel těmi slovy patrně na touž věštbu, o níž Achilleus *I* 410 násl. se zmije: *μήτηρ γάρ τέ μέ φησι, θεὰ Θέτις ἀργυρόπεζα,* | *διχθαδίας κῆρας φερέμεν θανάτοιο ,οσδε.* | *εἰ μέν κ' αὖθι μένων Τρώων πόλιν ἀμφιμάχωμαι,* | *ὤλετο μέν μοι νόστος* 1. Věštba ta nebyla tedy od Achillea tajena, byla Achaiům známa, a proto φρεσὶ ἦσι nemohlo znamenati »ve *vlastní* mysli«, nýbrž ἦσι by zase musilo íti význam slabý, a bylo by tedy tak *bezvýznamné* jako σῇσι.

ι 21 násl. praví Odysseus

ναιετάω δ' Ἰθάκην εὐδείελον· ἐν δ' ὄρος αὐτῇ,
Νήριτον εἰνοσίφυλλον ἀριπρεπές· ἀμφὶ δὲ νῆσοι
πολλαὶ ναιετάουσι μάλα σχεδὸν ἀλλήλῃσιν,
Δουλίχιόν τε Σάμη τε καὶ ὑλήεσσα Ζάκυνθος.
αὐτὴ δὲ χθαμαλὴ πανυπερτάτη εἰν ἁλὶ κεῖται
πρὸς ζόφον, αἱ δέ τ' ἄνευθε πρὸς ἠῶ τ' ἠέλιόν τε,
τρηχεῖ', ἀλλ' ἀγαθὴ κουροτρόφος· οὔ τοι ἐγώ γε
ἧς γαίης δύναμαι γλυκερώτερον ἄλλο ἰδέσθαι

Toto místo nikdo kromě Düntzera*) nepokládá za porušené nebo interolované; ale ovšem obyčejně vykladatelé ἧς γαίης vykládají »vlastní země, ast,« aby nemusili uznati, že ἧς zde = ἐμῆς. Já uznávám, že ve verši 34 násl.

ὡς οὐδὲν γλύκιον ἧς πατρίδος οὐδὲ τοκήων
γίγνεται, εἴπερ καί τις ἀπόπροθι πίονα οἶκον
γαίῃ ἐν ἀλλοδαπῇ ναίει ἀπάνευθε τοκήων

πατρίδος jest *všeobecně* řečeno o *domovině*; avšak ve verši 28 nemůžeme *γαίης* takto vykládati, poněvadž tomu výkladu brání jednak sloveso *ἰδέσθαι*,

*) Düntzer ve svém školním vydání pí [illegible] právem Brugmann in Problem, str. 65) trpce kárá.

jenmak celý kontext. *Ἰδέσθαι* znamená »uzříti«, a nemůže tedy býti zde myšlenka všeobecná, asi tohoto způsobu »já nemohu shledati nic sladšího pro člověka než vlast«; nýbrž *ἧς γαίης* znamená určitou vlast. Tomu také nasvědčují předcházející verše, kteréž jsem proto úmyslně uvedl.

Hes. Erga 381 *σοὶ δ' εἰ πλούτου θυμὸς ἐέλδεται ἐν φρεσὶν ᾗσιν, ὧδ' ἔρδειν*

Příklady z pozdější doby jsou ještě hojnější. Srv. na př.

Apoll. Rhod. IV, 10. 14 násl.

> *γουνοῦμαι, βασίλεια· σὺ δ' ἵλαθι, μηδέ με Κόλχοις*
> *ἐκδώῃς ᾧ πατρὶ κομιζέμεν**)

Apoll. Rhod. IV, 1036 násl.

> *ἡδ' ἐγώ, ἣ πάτρην τε καὶ οὓς ὤλεσσα τοκῆας*

Theokr. 10, 1 násl.

> *ἐργατίνα Βουκαῖε, τί νῦν ᾠζυρὲ πέπονθες;*
> *οὔθ' ἑὸν ὄγμον ἄγειν ὀρθὸν δύνᾳ, ὡς τὸ πρὶν ἆγες.*

Theokr. 17, 50

> *ἐς ναὸν κατέθηκας, ἑᾶς δ' ἀπεδάσσαο τιμᾶς*

Theokr. 22, 173

> *Ἴδας μὲν καὶ ὅμαιμος ἑός,**) κρατερὸς Πολυδεύκης,*
> *χεῖρας ἐπαΐσσοντι ἀποσχομένω ὑσμίνης*

Theokr. 24, 35 násl.

> *ἄνσταθ' Ἀμφιτρύων· ἐμὲ γὰρ δέος ἴσχει ὀκνηρόν*
> *ἄνστα, μηδὲ πόδεσσιν ἑοῖς ὑπὸ σάνδαλα θείης.****)

Apoll. Rh. II, 633 násl.

> *σὺ δ' εὐμαρέως ἀγορεύεις,*
> *οἷον ἑῆς ψυχῆς ἀλέγων ὕπερ*

Apoll. Rh. III, 140

> *ἀτὰρ εἴ μιν ἑαῖς ἐνὶ χερσὶ βάλοιο*

Apoll. Rh. III, 1041

> *οὐδ' αὐτὸς κατὰ κόσμον ἑοῖς ἑτάροισι πελάσσῃς*

Srv. dále ještě tato místa:

ἑός nebo *ὅς* = *ἐμός* Kallim. hymn. in Dian. 103, Apoll. Rhod. II, 226, [illegible] 776; IV, 1015, 1036. U pozdních básníkův epických: Quint. Smyrn. VIII, 440 [illegible]

---

*) Zde jest *ᾧ πατρί* = mému otci. Tato vazba jde, abych tak řekl, ještě dále [illegible] vazba česká; neboť *ᾧ* nevztahuje se zde k podmětu obsaženému v slovese *ἐκδώῃς* ([illegible] to = *tuo* patri), nýbrž k I. osobě *με*.

**) Také zde jest vazba velmi neobyčejná.

***) Že se jevila snaha, toto užívání zajmena *ἑός* místo zájmena první nebo druh[illegible] osoby změniti ve vazbu obyčejnou, jest důležitou podporou Brugmannova mínění, že [illegible] doklady této vazby zanikly. Tak na př. na tomto místě jest místo *ἑοῖς* vulgata [illegible] U Theokrita 22, 173 jest místo *ἑός* vulgata *ἐμός*. U Theokrita 17, 50 jest varianta [illegible] místo *ἑᾶς* atd. Téměř všude vyskytuji se pokusy, odstraniti vazbu nepohodlnou.

ἑός nebo *ὅς* = *σός* Apoll. Rh. II, 634; III, 140, 511, 1041. U pozdních básníkův epických: Quint. Smyrn. II, 609; III, 634; VII, 294; IX, 18, 55; XII. 305.

Ἑός = *ἡμέτερος* nebo *ὑμέτερος*

U Homera vyskytuje se pouze jeden zjištěný příklad, totiž *δ* 190 násl., kde Peisistratos, syn Nestorův, praví

Ἀτρείδη, περὶ μὲν σὲ βροτῶν πεπνυμένον εἶναι
Νέστωρ φάσχ' ὁ γέρων, ὅτ' ἐπιμνησαίμεθα σεῖο
οἷσιν ἐνὶ μεγάροισι καὶ ἀλλήλους ἐρέοιμεν.

Zde *οἷσιν* = nostris; srv. str. 72. Kromě toho domnívá se Brugmann, že ještě na dvou místech má se *ὅς* = *ἡμέτερος* v text uvésti, a na jednom místě *ὅς* = *ὑμέτερος*.

β 205 násl. čte se *ἡμεῖς δ' αὖ ποτιδέγμενοι ἤματα πάντα*
εἵνεκα τῆς ἀρετῆς ἐριδαίνομεν, οὐδὲ μετ' ἄλλας
ἐρχόμεθ', ἃς ἐπιεικὲς ὀπυιέμεν ἐστὶν ἑκάστῳ.

Scholia HMQR: *ὁ Ἀρίσταρχος λείπειν φησὶ τὸ ἄρθρον, ἵν' ᾖ εἵνεκα τῆς ταύτης ἀρετῆς. Ἰακὸν δέ τὸ ἔθος εἶναι. Ἀριστοφάνης δὲ ὑπώπτευε τὸν στίχον, νεωτερικὸν λέγων ὄνομα τὸ τῆς ἀρετῆς. πιθανὸν δὲ συναθετεῖν αὐτῷ καὶ τὸν πρὸ αὐτοῦ καὶ τὸν μετ' αὐτόν* Schol. S. *ἕνεκα τῶν ἀρετῶν αὐτῆς ἐρίζομεν. τὰ κοσμοῦντα αὐτὴν πάντως λέγει.* Novější vykladatelé přidržují se zde obyčejně mínění Aristarchova a uvádějí jakožto doklady *I* 133 *μετὰ δ' ἔσσεται ἣν τότ' ἀπηύρων,* | *κούρη Βρισῆος· ἐπὶ δὲ μέγαν ὅρκον ὀμοῦμαι* | *μή ποτε τῆς εὐνῆς ἐπιβήμεναι ἠδὲ μιγῆναι.* | Zde a rovněž tak *T* 176 (= *I* 133 a 275) jest zcela zřejmo, že *τῆς* = *ταύτης*. Avšak právem podotýká Brugmann (str. 51), že tato místa se liší od *β* 206; neboť *β* 206 není pravděpodobný výklad *τῆς* = *ταύτης*, poněvadž předchází předložka *εἵνεκα*. Já souhlasím s Brugmannem, že se *τῆς* má změniti v *ἧς*, ale nemohu toto *ἧς* s Brugmannem vyložiti ve smyslu *εἵνεκα ἡμετέρης ἀρετῆς*. Výklad Brugmannův »wir bleiben weiter und erheben Ansprüche kraft *unserer ἀρετή* und werben nicht um andere, wie sie für jeden zu haben wären« zdá se mi býti nemožným, poněvadž *kontext* patrně jest ten, že záletníci za příčinou vynikajících vlastností Penelopiných nevyhledávají jiného sňatku, nýbrž právě o *Penelopu* se ucházejí. Tuto *ἀρετή* důraznými slovy Telemachos připomíná *φ* 107 násl. *οἵη νῦν οὐκ ἔστι γυνὴ κατ' Ἀχαιίδα γαῖαν,* | *οὔτε Πύλου ἱερῆς οὔτ' Ἄργεος οὔτε Μυκήνης.* | *καὶ δ' αὐτοὶ τό γε ἴστε· τί με χρὴ μητέρος αἴνου;* | Já přijímaje *ἧς* místo *τῆς* myslím, že toto *ἧς* vztahuje se k Penelopě = *eius*, poněvadž Aristarchos tomu, čeho kontext zde vyžaduje, zajisté dobře porozuměl.

Brugmann (str. 47) dále míní, že *π* 149 násl místo *τοῦ* má se čísti *οὗ* = *ἡμετέρου*:

εἰ γάρ πως εἴη αὐτάγρετα πάντα βροτοῖσιν,
πρῶτόν κεν τοῦ πατρὸς ἑλοίμ...

Že se zde nemůže *τοῦ* vyložiti pra[illegible] ...k někteří vykladatelé se domýšlejí, pokládám za [illegible] ...lenem.

Ale také Brugmannova změna *οὑ* a výklad *ἡμετέρου* se mi nezamlouvá. Myslím, že místo *τοῦ* má se čísti *τοι.*

Λ 142, kde Agamemnon synům Antimachovým praví

νῦν μὲν δὴ τοῦ πατρὸς ἀεικέα τίσετε λώβην

pokládám Zenodotovo čtení *οὑ* (= *ὑμετέρου*) místo *τοῦ* za správné. Aristonikos *ἡ διπλῆ, ὅτι Ζηνόδοτος γράφει οὑ πατρός.*

Apoll. Rh. IV, 202 násl.

νῦν δ' ἐνὶ χερσὶν
παῖδας ἑοὺς (nostros) *πάτρην τε φίλην γεραρούς τε τοκῆας*
ἴσχομεν

Apoll. Rh. II 332 násl.

ἀλλ' εὖ καρτύναντες ἑαῖς (vestris) *ἐνὶ χερσὶν ἐρετμά,*
τέμνεθ' ἁλὸς στεινωπόν.

Apoll. Rh. III 265 násl.

τί δέ κεν πόλιν Ὀρχομενοῖο,
ὅστις ὅδ' Ὀρχομενός, κτεάνων Ἀθάμαντος ἕκητι
μητέρ' ἑὴν (vestram) *ἀχέουσαν ἀποπρολιπόντες ἵκοισθε;*

Srv. Apoll. IV, 1384 *ὅς* = *ὑμέτερος.* Qu. Smyrn. II, 28, 49; VIII, 455; XIII, 344; I, 468; XIII, 282, 507. Orf. Arg. 894, 943.

Σφέτερος = *ἐμός.*

Theokr. 25, 162 násl.

ξεῖνε, πάλαι τινὰ πάγχυ σέθεν πέρι μῦθον ἄκουσας
ὡσεί περ σφετέρῃσιν ἐνὶ φρεσὶ βάλλομαι ἄρτι

Σφέτερος = *σός.*

Theokr. 22, 67 *πὺξ διατεινάμενος σφετέρης μὴ φείδεο τέχνης* (nešetř *svého* umění).

Σφέτερος = *ἡμέτερος.*

Apoll. Rh. IV, 1353 násl. *θεαί μ' ἐκέλοντο*
αὐτόν τ' ἐγρέσθαι ἀνά θ' ὑμέας ὄρσαι ἰόντα·
μητέρι δὲ σφετέρῃ μενοεικέα τῖσαι ἀμοιβήν,
ὧν ἔκαμεν δηρὸν κατὰ νηδύος ἄμμε φέρουσα.

Srv. *σφεός* = *ἡμέτερος* Apoll. Rh. I, 872; *σφός* = *ἡμέτερος* Orf. Arg. 1149

Σφέτερος = *ὑμέτερος.*

Hes. Erga 1 násl.

Μοῦσαι Πιερίηθεν ἀοιδῇσι κλείουσαι,
δεῦτε, Δί' ἐννέπετε σφέτερον πατέρ' ὑμνείουσαι

svého otce velebíce.

Apoll. Rh. 1327 násl. praví bohyně:

δή ῥα τότε σφετέρῃ ἀπὸ μητέρι τίνετ' ἀμοιβήν,
ὧν ἔκαμεν δηρὸν κατὰ νηδύος ὔμμε φέρουσα.

své matce odměňte se; srv. verš 1353 násl., které se k těmto vztahují; tam μητέρι σφετέρῃ = matri nostrae.

Σφωΐτερος.

Nejstarší doklad tohoto zájmena přivlastňovacího nalezá se v Iliadě *A* 216.

χρὴ μὲν σφωΐτερόν γε θεὰ ἔπος εἰρύσσασθαι.

Zde znamená σφωΐτερος »co vám oběma patří«. V pozdější době však σφωΐτερος vyskytuje se také ve významu »*co jim oběma* patří«. Apollon. de pronom. καὶ ἀπ' αὐτῆς (totiž od zájmena σφῶιν) κτητικὴν παρ' Ἀντιμάχῳ εἰρῆσθαι ἐπὶ Τυδέως καὶ Πολυνείκους τὸ »σφωιτέρην οἰζύν« καὶ διὰ τῆς δευτέρας Ἐτεοκλέους καὶ Πολυνείκους τὸ »σφωΐτερον μῦθον« ἑαυτοῖς ἐναντιοῦται. — Nevím, zdali sluší toto užívání nazvati *zneužíváním;* neboť ačkoli homerské σφωΐτερος jest zájménem přivlastňovacím *druhé* osoby dvojného čísla, může předce také od dualu třetí osoby též utvořeno býti σφωΐτερος; neboť οὗ v dualu má genetiv a dativ σφωΐν, akkusativ σφωέ, jako dual druhé osoby jest σφώ σφῶιν.

Naproti tomu ovšem jeví se rozhodné zneužívání na nedorozumění se zakládající, když v pozdější době se nalezá

σφωΐτερος = ἑός
σφωΐτερος = σός.

Apoll. Rh. I, 643

Αἰθαλίδην, τῷπερ τε μέλεσθαι
ἀγγελίας καὶ σκῆπτρον ἐπέτρεπον Ἑρμείαο
σφωϊτέροιο τοκῆος

nebo Apoll. Rh. II, 544 σφωϊτέρους ἐνόησε δόμους myslil na svůj dům.

Theokr. 25, 55 ὧδε γὰρ Αὐγείῃς σφωϊτέρῳ σὺν παιδὶ χθιζὸς εἰλήλουθεν.

Apoll. Rh. III. 395 Iason praví Aietovi:

πρόφρονές εἰμεν Ἄρηϊ θοὴν ἀποτῖσαι ἀμοιβήν,
εἴτ' οὖν Σαυρομάτας γε λιλαίεαι, εἴτε τιν' ἄλλον
δῆμον σφωϊτέροισιν ὑπὸ σκήπτροισι δαμάσσαι.

Alexandrijští básníci leckdy starých epických tvarů užívali nerozumějíce jim dostatečně; do sbírky dokladů tohoto zjevu patří toto chybné užívání zájmena σφωΐτερος. To se mohlo tím spíše státi, poněvadž nejen tento tvar σφωΐτερος byl již mrtvým slovem, nýbrž vůbec dual v době alexandrijské zmizel. Analogie toho objevuje se nám v pozdní době také na př. u tvaru νῶιν. Poněvadž dual zmizel, mohlo se státi a stalo se skutečně, že pozdější spisovatelé, když mrtvých tvarů dvojného čísla užívali, leckdy nesprávně jich užívali jako Quintus Smyrnaeus dualu νῶιν chybně užil ve smyslu ἡμῖν.

Srv. I, 212 násl.

τίς δὴ Τρῶας ἄγειρε μεθ' Ἕκτορα δηωθέντα,
οὓς φαμὲν οὐκέτι ν ῶ ϊ ν ὑπαντιάσειν μεμαῶτας;

kde zcela chybně *νῶιν* místo *ἡμῖν* jest položeno.

Podobně u téhož Quinta I, 366 násl.

καί μιν ὀΐω
σήμερον Ἀργείοισι φόνον στονόεντα βαλέσθαι,
νῆάς τ' ἐμπρήσειν ὀλοῷ πυρί, τῇσι πάροιθεν
ἤλυθον ἐς Τροίην, ν ῶ ι ν κακὰ πολλὰ φέροντες.

Zcela chybně jest také zde *νῶιν* místo *ἡμῖν*.

Zájmena ukazovací.

Rozdílné užívání zájmen hic, iste, ille v latině.

Rozdíl tří zájmen ukazovacích *hic, iste, ille* jest v latině způsobem velmi krásným a jasným vyznačen. Při rozlišování významu těchto tří zájmen latinských lze říci, že *hic* jest zájmenem ukazovacím *první* osoby, *iste* zájmenem ukazovacím *druhé* osoby, *ille* zájmenem ukazovacím *třetí* osoby. *Hic* poukazuje totiž k předmětům, které jsou v oboru mluvící osoby, v oboru *mém* anebo které *já*, osoba mluvící, v obor svůj zahrnuji. *Iste* naznačuje předměty v oboru druhé osoby se nalezající aneb v tento obor potahované. *Ille* pak naznačuje předměty, které ani v oboru 1. osoby, ani v oboru 2. osoby se nenalezají, nýbrž které v obor třetí, cizí osoby patří.

Rozsáhlost oboru těchto zájmen ukazovacích jest ovšem velmi měnivá. Tak na př. *já, osoba mluvící*, mohu dle své vůle, dle svého názoru obor 1. osoby zúžiti nebo rozšířiti. *Já* mohu zájmenem *hic* naznačiti údy svého těla nebo věci, které v rukou držím, nebo věci, které jsou u mne, přede mnou v menší neb větší vzdálenosti, ale které v svůj obor potahuji. Mohu užiti zájmena *hic* o místnosti, v které se nalezám, ale také o městě, v kterém bydlím (o zdejším městě), nebo také o vlasti, v které žiji, ba o celé Evropě anebo i o celé zemi.

Naproti tomu latinské *iste* aspoň v přesné latině vždycky se vztahem k 2. osobě se klade, jak jsem se snažil dokázati ve svých »Untersuchungen auf dem Gebiete der Pronomina, besonders der lateinischen« v dubnovém sešitu 1870 zasedacích zpráv cís. Akademie věd (zvláštní otisk str. 55 násl.).

Že *ille* o třetí osobě se klade, uznává se všeobecně. Předmět zájmenem ille naznačený pokládá osoba mluvící za vzdálený, nenalezající se ani v oboru 1., ani v oboru 2. osoby. Ovšem rozhoduje zde opět libovůle a subjektivný názor mluvící osoby o tom, má-li se co za vzdálené pokládati. Ve skutečnosti může se něco, co v mnohem větší vzdálenosti jest, naznačiti zájmenem *hic*, a něco, co ve skutečnosti mnohem bližší jest, zájmenem *ille*.

Doklady toho, že v latině význam těchto tří zájmen ukazovacích souvisí s vymezením oboru 1., 2., 3. osoby jsou velmi hojné.

Hic.

a) Často mluvící osoba sebe samu naznačuje zájmenem *hic*. Plaut. Curc. II, 1, 33 vah, solus *hic homost* qui sciat divinitus. Trin. V, 1, 1 *hic homost* (= ego) omnium hominum praecipuos. Ter. Heaut. II, 3, 115 hic si quid nobis forte adversi evenerit, tibi erunt parata verba, *huic homini* (= mihi) verbera. Andr. II, 1, 10 tu si *hic* sis, aliter sentias. Ad. V, 7, 8 vin' tu huic seni auscultare? Horat. Sat. I, 9, 47. Ovid. Met. V, 221 násl. nihil, o fortissime, praeter *hanc* animam concede mihi; tua cetera sunto.*)

b) Mluvící osoba naznačuje zájmenem hic údy svého těla, nebo věci, které má na sobě, při sobě, před sebou atd., zkrátka věci, které potahuje v obor svůj, nebo to, nač osoba mluvící poukazuje. Haec manus jest = tato má ruka, haec domus = tento můj dům nebo = tento dům, na který ukazuji. Plaut. Most. II, 2, 23 hasce ambas foris.

Sem patří také známé *hoc habet* o ráně, kterou gladiator protivníkovi svému zasadí. Plaut. Rud. IV, 4, 99 *hoc habet*: solutust. Srv. naše: *Tu máš.* V přeneseném smyslu Plaut. Most. III, 2, 26 tempus nunc est senem hunc alloqui mihi; *hoc habet;* repperi qui senem ducerem. Také u Vergilia Aen. XII, 296 desuper altus equo graviter ferit atque ita fatur: *Hoc habet.*

Dále sem patří deiktické *huius*. Ter. Ad. II, 1, 9 tu quod te posterius purgas, hanc iniuriam mihi nolle factum esse, *huius* non faciam = ani *tolik toho* si nevážím (což jest provázeno posunkem, jako lusknutím prstů a znamená = nauci, flocci hoc faciam).

c) Rovněž tak jest vztah k 1. osobě v hojných případech zřejmý ve významu *časovém*. *Hic dies* = tento den, kdy já mluvím = dnešní den. *Hodie* = dnes, heute; v českém i v německém slově jest rovněž tak jako v latině zájmeno ukazovací vztahující se k 1. osobě obsaženo.

Plaut. Trin. II, 4, 83 coena *hac annona* est sine sacris hereditas = při této drahotě, která jest v době, kdy já tato slova pronáším. Varro R. R. I, 13, 6 si potius ad *antiquorum* diligentiam quam ad *horum* luxuriam dirigas aedificationem. Naproti *starým* jsou položeni *hi,* t. j. lidé žijící v *této* době, v době, kdy mluvící osoba žije. Plaut. Pers. 712 ne *hic* tibi dies inluxit lucrificabilis.

Zvláště hojné doklady tohoto významu časového (*hoc* = to co *nyní*, *za naší doby* jest a jak to za našich dnů jest) vyskytují se u Livia, kterýž spisovatel vůbec v v hojném užívání zájmena *hic* si liboval. Srv. I, 5 iam tum in Palatino monte *Lupercal hoc* fuisse ludicrum ferunt; I, 42 tum classes

*) Tak také zajisté správné jest čtení u Ovidia Met. V, 27 nunc sine, qui petiit, per quem *haec* non orba senectus, ferre (toto moje stáří), kde někteří kritikové *haec* vyloučiti chtěli; ale toto *haec* dodává slovům větší jakousi dojemnost.

centuriasque et *hunc* ordinem ex censu descripsit (hunc ordinem = qui nunc est) I, 55 summam pecuniae... nullius ne *horum* quidem magnificentiae operum fundamenta non exsuperaturam.

Iste.

Dle výkladu, jejž jsem podal ve spise svrchu zmíněném (Untersuchungen auf dem Gebiete der Pronomina atd.) str. 55 násl. lze v latině doby staré a doby klassické vždycky vztah jakýsi k 2. osobě vystihnouti. Tento vztah jest ovšem leckdy poněkud zakryt; ale při bedlivém pozorování kontextu lze tento vztah předce poznati. Proto vyslovil jsem na str. 61 zmíněného svého spisu mínění, že druhá část zájmena iste nesouvisí se zájmenem ukazovacím 3. osoby *ta*, nýbrž se zájmenem *druhé* osoby, jako ono *te*, které se nalezá v *tute*.

Za základ musí se při úvaze o významu zájmena *iste* položiti příklady, v nichž vztah k 2 osobě jest zcela zřejmý a nepopíratelný. Srv. význam příslovce *istic*, které znamená = tam, kde ty jsi, *istinc* = odtud, kde ty jsi. Srv. dále Plaut. Pseud. V, 2, 8 quae *istaec* audaciast, te sic interdius cum corolla ebrium incedere? (= tato tvá smělost). Curc. 419 *istum* quem quaeris, ego sum. Bacch. III, 6, 32 quid *istuc* est = co ty pravíš.

Že také v době Ciceronově tento vztah k 2. osobě velmi živě cítěn byl, dokazují *nesčíslné* příklady v Ciceronových spisech se nalezající, jako Fin. V, 26, 76 nonne meministi mihi licere probare *ista*, quae sunt *a te* dicta? Zvláště důležitá jest v této příčině obvyklá formule *sunt ista* = jest tomu tak, jak *ty* pravíš; na př. Cic. Acad. I, 3 tum ego: sunt, inquam, *ista*, Varro.

Na základě takových zcela zřejmých a důrazných dokladů jsme oprávněni také v jiných případech, kde tento vztah k 2. osobě není hned na první pohled na jevě, kontext zkoumati a z tohoto kontextu úsudek si utvořiti. A v této příčině jsem ve spise svrchu uvedeném celou řadu příkladů poučných uvedl. Tak jsem vyložil Cic. Brut. 33, 125, de orat. II, 56, 227, Cat. II, 8, 18 atd.

Ille.

Že Římané při užívání tohoto zájmena vztah k třetí, cizí osobě a pojmu vzdálenosti za věc podstatnou a důležitou pokládali, a že tedy zájmena toho v tom významu užívali, který našemu zájmenu *onen* přísluší, jest všude zřejmo. Ovšem také zde zase záleží mnoho na subjektivném názoru a na libovůli mluvící osoby nebo na porovnání s předmětem bližším. Předmět, který ve skutečnosti místem nebo časem není velmi vzdálen, může předce zájmenem *ille* naznačen býti, není-li od osoby mluvící ani v obor 1. osoi ani 2. osoby potahován. Tak na př. u Plauta Trin. prol. 6 nunc igitur pr quae ego sim et quae *illaec* siet, huc quae abiit intro, dicam. *Illa* proti *ego*.

a) *Ille* o tom, co místem jest vzdáleno; na př. Plaut. Most. II, 1, *ille* faxit Juppiter. Bacch. IV, 4, 48 si tu *illum* solem sibi solem esse a.

gens est, cuius terribilem *hanc* famam a patribus accepimus?*) XXVI, 27, 11 publicas inimicitias ... futuras, quoad *eo* animo esse erga populum Romanum sciret. Caes. B. Gall. I, 20, 4

f) Také ve spojení *hic et ille* jest na jevě, že Římané v zájmeně ille ponětí vzdálenosti živě cítili, jako my ve spojení *ten a onen*, Němci ve spojení *der und jener*. Cic. Verr. Act. II, 1. 20, 53 non dicam illinc *hoc* signum ablatum esse *et illud;* hoc dico, nullum te Aspendi signum, Verres, reliquisse. *Hic et ille* znamená = ten a onen, leckteří. *Při tom se dvěma krajními body naznačuje*, že jest více předmětů než jeden. Béře se tu nejbližší předmět, *hic*, a pak vzdálený předmět, *ille*, a takovýmto přeskakováním jaksi symbolicky se naznačuje »leckteří, několik, různí«. Srv. Byl. Math. předml. 8: Častokrát mnozí velice se tomu diví, proč *tato aneb ona* bylina nepůsobí díla a skutku svého.

Užívání zájmen ukazovacích *ὅδε, οὗτος, ἐκεῖνος* v řečtině.

V řečtině není rozdělení ukazovacích zájmen *ὅδε, οὗτος, ἐκεῖνος* na tři skupiny dle vztahu k 1., 2., 3. osobě tak důrazně a důsledně provedeno, jako v latině. Rozdíl zřejmý a důrazný jest mezi *ὅδε, οὗτος* s jedné a *ἐκεῖνος* s druhé strany; *ὅδε* i *οὗτος* naznačuje to, co jest blízké aneb co subjektivně za blízké se pokládá; *ἐκεῖνος* pak má v sobě ponětí vzdálenosti, jako latinské *ille*. Ale mezi *ὅδε* a *οὗτος* není *obyčejně* rozdílu takového jako mezi *hic* a *iste*, nýbrž lze říci, že často *ὅδε* i *οὗτος* shodují se s latinským *hic*.

Ὅδε ovšem často, ba převahou naznačuje vztah k 1. osobě; ale u zájmena *οὗτος* lze určitý takový vztah k 2. osobě, jaký jest u lat. *iste*, jen v případech poměrně řídkých dokázati. Tak na př. při oslovení 2. osoby Sof. Ai. 71 násl. *οὗτος, σὲ τὸν τὰς αἰχμαλωτίδας χέρας | δεσμοῖς ἀπευθύνοντα προσμολεῖν καλῶ· | Αἴαντα φωνῶ· στεῖχε δωμάτων πάρος*, pak tamtéž 89 *ὦ οὗτος, Αἴας, δεύτερον σε προσκαλῶ.*

Podobný vztah k 2. osobě, jaký *iste* často naznačuje, lze někdy u *οὗτος* pozorovati v příkladech podobných jako Plat. Gorg. 489 B *οὑτοσὶ ἀνὴρ οὐ παύσεται φλυαρῶν.* Tato slova Kallikleova vztahují se k Sokratovi přítomnému, s nímž Kallikles rozmlouvá. I mohl zajisté Kallikles Sokrata také zájmenem *ὅδε* naznačiti. Ale Kallikles obrací se zde k ostatním osobám přítomným a mluví s pohrdáním o Sokratovi jako o 3. osobě, kterou však osoby od Kalliklea oslovené (2. osoby) před sebou mají a jehož slova od Kalliklea za pouhé tlachání pokládaná slyší = ten člověk, kterého tu před sebou vidíte a který před vámi mluví, nepřestane žvastati.

Také můžeme ještě v několika jiných případech, o nichž níže se zmíním, *οὗτος* s *iste* srovnati, ale všech těch příkladů jest předce *poměrně jen malý počet.*

Naproti tomu velmi důrazně a rozhodně v řečtině vystupuje v popředí tento rozdíl zájmen *ὅδε* a *οὗτος*.

*) Není tedy potřebí, *eam* konjekturou měniti, jako Perizonius navrhoval *tam* terribilem famam, nepřihlížeje k rozdílu řeči nepřímé a přímé.

Hic.

Holtze uvádí (Syntaxis prisc. script. lat. I, 369) zajímavé faktum, že v Catonově knize de re rustica často výrazem *haec* nebo *haec omnia* zahrnuje se to, co dříve bylo uvedeno, jako cap. 8 sub urbe hortum omne genus, coronamenta omne genus, bullos megaricos, murtum coniugulum et album et nigrum, laurum Delphicam et Cypricam et silvaticam, nuces calvas, avellanas, Praenestinas et graecas, *haec* facito uti serantur. cap. 37 hordeum, foenum graecum, ervum, *haec omnia* segetem exsugunt. cap. 73 eam pellem et far et salem et serpullum, *haec omnia* una conterito, cum vino dato bubus bibant omnibus.

Is.

Ennius Euh fr. (Müller str. 78) initio primus in terris imperium summum Caelus habuit; *is id* regnum una cum fratribus suis instituit atque paravit. Ter. Andr. I, 3, 16 násl. fuit olim hinc quidam senex mercator; navem *is* fregit apud Andrum insulam; *is* obiit mortem.

Rozdíl mezi oběma vazbami jest ten, že zájmeno *is* jenom poukazuje vzpět k předmětu dříve uvedenému (srv. *αὐτός*, naše *on*); naproti tomu zájmenem *hic* naznačuje se předmět, který není před rukama, jako přítomný; zmínkou, kterou spisovatel o předmětu tom učinil, předvádí předmět takřka před duševní zrak čtenářův. Nejen ty předměty, které před našima očima jsou a na které pohlížíme a ukázati můžeme, naznačují se zájmenem *hic*, nýbrž i ty, které před duševním naším zrakem jsou. To patrně chtěl také Priscian naznačiti slovy. XVII, 58 *hic* non solum de praesente, verum etiam de absente possumus dicere, *ad intellectum referentes demonstrationem.*

Že *hic* v těchto případech jest důraznější vazba než *is*, jest na jevě, a že právě u Catona nalezají se četné doklady zájmena *hic* místo *is*, vysvětluje se známou snahou Catonovou po pádnosti a důraznosti.

Vazby *hic qui*, ***is qui.***

Při této příležitosti budiž obšírněji o vazbách *hic*, *qui* a *is*, *qui* a jich rozdíle pojednáno, poněvadž o této otázce dle mého mínění nepodává se vždy výklad jasný a správný.

Při spojování zájmena *hic* s *qui* rozeznávati sluší rozličné případy:

a) Ve spojení *hic*, *qui* podržuje *hic* svou důraznou platnost, t. j. naznačuje deikticky něco přítomného. Věta vztažná jest tu pouhým přídavkem epexegetickým, kterého není nezbytně potřebí. Tedy hic, qui sapiens est, est beatus může znamenati *tento* člověk, o kterém mimochodem praviím, že jest moudrý, jest šťasten. Cic. Qu. fr. I, 1, 15, 43 non est tibi *his**) solis utendum existima-

*) Ačkoli zde není *horum*, *qui*, uvádím předce tento příklad zde, poněvadž jest jinak velmi poučný.

Srv. 1 Par. 4, 43 až do *sieho* dne = usque ad hunc diem; Lom. kup. stř. 42 do sýž chvíle (= do této chvíle); tamtéž 136 od sýž chvíle; Martim. f. 7 po když až do siež doby mnoho boyov se stalo; Let. Troj. 12, 1 až do sie chvíle (v 2. vydání až do se chvíle); Dal. sých i oniech obyczeyov. Tak se vyskytuje ještě na př. na si stranu (= na tuto stranu, kde já jsem), na sěm světě (= in hoc mundo) atd. Příklady tyto vzaty jsou z Jungmannova slovníku, kdež více dokladů uvedeno. Z této sbírky přichází na jevo, že nejčastěji zájmeno toto se vyskytuje v jistých běžných rčeních, jako do sie chvíle, do sieho dne, na si stranu, sen i onen atd. Z toho lze souditi, že již v staré češtině toto zájmeno v obyčejném užívání mizelo a ustupovalo zájmenu *ten*.

Některé podrobnosti z užívání zájmen ukazovacích hic, iste, ille, ὅδε, οὗτος, ἐκεῖνος.

V latině vyskytuje se při vysvětlování ve smyslu našeho *to jest* buďto *hoc est* nebo *id est*, a sice asi stejně často. Cic. Sull. 17, 49 cum honos agebatur amplissimus familiae vestrae, *hoc est*, consulatus parentis tui. Fam. V, 12, 8 quod si a te non impetro, *hoc est*, si quae te res impedierit. Sarkasticky praví Cicero Mil. 9, 24 ut haberet Clodius ad praeturam gerendam, *hoc est*, ad evertendam rem publicam plenum annum.

Vedle toho: Cic. Brut. 46, 172 sed domum redeamus, *id est* ad nostros revertamur. Acad. I, 2, 6 si Epicurum, *id est* si Democritum probarem. Tusc. III, 13, 27 ut aegritudine opprimatur, *id est* miseria.

Že v tomto případě *hoc* nemůže býti vyloženo ve smyslu praeparativném, nýbrž že právě tak ukazuje vzpět, jako *id*, nemůže býti pochybno.

Pozoruhodno jest, že *id est* i *hoc est* často tu se klade, kde důrazně se upozorňuje, v jakém vlastně smyslu tomu, co dříve řečeno bylo, má se rozuměti. To není již jen pouhé vysvětlení, nýbrž jest to jakási oprava, která k tomu poukazuje, že má to, co dříve připomenuto, hlubší a dalekosáhlejší význam. Srv. Liv. XXI, 10, 8 sed Tarento, *id est* Italia, non abstinueramus ex foedere, sicut nunc Sagunto non abstinemus. XXXIV, 3 hanc (legem) ut abrogetis, *id est* ut unam tollendo legem ceteras infirmetis. Bude-li tento jeden zákon zrušen, má to význam dalekosáhlejší, že ostatní zákony budou oslabeny. XLI, 23 cogitare iubet, quo modo in reliquum hoc munere non egeamus, *hoc est*, ut decretum, quo arcentur Peloponneso Macedones, tollamus.

V řečtině vyskytuje se jenom τουτέστι, ne τόδ' ἐστι, jakož také v češtině nelze říci *toto jest*, nýbrž jen *to jest*; v němčině *das ist*, ne *dies ist*, *das heisst*, ne *dies heisst*.

V češtině také v tomto smyslu užíváme *totiž*; v staré češtině také *tiž*, *ciž*.

Svrchu uvedeny jsou příklady, v nichž *hic* a *ille* vedle sebe se nalezají, ale tím způsobem, že jedno zájmeno jest podmětem, druhé výrokem.*) Ale

*) Často se *hic* za podmět, *ille* za výrok pokládá. Ale myslím, že opačné mínění jest správné. Se stanoviska logického nelze zajisté o tom pochybovati, že na př. u Vergilia

nevím, může-li se tímto způsobem vyložiti Cato R. R. 132 prastará modlitební formule: macte *hac illace* dape pollucenda esto.

Ille.

Latinské *ille* tak jako řecké κεῖνος, ἐκεῖνος a naše *onen* naznačuje často osobu nebo věc známou, pověstnou, a sice obyčejně pověstnou v dobrém smyslu, tedy na slovo vzatou, proslulou, ale někdy také zlopověstnou.

Cic. Fam. V, 12, 5 quem nostrum *ille* moriens apud Mantineam Epaminondas non cum quadam miseratione delectat? Fam. V, 12, 3 a qua (totiž gratia) te flecti non magis potuisse demonstras, quam Herculem Xenophontium *illum* a voluptate. Corn. Nep. Arist. 1, 2 Aristides a Themistocle collabefactus testula *illa* exilio decem annorum multatus est. Cic. Cat. mai. 14, 50 honestum *illud* Solonis est, quod ait versiculo quodam, senescere se multa in dies addiscentem. — Ale také Cic. Manil. § 22 ut ex eodem Ponto Medea *illa* quondam profugisse dicitur. Mil. § 51 Clodius ille. O Catilinovi užívá Cicero často zájmena *ille.*

Arist. Ach. 708 ἐκεῖνος ἡνίκ' ἦν Θουκυδίδης. Thesm. 161 Ἴβυκος ἐκεῖνος. Oblaky 534 Ἠλέκτραν κατ' ἐκείνην, Ekkl. 167 δι' Ἐπίγονόν γ' ἐκεινονί.

Háj. 10 Ona Cyrces, která. Ros. slyšte onen předivný onoho nejsilnějšího krále Alexandra příklad. Kom. prot. 129 oním sv Augustina: Věř a již jsi jedl, se potěšuje.

Avšak v češtině, jak se zdá, toto užívání vzniklo napodobením latinské vazby, což zejména dokazuje citát z Komenského: *oním sv. Augustina,* což jest zřejmým napodobením latinské vazby *illud sancti Augustini.* Ale také jiné příklady, které se vyskytují, nemají v mluvě lidové žádné opory. Mluva lidová, chce-li osobu nebo věc *známou* naznačiti, užívá raději zájmena *ten.* Naproti tomu v řečtině zajisté vyskytovalo se toto užívání v mluvě lidové, jak dokazuje to faktum, že zvláště u Aristofana ἐκεῖνος v tomto významu častěji se vyskytuje.

Jak se má tento praegnantní význam zájmena *ille*, ἐκεῖνος vysvětliti? Billroth (v mluvnici jazyka lat.) podal výklad, že osoba mluvící osobu slavnou ze skromnosti jako daleko nad sebou stojící si představuje. Že tento výklad jest strojený, hned na první pohled se jeví. Svědčí však proti němu také to, že *ille* i o osobách zlopověstných se vyskytuje. Tu by musilo snad zase užiti se výkladu, že si odstranění, vzdálení zlopověstné osoby přejeme. Skutečně užil Reisig (Vorlesungen über lat. Sprachw. str. 359) tohoto výkladu: »Cicero pro Mil. § 51 Clodius ille, weil man *dies entfernt wünscht.*«

Já myslím, že za základ při vysvětlování tohoto způsobu musí se vzíti to faktum nezvratné, že zájmen ille, ἐκεῖνος se zvláštní zálibou užíváno bylo

Aen. IV, 675 slova *hoc illud,* germana, fuit znamenají: *Tento význam a účel tedy mělo ono* tvoje dílo. Ale také se stanoviska grammatického jest tento výklad pravdě podobnější, což na př. tím se jeví, že u Terentia Andr. I, 1, 98 vedle *hoc illud* est se nalezá hinc illae lacrimae. Z toho, že zde *hinc* se nalezá, zřejmě přichází na jevo, že také předcházející a korresondující *hoc* jest výrokem.

o předmětech takových, které jsou místem nebo **časem** vzdáleny.*) Vlastně původně to, co do dávné, vzdálené minulosti patří, zájmeny těmi se naznačuje, při čemž ovšem opět třeba podotknouti, že závisí od libovůle a od subjektivního názoru osoby mluvící, chce-li něco co dávno minulé si představovati. Jaká jest však toho příčina, že o osobách a věcech do dávné minulosti patřících osoba mluvící se opět zmiňuje? Touto příčinou jest důležitost a významnost, v dobrém nebo zlém smyslu. O věcech minulých se mluvívá tehdáž, když budí pozornost; co jest nepatrné a všední, upadá v zapomenutí. Tvrdím tedy, že zájmen *ille*, *ἐκεῖνος* užívalo se o tom, co do dávné doby patří, o čem se *ode dávna a často* mluví nebo píše, a to jsou jen osoby a věci *nevšední* (v dobrém nebo zlém smyslu). Epaminondas ille jest = onen Epaminondas, o němž ode dávna často se mluví a píše; ale také bylo možno Clodius ille o člověku, o kterém již dávno a stále jest řeč, ovšem nechvalná. Objasniti lze dobře význam »pověstný« zájmen těch naším velmi významným a takřka plastickým výrazem »na slovo vzatý, na slovo braný«. *Illud Solonis* jest nejen výrok Solonův do dávné minulosti patřící, nýbrž také výrok, o kterém se *ode dávna* mluví, který se ode dávna a často cituje. Prostředním a prostředkujícím členem mezi »tím, co jest dobou vzdáleno a staré« a »tím, co jest pověstno« jest »to, o čem se stále ještě mluví, ač to jest staré«.

Zajímavé jest užívání středního rodu *illud* ve významu opravném. Plaut. Mil. III, 2, 7. Sorbet dormiens. Quid, sorbet. *Illud* stertit volui dicere. Cic. de Orat: II, 88, 361 habetis sermonem bene longum hominis utinam non impudentis, *illud* quidem certe non nimis verecundi.

Myslím, že se toto *illud* vyložiti musí o tom, co jsme *již dříve* mohli a měli říci, co jsme však *dříve* opominuli říci a co teprv nyní dodatkem pravíme.

Jiný základ má naše *to to*, kterého výrazu v hovoru obecném často užíváme chtíce naznačiti, že to, co bylo uvedeno, není správné a že na místě toho správné jest, co nyní uvádíme. Srv. na př. tuto rozmluvu: A. Bratr snad ještě spí? B. *To, to!* již dvě hodiny jest vzhůru. *To, to* (= co si to myslíš?) Nikoliv, nýbrž atd. Nebo A. Ten ti jistě dal hodně mnoho! B. *To, to!* Takový lakomec aby někomu něco dal!

Tento náš výraz podobá se latinskému opravnému *illud* jen tím, že i po latinském *illud* i po českém *to, to* následuje to, co jest správné naproti dřívějšímu mylnému nebo nepřiměřenému tvrzení. Ale rozdíl jest při tom značný. *Illud* vztahuie se k tomu, co jest správné a co jsme již *dříve* říci měli, ale opominuli říci a co nyní uvádíme. Naproti tomu *to, to* vztahuje se k tomu, co bylo nesprávně řečeno a co se následujícím výrokem opravuje. *To, to*, což vyslovujeme s jakýmsi úštěpačným a ironickým tonem, obsahuje v sobě jakousi kritiku toho, co bylo dříve řečeno, kteroužto se naznačuje mínění o nesprávnosti toho dřívějšího výroku.

Také řečtina má podobnou opravovací formuli, totiž *τὸ δέ*, která leckdy nedochází náležitého povšimnutí, tak že v některých grammatikách ani není uvedena. Plat. Apol. 23 A *οἴονται γάρ με ἑκάστοτε οἱ παρόντες ταῦτα αὐτὸν εἶναι*

*) Proto také *olim* (vlastně *za onoho času*) znamená = před dávnou dobou.

ten, t. j. tento den. Her. VII, 104

… jeho k 2. osobě.

… jak svrchu (str. 84) řečeno, … *jasný a zjevný*. Snad výkladem, který … aby se uznalo, že původně tento … Za tou příčinou uznávám za vhodné, … jsou zpětěny *aneb aspoň pravdě-* …

… v takových příkladech jako … jsou uvedeny. Jiné toho druhu … Thesm. 610 … Kyklopovi … Eur. … Aik. …

Telemachos: *ten muž, po kterém ty se ptáš, jest zde na blízku.* η 48 násl. οὗτος δή τοι, ξεῖνε πάτερ, δόμος, ὅν με κελεύεις πεφραδέμεν. Slova ta vztahují se k žádosti Odysseově η 22 násl. ὦ τέκος, οὐκ ἄν μοι δόμον ἀνέρος ἡγήσαιο, Ἀλκινόου; Jest tedy οὗτος δόμος = to jest ten dům, po kterém jsi se ptal.

X 484 násl. πάις δ' ἔτι νήπιος αὔτως,
ὃν τέκομεν σύ τ' ἐγώ τε δυσάμμοροι· οὔτε σὺ τούτῳ
ἔσσεαι Ἕκτορ ὄνειαρ, ἐπεὶ θάνες, οὔτε σοὶ οὗτος.

τούτῳ = isti, οὗτος = iste.

Π 29 násl. σὺ δ' ἀμήχανος ἔπλευ Ἀχιλλεῦ.
μὴ ἐμέ γ' οὖν οὗτός γε λάβοι χόλος, ὃν σὺ φυλάσσεις.

οὗτος χόλος = ista ira.

ζ 199 násl. στῆτέ μοι, ἀμφίπολοι· πόσε φεύγετε φῶτα ἰδοῦσαι;
ἦ μή πού τινα δυσμενέων φάσθ' ἔμμεναι ἀνδρῶν;
οὐκ ἔσθ' οὗτος ἀνὴρ διερὸς βροτός, οὐδὲ γένηται,
ὅς κεν Φαιήκων ἀνδρῶν ἐς γαῖαν ἵκηται
δηιοτῆτα φέρων· μάλα γὰρ φίλοι ἀθανάτοισιν.

Ameis: »οὗτος mit Gestus auf die angeredeten Jungfrauen: *euer flüchtiger Sterblicher*, den ihr euch einbildet als einen feindselig nacheilenden«. Naproti tomu Hentze: »nicht existiert der Mann als ein lebender Sterblicher, noch wird überhaupt der erstehen, der als Feind käme.« Pokládám oba výklady za příliš strojené a myslím, že se má jednoduše vyložiti: »Ten muž (kterého tu vidíte, iste vir), není strašlivým smrtelníkem, a vůbec nezrodí se, kdo by do země Faieků přišel nepřátelství přinášeje.« Ostatně srv. Dodatky.

Γ 178 násl. τοῦτο δέ τοι ἐρέω, ὅ μ' ἀνείρεαι ἠδὲ μεταλλᾷς·
οὗτός γ' Ἀτρείδης, εὐρυκρείων Ἀγαμέμνων

τοῦτο κτλ. = istud, quod me interrogas. Také οὗτος = iste.

δ 347 násl. praví Menelaos odpovídaje Telemachovi:
ταῦτα δ' ἅ μ' εἰρωτᾷς καὶ λίσσεαι, οὐκ ἂν ἔγωγε
ἄλλα παρὲξ εἴποιμι παρακλιδόν, οὐδ' ἀπατήσω,
ἀλλὰ τὰ μέν μοι ἔειπε γέρων ἅλιος νημερτής,
τῶν οὐδέν τοι ἐγὼ κρύψω ἔπος οὐδ' ἐπικεύσω.

ταῦτα vztahuje se vzpět k slovům, kterými Telemachos ve verších 316 násl. Menelaa žádal, aby mu plnou pravdu o Odysseovi sdělil.

Λ 612 násl. vyzývá Achilleus Patrokla, aby k Nestorovi šel a se ho otázal:

ὅντινα τοῦτον ἄγει βεβλημένον ἐκ πολέμοιο.

Při tom okazuje Achilleus Patroklovi toho muže, jenž ze zadu Machaonovi se podobá, jehož tváře však neviděl; a poněvadž okazuje jej Achilleus Patroklovi (2. osobě), proto τοῦτον = istum.

Λ 650 táž slova (se změnou ἄγεις) pronáší Patroklos k Nestorovi ὅντινα τοῦτον ἄγεις βεβλημένον, a také tu jest vztah k oslovené osobě.

Plat. Gorg. 505 C Kallikles *οὐκ οἶδ᾽, ἅττα λέγεις, ὦ Σώκρατες, ἀλλ᾽ ἄλλο[illegible] τινὰ ἐρώτα.* Sokrates *οὗτος ἀνὴρ οὐχ ὑπομένει ὠφελούμενος.**)

c) V rozmluvě znamená odpověď *τοῦτο, ταῦτα* přisvědčování, jako naš[illegible] *ano*. Arist. Vosy 1008 *ἀλλ᾽ εἰσίωμεν. — Ταῦτα νῦν γ᾽, εἴπερ δοκεῖ.* tamtéž 14[illegible] Bde. *σὺ δὲ τῇ θύρᾳ πρόσκεισο.* Xan. *ταῦτ᾽, ὦ δέσποτα.* Ryt. 109 násl. Dem. *το[illegible] χρησμοὺς ταχὺ κλέψας ἔνεγκε τοῦ Παφλαγόνος ἔνδοθεν, ἕως καθεύδει.* Nik. *ταῦτ᾽* Mír 275 Pol. *οὔκουν ἕτερόν γέ τιν᾽ ἐκ Λακεδαίμονος μέτει ἀνύσας τι;* Kyd. *ταῦτ᾽ ὦ δέσποθ᾽.* Ach. 816 Dik. *ὠνήσομαί σοι· περίμεν᾽ αὐτοῦ.* Meg. *ταῦτα δή.* Plato[illegible] Phaid. 65 C *ἔστι ταῦτα.* Polit. IV, 422 B. *ἐὰν δέῃ μάχεσθαι, ἆρ᾽ οὐ πλουσίο[illegible] ἀνδράσι μαχοῦνται; Ναί, τοῦτό γε.*

Zcela na snadě jest zde porovnání s latinským *est istud, sunt ista* (sr[illegible] str. 82 a můj spis Untersuchungen auf dem Gebiete des Pron. str. 55).

Poněvadž vzhledem k lat. est istud, sunt ista jest *dokázáno*, že tyt[illegible] formule znamenají: jest tomu tak, jak *ty* pravíš, můžeme souditi, že tak[illegible] v řečtině v těchto odpovědích, které patrně mají týž význam, zájmeno *τοῦτ[illegible] ταῦτα* také vztah *k 2. osobě*, přisvědčování k tvrzení druhé osoby naznačovalo

* * *

V češtině jeví se podobnost jakási v užívání přisvědčujícího *ano*.

Ano vzniklo, jak známo, z *a ono* (an = a on). Jest to výraz rovněž tal[illegible] eliptický = *a ono jest*, jako řecké *τοῦτό γε, ταῦτα δή* = *τοῦτό γ᾽ ἐστι, ταῦτα δ[illegible] ἐστι*.**) Srv. *est istud, sunt ista*. Spojka *a* jest v tomto spojení *a ono* stvrzovac[illegible] přisvědčovací. O této platnosti praví Kott (Slovník I, 8 s. v. A: »*Když s[illegible] odpovědi k otázce přistupuji:* a spolu ke skutečnosti učiněné odpovědi se uka[illegible] zuje.***) Prosim, pojď také. Kterýžto odpověděl: A já půjdu. Br.«

Podobně také v řečtině v odpovědi často *καί* se shledává, jako na p[illegible] Plat. Faidr. 258 B Sokr. [illegible] Faidr. *καὶ μάλα.* 263 A Sokr. [illegible] Faid. *καὶ μάλα.* 272 C Sokr. [illegible] Faidr. [illegible] 274 B Sokr. [illegible] Faidr. *καὶ μάλα.*

Xen. Mem. II, 2, 1 [illegible] *Καὶ μάλα,* [illegible] III, 4, 8 [illegible] *Καὶ μάλα,* [illegible]

*) Tato Sokratova slova jsou ironickou odpovědí vzhledem k [illegible] slovům Kalliklovým 489 B [illegible] Při tomto [illegible] vespolném jest snad lépe místo [illegible] čísti [illegible], aby byla úplná formální shoda mezi [illegible]

**) Srv. Plat. Phid. 65 C, kde se [illegible] [illegible]

***) [illegible]

[illegible]

attické byla v užívání zájmen ὅδε, οὗτος, ἐκεῖνος jistá pravidla, kterých se *celkem a obyčejně* šetřilo.

e) Je-li tento výklad sub d) podaný správný, tu by *nejrozšířenější* užívání zájmena οὗτος připojovalo se také k těm funkcím, jichž základem jest vztah k 2. osobě. Míním to užívání, dle kteréhož οὗτος vztahuje se vzpět k předmětu, o němž dříve zmínka učiněna a který tedy z dřívějšího vypravování jest znám. Mohla by snad vyslovena býti domněnka, že každá pozdější zmínka o předmětu již dříve připomenutém může býti vykládána tím způsobem, že řečník nebo spisovatel (1. osoba) naznačuje předmět posluchači nebo čtenáři (2. osobě) již známý a že proto οὗτος položeno se vztahem k 2. osobě, jako se v latině *iste* klade. Nechci užiti toho výkladu, *aspoň ne nyní, poněvadž se mi nezdá býti tato hypothese dostatečně zjištěnou.* Proto přestávám na té hypothesi, že toto, jak jsem svrchu pravil, nejrozšířenější užívání zájmena οὗτος jen *nepřímo* souvisí s těmi příklady, v nichž se jeví vztah k 2. osobě. Zahrnuji tedy prozatím výsledky svého zkoumání takto:

1. Zájmeno οὗτος mělo již v staré době určitý vztah k 2. osobě = *ty tam.*

2. Zájmeno οὗτος pak znamenalo předmět nalezající se v oboru 2. osoby, předmět, který 2. osoba před sebou má a pozoruje, předmět 2. osobě *známý.*

3. Ponětí vztahu k 2. osobě *zaniklo* a zbyl jen význam ten, že předmět jest *znám,* poněvadž o něm ve vypravování dřívějším stala se zmínka.

Poznámka. Mezi tím, co práce tato se tiskne, shledal jsem tyto zvláště důležité doklady toho, že za starých dob vztah zájmena οὗτος k druhé osobě byl velmi živě cítěn. V »Teichoskopii« táže se Priamos třikrát Heleny, jak se ten a onen rek jmenuje. Při tom Priamos vždycky užívá zájmena ὅδε. Ale Helena odpovídajíc naznačuje toho reka vždycky zájmenem οὗτος, tak že zde zcela zřejmě οὗτος znamená »ten, na nějž se tážeš«. Γ 166 násl.

ὥς μοι καὶ τόνδ' ἄνδρα πελώριον ἐξονομήνῃς,
ὅς τις ὅδ' ἐστὶν Ἀχαιὸς ἀνὴρ ἠΰς τε μέγας τε.

Helena pak odpovídá Γ 177 násl.

τοῦτο δέ τοι ἐρέω, ὅ μ' ἀνείρεαι ἠδὲ μεταλλᾷς.
οὗτος γ' Ἀτρείδης, εὐρυκρείων Ἀγαμέμνων.

Dále táže se Priamos Γ 192

εἴπ' ἄγε μοι καὶ τόνδε, φίλον τέκος, ὅς τις ὅδ' ἐστί.

Helena odpovídá 200

οὗτος δ' αὖ Λαερτιάδης, πολύμητις Ὀδυσσεύς.

Po třetí se ptá Priamos 226

τίς τ' ἄρ' ὅδ' ἄλλος Ἀχαιὸς ἀνὴρ ἠΰς τε μέγας τε;

Helena odpovídá 229

οὗτος δ' Αἴας ἐστὶ πελώριος, ἕρκος Ἀχαι

Zdali *οὗτος* také ukazuje na to, co následuje?

Svrchu (str. 85) uvedl jsem příklady, z nichž na jevo přichází, že v době attické v užívání zájmen *ὅδε* a *οὗτος* velmi živě cítěn byl ten rozdíl, že *οὗτος* vztahuje se vzpět k tomu, co dříve připomenuto, ale *ὅδε* k tomu, co teprv následuje, jako Platon Men. 93 B *εἰ διδακτόν ἐστιν ἀρετή, πάλαι σκοποῦμεν. τοῦτο δὲ σκοποῦντες τόδε σκοποῦμεν, ἄρα* atd.

K tomu sluší podotknouti, že mnohé výjimky, které se často vzhledem k užívání zájmena *οὗτος* uvádějí, jsou jen zdánlivé. Při bedlivějším pozorování shledává se, že *často* mylně vyslovuje se domněnka, že *οὗτος* vztahuje se k tomu, co teprv následuje a že tedy jest toto zájmeno položeno ve významu pravidelného *ὅδε*.

Objasním toto své tvrzení několika doklady.

V Odyssei *β* 306 násl. praví Antinoos Telemachovi:

> *ταῦτα δέ τοι μάλα πάντα τελευτήσουσιν Ἀχαιοί,*
> *νῆα καὶ ἐξαίτους ἐρετάς, ἵνα θᾶσσον ἵκηαι*
> *ἐς Πύλον* atd.

Zdá se, že *ταῦτα* jest zde položeno praeparativně a že obsah tohoto *ταῦτα* teprv vyložen následujícími slovy *νῆα καὶ ἐξαίτους ἐρετάς*. Ale *již ve verších 212 násl.* Telemachos předložil nápadníkům matky své tento požadavek:

> *ἀλλ' ἄγε μοι δότε νῆα θοὴν καὶ εἴκοσ' ἑταίρους,*
> *οἵ κέ μοι ἔνθα καὶ ἔνθα διαπρήσσωσι κέλευθον.*

I jest tedy zřejmo, že *ταῦτα* v odpovědi Antinoově znamená »*to, co ty žádáš* a co nám známo jest z tvého požadavku« (212 násl.). Bylo by tedy *β* 306 *ταῦτα* již samo sebou *srozumitelné*; ale aby věc byla jasnější, přidána jest nadbytkem apposice *νῆα καί ἐξαίτους ἐρετάς*.

V Iliadě *N* 374 násl. oslovuje uštěpačně Idomeneus usmrceného Othryonea, jemuž Priamos svou dceru Kassandru byl zaslíbil, takto:

> *Ὀθρυονεῦ, περὶ δή σε βροτῶν αἰνίζομ' ἁπάντων,*
> *εἰ ἐτεὸν δὴ πάντα τελευτήσεις, ὅσ' ὑπέστης*
> *Δαρδανίδῃ Πριάμῳ· ὁ δ' ὑπέσχετο θυγατέρα ἥν.*
> *Καί κέ τοι ἡμεῖς ταῦτά γ' ὑποσχόμενοι τελέσαιμεν·*
> *δοῖμεν δ' Ἀτρείδαο θυγατρῶν εἶδος ἀρίστην.*

Bylo by zde docela mylné, vykládati, že *ταῦτα* teprv následujícími slovy *δοῖμεν δ' Ἀτρείδαο θυγατρῶν εἶδος ἀρίστην* dochází svého vysvětlení. *Ταῦτα* vztahuje se vzpět k tomu, že Priamos Othryoneovi zaslíbil dceru svou; a to připomenuto nejen ve verši 376, nýbrž také již ve verších 365 násl.

> *ᾔτεε δὲ Πριάμοιο θυγατρῶν εἶδος ἀρίστην,*
> *Κασσάνδρην, ἀνάεδνον, ὑπέσχετο δὲ μέγα ἔργον,*
> *ἐκ Τροίης ἀέκοντας ἀπωσέμεν υἷας Ἀχαιῶν.*
> *τῷ δ' ὁ γέρων Πρίαμος ὑπό τ' ἔσχετο καὶ κατένευσε*
> *δωσέμεναι·*

V Ebelingově »Lexicon Homericum« jsou s. v. *οὗτος* uvedena na str. 116 dosti hojná místa, o nichž vyřčeno: »Ad res, *quae sequuntur*, spectare videtur *οὗτος*.« Avšak při bedlivějším skoumání objevuje se zcela jiný výsledek, a pokládám toto bedlivější skoumání za příspěvek ne neužitečný k interpretaci homerské mluvy.

Z 150 násl. praví Glaukos Diomedovi

εἰ δ' ἐθέλεις, καὶ ταῦτα δαήμεναι, ὄφρ' εὖ εἰδῇς
ἡμετέρην γενεήν, πολλοὶ δέ μιν ἄνδρες ἴσασιν

Ale toto *ταῦτα* zřejmě *vztahuje se vzpět* k otázce Diomedově 123 násl. *τίς δὲ σύ ἐσσι φέριστε καταθνητῶν ἀνθρώπων;* i jest tedy dle toho *ταῦτα* již *samo o sobě* srozumitelné, a slova *ἡμετέρην γενεήν* jsou nadbytečnou exegetickou přístávkou.

M 69 násl. *ἦ τ' ἂν ἐγώ γ' ἐθέλοιμι καὶ αὐτίκα τοῦτο γενέσθαι,*
νωνύμνους ἀπολέσθαι ἀπ' Ἄργεος ἐνθάδ' Ἀχαιούς

Ale zde *předcházejí* tato slova Pulydamantova

67 *εἰ μὲν γὰρ τοὺς πάγχυ κακὰ φρονέων ἀλαπάζει*
Ζεὺς ὑψιβρεμέτης, Τρώεσσι δὲ ἵετ' ἀρήγειν

a v těchto slovech jasně naznačena nepřízeň Zevova k Achaiům a přízeň Troům prokazovaná, a tedy *τοῦτο* ve verši 69 má platnost vzpětnou.

α 169 násl. *ἀλλ' ἄγε μοι τόδε εἰπὲ καὶ ἀτρεκέως κατάλεξον·*
τίς πόθεν εἰς ἀνδρῶν; πόθι τοι πόλις ἠδὲ τοκῆες;
ὁπποίης τ' ἐπὶ νηὸς ἀφίκεο. πῶς δέ σε ναῦται
ἤγαγον εἰς Ἰθάκην; τίνες ἔμμεναι εὐχετόωντο;
οὐ μὲν γάρ τί σε πεζὸν ὀίομαι ἐνθάδ' ἱκέσθαι,
καί μοι τοῦτ' ἀγόρευσον ἐτήτυμον, ὄφρ' ἐὺ εἰδῶ,
ἠὲ νέον μεθέπεις, ἦ καὶ πατρώιος ἐσσὶ
ξεῖνος, ἐπεὶ πολλοὶ ἴσαν ἀνέρες ἡμέτερον δῶ

Mylně se v slovníku Ebelingově soudí, že *τοῦτο* ve verši 174 jest praeparativně položeno a dochází teprv ve verších 175 násl. vysvětlení. *Τοῦτ'* (174) znamená »a řekni mi *to* pravdivě, po čem jsem se tázal« slovy *τίς πόθεν εἰς ἀνδρῶν* atd. (170 násl.). Slova *ἠὲ νέον μεθέπεις* atd. (175 násl.) souvisí s větou účelnou *ὄφρ' εὖ εἰδῶ* a netýkají se nikterak zájmena *τοῦτ'*.

δ 642 násl. *νημερτές μοι ἔνισπε, πότ' ᾤχετο, καὶ τίνες αὐτῷ*
κοῦροι ἕποντ'; Ἰθάκης ἐξαίρετοι, ἦ ἑοὶ αὐτοῦ
θῆτές τε δμῶές τε; δύναιτό κε καὶ τὸ τελέσσαι.
καί μοι τοῦτ' ἀγόρευσον ἐτήτυμον, ὄφρ' ἐὺ εἰδῶ,
ἤ σε βίῃ ἀέκοντος ἀπηύρα νῆα μέλαιναν,
ἦε ἑκών οἱ δῶκας, ἐπεὶ προσπτύξατο μύθῳ.

Τοῦτ' ve verši 645 vztahuje se vzpět k otázkám položeným ve verších 642—644.

ω 256 násl. *ἀλλ' ἄγε μοι τόδε εἰπὲ καὶ ἀτρεκέως κατάλεξον·*
τεῦ δμὼς εἷς ἀνδρῶν; τεῦ δ' ὄρχατον ἀμφιπολεύεις;

καί μοι τοῦτ' ἀγόρευσον ἐτήτυμον, ὄφρ' ἐὺ εἰδῶ,
εἰ ἐτεόν γ' Ἰθάκην τήνδ' ἱκόμεθ', ὥς μοι ἔειπεν
οὗτος ἀνὴρ νῦν δὴ ξυμβλήμενος ἐνθάδ' ἰόντι

Τοῦτ' vztahuje se vzpět k otázce ve verši 257 položené.

ε 23 násl. *οὐ γὰρ δὴ τοῦτον μὲν ἐβούλευσας νόον αὐτή,*
ὡς ἤτοι κείνους Ὀδυσεὺς ἀποτίσεται ἐλθών;
Τηλέμαχον δὲ σὺ πέμψον ἐπισταμένως, δύνασαι γάρ,
ὥς κε μάλ' ἀσκηθὴς ἣν πατρίδα γαῖαν ἵκηται,
μνηστῆρες δ' ἐν νηὶ παλιμπετὲς ἀπονέωνται.

Ebeling uvádí toto místo jako doklad toho, že *οὗτος* také někdy poukazuje k *následujícímu* výkladu. Správnost toho tvrzení rozhodně popírám. Ale rovněž tak nemohu souhlasiti s názorem, jejž na př. Ameis vyslovil, že *τοῦτον νόον* dochází vysvětlení svého z *α* 87.91.*)

Místo toto jest důležité ne snad jen v příčině syntaktické, nýbrž také v příčině *celé veliké otázky homerské.*

Rozhodně tvrdím, že *τοῦτον μὲν ἐβούλευσας νόον αὐτή ukazuje vzpět.* Ale v první knize Odyssey shledáváme v řeči Athenině jen toto: Athene praví v řeči své *α* 81 násl., v které se Odyssea ujímá, toto: »Je-li bohům to milo, aby Odysseus se navrátil domů,

84 *Ἑρμείαν μὲν ἔπειτα διάκτορον ἀργειφόντην*
νῆσον ἐς Ὠγυγίην ὀτρύνομεν, ὄφρα τάχιστα
νύμφῃ ἐυπλοκάμῳ εἴπῃ νημερτέα βουλήν,
νόστον Ὀδυσσῆος ταλασίφρονος, ὥς κε νέηται.
αὐτὰρ ἐγὼν Ἰθάκηνδ' ἐσελεύσομαι, ὄφρα οἱ υἱὸν
μᾶλλον ἐποτρύνω καί οἱ μένος ἐν φρεσὶ θείω,
εἰς ἀγορὴν καλέσαντα καρηκομόωντας Ἀχαιοὺς
πᾶσι μνηστήρεσσιν ἀπειπέμεν, οἵ τέ οἱ αἰεὶ
μῆλ' ἁδινὰ σφάζουσι καὶ εἰλίποδας ἕλικας βοῦς.

Uvedl jsem zde úmyslně celý kontext řeči Atheniny, aby bylo zjevno, že v této řeči *nic se nenalézá, čím by bylo odůvodněno* tvrzení Zevovo v páté knize Odyssey 23 násl. *οὐ γὰρ δὴ τοῦτον μὲν ἐβούλευσας νόον αὐτή,* | *ὡς ἤτοι κείνους Ὀδυσσεὺς ἀποτίσεται ἐλθών.* Tato slova *κείνους Ὀδυσσεὺς ἀποτίσεται ἐλθών* naznačují krvavou pomstu, kterou Odysseus proti nápadníkům Penelopiným vykonal, která však v první knize není dostatečně naznačena. Myslím, že by nebyla platna námitka, *že se samo sebou rozumí,* že Odysseus navrátiv se do vlasti *musí vykonati pomstu proti nápadníkům.* Abych stručně své mínění naznačil, pravím, že shoda mezi pátou a první knihou Odyssey jest jen zdánlivá a že ve skutečnosti skladatel páté knihy a skladatel první knihy Odyssey není totožný.

*) Ameis: „*τοῦτον νόον,*“ *diesen Gedanken,* ergibt sich aus *α* 87.91.

ν 314 násl. praví Odysseus

τοῦτο δ' ἐγὼν εὖ οἶδ', ὅτι μοι πάρος ἠπίη ἦσθα,
εἷος ἐν Τροίῃ πολεμίζομεν υἷες Ἀχαιῶν.

Toto τοῦτο vztahuje se vzpět k veršům 299 násl.

Podobným způsobem lze vztah vzpětný dokázati κ 431, α 267, η 2[illegible], μ 112, ρ 200, τ 576.

Naproti tomu zbývají místa Ο 217, ν 232, ξ 186, ω 297 (pochybné místo!), ω 403, ξ 273. Na těchto místech ovšem nelze dle mého mínění bez násilné interpretace οὗτος vyložiti ve významu vzpětném, a zdá se mi býti výklad přirozený a jednoduchý, že οὗτος jest praeparativně položeno.

Jest tedy vzhledem k místům, která Ebeling jakožto doklady užívání praeparativného zájmena οὗτος uvádí, výsledek ten, že z těchto 19 míst, která Ebeling uvádí, 13 nesprávně uvedeno, poněvadž na těchto místech vztah vzpětný lze dokázati, i zbývá tedy pouze 6 míst, která nasvědčují výjimce. Jest to ovšem počet skrovný, uváží-li se, že *v přehojných jiných případech, jež tuto uvedeny nejsou,* οὗτος má vztah vzpětný; ale předce jest z toho patrno, že již za nejstarších dob přesného a bezvýminečného rozlišení zájmena οὗτος a ὅδε nebylo.

Platon Apol. 36 E praví Sokrates: εἰ οὖν δεῖ με κατὰ τὸ δίκαιον τῆς ἀξίας τιμᾶσθαι, τούτου τιμῶμαι, τῆς ἐν πρυτανείῳ σιτήσεως. I zdá se, jak mnozí vykladatelé myslí, že zde τούτου položeno praeparativně a že vyložen význam zájmena τούτου *následujícími* slovy τῆς ἐν πρυτανείῳ σιτήσεως, a že by tedy dle pravidla mělo zde místo τούτου býti τοῦδε. Ale velmi snadno jest zde dokázati, že tato domněnka jest zcela mylná. Neboť již 36 D pravil Sokrates, že takový muž, jakým jest on, zasluhuje toho, aby byl na obecní útraty živen v Prytaneiu. Z toho jest zřejmo, že τούτου vztahuje se vzpět k tomu, co bylo dříve připomenuto = prohlašuji, že jsem hoden toho, co jsem dříve řekl, totiž abych byl v Prytaneiu živen. Postačila by tedy pro bedlivého posluchače slova Sokratova τούτου τιμῶμαι (totiž »co jsem dříve řekl«), ale aby věc byla jasnější, přidává Sokrates vysvětlení opětné: τῆς ἐν πρυτανείῳ σιτήσεως.

Ale připouštím výjimky.

Myslím na př. že v Aischylových Peršanech 328 násl. nelze u zájmena τοῦτο vzpětný vztah dokázati a že tedy zde skutečně τοῦτο místo přesného τόδε jest položeno.

ἀτὰρ φράσον μοι τοῦτ' ἀναστρέψας πάλιν,
πόσον δὲ πλῆθος ἦν νεῶν Ἑλληνίδων.

Ale naprosto nic nepředchází v kontextu, k čemu by se τοῦτ' vztahovalo. Otázka tato πόσον δὲ πλῆθος ἦν νεῶν Ἑλληνίδων jest zcela nová.

Οὗτος ἐκεῖνος. *Hic—ille.*

Jsou-li dva předměty vedle sebe nebo proti sobě položeny za příčinou [illegible] nebo za jakoukoli jinou příčinou, a naznačuje-li se v dalším výkladu [illegible] dvěma předmětům, užívá se z pravidla k naznačení onoho

předmětu, který byl dříve na prvním místě uveden a tedy jest pak mluvící osobě vzdálenější, zájmena *ἐκεῖνος*, *ille, onen;* naproti tomu ten předmět, který byl uveden na druhém místě a jest tedy mluvící osobě bližší, naznačuje se zájmenem *οὗτος*, *hic, ten.* Na př. Sall. Cat. 54 Caesar beneficiis atque munificentia magnus habebatur, integritate vitae Cato. *Ille* mansuetudine et misericordia clarus factus, *huic* severitas dignitatem addiderat.

Avšak v řečtině i v latině vyskytují se úchylky od tohoto pravidla, a sice toho způsobu, že předmět *hlavní*, na němž vlastně mluvící osobě záleží, zájmenem *οὗτος*, *hic* se naznačuje, předmět vedlejší, méně důležitý zájmenem *ἐκεῖνος ille.*

Dem. VIII, 72 *καὶ δεῖ τὸ βέλτιστον ἀεὶ, μὴ τὸ ῥᾷστον ἅπαντας λέγειν· ἐπ' ἐκεῖνο* (totiž *ἐπὶ τὸ ῥᾷστον*) *μὲν γὰρ ἡ φύσις αὐτὴ βαδιεῖται, ἐπὶ τοῦτο* (totiž *ἐπὶ τὸ βέλτιστον*) *δὲ τῷ λόγῳ δεῖ προάγεσθαι διδάσκοντα τὸν ἀγαθὸν πολίτην.* Liv. XXX, 30 praví Hannibal Scipionovi: melior tutiorque est certa pax quam sperata victoria; *haec* (totiž pax) in tua, *illa* (totiž victoria) in deorum potestate est. Předměty, které jsou v těchto dvou citátech zájmeny *οὗτος*, *hic* naznačeny, totiž *τὸ βέλτιστον*, *pax,* jsou předměty hlavní, na jichž uskutečnění vlastně řečníkovi záleží. Lze tedy o těchto předmětech říci, že, ačkoli jsou náhodou*) *v příčině stilistické* vzdálenější, jsou předce duši řečníkově bližší. Demosthenes pokládá to za povinnost, aby řečník občany vedl *k nejlepšímu* a chce tedy způsobiti a uskutečniti *τὸ βέλτιστον*. Hannibal přimlouvá se za uskutečnění *míru.* Nejlépe poznáme příčinu toho, že tyto hlavní předměty naznačeny jsou zájmeny *οὗτος*, *hic*, z toho, že lze druhý (vedlejší) předmět, který jen mimochodem za příčinou srovnání uveden jest, zcela vynechati, a předce podstata myšlénky tím neutrpí. Lze na př. *podstatný* obsah takto naznačiti: *δεῖ τὸ βέλτιστον ἀεὶ λέγειν· ἐπὶ τοῦτο γὰρ πολλάκις ἡ φύσις αὐτὴ οὐ βαδίζει, ἀλλὰ δεῖ τῷ λόγῳ προάγεσθαι διδάσκοντα τὸν ἀγαθὸν πολίτην.*

Ale rozumí se samo sebou, že nesmíme chtíti snad dokazovati, že nebylo ani možno řečníkovi v těchto příkladech hlavní věc zájmenem *ἐκεῖνος*, *ille* naznačiti. *Možno* bylo zajisté také říci *καὶ δεῖ τὸ βέλτιστον ἀεὶ, μὴ τὸ ῥᾷστον ἅπαντας λέγειν· ἐπὶ τοῦτο* (totiž *ἐπὶ τὸ ῥᾷστον*) *μὲν γὰρ ἡ φύσις αὐτὴ βαδιεῖται, ἐπ' ἐκεῖνο δὲ* (totiž *ἐπὶ τὸ βέλτιστον*) *τῷ λόγῳ δεῖ προάγεσθαί διδάσκοντα τὸν ἀγαθὸν πολίτην.* Při tomto znění a při tomto pořádku slov by se přihlíželo jen k tomu, který z obou předmětů v příčině stilistické bližším jest.

Uvádím zde ještě sbírku příkladů řeckých i latinských.

Příklady řecké: Xen. Apomn. I, 3, 13 *οὐκ οἶσθ', ὅτι τοῦτο τὸ θηρίον, ὃ καλοῦσι καλὸν καὶ ὡραῖον, τοσούτῳ δεινότερόν ἐστι τῶν φαλαγγίων, ὅσῳ ἐκεῖνα μὲν ἁψάμενα, τοῦτο δὲ οὐδ' ἁπτόμενον, ἐὰν δέ τις αὐτὸ θεᾶται, ἐνίησί τι καὶ πάνυ πρόσωθεν τοιοῦτον, ὥστε μαίνεσθαι ποιεῖν;* Plat. Faidr. 232 D *ὅσοι δὲ μὴ ἐρῶντες*

---

*) **Pravím:** ***náhodou.*** Bylo totiž také možno pořádek změniti a říci: *καὶ δεῖ οὐ τὸ ῥᾷστον ἅπαντας λέγειν, ἀλλὰ τὸ βέλτιστον· ἐπ' ἐκεῖνο μὲν γὰρ ἡ φύσις αὐτὴ βαδιεῖται, ἐπὶ τοῦτο δὲ τῷ λόγῳ δεῖ προάγεσθαι διδ. τ. ἀγ. πολ.* Bylo možno říci: **Tuta est non sperata victoria,** sed certa pax; *haec* in tua, *illa* in deorum potestate est.

ἔτυχον, ἀλλὰ δι' ἀρετὴν ἔπραξαν ὧν ἐδέοντο, οὐκ ἂν τοῖς συνοῦσι φθονοῖεν, ἀλλὰ τοὺς μὴ ἐθέλοντας μισοῖεν, ἡγούμενοι ὑπ' ἐκείνων μὲν ὑπερορᾶσθαι, ὑπὸ τῶν συνόντων δὲ ὠφελεῖσθαι.*) Xen. Mem. IV, 3, 10 τί γὰρ ἄλλο ζῷον αἰγῶν τε καὶ οἰῶν καὶ ἵππων καὶ βοῶν καὶ ὄνων καὶ τῶν ἄλλων ζώων τοσαῦτα ἀγαθὰ ἀπολαύει, ὅσα ἄνθρωποι; ἐμοὶ μὲν γὰρ δοκεῖ πλείω τῶν φυτῶν· τρέφονται γοῦν καὶ χρηματίζονται οὐδὲν ἧττον ἀπὸ τούτων (totiž ζώων) ἢ ἀπ' ἐκείνων (totiž φυτῶν).

Příklady latinské: Cic. pro Mur. § 19 haec fides atque haec ratio pecuniarum, quae Romae, quae in foro versatur, implicita est cum illis pecuniis Asiaticis et cohaeret; ruere *illa* non possunt, ut *haec* (totiž: co v Římě jest) non eodem labefactata motu concidant. Tamtéž § 31 atqui ex veterum rerum monumentis vel maximum bellum populum Romanum cum Antiocho gessisse vides, cuius belli victor L. Scipio, parta cum Publio fratre gloria, quam laudem *ille* Africa oppressa cognomine ipso prae se ferebat, eandem *hic* sibi ex Asiae nomine assumpsit. Cic. Sen. 19, 68 at senex ne quod speret quidem habet. a est eo meliore condicione quam adulescens, quod id, quod *ille* sperat, consecutus est; *ille* vult diu vivere, *hic* diu vixit. Lael. 2, 10 quam ob rem cave Caton anteponas ne istum quidem ipsum, quem Apollo, ut ais, sapientissimum iudicavit *huius* enim facta, *illius* dicta laudantur, Tusc. I, 49, 117 quod si fiat, melior Enn quam Solonis oratio. *Hic* enim noster: Nemo me lacrumis .... ; at vero *ill* sapiens atd. Tusc. II, 21, 49 Pacuvius hoc melius quam Sophocles; apud *illum* (totiž u Sofoklea) perquam flebiliter Ulixes lamentatur in vulnere. Nedobř zde Kühner v kommentáři praví: »Quem quis improbat, eum quasi remov cogitatione.« Náhodou zde skutečně Cicero s líčením Sofokleovým nesouhlas ale to není ta příčina, pro kterou Cicero Sofoklea zájmenem *ille* naznačuj nýbrž příčina jest ta, že Cicero o Sofokleovi jen mimochodem a při příle tosti se zmiňuje. Liv. XXIV, 29, 3 et mittentibus et missis ea laeta expedit fuit; nam et *illis,* quod iam diu cupiebant, novandi res occasio data est, *hi* sentinam quandam urbis rati exhaustam laetabantur.

Tak zvaná assimilace u zájmen ukazovacích.

Střední rod zájmen ukazovacích.

Grammatikové němečtí dávají často toto pravidlo: »Mělo-li by v řečti a v latině zájmeno ukazovací v středním rodě podmětem věty býti a je výrokem podstatné jméno, řídí se podmět (t. j. zájmeno ukazovací), co rodu týká, rodem podstatného jména, které jest výrokem.« Proto nazývá s tato vazba často *assimilací* nebo *attrakcí.* Při tom se tedy předpokládá, ž

*) Uvádím zde také tento příklad, ačkoli se poněkud liší od ostatních; neníť zde po ἐκείνων zájmeno οὗτος nebo ὅδε, nýbrž místo toho jest opakován výraz οἱ συνόντες. Tato slova ὑπὸ τῶν συνόντων (vzhledem k τοῖς συνοῦσι) jsou velmi poučná, poněvadž jimi se zřejmě dokazuje důležitost právě této myšlénky. I jest tedy tento příklad podporou výkladu svrchu podaného.

byla původní vazba taková jako německá: »Das ist die wahre Freundschaft«, tedy: *τοῦτό ἐστιν ἀληθὴς φιλία*, hoc est vera amicitia, a že teprv vlivem podstatného jména *φιλία*, amicitia vzniklo připodobnění *αὕτη ἐστὶν ἀληθὴς φιλία*, ea vera est amicitia.*)

Názor tento jest naprosto mylný Snadno se sice často užívá takových výrazů, jako *assimilace*, *attrakce*; ale bývá to často jen mechanický výklad. Položí-li se zde otázka, byla-li takováto assimilační proměna vůbec možná a uváží-li se otázka tato přesně a bedlivě, sezná tuším každý, že jest to pouhá mechanická frase, praví-li se: Vlivem podstatného jména, které jest výrokem, změnil se rod ukazovacího zájmena, které jest podmětem, a připodobnilo se ukazovací zájmeno rodem podstatnému jménu.

Vazba tato není assimilací, nýbrž brachylogií, jejíž příklady, byť i méně četné, také v novějších jazycích máme.

Sall. Cat. 20, 4 nam idem velle atque idem nolle, *ea demum firma amicitia est* = ea amicitia firma amicitia est. Xen. Kyr. VIII, 7, 24 *παρὰ τῶν προγεγενημένων μανθάνετε· αὕτη γὰρ ἀρίστη διδασκαλία* = *αὕτη ἡ διδασκαλία ἐστὶν ἀρίστη διδασκαλία.*

Že v těchto a *podobných* příkladech tento výklad jest správný, o tom poučí každého vlastní cit, srovná-li s řeckou a latinskou vazbou takovéto české příklady: *Ta* jest pravá láska rodičů k dětem, vésti je ke ctnosti = ta láska jest pravá láska atd., jiná tak zvaná láska není pravou láskou. Hájek: Ta jest byla nejprvnější příčina zlého = ta příčina byla nejprvnější příčina.

I v němčině jest možno této vazby užiti, jako: Diese ist die wahre Freundschaft, und keine andere = diese Freundschaft ist die wahre Freundschaft.

Z tohoto výkladu jest patrno, že nemůže v řečtině a v latině všude, kde my užíváme středního rodu zájmena, této tak zvané assimilace býti užito, poněvadž to není assimilace, nýbrž brachylogie. I může tedy jen v takových případech tato vazba se vyskytovati, v nichž skutečně podstatné jméno dle smyslu také k zájmenu může býti připojeno. Idem velle atque idem nolle, ea demum firma amicitia est jest u Sallustia velmi dobře řečeno, poněvadž *ea amicitia* jest proti jiným poměrům a způsobům položeno, k jichž naznačení také užíváme výrazu *amicitia*, které však nezasluhují názvu *firma amicitia*; jen idem velle atque idem nolle jest pevným přátelstvím, jiné přátelství ne.

---

*) Tak praví Kühner (Griech. Gramm. str. 66): »Wenn ein demonstratives oder relatives oder interrogatives Pronomen als Prädikat mittelst der Kopula *εἶναι* oder der kopulaartigen Verben auf ein Substantiv bezogen wird, so wenden wir im Deutschen das Neutrum an, als: *das* ist die Quelle aller herrlichen Thaten, indem wir den Begriff des Pronomens ohne Rücksicht auf das Substantiv als etwas *Allgemeines* und *Unbestimmtes* auffassen... Die griechische Sprache hingegen lässt wie die lateinische mittelst einer *Attraktion* oder *Assimilation* das Pronomen im Genus und Numerus mit dem dazu gehörigen Substantiv kongruiren.« — V tomto výkladě nalézá se vedle mylného mínění, že vazba ta jest assimilací, také ten omyl, že Kühner *zájmeno za výrok* a podstatné jméno za podmět pokládá. Svrchu podaný výklad okazuje, že vazba jest právě opačná.

Αὕτη γὰρ ἀρίστη διδασκαλία praví Xenofon zcela přiměřeně, poněvadž pomýšle… při tom také na jiné způsoby učení se; ale toto učení (totiž učiti se od předků …) jest nejlepším učením.

Ale když na př. Antifon 1, 5 praví *νομίζει τοῦτο εὐσέβειαν εἶναι, τὸ τὴν μητέρα μὴ προδοῦναι*, nemůže se říci *ταύτην;* neboť *ταύτην* (*τὴν εὐσέβειαν*) *εὐσέβεια… εἶναι* by znamenalo, že ta *εὐσέβεια* (totiž nezraditi matky) jest *εὐσέβεια* v pravém… a vlastním smyslu slova toho. Ale to by bylo nesmyslné; neboť vedle této… *εὐσέβεια*, která se jeví *ἐν τῷ τὴν μητέρα μὴ προδοῦναι*, jsou ještě jiné způsoby… *τῆς εὐσεβείας*. Slova Antifontova znamenají: on míní, že *to* (totiž *τὸ τὴν μητέρα μὴ προδοῦναι*) jest *εὐσέβεια* (výrok). Vazba tato smyslem neliší se od vazby… *τοῦτο* (*τὸ τὴν μητέρα μὴ προδοῦναι*) *εὐσεβές ἐστι*. Rovněž tak Demosthenova slova… XVIII, 16 *ὑπερβολὴ γὰρ ἀδικίας τοῦτό γε* znamenají: *to* (t. j. takové počínání…) jest vrcholem nespravedlivosti. Také zde nemohlo by se říci: *αὕτη γὰρ ὑπερβολὴ… ἀδικίας ἐστι*, poněvadž tato slova by znamenala *αὕτη ἡ ὑπερβολὴ ὑπερβολὴ ἀδικία… ἐστί*. — Když Ovidius Met. II, 263 násl. praví

et mare contrahitur, siccaeque est campus arenae,
quod modo pontus erat

není nikterak možno říci *qui* modo pontus erat, poněvadž jen na jedno moř… se pomýšlí. Seneca de tranqu. II, 4 musil říci *id* tranquillitas erit, poněvadž… se mu zde o ponětí a o definici klidnosti jednalo. Platon praví Faid. 67 … *τοῦτό γε θάνατος ὀνομάζεται*, poněvadž podává definici smrti. *Οὗτός γε θάνατος… ὀνομάζεται* ve smyslu *οὗτος ὁ θάνατος θάνατος ὀνομάζεται* jest nemožné.*)

Ovšem nikterak nechci tím tvrditi, že by v těch příkladech, ve kterých… jest střední rod *τοῦτο* atd., nemohla býti nikdy druhá vazba, jakož také ne… tvrdím, že by naopak ve větách, v kterých ona brachylogie se nalezá, nemoh… býti střední rod. — Že v té příčině dosti značnou volnost spisovatel má, dokazuje porovnání Platonových slov Faidr. 245 C *μόνον δὴ τὸ αὐτὸ κινοῦν οὔποτε… λήγει κινούμενον, ἀλλὰ καὶ τοῖς ἄλλοις, ὅσα κινεῖται, τοῦτο***) *πηγὴ καὶ ἀρχὴ κινήσεως…* s překladem Ciceronovým Tusc. I, 53 solum igitur, quod se ipsum movet,… nunquam ne moveri quidem desinit, quin etiam ceteris, quae moventur, *hic… fons, hoc principium* est movendi. Ovšem jest zde rozdíl vazeb. U Platona… jest *τοῦτο* podmětem, *πηγὴ καὶ ἀρχὴ κινήσεως* výrokem. V Ciceronově překladě jest fons, principium podmětem, a zájmena *hic*, *hoc* jsou ve vztahu výrokovém.

U Xenofonta v Kyropaedii V, 2, 19 čteme *ἀλλὰ τοῦτο νομίζειν ἡδίστην εὐωχίαν εἶναι, τοὺς συμμάχεσθαι μέλλοντας ὅτι βελτίστους παρασκευάζειν*. Zde by zajisté mohlo zcela správně se říci také *ταύτην δεῖ νομίζειν ἡδίστην εὐωχίαν εἶναι, τοὺς συμμάχεσθαι μέλλοντας ὅτι βελτίστους παρασκευάζειν*.

Nesmíme však všechny příklady, které grammatikové a vykladatelé uvádějí, za stejné s příklady svrchu uvedenými ea demum firma amicitia est, *αὕτη γὰρ ἀρίστη διδασκαλία* pokládati.

---

*) Takováto vazba jako *οὗτός γε θάνατος ὀνομάζεται* jest jen tehdáž možná, když… naopak zájmeno není podmětem, nýbrž výrokem. O tom viz v textu další výklad.

**) Ovšem není zde *τοῦτο* položeno tím způsobem, jako na př. u Platona Faid *τοῦτό γε θάνατος ὀνομάζεται*, nýbrž vztahuje se zpět k *τὸ αὐτὸ κινοῦν*.

V mnohých příkladech jest vazba opačná. Plat. Faidr. 245 E *ταύτης οὔσης φύσεως ψυχῆς* nemůžeme ovšem vyložiti· *ταύτης τῆς φύσεως οὔσης φύσεως ψυχῆς*. Ale rovněž tak pokládám za jisté, že *ταύτης* není místo *τούτου* per assimilationem položeno, nýbrž *ταύτης* jest v praedikativném poměru k *φύσεως*.

Jest však ještě třetí skupina příkladů, jako Plaut. Trin. 697 *is est honos* homini pudico, meminisse officium suum. Tento příklad, myslím, nemá se vyložiti ani is honos est honos homini pudico, ani tím způsobem, že by *is* bylo ve vztahu výrokovém k honos, nýbrž *is honos* činí jeden celek, ale *est* jest zde ve smyslu důrazném položeno. Tento výklad odporučuje se tím, že dativ homini pudico jest přivlastňovací. Tedy smysl jest: homini pudico is honos est, totiž meminisse officium suum.

Ovšem vyskytuje se také v řečtině a latině střední rod zájmena, a sice tehdáž, má-li se naznačiti podstata něčeho nebo má-li se definice podati, jako v příkladě již svrchu uvedeném. Sen. de tranqu. II, 4 id tranquillitas erit.

Nejsou však ani při této vazbě všechny příklady, jež se uvádějí, téhož druhu. Příklady dělí se na dvě skupiny dle toho, je-li zájmeno předmětem či výrokem.

a) Zájmeno jest podmětem, jako v příkladě již svrchu uvedeném Xen. Kyr. V, 2, 19. Antif. I, 5 *νομίζει τοῦτο εὐσέβειαν εἶναι, τὸ τὴν μητέρα μὴ προδοῦναι*. Platon 432 B *τοῦτό ἐστι δικαιοσύνη*, ibid. 344 A, *ἔστι δὲ τοῦτο τυραννίς*, Faidr. 249 C *τοῦτο δέ ἐστιν ἀνάμνησις*, Apol. 29 A *τοῦτο πῶς οὐκ ἀμαθία ἐστίν;* Ter. Andr. I, 5, 2 si *hoc* non contumeliast. Ovid. Her. 2, 56 nec moveor, quod te iuvi portuque locoque; debuit *hoc* meriti summa fuisse mei. Hoc vztahuje se vzpět k slovům te iuvi portuque locoque a zahrnuje v sobě myšlénku těmito slovy naznačenou. — Tac. Agr. 43 per omnem valetudinem eius crebrius quam ex more principatus, per nuntios visentis, et libertorum primi et medicorum intimi venere sive cura *illud*, sive inquisitio erat. Verg. Aen. III, 173 nec sopor *illud* erat.

b) Střední rod zájmena jest výrokem. — Tážeme-li se na př. *τί ἐστιν ἀνδρεία;* quid est fortitudo? chceme zvěděti definici mužnosti, a *τί*, *quid* jest tedy výrokem.

Plat. Krat. 390 C *τὸν δὲ ἐρωτᾶν καὶ ἀποκρίνεσθαι ἐπιστάμενον ἄλλο τι σὺ καλεῖς ἢ διαλεκτικόν*. Tak jako *διαλεκτικόν* praedikativně zde položeno, rovněž tak *ἄλλο τι*. Gorg 478 C *οὐ τοῦτ' ἦν εὐδαιμονία, ὡς ἔοικε, κακοῦ ἀπαλλαγή**)

Cic. fin. II, 4, 11 *idem* voluptas est, *quod* indolentia. Tac. Germ. 6 centeni ex singulis pagis sunt, *idque ipsum* inter suos vocantur.

Srovnáme-li řečtinu a latinu s češtinou (aneb vůbec s novějšími jazyky), shledáme zjevný rozdíl v tom, že v češtině mnohem a mnohem častěji středního rodu se užívá; ba v novější mluvě užívání středního rodu tou měrou

---

*) Slova tato ovšem také poskytují smyslu, uzná-li se *τοῦτο* za podmět a *εὐδαιμονία* za výrok = není to (totiž *κακοῦ ἀπαλλαγή*) blažeností. Ale uváží-li se, že v celé této části jedná se o definici blaženosti, musíme naopak *εὐδαιμονία* za podmět, *τοῦτο* (i se svým epexegetickým přídavkem *κακοῦ ἀπαλλαγή*) za výrok pokládati. Ostatně se *τοῦτο* vztahuje vzpět k tomu, co již dříve bylo tvrzeno.

převládá, že již se zdají býti nápadnými takové vazby jako: Ta jest pravá ctnost, ten jest nejmocnější toho důvod.

V češtině (a vůbec v novějších jazycích) vyskytuje se také nesčíslněkrát střední rod zájmen při vztahu k *osobám,* kde se v řečtině a latině nemůže středního rodu užiti. My říkáme: Kdo *to* jest? *To* jsem já. *To* jsi ty. *To* jsou oni.

V řečtině a latině nelze v těchto případech říci: *Τίς τοῦτό ἐστι; Τοῦτό εἰμι ἐγώ.* Quis hoc est? Quis id est? Hoc sum ego.

V latině a řečtině jen takové příklady se vyskytují, jako jsou tyto: Aisch. *περὶ παραπρ.* 50 *ταῦτ᾿ ἔστιν ὁ προδότης.* Dem. proti Eubulidovi § 34 *τοῦτο γάρ ἐστιν ὁ συκοφάντης.*

Liv. XXX, 30, 12 *quod ego* fui ad Trasimenum, *id tu* hodie es

Faedrus 5, 10, 9 *quod* fuimus, lauda, si iam damnas, *quod* sumus. Ovid. Her. 9, 106 quod tu non esses iure, vir illa fuit. Gell. N. A. XVIII, 13, 5 *quod* homo est, *hoc* non est equus. tamtéž 8 *quod ego* sum, *id tu* non es.

V řečtině na př. Hom. *Z* 460 násl. *καί ποτέ τις εἴπῃσι ἰδὼν κατὰ δάκρυ χέουσαν· Ἕκτορος ἥδε γυνή* = *to* jest Hektorova žena,*) *K* 82 *τίς δ᾿ οὗτος κατὰ νῆας ἀνὰ στρατὸν ἔρχεαι οἶος* = kdo *to* kráčí (vlastně: kráčíš) samoten. Sof. Fil. 1 *ἀκτὴ μὲν ἥδε τῆς περιρρύτου χθονὸς | Λήμνου,* Sof. El. 1346 *τίς οὗτός ἐστ᾿, ἀδελφέ;* = kdo *to* jest, bratře? tamtéž 1351 *ἢ κεῖνος οὗτος, ὅν ποτ᾿ ἐκ πολλῶν ἐγὼ | μόνον προσηῦρον πιστὸν ἐν πατρὸς φόνῳ;*

To vyskytuje se v češtině však také ve spojení s jinými pády, nejen s nominativem. Zeptej se Nestora, *koho to* vede = Hom. *Λ* 612 násl. *Νέστορ᾿ ἔρειο, ὅντινα τοῦτον ἄγει.* Vazba v řečtině jest ta, že s akkusativem předmětným *τοῦτον* spojen jest akkusativ praedikativný *ὅντινα.* Srovnání řecké vazby s českou vede k tomu poznání, že také ve větě *koho to vede* akkusativ *koho* vlastně byl původně v praedikativném spojení s akkusativem předmětu *to.* Vazba česká rovnala by se řecké, kdyby zněla: koho *toho* vede. Avšak zde zase místo příslušného rodu jest střední rod. Hom *ι* 348 *ὄφρ᾿ εἰδῇς, οἷόν τι ποτὸν τόδε νηῦς ἐκεκεύθει ἡμετέρη* = abys věděl, *jaký to nápoj* loď naše v sobě chová = jaký to nápoj jest, jejž loď naše chová.

Ale ovšem sluší k tomu dodati, že toto *to* cítí se v češtině již jen v jakémsi významu *příslovečném.* My necítíme více ve větě *kdo jest to?* že *to* jest vlastně podmětem, s kterým *kdo* ve spojení praedikativném jest, nýbr[illegible] pokládáme *to* za výraz adverbialný. Ještě více ustoupil původní význam v po[illegible]zadí ve větě koho's *to* viděl?

Dokonce pak ustoupil původní význam významu příslovečnému, když i s jinými pády než s nominativem a akkusativem jest spojeno (jako: Ko[illegible]

---

*) Často překládáme řecké zájmeno příslovcem místním. Hom. *α* 76 *ἀλλ᾿ ἄγεθ᾿,* [illegible] *οἵδε περιφραζώμεθ᾿ ἅπαντες* = nuže my všichni, *jak zde jsme,* raďme se. *α* 186 *νη*[illegible] *μοι ἥδ᾿ ἕστηκεν ἐπ᾿ ἀγροῦ νόσφι πόληος* = loď mi *zde* stojí. *Τ* 344 *κεῖνος ὅγε ἧσται* [illegible] *μενος ἕταρον* = *tam* sedí on. Arist. Obl. 214 Str. *ἀλλ᾿ ἡ Λακεδαίμων ποῦ ᾿στιν;* Žák [illegible] *ὅπου ᾿στίν; αὑτηΐ* = ty se ptáš, kde jest? Zde.

se to směješ = kdo jest to, jemuž se směješ? S kým jsi *to* šel = kdo jest to, s kým jsi šel?) anebo v takovýchto příkladech: *To* jsem viděl krásného jelena. *To* se to špatně vydařilo. *Ono* se to snadno řekne, ale těžce vykoná.

Spojení zájmena tázacího nebo vztažného s ukazovacím v řečtině.

Velikou výhodu má řečtina, že pomocí praedikativného spojení zájmena tázacího nebo vztažného se zájmenem ukazovacím v jednu větu zahrnouti může myšlénky, které v novějších jazycích dvěma větami, a sice větou tázací a vztažnou se naznačují. Dává-li se v této příčině někdy pravidlo v tom znění, že v řečtině se slučují v jednu větu dvě věty, z nichž by jedna zájmeno tázací a sloveso *εἶναι* měla obsahovati, druhá pak by měla býti větou vztažnou: jest to jen mechanické znázornění toho, co se při porovnání řecké a moderní vazby jeví. Bylo by to však velikým omylem, domnívati se, že snad historický vývoj řecké vazby byl ten, že tato vazba *vznikla* z vazby dřívější, v které byly dvě věty podobným způsobem, jako v moderní mluvě. V řečtině vznikla vazba ta z té veliké snadnosti, s kterou Řekové od nejstarších dob praedikativné vazby v rozmanitých případech užívali. V řečtině s touž snadností, s kterou se užívalo vazby *τίς* (praedikativně) *οὗτός* (podmět) *ἐστιν*, říkalo se také nejen *τίς οὗτος ἔρχεται*, nýbrž i *τίνα* (praedikativně) *τοῦτον* (předmět) *ἄγει*, což by v doslovném překladě českém znělo: Koho toho vede? Ale této vazby my vedle vazby *kdo jest ten?* neužíváme, a my také ani vazby *kdo jde ten* (*τίς οὗτος ἔρχεται*) neužíváme. Ba i vazba *kdo jest ten?*, ač jest možná, není předce tak oblíbena jako *kdo jest to?* Srv. německou vazbu: Wer ist *das*?

Předce však, jak již svrchu bylo podotčeno, můžeme s řeckou vazbou *τίνα τοῦτον ἄγει;* srovnati poněkud českou vazbu: Koho *to* vede?, a to proto, poněvadž *původně* zajisté v této vazbě *to* bylo předmětem, tak jako ve větě *kdo to jest* bylo *to* podmětem, a *koho* bylo v praedikativném spojení s tím.

Že se *osoba* naznačovala středním rodem zájmena, není zvláště ve slovanštině nikterak nápadné. Zvláště v mluvě lidu často, když jen čin nějaký znám jest, ale není známo, od kterého činitele tento čin vychází, užívá se středního rodu k naznačení podmětu, kterého neznáme anebo nechceme určitěji naznačiti. Tak na př. říká se: Co se to tam hýbá? Co to tu vzdychá? Co se to sem valí? (o četných lidech hrnoucích se blíže). Tak na př. ve vypravování o člověku tonoucím ve vodě často lze v mluvě obecné slyšeti takové výrazy, jako: Najednou ho *to* stáhlo dolů pod vodu (*es* zog ihn herunter).

Řečtina vazbou *τίνα τοῦτον ἄγει;* a podobnými nabyla, jak již svrchu řečeno, veliké výhody; jevíť se v této stručnosti také vkusnost. Srovnejme na př. řeckou vazbu Hom. *ι* 348 *ὄφρ' εἰδῇς, οἷόν τι ποτὸν τόδε νηῦς ἐκεκεύθει ἡμετέρη* a vazbu *abys věděl, jaký to nápoj jest, jejž loď tato v sobě chová,* nebo řeckou vazbu Sof. El. 1216 *εἴπερ γ' Ὀρέστου σῶμα βαστάζω τόδε* a vazbu *je-li to tělo Orestovo, jež tuto v rukou* [illegible]em my můžeme také kratší vazby užiti, a sice *to*, nebo příl[illegible]tliže Orestovo tělo *zde* v rukou

držím; abys věděl, jaký to zde nápoj loď naše v sobě chová. Ale tyto vaz nevystihují úplně toho, co řeckou vazbou praedikativnou stručně a vkus: naznačeno.

Zájmeno *ὁ, ἡ, τό.*

Vznik užívání členu řeckého.

Že řecké *ὁ, ἡ, τό* etymologicky úplně se shoduje se staroindským *sá, sā, tád*, se staroperským *hō, hā, tath*, s gotským *sa, so, thata,* jest zřejmo. V starobulharštině naproti tomu *t* ve všech třech rodech se jeví: *tъ, ta, to,* rovněž tak v litevštině *tàs, tà, taí.*

Mně záleží na tomto místě hlavně na tom, abych vznik a vývoj členu řeckého objasnil. Za tou příčinou uznávám za vhodné, nejprv hojnými příklady dokázati, jak se v nejstarších památkách, totiž u Homera a Hesioda, užívání zájmena *ta* jeví a jakou měrou v těchto památkách člen se vyskytuje. I probral jsem za tímto účelem prvních šest zpěvů Iliady a dále Hesiodovy básně, a podám zde výsledek této úplné sbírky. Nebylo mi možno, *celou* Iliadu a Odysseu z tímto účelem probrati, avšak myslím, že celkem asi v ostatních knihách Iliady a v Odyssei týž výsledek by se objevil. Sbírka, kterou tuto podávám, bude jak myslím, užitečným základem celé rozpravy, jež se této otázky týká. Po dotýkám při tom, že uvádím také částice, které po příslušných zájmenných tvarech následují anebo někdy před nimi položeny jsou. Míním totiž, že tyto částice byly důležitým přídavkem, o nějž se tvary zájmena *ta* opíraly.

I.

Jakožto substantivné zájmeno ukazovací vyskytuje se zájmeno *ὅ, ἥ,* v prvních šesti knihách Iliady takto:

ὁ = Α 253; Β 78, 283; Ζ 201 (*ἥ τοι ὁ*). | *αὐτὰρ ὁ* = Α 333, 488, 597 Β 50, 107, 224, 402; Γ 18, 379; Δ 116, 231, 329, 385; Ε 142, 398, 61[illegible] 806, 449, 585, 849; Ζ 171, 214, 474. | *ὁ γὰρ* = Α 9, 12, 404, 581; Β 48[illegible] 555, 769. | *ὁ γε* (nebo elidované *ὁ γ'*) = Α 65, 68, 93, 97, 101, 320, 34[illegible] Β 3, 55, 76, 109, 170, 207, 314, 420, 664, 667, 694, 724, 753; Γ 391; Δ 25[illegible] 293, 357, 389; Ε 155, 185, 321, 622, 677, 434 (*ὁ γ' ἄρ*), 673; Ζ 168, 19[illegible] 504. | *ὁ μέν* = Α 536; Β 70, 721, 771; Δ 537 (následuje *ὁ δέ*); Ε 245, 65[illegible] 842, 847; Ζ 404. | *ὁ δέ* (*ὁ δ'*) = Α 446, 473; Β 182, 266, 268 (*ὁ δ' ἄρ'*), 51[illegible] 707; Γ 120 (*ὁ δ' ἄρ'*), 360; Δ 482, 491, 498, 522, 524, 535, 537 (předchá[illegible] *ὁ μέν*); Ε 12, 17, 148, 153, 304, 330, 390, 581, 625, 836 (*ὁ δ' ἄρ'*); Ζ 62, 6[illegible] 154 240, 510. | *τοῦ* Δ 109. | *τοῖό τε* Δ 28; Ζ 283. | *τοῦ μέν* Δ 491; Ε 139. *τοῦ περ δὴ* (*θυγάτηρ*) Ζ 398. | *τοῦ γὰρ* = Β 118. | *τοῦ δέ* (*τοῦ δ'*) = Α 4[illegible] 357, 457, 562; Β 700; Δ 77, 214, 489, 494; Ε 18, 121, 292, 296. | *τοῦ* [illegible] *δή* Δ 97. | *τῷ* Β 22, 109; Δ 78, 230, 531; Ε 797. | *τῷ γάρ* = Α 55. [illegible] Δ 197, 207; Ζ 138. | *τῷ ῥα* Ε 676. | *τῷ δέ* (*τῷ δ'*) = Α 2[illegible] 534, 542, 545, 554, 556, 602, 630, 637, 644, 645, 737, 749, Δ 10, 104, 208 (*τῷ δ' ἄρα*), 277; Ε 101, 283, 401, 900, 6[illegible]

Γ 5, 7. | *αἵ δ'* *Γ* 421. | *ταὶ δ'* *Z* 287. | *τάων* *Δ* 46, 54. | *τῇσι* *Z* 298. | *τῇσιν* *Z* 499. | *τὰς* *Δ* 53. | *τὸ* = *A* 325; *Γ* 41 (*καί κε τὸ βουλοίμην*), *Γ* 176 (*τὸ κλαίουσα τέτηκα*). | *τὸ γάρ* *Δ* 49*) = 323. | *τό γε* (*γ'*) = *A* 116. | *τὸ δὲ* (*δ'*): *A* 212, 228, 563; *B* 257. | *τῷ* *E* 305. | *τό γε* (akkus.) = *A* 120; *Γ* 30 *E* 853; *Z* 167, 417. | *τὸ μέν* *Δ* 112. | *τὰ* = *A* 125 (po předchozím relat. *μὲν πολίων ἐξεπράθομεν*); *B* 330 (*τὰ δὴ νῦν πάντα τελεῖται*); *Z* 70 (*καὶ τά*). *τὰ δέ* *E* 140, 205 | *τά γε* *Γ* 176. | *τῶν* = *A* 160, 300, 407. | *τά* (akk.) *B* : *τὰ φρονέοντ'* (následuje vztažné zájmeno *ἅ*), 38 *οὐδὲ τὰ ᾔδη* (následuje vztaž zájmeno *ἅ*); *E* 564 (*τὰ φρονέων ἵνα*). | *τὰ μέν* (akkus.) = *A* 368; *B* 425; *Γ* 11 *Δ* 110, 168; *Z* 147 *τὰ μέν... ἄλλα δέ*). | *τὰ γάρ* *Δ* 361. | *τὰ δέ* *Δ* 363; *Z* 52

Adverbialný výraz *τῷ*, jejž někteří píší *τῶ* = *A* 418; *B* 250, 254, 29 354, 373; *Δ* 290, 410; *E* 129, 410, 816, 894; *Z* 224, 353.

II.

Zájmeno *ta* v adjektivném spojení v Iliadě *A*—*Z*:

A 239 *ὃ δέ τοι μέγας ἔσσεται ὅρκος*;**) *B* 16 *τὸν μῦθον*, 351 *ἤματι τῷ*, = 743; *Γ* 54 *τά τε δῶρ'*, 55 *ἥ τε κομή τό τε εἶδος*, 189 *ἤματι τῷ*; *Δ* 25 *ποῖ τὸν μῦθον ἔειπες*, 40 násl. *πόλιν... τήν, ὅθι*, 399 *τόν υἱόν*; *E* 184 *ὅ γ' ἀνήρ*, 2 *ἤματι τῷ*, 265 *τῆς γάρ τοι γενεῆς*, 268 *τῆς γενεῆς*, 308 *αὐτὰρ ὅ γ' ἥρως* = 32 319 *συνθεσιάων τάων* (následuje *ἅς*), 331 *συνθεσιάων τάων, αἵ τ'*; *Z* 291 *τὴν ὁδὸν ἥν*, 345 *ἤματι τῷ, ὅτε.*

III.

Ve vztažné platnosti vyskytuje se zájmeno *ta* v *A* — *Z* takto:

A 36 *τόν*, 72 *τήν*, 125 *τὰ μὲν*, 234 *τὸ μέν*, 249 *τοῦ καί ἀπὸ γλώσσης*, *τήν*, 321 *τώ*, 392 *τήν*, 470 *τήν*; *B* 21 *τόν*, 101 *τὸ μὲν*, 262 *τά τ'*, 309 *τόν*, *τὴν*, 690 *τήν*, 714 *τόν*, 728 *τόν*, 741 *τόν*, 764 *τάς*, 813 *τήν*, 820 *τόν*, 865 *Γ* 87 *τοῦ*, 123 *τήν*, 238 *τώ*, 351 *ὅ*, 354 *ὅ*, 375 *ἥ*; *Δ* 187 *τὴν*, 216 *τήν*, 218 432 *τά*, 468 *τά*; *E* 52 *τά τε*, 192 *τῶν*, 423 *τούς*, 481 *τά τ' ἔλδεται*, 589 *τούς*, 746 *τῷ δάμνησι*, 747 *τοῖσίν τε*, 750 *τῇς*, 783 *τῶν τε*, 795 *τό*; *Z* 153 *ὅ*,†) *τάς*, 315 *τά ῥ'*, 402 *τόν ῥ'*, 493 *τοί.*

IV.

Ta jeví se v platnosti členu v následujících případech. Při tom podotýk že ovšem mnohé z těchto příkladů jsou jaksi na rozhraní mezi zájmen a členem, což jest přirozeno, poněvadž člen vznikl ze zájmena.

---

*) *τὸ γὰρ λάχομεν γέρας ἡμεῖς* = neboť to jsme obdrželi *za poctu* (praedik.) my. E by ovšem také možno spojiti *τό γέρας* = *tuto poctu*; ale lepším zdá se první výklad.

**) Vykládám zde vazbu: *ὃ δὲ ὅρκος μέγας ἔσσεται ὅρκος* = ta ti bude veliká přís = ta ti bude velikou přísahou (srv. str. 103).

***) La Roche pochybuje, že dřívější vulgata *τοὺς δ'* jest dobře zaručena, a právem *τούς*.

†) Celé místo zní: *ἔνθα δὲ Σίσυφος ἔσκεν, ὃ κέρδιστος γένετ' ἀνδρῶν, Σίσυφος Αἰολίδ ὁ δ' ἄρα Γλαῦκον τέκεθ' υἱόν.* Mohlo by ovšem zde *ὅ* také vykládáno býti ve význa *ten*; ale není to pravdě podobno, poněvadž opakování *Σίσυφος Αἰολίδης* nasvědčuje tom že vše, co předchází, jest jen *jedna* (složená) věta.

Α 6 τὰ πρῶτα (adverb.), 11 τὸν Χρύσην, 20 τά τ' ἄποινα, 33 ὁ γέρων = 380 = 462, 36 ὁ γεραιός, 54 τῇ δεκάτῃ, 70 ὃς ᾔδη τά τ' ἐόντα τά τ' ἐσσόμενα πρό τ' ἐόντα, 106 οὔ πώ ποτέ μοι τὸ κρήγυον εἶπας, 107 αἰεί τοι τὰ κάκ' ἐστὶ φίλα φρεσὶ μαντεύεσθαι, 165 τὸ μὲν πλεῖον πολυάικος πολέμοιο, 167 σοὶ τὸ γέρας πολὺ μεῖζον, 185 τὸ σὸν γέρας, 198 τῶν δ' ἄλλων οὔ τις ὁρᾶτο, 207 τὸ σὸν μένος, 300 τῶν δ' ἄλλων, ἅ μοί ἐστι θοῇ παρὰ νηὶ μελαίνῃ, 340 πρὸς τοῦ βασιλῆος ἀπηνέος, 342 τοῖς ἄλλοις, 576 τὰ χερείονα, 597 τοῖς ἄλλοισι θεοῖς.

Β 80 τὸν ὄνειρον, 217 τὼ δέ οἱ ὤμω, 278 ὣς φάσαν ἡ πληθύς, 281 οἱ πρῶτοί τε καὶ ὕστατοι υἷες Ἀχαιῶν, 329 τῷ δεκάτῳ (totiž ἔτει), 623 τῶν δὲ τετάρτων, 674 τῶν ἄλλων Δαναῶν.

Γ 73 οἱ δ' ἄλλοι = 94, 109 ὁ γέρων, 138 τῷ δὲ νικήσαντι = 255, 225 τὸ τρίτον, 225 ὁ γεραιός, 256 οἱ δ' ἄλλοι, 259 ὁ γέρων.

Δ 1 οἱ δὲ θεοί, 42 τὸν ἐμὸν χόλον, 260 Ἀργείων οἱ ἄριστοι, 308 οἱ πρότεροι, 310 ὁ γέρων, 429 οἱ δ' ἄλλοι.

Ε 54 τὸ πρίν γ', 146 τὸν δ' ἕτερον, 150 ὁ γέρων, 271 τοὺς μὲν τέσσαρας, 272 τὼ δὲ δύ', 321 τοὺς μὲν ἑοὺς ἠρύκακε μώνυχας ἵππους, 414 τὸν ἄριστον Ἀχαιῶν, 806 τὸ πάρος περ, 819 násl. μακάρεσσι θεοῖς ἀντικρὺ μάχεσθαι τοῖς ἄλλοις.

Ζ 41 οἱ ἄλλοι, 125 τὸ πρίν, 186 τὸ τρίτον, 391 τὴν αὐτὴν ὁδόν, 402 οἱ ἄλλοι, 407 τὸ σὸν μένος, 435 οἱ ἄριστοι, 467 ὁ πάις, 489 τὰ πρῶτα, 490 τὰ σ' αὐτῆς ἔργα κόμιζε (= α 356, φ 350), 523 τὸ δ' ἐμὸν κῆρ.

V.

Spojení zájmena *ta* s předložkami. Příklady v Iliadě *Α—Ζ* se vyskytující jsou tyto:

σὺν τῷ *Β* 47, 187, 450; ἅμα τῷ γε *Β* 745, 817, 822; ἅμα τῇ γε *Γ* 143; ἅμα τοῖσι *Α* 348; μετὰ τοῖσιν *Γ* 188; τοῦ δ' ἐξ *Ε* 729; ἐκ τοῦ *Ζ* 206.

VI.

Zvláštního povšimnutí zasluhují ty příklady, v nichž nejprv osoba naznačena zájmenem *ta*, načež pak následuje jakožto přístávka epexegetická jméno. Dříve mylně vykládaly se tyto příklady v ten smysl, že *člen* ὁ, τῷ atd. od příslušného jména jest oddělen. Pro důležitost této vazby uvádím dotyčné příklady z *Α—Ζ* i v textu:

Α 348 ἡ δ' ἀέκουσ' ἅμα τοῖσι γυνὴ κίεν.
Α 383 τὰ δ' ἐπῴχετο κῆλα θεοῖο.*)
Α 409 τοὺς δὲ κατὰ πρύμνας τε καὶ ἀμφ' ἅλα ἔλσαι Ἀχαιούς.
Β 104 násl. Ἑρμείας δὲ ἄναξ δῶκεν Πέλοπι πληξίππῳ,
αὐτὰρ ὃ αὖτε Πέλοψ δῶκ' Ἀτρέι, ποιμένι λαῶν
Β 278 ὣς φάσαν ἡ πληθύς· ἀνὰ δ' ὁ**) πτολίπορθος Ὀδυσσεὺς
ἔστη σκῆπτρον ἔχων.

---

*) Připouštím zde možnost výkladu *ty pak střely*, dle čehož by místo to patřilo do sbírky II.

**) Souhlasím s La Rochem, že a … ὁ πτ. Ὀδ., ale myslím, že by nebylo správné ὁ πτ. Ὀδ., nýbrž že … ženo.

Β 445 οἱ δ' ἀμφ' Ἀτρεΐωνα διοτρεφέες βασιλῆες
θῦνον κρίνοντες
Γ 81 αὐτὰρ ὁ μακρὸν ἄυσεν ἄναξ ἀνδρῶν Ἀγαμέμνων
Γ 118 αὐτὰρ ὁ Ταλθύβιον προΐει κρείων Ἀγαμέμνων.
Γ 146 οἱ δ' ἀμφὶ Πρίαμον καὶ Πάνθοον ἠδὲ Θυμοίτην
Λάμπον τε Κλυτίον θ' Ἱκετάονά τ' ὄζον Ἄρηος,
Οὐκαλέγων τε καὶ Ἀντήνωρ, πεπνυμένω ἄμφω,
εἵατο δημογέροντες ἐπὶ Σκαιῇσι πύλῃσιν.
Γ 328 αὐτὰρ ὅ γ' ἀμφ' ὤμοισιν ἐδύσετο τεύχεα καλὰ
δῖος Ἀλέξανδρος, Ἑλένης πόσις ἠυκόμοιο
Γ 349 ὁ δὲ δεύτερος ὤρνυτο χαλκῷ
Ἀτρείδης Μενέλαος ἐπευξάμενος Διῒ πατρί
Γ 423 ἡ δ' εἰς ὑψόροφον θάλαμον κίε δῖα γυναικῶν
Δ 20 ὣς ἔφαθ', αἱ δ' ἐπέμυξαν Ἀθηναίη τε καὶ Ἥρη
Δ 212 ὁ δ' ἐν μέσσοισι παρίστατο ἰσόθεος φώς.
Δ 391 οἱ δὲ χολωσάμενοι Καδμεῖοι, κέντορες ἵππων
Ε 66 ἡ δὲ διὰ πρὸ
ἀντικρὺ κατὰ κύστιν ὑπ' ὀστέον ἤλυθ' ἀκωκή,
Ε 302 ὁ δὲ χερμάδιον λάβε χειρὶ
Τυδείδης, μέγα ἔργον
Ε 370 ἡ δ' ἐν γούνασι πίπτε Διώνης δῖ' Ἀφροδίτη
Ε 418 αἱ δ' αὖτ' εἰσορόωσαι Ἀθηναίη τε καὶ Ἥρη
κερτομίοις ἐπέεσσι Δία Κρονίδην ἐρέθιζον
Ε 424 τῶν τινα καρρέζουσα Ἀχαιιάδων ἐυπέπλων
Ε 499 ὡς δ' ἄνεμος ἄχνας φορέει ἱερὰς κατ' ἀλωὰς
ἀνδρῶν λικμώντων, ὅτε τε ξανθὴ Δημήτηρ
κρίνῃ ἐπειγομένων ἀνέμων καρπόν τε καὶ ἄχνας.
αἱ δ' ὑπολευκαίνονται ἀχυρμιαί.
Ε 508 τοῦ δ' ἐκραίαινεν ἐφετμὰς
Φοίβου Ἀπόλλωνος χρυσαόρου
Ε 617 ὁ δ' ἐπέδραμε φαίδιμος Αἴας
Ε 655 ὁ δ' ἀνέσχετο μείλινον ἔγχος
Τληπόλεμος.
Ε 657 ὁ μὲν βάλεν αὐχένα μέσσον
Σαρπηδών
Ε 692 οἱ μὲν ἄρ' ἀντίθεον Σαρπηδόνα δῖοι ἑταῖροι
εἷσαν ὑπ' αἰγιόχοιο Διὸς περικαλλεῖ φηγῷ
Ε 712 τοὺς δ' ὡς οὖν ἐνόησε θεὰ λευκώλενος Ἥρη
Ἀργείους ὀλέκοντας ἐνὶ κρατερῇ ὑσμίνῃ
Ε 794 εὗρε δὲ τόν γε*) ἄνακτα παρ' ἵπποισιν καὶ ὄχεσφιν
Ε 837 ἡ δ' ἐς δίφρον ἔβαινε παραὶ Διομήδεα δῖον
ἐμμεμαυῖα θεά.

---

*) Také zde mohlo by se vyložiti **τὸν ἄνακτα = *toho* vládce, p** zůstalo zájmenem, ovšem adjektivně položeným.

287 *αὐτώ* (ultro); *E* 17 *αὐτόν*, 22 *αὐτός*, 42, 58, 294, 540 *ἀράβησε δὲ τεύχε' αὐτῷ*, 51 *Ἄρτεμις αὐτή*, 64 *οἵ τ' αὐτῷ**), 93 *ὑπ' αὐτοῦ*, 236 *αὐτώ*, 237 *αὐ* 299 *ἀμφὶ δ' ἄρ' αὐτῷ*, 396 *ωὑτὸς ἀνήρ*, 433 *αὐτὸς .... Ἀπόλλων*, 450 *α τ' Αἰνείᾳ*, 459 a 884 *αὐτῷ μοι*, 460 *αὐτός*, 512 *αὐτός*, 520 *αὐτοί*, 575 *αὐτώ*, *ὦρτο δ' ἐπ' αὐτούς*, 752 *δι' αὐτάων*, 822 *αὐτός*; *Z* 18 *αὐτὸν καὶ θεράποντα*, *αὐτώ*, 42 *αὐτός*, 243 *ἐν αὐτῷ*, 288 *αὐτή*, 290 *αὐτὸς .... Ἀλέξανδρος*, 306 *αὐ-* 314 *αὐτός*, 338 *δοκέει δέ μοι καὶ αὐτῷ*, 363 *αὐτός*, 439 *αὐτῶν* (opp. *θεοί*), *οὔτ' αὐτῆς Ἑκάβης*. Celkem 85 příkladů. K tomu ještě adverbia: *αὐτῆμαρ A* *αὐτοῦ* (na témž místě) *A* 428, *B* 35, 237, 332, *E* 886, *Z* 80, 192, 431; *α* (na témž místě) *A* 492, *B* 328, 435, *Γ* 244, 291, *E* 296, 553; *Z* 84, 2 *αὐτόθι* (na témž místě) *Γ* 428, *E* 847; *αὐτίκα A* 118, 199, 386, 583; *B* 3 442, 662; *Γ* 29, 267; *Δ* 5, 69, 105, 140, 160, 172, 213, 256; *E* 494, 713, 8 *Z* 103, 472**) *αὔτως A* 133, 520; *B* 138, 342; *Γ* 220, 339 (*ὣς δ' αὔτως*), *E* 2 *Z* 400. Celkem 50 dokladů. Úhrnem tedy 135 dokladů.

* * *

Podávám dále *úplnou* sbírku z Hesiodových básní, rozdělenou na ty skupiny:

I.

αὐτὰρ ὅ Erga 89, Th. 912 | *ὅ γάρ* Aspis 354 | *ὅ μέν* Th. 284 (*χὼ μέν*) | *ὅ* Erga 206, 246, 322, 357, 375, 731, 732; Th. 102, 330, 523, 553, 583, 6 837; Aspis 12, 14, 21, 39 | *ὅ δὲ* Erga 297 (*ὅ δ' αὖτ'*) 363, 408, 469; Th. 86, 96, 178, 283, 491, 885; Aspis 135, 222, 435, 442 | *τοῦ κε* Erga 33, *καὶ* Aspis 146 | *τοῦ δέ* Erga 284, 445; Th. 84, 210 (*τοῖο δ'*), 704, 764; As 477 | *τοῦ γάρ* Aspis 356 | *τοῖό γ'* Th. 615, 687 (*τοῦ γε*), Aspis 429 (*τοῦ γ'*) | *μέν* Aspis 89 | *τοῖο* Aspis 332 *καὶ τεύχεα τοῖο*, 337 *τεύχεα τοῖο* | *τῷ* Erga 538, 222 (*τῷ ... ὅστις*), Aspis 369, 392 | *τῷ μέν* Erga 281, Th. 83, 282, 538 | *τῷ* Erga 303, 741, Th. 540, 609, Aspis 23, 323, 463 | *τῷ δή* Aspis 440, Erga 3 (*τῷ δή τοι*) | *τόν* Erga 554, Th. 487, 988 (*τόν ῥα*), Aspis 349 | *τὸν δέ* Erga 343 (následuje *ὅς*), Th. 395, 546, 558, 654, 974, Aspis 51, 56, 102, 458 | *μὲν* Erga 658, Th. 289, 479, 498, 526, Aspis 51 (násl. *τὸν δέ*), 53, 55, 2 332, 424 | *ἥ γε* Th. 1000, Aspis 259 | *ἡ μέν* Erga 14, 775 (*ἡ μέν—ἡ δ'*), 277 (násl. *αἵ δ'*), 746 (násl. *ἡ δέ*), 756 (násl. *ἡ δ'*), Aspis 258 | *ἡ δέ* Erga 205, 222, 256 (*ἡ δέ τ'*), Th. 60, 79, 131, 266, 295, 304, 308, 319, 322, 3 411, 414, 431, 509, 746, 753, 756, 922, 961, Aspis 9, 48, 93, 268 | *ἡ γάρ* 80 | *τῆς* Th. 321, Aspis 7 (*τῆς καί*), 267 | *τῆς δέ* Erga 220 (gen. abs.),

*) La Roche právem tvrdí, že se zde musí *οἵ τ' αὐτῷ* psáti, ne *οἱ τ' αὐτῷ*, poněv *οἱ* = *ei*, ne *sibi*.

**) Vedle *αὐτίκα* vyskytují se v epické mluvě homerské velmi často výrazy stej významné, jako *αἶψα* na př. *E* 97, 329, 367; Z 370, 497, 514 a j., nebo *τάχα*, *ὦκα*, *ὦκα* (na př. *B* 52, 244), *καρπαλίμως* (na př. *E* 868). Sbírka úplná všech míst, na který se u Homera výrazy naznačující bezprostřední a rychlé následování nějakého děje vyskyt dokázala by velmi jasně, jak oblíbeným a *takřka technickým prostředkem* v mluvě homer užívání těchto výrazů jest.

382 τά τ', 411 τήν, 458 τοῦ, 490 ὅ, 552 τὰ καί, 579 τήν, 640 τά περ, 645 τά, 739 τά τε = 810, 864 ὅ περ, 917 τῇσιν ἅδον, 982 τόν, 995 τοὺς πολλοὺς ἐπέτελλε (quos multos imponebat) 1001 τόν; Aspis 79 τοί, 114 τά, 162 ταί, 399 τούς τε. Celkem 33 dokladů.

IV.

Erga 17 τὴν δ' ἑτέρην, 184 τὸ πάρος περ, 193 ὁ κακὸς τὸν ἀρείονα φῶτα, 217 ἐς τὰ δίκαια, 266 ἡ δὲ κακὴ βουλὴ τῷ βουλεύσαντι κακίστη, 280 τὰ δίκαια, 287 τὴν μέν τοι κακότητα, 289 τῆς δ' ἀρετῆς, 341 τὸν τεόν (totiž κλῆρον), 342 τὸν φιλέοντ' | τὸν δ' ἐχθρόν, 353 τὸν φιλέοντα τῷ προσιόντι, 358 τῷ δώρῳ, 364 τό γ' εἰν οἴκῳ κατακείμενον, 365 τὸ θύρηφιν, 387 τὰ πρῶτα, 394 τὰ μέταζε, 409 ἡ δ' ὥρη, 440 τὸ δὲ ἔργον, 467 τὰ πρῶτ', 487 τὸ πρῶτον, 596 τὸ δὲ τέτρατον, 615 τό τε σθένος Ὠρίωνος, 655 τὰ δὲ ... ἆθλ', 659 a 679 τὸ πρῶτον, 690 τὰ δὲ μείονα, 698 ἡ δὲ γυνή, 703 τῆς ἀγαθῆς, 703 τῆς δ' αὖτε κακῆς, 776 ἡ δὲ δυωδεκάτη τῆς ἑνδεκάτης, 782 ἕκτη δ' ἡ μέσση, 785 ἡ πρώτη ἕκτη, 810 εἰνὰς δ' ἡ μέσση, 823 αἱ δ' ἄλλαι; Theog. 32 τά τ' ἐσσόμενα πρό τ' ἐόντα, 38 τά τ' ἐόντα τά τ' ἐσσόμενα πρό τ' ἐόντα, 84 οἱ δέ νυ λαοί, 108 a 113 τὰ πρῶτα, 142 τὰ μὲν ἄλλα, 188 τὸ πρῶτον, 202 τὰ πρῶτα, 278 αἱ δύο, τῇ δὲ μιῇ, 313 τὸ τρίτον, 394 τὸ πάρος γε, 425 τὸ πρῶτον, 470 τοὺς αὐτῆς, 505 τὸ πρίν, 531 τὸ πάροιθεν, 666 τὸ πάροιθε, 690 οἱ δὲ κεραυνοί, 792 ἡ δὲ μί', 872 αἱ δ' ἄλλαι, 973 τῷ δὲ τυχόντι; Aspis 127 τὸ πρῶτον, 165 τὰ δὲ δαίετο θαυμαστὰ ἔργα, 242 αἱ δὲ γυναῖκες, 260 τῶν γε μὲν ἀλλάων, 272 τοὶ δ' ἄνδρες, 286 οἱ δ' ἀροτῆρες, 363 τὸ δὲ τέτρατον, 401 τὴν ὥρην. Celkem 68 dokladů.

V.

Erga 568 τὸν δὲ μέτ', 669 ἐν τοῖς, 754 ἐπὶ καὶ τῷ; Theog. 137 a 381 τοὺς δὲ μέτ', 191 τῷ δ' ἔνι, 224 μετὰ τὴν δέ, 556 ἐκ τοῦ, 581 τῇ δ' ἐνί, 590 ἐκ τῆς γάρ, 726 τὸν πέρι, 746 τῶν πρόσθ', 894 ἐκ γὰρ τῆς. Celkem 13 dokladů.

VI.

Erga 200 τὰ δὲ λείψεται ἄλγεα λυγρά; Theog. 159 ἡ δ' ἐντὸς στοναχίζετο Γαῖα πελώρη, 485 τῷ δὴ σπαργανίσασα μέγαν λίθον ἐγγυάλιξεν Οὐρανίδῃ; Aspis 248 αἱ δὲ μετ' αὐτοὺς Κῆρες κυάνεαι, 308 τὰ δ' ἐπικροτέοντα πέτοντο ἅρματα, 438 ἡ δέ τε ἠχὴ ἔρχεται. Celkem 6 dokladů.

VII.

Ὅδε. Erga 24 Ἔρις ἥδε, 39 τήνδε δίκην, 80 τήνδε γυναῖκα, 249 τήνδε δίκην, 268 τάδ', 269 τήνδε δίκην, 276 τόνδε νόμον, 485 τόδε φάρμακον, 688 τάδε πάντα, 769 αἵδε γὰρ ἡμέραι, 812 ἥδε, 822 αἵδε ἡμέραι, 826 τάδε πάντα; Theog. ... τόνδε ... μῦθον, 549 τῶνδ' ἕλευ; Aspis 106 τόνδε βροτόν, 300 ... 17 příkladů. K tomu ještě adverbia Erga 35, 382, 473, 760 τῇδ' (sem).

Οὗτος. Erga 27 ταῦτα, 121 τοῦτο γένος, 126 τοῦτο γέρας, τοῦτο γένος, 263 a 274 ταῦτα, 293 οὗτος, 362 τοῦτ', 388 οὗτος 531 τοῦτο, 551 μείς ... οὗτος, 561 ταῦτα, 682 οὗτος πλόος, 752

35, 75, 114, 532 ταῦτα, 170 τοῦτο ... ἔργον, 203, ταύτην ... τιμήν, 263 αὗται, 336 τοῦτο ... γένος, 348 ταύτην ... μοῖραν, 362 αὗται, 422 τούτων, 520 ταύτην ... μοῖραν, 562 ἐκ τούτου, 744 τοῦτο τέρας, 1019 αὗται. Celkem 32 příkladů. K tomu adverbium οὕτως (οὕτω) Erga 105, 424, 490 Theog. 252, 448, 452. Pozoruhodno jest, že v celé »Aspis« není žádného příkladu οὗτος nebo οὕτως.

Κεῖνος, ἐκεῖνος. Erga 295 κἀκεῖνος; Theog. 628 σὺν κείνοισι, 639 κείνοισι, 836 ἤματι κείνῳ; Aspis 72 ἐκείνῳ, 75 κείνων. Celkem 6 příkladů.

Αὐτός. Erga 202 καὶ αὐτοῖς, 215 ὑπ' αὐτῆς, 227 ἐν αὐτῇ, 228 αὐτοῖς, 248 καὶ αὐτοί, 265 οἷ τ' αὐτῷ, 270 μήτ' αὐτός, 278 ἐν αὐτοῖς, 290 ἐς αὐτήν, 293 αὐτῷ (sibi ipsi), 296 αὐτῷ, 350 αὐτῷ τῷ μέτρῳ, 359 αὐτός, 721 αὐτός, 745 ἐπ' αὐτῷ, 764 καὶ αὐτή; Theog. 34 σφᾶς δ' αὐτάς, 64 πὰρ δ' αὐτῇς, 72 αὐτός, 85 ἐς αὐτὸν ὁρῶσι, 115 αὐτῶν, 167 αὐτῶν, 208 αὐτός, 400 αὐτὴν μέν, 403 αὐτὸς δέ, 470 τοὺς αὐτῆς, 579 αὐτὸς ... Ἀμφιγυήεις, 627 αὐτὴ γάρ, 759 αὐτούς, 924 αὐτὸς δ'; Aspis 35 αὐτῇ μὲν γὰρ νυκτί, 69 αὐτός, 139 αὐτό, 152 αὐτῶν, 192 αὐτὸς ... Ἄρης, 209 αὐτοῦ, 217 οὐδ' ἑκὰς αὐτοῦ, 228 αὐτὸς δέ, 229 μετ' αὐτόν, 248 μετ' αὐτούς, 253 ἀμφὶ μὲν αὐτῷ, 305 πὰρ δ' αὐτοῖς, 315 κατ' αὐτόν, 333 αὐτὸς δέ, 355 καὶ αὐτός, 377 ὑπ' αὐτῶν, 409 αὐτός, 425 αὐτὸς δέ, 431 αὐτόν. Celkem 49 dokladů. K tomu ještě αὐτίκα Erga 70, 219, 295,*) αὔτως Theog. 702.**) Úhrnem 53 dokladů.

* * *

Z těchto posud podaných sbírek, týkajících se básní Homerových a Hesiodových, přicházejí na jevo důležité výsledky.

Sbírky homerské týkají se ovšem jen prvních šesti knih Iliady; ale lze mi zajisté říci, že v ostatních částech Iliady a pak v Odyssei výsledky *celkové* nelišily by se valně od výsledků zde podaných. Abych si tuto věc zjistil, probral jsem mezi tím, co se práce tato tiskla, ještě jiné části, a sice tím způsobem, že jsem z několika ostatních knih Iliady, totiž z 9, 12, 16, 24, pak z 5, 6, 9, 10, 11, 12, 13 knihy Odyssey sbírky částečné si učinil, při čemž jsem z každé z těchto knih asi 200 veršů probral. Výsledky při tom nabyté shodovaly se *celkem* s výsledky sbírek svrchu podaných.

Než však k zjištění výsledků syntaktických přejdu, chci ještě o tvaroslovné stránce mínění své vyložiti.

Obyčejné mínění jest, že tvary ὅ, ἥ, τό jsou z téhož kmene, jako v sanskrtě *sá, sá, tád,* v staroperštině *hō, hā, tath,* v gotštině *sa, so, thata.*

Dle tohoto mínění stala se ve dvou svrchu jmenovaných jazycích (totiž v sanskrtě a gotštině) v mužském a ženském rodě proměna původní souhlásky

*) Vedle αὐτίκα vyskytuje se αἶψα Theog. 102, 161; Erga 45; Aspis 465, 469; καρπαλίμως Theog. 492.

**) Na tomto místě ovšem jest ve všech rukopisech, vyjma jediný, αὔτως; avšak nicméně myslím, že předce [illegible] namátce připustiti tento pozdější tvar, a že se musí čísti αὔτως, [illegible] namu *totožnosti*, jako ϑ 107 ἦρχε δὲ τῷ αὐτὴν ὁδόν, ἥνπερ [illegible] καὶ Λαέρτῃ αὐτὴν ὁδὸν ἄγγελος ἔλθω, nebo jako αὖθι u [illegible] místě.

t v *s*, v druhých dvou jazycích (v staré perštině a v řečtině) pak nastala j[illegible]ště další proměna tím, že *s* seslabeno v *h*.

Naproti tomu mohla by ovšem také domněnka vyslovena býti, že [illegible]ad *sa (ha)* v mužském a ženském rodě jest kmen různý, který již *původně* od kmene *ta* se lišil a že *sa* (staroperské hō, řecké ὁ), není zvukoslovnou [illegible]obměnou původního *ta*. Jinak řečeno, mohlo by se domnění vysloviti, že ře[illegible]ké schema, ὁ, ἡ, τό jest pozdějším smíšením dvou *původně různých* kmenů.

Ku podpoře této domněnky mohlo by se uvésti, že v staré latině vys[illegible]kytuje se ukazovací zájmeno *so*, z kterého pochází *si* (*sei*), *si-c*. V staré la[illegible]ině vyskytuje se ještě několik dokladů tohoto zájmena, na př. ve zlomcích En[illegible]iových Letopisů 224 (vydání Müllerova) nec quisquam sophiam, sapientia q[illegible]ae perhibetur, in somnis vidit priu' quam *sam* discere coepit, 406 quo res *sa*[illegible]*sa* loco sese ostentatque iubetque, 102 virgnes iam sibi quisque domi Roma[illegible]us habet sas, 99 astu, non vi *sum* summam servare decet rem, 144 at sese, *s*[illegible]*um* quae dederat in luminis oras, 23 constitit inde loci propter *sos* dia dear[illegible]m, 153 circum *sos* quae sunt magnae gentes opulentae, 236 dum censent ter[illegible]ere min's, hortantur ibei *sos*, 380 contendunt Graios Graeci, memorare solent — *sos* atd. Srv. Festův slovník 301 *sos* pro *cos* antiqui dicebant, ut Ennius atd.

O tomto kmeni *so* mám posud to přesvědčení, které jsem již ve sv[illegible]ých »Untersuchungen auf dem Gebiete der Pronomina« (1870) vyslovil, že t[illegible]tiž tvary *sum*, *sam*, *sos*, *si* atd. pozbyly *v*, jako *sibi* jest *svi-bi*, *se* = *sve* (σ[illegible]), a že tedy, co se původu týká, tvary *sum*, *sam*, *si*, *sic*, jsou totožné se [illegible]*sui*, *sibi*, *se*. Zvláště dovolávám se toho, že Festus 351 uvádí starolatinské *sua*[illegible]*d* a praví, že Verrius Flaccus toto *suad* vykládá = *sic: suad ted* idem ait esse *sic*[illegible] *te*.

Také v starobulharštině vyskytuje se ukazovací *sъ*, o kterém Miklo[illegible]ich (Vergleich. Syntax der slav. Sprachen str. 111 násl.) praví, že srovnává se [illegible]vý-znamem svým s řeckým οὗτος, řídčeji s řeckým αὐτός, na př. postavi mę s[illegible]dě polja, se že bѣaše plъno kostij = καὶ τοῦτο. Posud se v češtině tento k[illegible]en ukazovací zachoval v slovech *dne-s*, *leto-s*.

Ale ovšem předce se mi posud obyčejné mínění, které již Bopp vyslo[illegible]vil, zdá býti pravděpodobnějším, poněvadž v syntaktickém užívání *v týchž* [illegible] padech, v kterých v mužském a ženském rodě *sa* se jeví, objevuje se ne[illegible] v středním rodě, nýbrž (což se mi zdá býti závažným důvodem) také v pád[illegible] nepřímých mužského a ženského rodu forma *ta*. Srovnejme na př. *A* [illegible] γὰρ βασιλῆι χολωθεὶς νοῦσον ... ὦρσε κακήν s *A* 55 τῷ γὰρ ἐπὶ φρεσὶ θῆκε [illegible] λευκώλενος Ἥρη, nebo *A* 446 ὁ δ' ἐδέξατο χαίρων παῖδα φίλην s *A* 84 [illegible] δ' ἀπαμειβόμενος προσέφη πόδας ὠκὺς Ἀχιλλεύς. Uvažme dále, že ve platn[illegible] vztažné v nominativě sing. ὁ se vyskytuje, na př. *Γ* 351 Ζεῦ ἄνα, δὸς τίσασ[illegible] ὅ με πρότερος κάκ' ἔοργεν; ale v nepřímých pádech tvary s *τ*, na př. *A* [illegible] τὸν ἠύκομος τέκε Λητώ, nebo *B* 21 Νέστορι, τόν ῥα μάλιστα γερόντων τῖ' Ἀγαμ[illegible]

Zvláště pak srovnejme ty příklady, v nichž u Homera nominativ [illegible] paratívně položen, a zcela stejným způsobem τοῦ, τῷ, τὸν atd. Na př. *Γ* [illegible] αὐτὰρ ὁ μακρὸν ἄυσεν ἄναξ ἀνδρῶν Ἀγαμέμνων s *E* 508 τοῦ δ' [illegible] ἐφετμὰς Φοίβου Ἀπόλλωνος nebo *E* 712 τοὺς δ' ὡς οὖν ἐνόησε θε[illegible] Ἥρη Ἀργείους ὀλέκοντας.

Přidržuji se tedy, aspoň prozatím, obyčejného mínění, že *ὁ*, *ἡ*, *τό* patří k sobě a že se stala v řečtině proměna souhlásky *t*, ovšem prostřednictvím hlásky *s*, v *h*.

S tohoto stanoviska tedy vycházejí tyto důsledky:

a) Již v době proethnické (abych užil výrazu Delbrückova) ustavilo se schema *sa*, *sā*, *tat*. Souhlas čtyř jazyků indoevropských (sanskrty, staroperštiny, řečtiny, gotštiny) tomu nasvědčuje.

b) V slovanštině (*tъ*, *ta*, *to*) a v litevštině (tàs, tà, taí) vniklo *dodatečně* dle obdoby a vlivem středního rodu a ostatních pádů *t* také do nominativu mužského a ženského rodu.

c) V množném čísle jest v sanskrtě *tē*, *tās*, *táni*, v gotštině *thai*, *thôs*, *thô*. Také v staroperštině počínají dotyčné tvary souhláskou *t*. Naproti tomu v řečtině *οἱ*, *αἱ*, *τά*. To zdá se býti jen řeckou *zvláštností;* obdoba tvarů *ὁ*, *ἡ* působila také na množné číslo *οἱ*, *αἱ*. K tomuto mínění vede nás to faktum, že v sanskrtě, staroperštině a gotštině tvary množného čísla mužského a ženského rodu souhlasně počínají souhláskou *t* *), ačkoli nomin. sing. jest sá, sā; *hō*, *ha; sa, so.*

d) V řečtině vyskytuje se však v nominativě množného čísla také *τοί*, *ταί*, a sice co samostatné zájmeno ukazovací, jak ze sbírek svrchu podaných (I) zjevno, v prvních šesti knihách Iliady *τοί* *Δ* 220, *Α* 447, *Β* 52, 149, 151, 444, *Γ* 74, 78, 257, 360, *Δ* 3, *Ε* 514, *Ζ* 189 (tedy třináctkrát, naproti tomu *οἱ* dvaapadesátkrát), *ταί* *Δ* 9, *Γ* 5, 7, *Ζ* 287 (tedy čtyrykrát, naproti tomu *αἱ* jedenáctkrát).

U Hesioda nalézá se ve sbírce I *οἱ* šestatřicetkrát, *αἱ* desetkrát, tvar *τοί* osmnáctkrát, *ταί* dvakrát.

Naskytuje se tu otázka, máme-li v řečtině *τοί*, *ταί* za starší tvary pokládati, než *οἱ*, *αἱ*? Obé mínění lze hájiti, a na první pohled zdá se býti mínění o větší starobylosti tvarů *τοί*, *ταί* pravděpodobnějším, poněvadž se zdá, že tomu nasvědčuje sanskrta, staroperština, gotština. Avšak veliká pochybnost o správnosti tohoto mínění musí vzniknouti, *uváží-li* se, kde hlavně se v řečtině tyto tvary vyskytují. V Homerových básních se *τοί*, *ταί* mnohem řídčeji vyskytuje, a sice v prvních šesti knihách *οἱ*, *αἱ* 63krát, *τοί*, *ταί* jen 17krát. V básních Hesiodových (tedy *později*) ovšem také tvary počínající souhláskou *τ* jsou v menšině, ale počet dokladů tu předce nápadně vzrostl; *οἱ* nalézá se u Hesioda 36krát, *τοί 18krát!* **) Zvláště důležitým zdá se mi však býti to, že všech těch 18 dokladů nalézá se výhradně ve »*Štítě*« (tedy v básni, mající patrně

---

*) Že také v starobulharštině nomin. plur. masc. a fem. jest *ti*, *ty*, v litevštině *të*, *tòs*, mohlo by se zdáti méně závažným, poněvadž v těchto dvou jazycích jeví se *t* také již v nomin. sing. mask. a fem.. *tъ*, *ta; tàs*, *tà*. Svrchu pak řečeno, že v těchto dvou jazycích *t* později vlivem ostatních pádů také do nominativu vniklo.

**) K tomu ještě přichází, že se v prvních šesti knihách Iliady kromě sbírky III. tvar *τοί* jen jednou vyskytuje, a sice Z 493 v platnosti vztažné. Naproti tomu se u Hesioda *τοί*, *ταί* v platnosti vztažné čtyřikrát nalézá, a sice Theog. 36 *ταί*, 373 *τοί*; Aspis 79 *τοί*, 162 *ταί*. Konečně podotý[illegible] Aspis 272 nalézá se také *τοὶ δ' ἄνδρες*, kde *τοί* členem jest.

známky *značně pozdější doby*. Nelze, myslím, ani připustiti mínění, že právě tato poměrně pozdní báseň zachovala samojediná z Hesiodových básní tak značný počet starobylých tvarů, nýbrž podobá se mnohem více pravdě, že *později* vlivem ostatních pádů *τοί, ταί* vniklo do nominativu množného, a zapudilo tvary *οἵ, αἵ*, které ***na půdě řecké*** *starší* jsou než *τοί, ταί*.

Myslím také, že nelze domněnku vysloviti, že hojné objevování se tvaru *τοί* ve »Štítě« jest nějakou *dialektickou* zvlášt ostí té krajiny, v které tato báseň vznikla; neboť nalézá se v této básni skoro tolikéž dokladů tvaru *οἵ*, totiž 16.

Docházím tedy po těchto úvahách toho výsledku, že v řečtině v jednotném čísle bylo *ὅ, ἥ, τό (δ)*, a že *ὅ, ἥ* jest obměnou kmene *ta*, pocházející již z doby proethnické.

V množném čísle byl však tvar proethnický mužského a ženského rodu se souhláskou *t*, jak zvláště se shody sanskrty, staroperštiny a gotštiny souditi sluší.

V řečtině v době hellenské proethnicke *τοί, ταί* proměněno v *οἵ, αἵ* vlivem nominativu jednotného čísla, což sluší pokládati za zvláštnost řeckou.

Později však vlivem ostatních pádů také do nominativu množného čísla vniklo *τοί, ταί*, ale starší tvary *οἵ, αἵ* nezanikly, nýbrž obojí tvary vedle sebe se vyskytovaly; starší tvary *οἵ, αἵ* měly však rozhodnou převahu, což se nejen u Homera a Hesioda jeví, nýbrž i v tom, že i v době pozdní ***οἳ μὲν, οἳ δὲ*** jest pravidelným výrazem. Že pak tento výraz znamená ***ti s jedné strany, ti s druhé strany***, o tom nelze pochybovati a jest patrno, že se zde ukazovací zájmenná platnost zachovala.

Že by velmi klamné bylo, souditi z tvarů *τοί, (ταί)* zvláště u Hesioda (v Štítě) se vyskytujících, že to byly tvary starobylejší než *οἵ, αἵ*, toho poučným příkladem jest to faktum, že i v době alexandrijské, ba i v pozdní době po Kristově narození *τοί, ταί* velmi zhusta se vyskytuje. Tak při probírání Apolloniových Argonautik (z 3. století před Kristem), nebo Nonnových Dionysiak (z 5. století po Kristu), nebo básně Quinta Smyrnského (z 5. století po Kristu), shledáme velmi hojné užívání tvaru *τοί, ταί*. Na př. u Apollonia Rhodského I, 292 *ταὶ δὲ γυναῖκες*, 383 *τοὶ δὲ παρᾶσσον ᾧ κράτεϊ βρίσαντες ἰῇ στυφέλιξαν ἐρωῇ*, 404 *ὦκα δὲ τοί γε φιτροὺς ἀζαλέης στόρεσαν καθύπερθεν ἐλαίης*, 513 *τοὶ δ'*, 572 *τοὶ δὲ βαθείης ἰχθύες ἀΐσσοντες ὕπερθ' ἁλός*, 578 *ὣς ἄρα τοί γε*, 585 *ἔνθ' ἄρα τοίγε . . . ἑσπέριοι . . . ἔκελσαν*. To jsou příklady jen z jedné části první knihy Apolloniovy básně sebrané.

U Quinta Smyrnského vyskytují se v první knize tyto doklady: I 220 *τοὶ δέ*, 262 *τοὶ δ'*, 278 *τοὶ δ' ἄρα*, 345 *τοὶ δέ*, 475 *ταὶ δ' ἐπίθοντο*, 563 *τοὶ δ' ἐγέλασσαν*, 637 *τοὶ δέ*.

Patrno jest, že tito básníci těchto tvarů jen napodobením tvarů neobyčejných, které u Homera shledali, užívali. A já soudím také o básníku »Štítu Herakleova«, který nápadným způsobem v užívání tvaru *τοί* si liboval, že jen jakési libůstce se oddával a že, jak to napodobitelé často činívají, tvaru u Homera poměrně *střídka* se vyskytujícího často užil.

* * *

I.

536 ὣς τώ γ' ἐν κονίῃσι . . . τετάσθην, E 84 ὣς οἳ μὲν πονέοντο, 204 ὣς λίπον, 627 (= 84), Z 312 ὣς αἳ μὲν ῥ' εὔχοντο *) = 13 příkladů.

Zvláštní důrazné užívání příslovce ὥς, kteréž mnozí vydavatelé dle pokynu starých grammatiků naznačují přízvukem ὥς, vyskytuje se v těchto šesti knihách čtyřikrát, a sice ἀλλὰ καὶ ὥς A 116, Γ 159, Δ 322, E 482.

Zvláštní zmínky zasluhuje místo Δ 319 Ἀτρεΐδη, μάλα μέν κεν ἐγὼν ἐθέλοιμι καὶ αὐτὸς | ὣς ἔμεν, ὡς ὅτε δῖον Ἐρευθαλίωνα κατέκταν a Γ 339 ὣς δ' αὔτως.

Vyskytuje se tedy v prvních šesti knihách Iliady ὥς ve významu ukazovacím 142krát. K těmto dokladům sluší ještě přidati τώς B 330, Γ 415. Připomenouti sluší, že v celém tak zvaném »Katalogu lodí«, t. j. v části B 484 až 877 ὥς jen 2krát se vyskytuje, totiž 784 v závětí podobenství ὣς ἄρα τῶν ὑπὸ ποσσὶ μέγα στεναχίζετο γαῖα a 807 ὣς ἔφαθ'. Příčinou toho, proč jinde v této téměř 400 veršů obrahující části ὥς se nevyskytuje, jest povaha této části. Obsahujeť tato část téměř jen vypočítávání lodí a mužstva i vůdců s poznámkami při příležitosti připojenými; avšak není zde řečí (vyjma jednu), po kterých tak zhusta ono typické ὣς φάτο nebo ὣς ἔφατ' následuje. Po té jediné řeči, která se tu nalézá, 796—806, skutečně ὣς ἔφαθ' se vyskytuje. Dále bývá často ὥς v závětí podobenství. A také co se podobenství týká, jest zde jen jedno, t. 781—785, a tu zase ὥς se skutečně nalézá.

Naproti těmto četným dokladům příslovce ὥς vyskytuje se v knihách A—Z ὧδε jen 18krát, a οὕτως (οὕτω) 13krát.

U *Hesioda* vyskytuje se ὥς v těchto případech:

ὣς φάτο Theog. 167, 173, 545, 561, 654, 664; Aspis 115 | ὣς ἔφατ' Erga 59, 69, 212; Aspis 368, 450 | ὣς ἔφασαν Th. 29 | ὣς εἰπὼν Aspis 122 | ὣς εἰποῦσ' Aspis 338**) | ὣς γὰρ ἄμεινον Erga 570 | ὣς γάρ οἱ διέκειτο Asp. 20 | Theog. 190 ὡς . . . κάββαλ' . . . ὣς φέρετ' ἂμ πέλαγος | Asp. 119 násl. ὡς πάρος ἦσθα δαΐφρων, ὣς καὶ νῦν μέγαν ἵππον Ἀρείονα . . . πάντῃ ἀναστρωφᾶν | Th. 389 ὣς γὰρ ἐβούλευσε Στύξ | Th. 613 ὣς οὐκ ἔστι Διὸς κλέψαι νόον | 684 ὣς ἄρ' ἐπ' ἀλλήλοις ἵεσαν βέλεα | Erga 377 ὣς γὰρ πλοῦτος ἀέξεται | ὣς δ' αὔτως Th. 402, 600. — V závětí srovnávacího souvětí Th. 867, Asp. 44, 379, 412, 423. — καὶ ὥς' Erga 661 (ἀλλὰ καὶ ὥς), Asp. 9, ἣ δὲ καὶ ὥς. — Celkem tedy 32krát. Tvar τώς nalézá se Th. 892, Asp. 219, 478 (tedy třikrát).

Naproti tomu οὕτω jen čtyřikrát (a sice Th. 448, 452; Erga 105, 490) a rovněž tak ὧδε čtyřikrát (Erga 35, 382, 473, 760).

---

*) Z 109 vylučuji z těchto příkladů. Myslím, že zde jest správné čtení: οἳ δ' ἐλελίχθησαν καὶ ἐναντίοι ἔσταν Ἀχαιῶν· | Ἀργεῖοι δ' ὑπεχώρησαν, λῆξαν δὲ φόνοιο, | φὰν δέ τιν' ἀθανάτων ἐξ οὐρανοῦ ἀστερόεντος | Τρωσὶν ἀλεξήσοντα κατελθέμεν, ὡς ἐλέλιχθεν = ὅτι οὕτως ἐλέλιχθεν. Rovná se tedy tato vazba příkladům οἷον ἔειπες P 173, οἱ' ἀγορεύεις δ 611 a podobným. Čtení ὥς ἐλέλιχθεν, při kterém by tato dvě slova činila samostatnou větu, není pravdě podobno. Tato úsečnost nesrovnává se se slohem epickým. Podobně jako zde jest ὥς položeno Δ 157: θάνατόν νύ τοι ὅρκι' ἔταμνον, οἶον προστήσας πρὸ Ἀχαιῶν Τρωσὶ μάχεσθαι, ὥς σ' ἔβαλον Τρῶες = ὅτι οὕτως ἔβαλον, ve smyslu odůvodňovacím.

**) Nápadné jest, že toto spojení ὥς s příčestím εἰπών aneb s jinými příčestími, které v homerských básních velmi oblíbeno jest (v Iliadě A—Z 32krát se vyskytuje), u Hesioda pouze dvakrát se nalézá, a sice Aspis 122, 138.

dokládám, že také u Hesioda jen třikrát se nalézá, a sice Theog. 892, Asp. 219, 478. Domnívám se, že toto *τώς* vzniklo později obdobou a vlivem nepřímých pádů *τοῦ*, *τῷ*, *τόν* atd., jakož jsem svrchu (str. 120) podotkl, že tvar nominativu množného *τοί*, *ταί* vznikl teprv na půdě řecké vlivem a obdobou tvarů *τοῦ*, *τῷ*, *τόν*, *τῶν*, *τοῖς*, *τούς* atd.

Zájmeno ukazovací *ὅς* pokládám za tvar kmene zájmenného *sva*. Toto zájmeno zachovalo se v původní své ukazovací platnosti v řečtině jen v řídkých případech. Vztažné zájmeno *ὅς* jest totožné s tímto ukazovacím *ὅς*. Nesouhlasím totiž, jak jsem již v »Untersuchungen auf dem Geb. der Pron.« str. 51 násl. vyložil, s míněním, že *ὅς* srovnává se se sanskrtským *jas*. Proti tomuto mínění uvedl velmi závažné důvody Savelsberg (v časopise Kuhnově 8, 401 násl. a 10, 75). Tyto důvody čerpal Savelsberg z četných homerských míst, pak z lokrického nápisu od Rossa roku 1854 uveřejněného, na kterémž *ϝοτι* se nalézá, a z Hesychiovy glossy *Βαλικιώτης, συνέφηβος. Κρῆτες.* Ale srovnávaje se s výsledky Savelsbergovými v příčině záporné nesouhlasím s jeho vlastním názorem, že ono *ϝός*, ke kterému poukazuje *θεὸς ὥς*, lokrické *ϝότι* a Hesychiova glossa *βαλικιώτης*, vzniklo ze starého *κϝος* (iat. quo-), nýbrž pokládám za správnou Lottnerovu domněnku (v Kuhnově časopise 9, 320) vyslovenou, že *ὅς* = *ϝος* = *svos* z kmene *sva*. Za zvláště důležitou podporu tohoto mínění pokládám tato fakta:

a) Homerské *φή* jest = *σφη*, jako lakonské *φίν* = *σφίν*, a srovnává se s gotským *svê*. Poněvadž pak *φή* má *vtažnou* platnost *jak*, nabývá tím mínění, že řecké vztažné zájmeno *ὅς* pochází z kmene *sva*, podpory.

b) Tvary *οὗ*, *οἷ*, *ἕ*, *ἕο*, *ἕθεν*, *εὗ* pocházejí zajisté z kmene *sva*, a tyto tvary měly původně ***ukazovací*** platnost *eius*, *ei*, *eum* (srvn. Kvíčala, Untersuchungen str. 47 násl.)

c) Vedle starolatinského ukazovacího *suad* = *sic* svrchu (str. 118) připomenutého vyskytuje se v jazyku oskickém vztažná platnost ve spojce *svai* n. *suae*, v umbrickém *sve*. Jest tedy také latinské *sei*, *si* = svei.

Jsem tedy toho mínění, že řecké *ὥς* jest původní *σϝως* = tak. Ve formulích jako *θεὸς ὥς* mělo *ὥς* také původně význam *tak*, a proto jest toto *ὥς přízvučné*. Tak na př. Hom. O 579 *Ἀντίλοχος δ' ἐπόρουσε κύων ὥς* znamenalo *původně:* Antilochos vyřítil se, *pes tak* se řítí. *Γ* 2 *Τρῶες μὲν κλαγγῇ τ' ἐνοπῇ τ' ἴσαν ὄρνιθες ὥς* znamenalo původně: Troové s hlukem a křikem kráčeli, *ptáci tak* (se ženou).

Z ukazovací platnosti *tak* vyvinula se platnost vztažná *jak*, a při této proměně významu pozbylo *ὡς* svého přízvuku.

Že *ὡς* (jak) jest původem svým totožné s *ὥς* (tak), tomu nasvědčují hojné příklady homerské, v nichž v předvětí jest *ὡς*, v závětí *ὥς*. Srv. na př. *Α* 512 násl. *Θέτις δ' ὡς ἥψατο γούνων, ὣς ἔχετ' ἐμπεφυυῖα*, *Ξ* 294 *ὡς δ' ἴδεν, ὥς μιν ἔρως πυκινὰς φρένας ἀμφεκάλυψεν*, *Τ* 16 *αὐτὰς Ἀχιλλεὺς ὡς εἶδ', ὥς μιν μᾶλλον ἔδυ χόλος*, *Β* 459 násl. *τῶν δ', ὥς τ' ὀρνίθων πετεηνῶν ἔθνεα πολλά . . . ὣς τῶν ἔθνεα πολλὰ νεῶν ἄπο καὶ κλισιάων ἐς πεδίον προχέοντο Σκαμάνδριον.* To jest táž vazba jako *Α* *ἀλλὰ τὰ μὲν πολίων ἐξεπράθομεν, τὰ δέδασται.* Také zde *původně* na obou ı *τά* bylo ukazovacím zájmenem: *to* jsme z měst vykořistili, *to* jest ro

taktickém užívání leckteré shody jeví, o nichž Delbrück jedná Vergleich. Syntax str. 499 násl. a o nichž také já níže pojednám.

Nápadně liší se od ostatních jazyků latina a vůbec italština. V jazycích. italských zvláštního zájmena ukazovacího *ta* není. Avšak zaniknutí tohoto zájmena nastalo teprv na půdě italské. Že také latina dříve měla zájmeno *ta*, dokazují slova *tam*, *tantus*, *talis* (naproti *quam*, *quantus*, *qualis*). Schleicher, Brugmann (Griech. Gramm. 346) počítají sem také *is-te, is-ta*, *is-tud*. Já o tomto zájmeně vzhledem k tomu, že naznačuje nepopíratelně *vztah k druhé osobě*, vyslovil jsem jiné mínění (Untersuchungen auf d. Geb. der Pronom. str. 61 násl.), totiž že druhá část tohoto zájmena také etymologicky souvisí se zájmenem druhé osoby.

Také starolatinské *topper*, které Brugmann za **tod-per* pokládá, nepatří dle mého mínění sem, nýbrž vzniklo skomolením z *toto opere.**)

Snad lze však uznati, že se zájmenný kmen *ta* v latině jeví také ve formě změněné *do*, a sice v *dum*, *donec*, *quando*, *quidam*. *D* místo *t* vyskytuje se v latině v quadraginta, quadriduum (naproti quatuor), ovšem zde vlivem souhlásky *r*. Ale na nápisech se někdy vyskytuje *quodannis* (místo quotannis), na př. CIL 2, 1174, nebo imudavit CIL 2, 462 (místo immutavit). Na konci slov pak jest veliké kolísání souhlásek *t*, *d*. Srvn. *aput*, *apud; haud*, *haut; sed*, *set* atd.

Že v řečtině deiktické *δε* v *ὅδε*, *οἴκόνδε* atd. s ukazovacím zájmenem *ta* souvisí, pokládám za pravděpodobné.

Naproti proethnickému *ta* vyvinula se ukazovací zájmena *ὅδε*, *οὗτος*, *κεῖνος*, *αὐτός* teprv na půdě řecké. Ovšem živly, nalézající se v těchto zájmenech, vyskytují se také v jiných jazycích, při čemž ovšem ledacos jest sporné a pochybné; ale hotová zájmena, která by se oněm řeckým zájmenům rovnala, nenalézají se v jiných jazycích.

Také *μιν*, které ukazovací platnost má, jest na půdě řecké vytvořeno.**)

Vedle zájmena *ta* vyskytuje se s ukazovací platností v homerských památkách a v básních Hesiodových nejčastěji *οὗ*, *οἷ*, *ἕ*, *σφιν* atd. Jest to druhý prostředek, kterým se v proethnické době ukazovací naznačení dělo; neboť toto užívání kmene *sva* v platnosti ukazovacího *is* nevyvinulo se teprv na půdě řecké, nýbrž patří do doby proethnické.

---

*) Quint. Inst. I, 6, 40 »ab ultimis et iam oblitteratis repetita temporibus, qualia sunt *topper* et *antigerio*. Pauli (v Kuhnově časopise XVIII, 37 vyložil *topper* z tod-per ve významu *todper momentum* = hoc ipso temporis momento = *ihned. Per* pokládá za totožné v slovech *sem-per*, *nuper*. Výklad významu zdá se mi zde býti velmi strojeným a nevhodným. Také myslím, že v překladě Livia Andronica »vires quoi sunt magnae, topper confringent importunae undae« význam »ihned« se nehodí. Ovšem Festus praví 352: *topper* significare ait Artorius cito«, při čemž uvádí zlomek Naeviův: topper capesset flamma Volcani. Ale to jest mylná domněnka. Římané sami neměli jistého a určitého vědomí o významu tohoto slova, a hádali mylně. Mně se v uvedeném zlomku Liviově více zamlouvá výklad = prorsus, a přidržuji se mínění, že *topper* = *toto opere*. Srv. magnopere, tantopere, summopere.

**) Tento tvar, který se v prvních šesti knihách Iliady 79krát, u Hesioda 22krát vyskytuje, jest posud zcela záhadný. Thumbův pokus (Jahrb. f. Phil. 1887, str. 641 násl.), že totiž *μίν* vzniklo ze **σμ-ιν* (částice *σμ* = sanskr. sma), zdá se mi býti nezdařilým.

šího. Nejsnáze udrželo se jednoduché zájmeno ukazovací *ta* v těch případech, kde s rozličnými částicemi takřka v celek srostlo.

Ze sbírky I., svrchu na str. 108 násl. uvedené, přichází na jevo, že se v prvních šesti knihách Iliady rozličné tvary zájmena *ὅ* vyskytují

ve spojení s *δέ*	320krát
ve spojení s *μέν*	89krát
ve spojení s *γέ*	60krát
ve spojení s *γάρ*	16krát
ve spojení s předcházejícím *αὐτάρ* .	23krát
ve spojení s jinými částicemi . . .	20krát
Úhrnem .	528krát

Zbývá tedy z celkového počtu 624 příkladů samostatného užívání zájmena *ὅ* v I. sbírce obsažených na ostatní případy, v nichž není částice nějaká oporou, pouze 96 příkladů, tedy jen málo víc, než 15 %. Z těchto 96 příkladů připadá na gen. plur. 39.

V básních Hesiodových jest 255 příkladů (z celkového počtu 295 v I. sbírce str. 114 násl. uvedených), v nichž zájmeno *ὅ* o nějakou částici se opírá. Zbývá tedy pro ostatní případy jen 40 dokladů, t. j. jen 13—14 %.

Že také v pozdější době *ὅ* jakožto ukazovací zájmeno se udrželo jenom pomocí jistých částic, o něž se opíralo, a v jistých stereotypních spojeních, jest známo, a tím dochází podpory to mínění, že již za doby homerské, ba již před dobou homerskou, stav tento počal se vyvíjeti. V pozdější době jest to hlavně spojení *ὁ μέν, ὁ δέ*, v kterém se původní ukazovací platnost *ten* zachovala = *ten s jedné strany, ten pak s druhé strany*. Že by se i u pozdějších autorů v těch případech, v kterých *ὅ* ještě co ukazovací zájmeno se jeví, mělo psáti *ὅ*, rozumí se samo sebou, a bylo by záhodno, od zděděného, ale mylného zvyku *ὁ μέν* upustiti, tak jako již někteří vydavatelé homerských básní přijali způsob psaní *ὅ μέν*.

Také v ostatních případech, v nichž ukazovací platnost do pozdější doby se zachovala, sluší to přičísti jen konservativnímu vlivu, jejž jistá utkvělá rčení mají, při čemž hlavně spojení s částicemi jest důležitým zachovávacím prostředkem. Tak na př. *γάρ* jest takovou oporou; srv. Aisch. Hik. 358 *τῶν γὰρ οὐ δεῖται πόλις*, 970 *τοῦ γὰρ προτέρα μῆτις ὅπου χρὴ δώματα ναίειν*.

Ochranou, které poskytují stereotypní formule, zachovalo se také, abychom jiného příkladu užili, zájmeno *ὅς* (svas) v původní své ukazovací platnosti. Srv. stereotypní *ἦ δ' ὅς, καὶ ὅς*,*) kdežto jinak již byla všeobecná platnost tohoto zájmena vztažná.

* * *

Delbrück (Vergl. Synt. str. 499) praví: »So viel ich sehe, wird **to* im Indischen und Avestischen niemals eigentlich deiktisch gebraucht, sondern

---

*) *καὶ ὅς* na př. u Herodota VII, 18; ale také u Xenofonta, na př. Mem. I, 4, 2; III, 1, 5. Nejstarší příklady toho jsou již u Homera, jako Φ 198 *ἀλλὰ καὶ ὅς δείδοικε Διὸς μεγάλοιο κεραυνόν*.

τέκος, ὅς τις ὅδ' ἐστί. Tamtéž 200 οὗτος δ' αὖ Λαερτιάδης, 228 οὗτος δ' Αἴας ἐστὶ πελώριος. Δ 275 μήτε σὺ τόνδ', ἀγαθός περ ἐών, ἀποαίρεο κούρην. Ζ 460 Ἕκτορος ἥδε γυνή, ϑ 26 ξείνω δή τινε τώδε. Na těchto a jiných podobných místech nemůže ani u Homera místo ὅδε nebo οὗτος jednoduché zájmeno deiktické ὅ položeno býti. Jeví se zde, že již za dob homerských ono jednoduché zájmeno ὅ nemělo dosti deiktické síly a důrazu, a proto právě utvořena na půdě řecké nová ukazovací zájmena ὅδε, οὗτος.

Avšak přece vyskytuje se někdy, ovšem jen velmi pořídku, i samostatné ὅ v deiktické platnosti. Srv. Α 280 násl. εἰ δὲ σὺ κάρτερός ἐσσι, θεὰ δέ σε γείνατο μήτηρ, ἀλλ' ὅ γε φέρτερός ἐστιν. Ovšem také zde není pouhé ὅ, nýbrž uznáno za nutné, důraz zájmena zvýšiti přidanou částicí γε. Jinak jest Τ 342 násl., kdež Zeus Atheně praví:

ἦ νύ τοι οὐκέτι πάγχυ μετὰ φρεσὶ μέμβλετ' Ἀχιλλεύς;
κεῖνος ὅ γε προπάροιθε νεῶν ὀρθοκραιράων
ἧσται ὀδυρόμενος ἕταρον φίλον.

Zde jest κεῖνος deikticky položeno, a sice dle známé vazby řecké místo příslovce, které my očekáváme, = illic. Poněvadž však κεῖνος zde deikticky položeno a posunkem příslušným provázeno, nemůže ὅ γε býti v deiktické platnosti, nýbrž zde ὅ poukazuje zpět k Achilleovi, jenž ve verši předcházejícím byl připomenut. Také Γ 391 musí se týmž způsobem vyložiti. Afrodite praví k Heleně:

δεῦρ' ἴθ'· Ἀλέξανδρός σε καλεῖ οἶκόνδε νέεσθαι.
κεῖνος ὅ γ' ἐν θαλάμῳ καὶ δινωτοῖσι λέχεσσι

Také zde κεῖνος deikticky položeno. Afrodite ukazuje v tu stranu, kde Alexandros se nalézá = *tam;* ὅ pak vztahuje se k Alexandrovi připomenutému v dřívějším verši.

Jest tedy ovšem deiktické užívání samostatného zájmena ὅ velmi řídké; avšak předce snad kromě příkladu Α 280, jejž jsem svrchu uvedl, bude možno jiné doklady v homerských básních nalézti. Myslím na př., že zcela vhodně ve formuli τοῦ γὰρ κράτος ἔστ' ἐνὶ οἴκῳ a podobných τοῦ jest deikticky položeno se vztahem k 1. osobě a že jest provázeno dotyčným pohybem ruky. Ὁ jest zde tedy právě tak, jako ὅδε často = ἐγώ. Dotyčná místa jsou α 358 násl. μῦθος δ' ἄνδρεσσι μελήσει πᾶσι, μάλιστα δ' ἐμοί. τοῦ γὰρ κράτος ἔστ' ἐνὶ οἴκῳ; λ 353 πομπὴ δ' ἄνδρεσσι μελήσει πᾶσι, μάλιστα δ' ἐμοί· τοῦ γὰρ κράτος ἔστ' ἐνὶ οἴκῳ.

Častěji vyskytuje se *ta* v deiktické platnosti v adjektivném spojení s podstatnými jmény. Při tom sluší rozeznávati dva případy:

a) Zájmeno *ta* spojeno s pouhým podstatným jménem. Ovšem i tu často nepostačovalo jednoduché zájmeno *ta*, nýbrž užito zájmena ὅδε, οὗτος. Tak na př. Α 234 ναὶ μὰ τόδε σκῆπτρον se nalézá, a příliš slabé, ačkoli nikterak nemožné, bylo by τὸ σκῆπτρον.

Deiktickou platnost, pro kterou Delbrück doklady pohřeš[illegible]
Α 20 τά τ' ἄποινα δέχεσθαι. Kněz Chryses ukazuje při tom na
služebníci jeho nesli. Jiný příklad jest ϑ 388 ὁ ξεῖνος μάλα μοι

tato anaforická*) platnost v jazyku staroindském nejrozšířenější ze všech. Delbrück (str. 499): »In diesem altüberlieferten Sinne (totiž ve smyslu anaforickém) ercheint unser Pronomen *(ta)* häufig im Altindischen, einen bereits erwähnten Begriff aufnehmend, und so die Erzählung weiter führend, z. B. (um aus einer *unendlichen* Masse Einzelnes herauszugreifen) agnịḥ pū́rvēbhir ŕšibhir ī́dyō nū́tanāir utá, *sá* dēvā́n éhá vakšati = Agni ist von alten Sängern zu preisen und auch von neuen, er (lépe snad: *der*) bringe die Götter hierher R V. 1, 1, 2; imḗ sṓmā áramkrtāh, tḗšam pāhi = hier sind die zurechtgemachten Somatränke, von ihnen (lépe snad: von diesen) trinke 1, 2, 1« atd.

Že toto anaforické užívání jest proethnické, právem tvrdí Delbrück a nemůže o tom býti ani nejmenší pochybnosti: neboť zde jest v jazycích indoevropských shoda všeobecná. Tato anaforická platnost vyplývá zajisté z původní deiktické platnosti tohoto zájmena. Věc tato jest sama o sobě a priori zřejma; neboť *anaforická* platnost, dle které se poukazuje k něčemu připomenutému, známému, nemůže býti původní. Rovněž tak u zájmena řeckého *οὗτος*, které původně mělo deiktickou platnost, vyvinula se z této deiktické platnosti anaforická, dle které toto zájmeno k věci z dřívějšího připomenutí známé poukazuje.

V řečtině jest počet příkladů anaforického užívání zájmena *ta* nesmírný což nejlépe objasňuje toto faktum.

Ve sbírce I. svrchu z prvních šesti knih Iliady na str. 108 násl. uvedené naléza se 624 příkladů samostatného ukazovacího zájmena *ta*. Z těchto 624 příkladů pouze 5 nejeví platnosti vzpětné (anaforické), a sice

A 271 násl.	*κείνοισι δ' ἂν οὔ τις*
	τῶν οἳ νῦν βροτοί εἰσιν ἐπιχθόνιοι μαχέοιτο.
B 35 násl.	*τὸν δὲ λίπ' αὐτοῦ*
	τὰ φρονέοντ' ἀνὰ θυμὸν ἅ ῥ' οὐ τελέεσθαι ἔμελλον.
B 38	*νήπιος, οὐδὲ τὰ ᾔδη ἅ ῥα Ζεὺς μήδετο ἔργα*
B 681	*νῦν αὖ τοὺς ὅσσοι τὸ Πελασγικὸν Ἄργος ἔναιον*
E 300 násl.	*πρόσθε δέ οἱ δόρυ τ' ἔσχε καὶ ἀσπίδα πάντοσ' ἐίσην*
	τὸν κτάμεναι μεμαώς, ὅς τις τοῦ γ' ἀντίος ἔλθοι

Tedy jen asi 0·8 % činí výjimku z anaforického užívání, a všech těch pět příkladů vykazuje spojení zájmena ukazovacího s následujícím zájmenem vztažným. Připouštím možnost, že jsem snad při tom některý příklad neanaforického, t. j. praeparativného užívání přehledl, ale omyl takový nemůže býti značný a nemění podstatně výsledku zde naznačeného.

Ovšem výsledek tento dochází jakési modifikace, přihlížíme-li ještě ke sbírce II. (str. 110) a ke sbírce VI. (str. 111 násl.).

Ve sbírce II. totiž z 20 příkladů tam zaznamenaných 10 jeví praeparativnou platnost (ve spojení se vztažnou větou následující), a sice *B* 351 *ἤματι τῷ, ὅτε* = *B* 745 = *Γ* 189 = *E* 210 = *Z* 345, *Δ* 40 *πόλιν τήν, ὅθι*, *E* [illegible] ..

*) Výrazu tohoto k naznačení vzpětného ukazování užívá zvláš leckde tohoto stručného a pohodlného výrazu užíváme.

γάρ τοι γενεῆς, ἧς, 319 συνθεσιάων τάων, ἅς, 331 συνθεσιάων τάων, αἵ τ', *Z* 291 τὴν ὁδόν, ἥν.

Ve sbírce VI. pak obsahující 32 příkladů jeví se ovšem zájmeno ukazovací ὁ většinou v platnosti připravovací, a ne anaforické.

Tak na př. *B* 278 násl.

ὡς φάσαν ἡ πληθύς· ἀνὰ δ' ὁ πτολίπορθος Ὀδυσσεὺς
ἔστη σκῆπτρον ἔχων

nebo *Γ* 81 αὐτὰρ ὁ μακρὸν ἄυσεν ἄναξ ἀνδρῶν Ἀγαμέμνων

nebo *Γ* 118 αὐτὰρ ὁ Ταλθύβιον προΐει κρείων Ἀγαμέμνων

jest patrno, že ὁ nepoukazuje k předcházejícím veršům, nýbrž jest praeparativně položeno,*) tedy ve smyslu: povstal pak *ten*, městoborný Odysseus; ale on *(ten)* hlasně zvolal, vládce mužů Agamemnon; ale *ten* Talthybia vyslal, vládce Agamemnon.

Z 32 příkladů ve sbírce VI. podaných jeví 29 platnost praeparativnou; ve třech případech však ὁ nepotřebuje výkladu obsaženého v následujících slovech, nýbrž osoba nebo věc naznačená zájmenem *ta* jest již známa ze slov předcházejících.

Tyto tři příklady jsou:

Δ 348 ἡ δ' ἀέκουσ' ἅμα τοῖσι γυνὴ κίεν

Zde předcházejí verše 345 násl.

ὡς φάτο, Πάτροκλος δὲ φίλῳ ἐπεπείθεθ' ἑταίρῳ,
ἐκ δ' ἄγαγε κλισίης Βρισηΐδα καλλιπάρῃον,
δῶκε δ' ἄγειν. τὼ δ' αὖτις ἴτην παρὰ νῆας Ἀχαιῶν·

I jest tedy zřejmo, že v následujícím verši 348 ἡ znamená Briseidu, a nebylo tedy vlastně potřebí, přidati ještě přístávku γυνή; apposice tato jest jen za příčinou větší jasnosti přidána.

Druhý příklad jest *B* 104 násl.

Ἑρμείας δὲ ἄναξ δῶκεν Πέλοπι πληξίππῳ,
αὐτὰρ ὁ αὖτε Πέλοψ δῶκ' Ἀτρέϊ, ποιμένι λαῶν.

Také zde by ὁ samo o sobě bylo již úplně srozumitelné, poněvadž již ve verši 104 Pelops jest připomenut.

Třetí místo pak jest *E* 499 násl.

ὡς δ' ἄνεμος ἄ χ ν α ς φορέει ἱερὰς κατ' ἀλωὰς
ἀνδρῶν λικμώντων, ὅτε τε ξανθὴ Δημήτηρ
κρίνῃ ἐπειγομένων ἀνέμων καρπόν τε καὶ ἄ χ ν α ς.
αἳ δ' ὑπολευκαίνονται ἀ χ υ ρ μ ι α ί.

Zájmenu αἵ každý bez dalšího přídavku porozumí, poněvadž se toto αἵ **vztahuje k předcházejícímu** ἄχνας dvakrát položenému. I nejeví se také zde **přísná platnost připravovací, nýbrž** vedle ní také platnost *anaforická*.

---

*) ...ko u Erbena, Prostonárodní české písně str. 237 ...ánek neseje. Jiné doklady, zvláště ze starších

Sečteme-li však všechna místa ze sbírek I. II. VI. jevící platnost anaforickou, shledáme 637 příkladů, a naproti tomu 44 příkladů platnosti praeparativné. Jest tedy výsledek, že něco méně než 6·5 % jeví platnost praeparativnou naproti převládající platnosti anaforické.

Naskytuje se tu otázka, jak se tento nápadný nepoměr vysvětliti má? Což skutečně nebylo více příležitosti v básních Homerových, poukazovati k tomu, co následuje?

Na tuto otázku musíme skutečně odpověděti, že v básni *vypravovací* zajisté mnohonásobně častější příležitost byla, poukázati k tomu, *co ve vypravování již dříve bylo připomenuto*. Platnost *připravovací* mohla se, nepřihlížíme-li totiž k příkladům připravovací platnosti, obsaženým v VI. sbírce, jeviti hlavně a z pravidla v *řečech*. Řeči však zaujímají v 1. knize 372 veršů (z 611), v 2. knize 293 (z 877 veršů), v. 3. knize 239 veršů (z 461), v 4. knize 233 veršů (z 544 veršů), v 5. knize 324 veršů (z 909), v 6. knize 323 (z 529). Celkem tedy v prvních šesti knihách zaujímají 1784 veršů, naproti tomu části vypravovací 2147 veršů.

V řečech však vyskytuje se v připravovací platnosti raději nové důraznější zájmeno *ὅδε*, poněvadž tato připravovací platnost jest důraznější, než anaforická. Již za dob homerských jevila se patrná náklonnost k seslabování významu jednoduchého zájmena *ὅ* (kterážto náklonnost v užívání členu vrcholu svého došla); i jest pochopitelno, že již v básních homerských *ὅ* mnohem a mnohem častěji vyskytuje se ve slabší platnosti anaforické, než v důrazné platnosti poukazující k tomu, co teprve následuje. Ostatně i také v anaforické platnosti, jak svrchu podotčeno, *ὅ* objevuje se velmi často ve spojení s *γε* a s jinými částicemi, o které se opírá, tak že ve skutečnosti vlastně mezi *ὅ γε* a *ὅδε* velikého rozdílu není a nebylo by neoprávněno psáti *ὅγε* místo *ὅ γε* jako se píše *ὅδε* (které z *ὅ* a z deiktické částice *δέ* = *tu* vzniklo) a jako píšeme *ἔγωγε*.

Ὅδε vyskytuje se v prvních šesti knihách Iliady (srov. sbírku VII. na str. 113) 40krát, a příslovce *ὧδε* 18krát, celkem tedy 58krát.

Mezi těmito 58 doklady jeví se deiktická platnost zájmena *ὅδε* v 33 případech (12krát v samostatném užívání, 20krát v adjektivném), příslovce *ὧδε* v 10 případech. Praeparativná platnost vyskytuje se u zájmena *ὅδε* 7krát (ve dvou případech u samostatného *ὅδε*, v pěti případech při adjektivném spojení), u příslovce *ὧδε* 8krát.

O přesné připravovací platnosti zájmena *ta* může jen tehdy se mluviti, když teprv z *následujícího* výrazu se poprvé dovídáme, který předmět zájmenem *ta* jest naznačen. Jenom *zdánlivá* praeparativná platnost jeví se v takových případech, v nichž po zájmeně *ta* sice následuje jméno vlastní nebo i jiné jméno podstatné, avšak nebylo takového přídavku nutně potřebí, poněvadž již z předcházejícího výkladu bylo známo, *co* zájmenem *ta* naznačeno. Ve sbírce VI. svrchu podané jest takovýto příklad *Γ* 81 *αὐτὰρ ὁ μακρὸν ἄυσεν ἄναξ ἀνδρῶν Ἀγαμέμνων*. Zde ovšem v předcházejícím vypravování nic se nenalézá, z čeho bychom věděli, *kdo* zájmenem *ὅ* míněn jest a že to byl Agamemnon, dovídáme se teprv z následující přístavl[illegible] [illegible]μνων.
Ale takovýchto příkladů jest málo. Obyčejně

τοῖος ἔα ἐν πολέμῳ· ἔργον δέ μοι οὐ φίλον ἔσκεν
οὐδ' οἰκωφελίη, ἥ τε τρέφει ἀγλαὰ τέκνα,
ἀλλά μοὶ αἰεὶ νῆες ἐπήρετμοι φίλαι ἦσαν
καὶ πόλεμοι καὶ ἄκοντες ἐΰξεστοι καὶ ὀιστοί,
λυγρά, τά τ' ἄλλοισίν γε καταριγηλὰ πέλονται.

Již dle těchto předcházejících slov zná každý, co *τά* ve slovech *αὐτὰρ ἐμοὶ τὰ φίλ' ἔσκε* znamená.

Zvláštní zmínky zasluhuje vazba, v níž střední rod zájmena ukazovacího vysvětluje se následující vztažnou větou, jako

E 406 násl. *νήπιος, οὐδέ τὸ οἶδε κατὰ φρένα Τυδέος υἱός,*
ὅττι μάλ' οὐ δηναιὸς ὃς ἀθανάτοισι μάχηται
A 120 *λεύσσετε γὰρ τό γε πάντες, ὅ μοι γέρας ἔρχεται ἄλλῃ*
Θ 362 násl. *οὐδέ τι τῶν μέμνηται, ὅ οἱ μάλα πολλάκις υἱὸν*
τειρόμενον σώεσκον ὑπ' Εὐρυσθῆος ἀέθλων
I 493 *τὰ φρονέων, ὅ μοι οὔ τι θεοὶ γόνον ἐξετέλειον*
ι 442 násl. *τὸ δὲ νήπιος οὐκ ἐνόησεν,*
ὥς οἱ ὑπ' εἰροπόκων ὀίων στέρνοισι δέδεντο
τ 229 násl. *τὸ δὲ θαυμάζεσκον ἅπαντες,*
ὡς οἱ χρύσεοι ἐόντες ὁ μὲν λάε νεβρὸν ἀπάγχων,
αὐτὰρ ὃ ἐκφυγέειν μεμαὼς ἤσπαιρε πόδεσσιν.

Takovýchto příkladů uvedeno v slovníku Ebelingově na str. 18 celkem 27.

Naproti tomu má ovšem *ὅ* v těch případech, kde vztažná věta ***předchází***, platnost anaforickou; neboť následující *ὅ* naznačuje v těchto případech předmět v předcházejícím výkladě připomenutý a tedy již známý. Srvn. *A* 125.

ἀλλὰ τὰ μὲν πολίων ἐξεπράθομεν, τὰ δέδασται.
A 548 *ἀλλ' ὃν μέν κ' ἐπιεικὲς ἀκουέμεν, οὔ τις ἔπειτα*
οὔτε θεῶν πρότερος τόν γ' εἴσεται οὔτ' ἀνθρώπων.
B 512 násl. *οἳ δ' Ἀσπληδόνα ναῖον ἰδ' Ὀρχομενὸν Μινύειον,*
*τῶν ἦρχ' Ἀσκάλαφος καὶ Ἰάλμενος, υἷες Ἄρηος.**)
Λ 409 násl. *ὃς δέ κ' ἀριστεύῃσι μάχῃ ἔνι, τὸν δὲ μάλα χρεὼ*
ἑστάμεναι κρατερῶς, ἤ τ' ἔβλητ' ἤ τ' ἔβαλ' ἄλλον.
Ψ 857 násl. *ὃς δέ κε μηρίνθοιο τύχῃ, ὄρνιθος ἁμαρτών,*
(ἥσσων γὰρ δὴ κεῖνος) ὁ δ' οἴσεται ἡμιπέλεκκα.

Celkem uvedeno ve sbírce Ebelingově na str. 12 takovýchto příkladů 56.

b) Zájmeno *ὅ* spojeno jest s podstatným jménem. V této příčině opět sluší rozeznávati dva případy,

α) *ὅ* předchází před jménem podstatným.

Z 292 *τὴν ὁδὸν ἣν Ἑλένην περ ἀνήγαγεν εὐπατέρειαν.*
K 322 násl. *ἦ μὲν τοὺς ἵππους τε καὶ ἅρματα ποικίλα χαλκῷ*
δωσέμεν, οἳ φορέουσιν ἀμύμονα Πηλείωνα.

*) Zcela táž vazba vyskytuje se v katalogu lodí je[illegible] a sice 536 násl., 546 násl., 559 násl., 569 násl., 581 násl., 591 násl., 603 násl., 6[illegible] 676 násl., 682 násl., 695 násl., 711 násl., 716 násl., 729 násl., 734 n[illegible] [illegible]8 násl., 865 násl.

Τ 105 τῶν ἀνδρῶν γενεῆς, οἵ θ' αἵματος ἐξ ἐμεῦ εἰσι.

γ 318 násl. κεῖνος γὰρ νέον ἄλλοθεν εἰλήλουθεν,
ἐκ τῶν ἀνθρώπων, ὅθεν οὐκ ἔλποιτό γε θυμῷ
ἐλθέμεν.

β) ὅ následuje po jméně podstatném.

Δ 40 násl. ὁππότε κεν καὶ ἐγὼ μεμαὼς πόλιν ἐξαλαπάξαι,
τὴν ἐθέλω, ὅθι τοι φίλοι ἀνέρες ἐγγεγάασι.

Ε 319 násl. οὐδ' υἱὸς Καπανῆος ἐλήθετο συνθεσιάων
τάων, ἃς ἐπέτελλε βοὴν ἀγαθὸς Διομήδης.

Ι 630 násl. σχέτλιος, οὐδὲ μετατρέπεται φιλότητος ἑταίρων
τῆς ᾗ μιν παρὰ νηυσὶν ἐτίομεν ἔξοχον ἄλλων.

Ν 593 násl. Ἀτρεΐδης δ' ἄρα χεῖρα, βοὴν ἀγαθὸς Μενέλαος,
τὴν βάλεν, ᾗ ῥ' ἔχε τόξον ἐΰξοον.

Nejčastěji vyskytuje se tato vazba v oblíbeném epickém spojení ἤματι τῷ ὅτε:

Β 351 ἤματι τῷ, ὅτε νηυσὶν ἐν ὠκυπόροισιν ἔβαινον
Ἀργεῖοι Τρώεσσι φόνον καὶ κῆρα φέροντες.

Β 743 ἤματι τῷ, ὅτε φῆρας ἐτίσατο λαχνήεντας.

Srvn. totéž stereotypní rčení *Γ* 189, *Ε* 210, *Ζ* 345, *Θ* 475, *Ι* 253, 439, *Λ* 766, *Μ* 279, *Ν* 335, *Ξ* 250, *Ο* 76, *Σ* 85, *Τ* 60, 89, 98, *Φ* 77, *Χ* 359, 471, *Ψ* 87, ε 309, υ 19, ψ 252.

Kromě těchto případů vyskytuje se zájmeno ὅ v platnosti praeparativné někdy také tím způsobem, že po tomto zájmeně následuje *asyndeticky* věta, která vysvětlení zájmena ὅ podává.

Delbrück (Vergl. Syntax str. 506) uvádí z řečtiny jeden takový příklad, a sice δ 655 ἀλλὰ τὸ θαυμάζω· ἴδον ἐνθάδε Μέντορα δῖον. Vazba taková jest již u Homera velmi řídká. Snad jest podobný příklad

β 44 násl. οὔτε τι δήμιον ἄλλο πιφαύσκομαι οὐδ' ἀγορεύω,
ἀλλ' ἐμὸν αὐτοῦ χρεῖος, ὅ μοι κακὸν ἔμπεσεν οἴκῳ
δοιά· τὸ μὲν πατέρ' ἐσθλὸν ἀπώλεσα, ὅς ποτ' ἐν ὑμῖν
τοίσδεσσιν βασίλευε, πατὴρ δ' ὣς ἤπιος ἦεν·
νῦν δ' αὖ καὶ πολὺ μεῖζον, ὃ δὴ τάχα οἶκον ἅπαντα
πάγχυ διαρραίσει.

Mně se zdá býti pravděpodobným výklad, že τὸ μὲν = *to jest*, *jedno jest*, naproti čemu druhá pohroma pak naznačena slovy νῦν δ' αὖ (48). Připouštím však možnost, že τὸ μὲν jest akkusativem a že výraz tento v adverbialné platnosti znamená *jednak, s jedné strany.*

Nemám po ruce jiného příkladu homerského. Že tato vazba již za dob nejstarších tak zřídka se vyskytuje, jest pochopitelno. V této vazbě ukazovací platnost zájmena *velmi důrazně* se jeví. Avšak jednoduché zájmeno ὅ již za nejstarších dob podrobeno bylo značnému seslabení svého významu, a dřívějším výkladem svým jsem dokázal, že důraznost ukazovací tohoto zájmena již za nejstarších dob hlavně tu byla chráněna, kde jisté částice zájmenu tomu

jakési opory poskytovaly, a v jistých stereotypních rčeních. Zde však tako opory nebylo, a proto nastoupilo v této příčině nové, důraznější zájmeno ὅ[illegible]
῞Οδε se v tomto případě u Homera velmi často vyskytuje, na př.

B 301 εὖ γὰρ δὴ τόδε ἴδμεν ἐνὶ φρεσίν.
Δ 163 = *Z* 447 εὖ γὰρ ἐγὼ τόδε οἶδα κατὰ φρένα καὶ κατὰ θυμόν,
ἔσσεται ἦμαρ, ὅτ' ἄν ποτ' ὀλώλῃ Ἴλιος ἱρή.
O 36 ἴστω νῦν τόδε γαῖα καὶ οὐρανὸς εὐρὺς ὕπερθε.
T 192 σοὶ δ' αὐτῷ τόδ' ἐγὼν ἐπιτέλλομαι ἠδὲ κελεύω.
o 211 εὖ γὰρ ἐγὼ τόδε οἶδα κατὰ φρένα καὶ κατὰ θυμόν.
α 169 násl. ἀλλ' ἄγε μοι τόδε εἰπὲ καὶ ἀτρεκέως κατάλεξον·
τίς πόθεν εἰς ἀνδρῶν; πόθι τοι πόλις ἠδὲ τοκῆες.

Tato formule, která *α* 169 se nalézá, jest velmi oblíbeným stereotypním rčením v básních homerských. Vyskytuje se na př. *K* 384, 405, *Ω* 380, 656, *α* 206, 224, *δ* 486, *θ* 572, *λ* 140, 170, 370, 457, *o* 383, *π* 137, *ω* 256, 287.

Rovněž tak ve spojení adjektivném nastoupilo místo jednoduchého zájmena ὅ, kde mělo býti *k následujícím* slovům poukázáno, zájmeno složené a důraznější ὅδε, na př.

Δ 41 násl. τόδε μοι κρήηνον ἐέλδωρ·
τίσειαν Δαναοὶ ἐμὰ δάκρυα σοῖσι βέλεσσιν.*)

Tato formule se v též podobě aneb se skrovnými modifikacemi vysky tuje častěji, jako:

A 455 násl. ἠδ' ἔτι καὶ νῦν μοι τόδ' ἐπικρήηνον ἐέλδωρ.
ἤδη νῦν Δαναοῖσιν ἀεικέα λοιγὸν ἄμυνον.
A 504 τόδε μοι κρήηνον ἐέλδωρ.
τίμησόν μοι υἱόν, ὃς ὠκυμορώτατος ἄλλων
ἔπλετ'.
Θ 242 násl. ἀλλὰ Ζεῦ, τόδε πέρ μοι ἐπικρήηνον ἐέλδωρ·
αὐτοὺς δή περ ἔασον ὑπεκφυγέειν καὶ ἀλύξαι.
Π 238 ἠδ' ἔτι καὶ νῦν μοι τόδ' ἐπικρήηνον ἐέλδωρ.

Musíme však ještě upozorniti na jednu vazbu, v které připravovací platnost zájmena *ta* jeví se v homerských básních důrazným způsobem, a to ne právě zřídka. Míníme vazbu, v které po středním rodě zájmena τό následuje infinitiv nebo accusativus cum infinitivo.

*) Faesi píše zde τὸ δέ a poznamenává: „τὸ δέ. δέ im Nachsatz wie das deutsche *dann*, *so*; vgl. *A* 58, 137, 194, 280 und zu *B* 189. Andere schreiben τόδε zusammen, welches unnöthig ist, denn τό (diesen) ist ebenfalls hinweisendes Pronomen.« Ovšem jest τό ukazovacím zájmenem, a já zajisté, kde jen mohu, tuto platnost hájím a uznávám. Ale sunt certi denique fines. Jisto jest, že v mnohých případech již za doby homerské ὅ bylo pokládáno za nedostatečné a že proto zájmena nová, důraznější ὅδε, οὗτος (někdy i κεῖνος) nastoupila. Ostatně jest, myslím, závažným důkazem to, že *A* 455, *Θ* 242, *Π* 238 Faesi sám píše a ovšem psáti *musí* τόδε, poněvadž na těchto místech není takového souvětí jako *A* 41 nebo *A* 501. My jsme však oprávněni souditi, že na v[illegible] [illegible]ných místech jest *táž stereotypní* formule, která se musí vš[illegible]

Myslím, že zcela správně již Nägelsbach *ν* 52 *ἀνίη καὶ τό, φυλάσσειν πάννυχον ἐγρήσσοντα* vyložil *ἀνίη καὶ τοῦτο* (lépe by byl *τόδε* řekl), *φυλάσσειν;* neboť že by byl Homer substantivování infinitivu pomocí členu *τὸ φυλάσσειν* užil, odporuje naprosto epické mluvě; to by byla pozdní vazba attická.

Že Nägelsbachův výklad podaný o homerském místě *ν* 52 jest nepopíratelně správný, dokazuje na př. *α* 370 násl.:

ἐπεὶ τό γε καλὸν ἀκουέμεν ἐστὶν ἀοιδοῦ
τοιοῦδ' οἷος ὅδ' ἐστί, θεοῖς ἐναλίγκιος αὐδήν.

Neboť zde jest patrně nemožno spojiti *τὸ ἀκουέμεν* po způsobě členu. Příklady této vazby jsou u Homera:

Ε 665 násl. *τὸ μὲν οὔ τις ἐπεφράσατ' οὐδ' ἐνόησε,*
μηροῦ ἐξερύσαι δόρυ μείλινον, ὄφρ' ἐπιβαίη.
Ο 599 *τὸ γὰρ μένε μητίετα Ζεύς,*
νηὸς καιομένης σέλας ὀφθαλμοῖσιν ἰδέσθαι
λ 363 násl. *ὦ 'Οδυσεῦ, τὸ μὲν οὔ τί σ' ἐίσκομεν εἰσορόωντες,*
ἠπεροπῆά τ' ἔμεν καὶ ἐπίκλοπον.
τ 283 násl. *ἀλλ' ἄρα οἱ τό γε κέρδιον εἴσατο θυμῷ,*
χρήματ' ἀγυρτάζειν πολλὴν ἐπὶ γαῖαν ἰόντι.
φ 126 *ἐπιελπόμενος τό γε θυμῷ,*
νευρὴν ἐντανύσειν διοϊστεύσειν τε σιδήρου.
Ρ 406 násl. *ἐπεὶ οὐδὲ τὸ ἔλπετο πάμπαν,*
*ἐκπέρσειν πτολίεθρον ἄνευ ἕθεν, οὐδὲ σὺν αὐτῷ.**)

Těmto vazbám zcela se podobají vazby, v nichž důraznější *τόδε* nastoupilo, jako:

Β 119 násl. *αἰσχρὸν γὰρ τόδε γ' ἐστὶ καὶ ἐσσομένοισι πυθέσθαι,*
μὰψ οὕτω τοιόνδε τοσόνδε τε λαὸν 'Αχαιῶν
ἄπρηκτον πόλεμον πολεμίζειν ἠδὲ μάχεσθαι
ι 31 *ἦ τοι μὲν τόδε καλὸν ἀκουέμεν ἐστὶν ἀοιδοῦ.*
α 376 násl. *εἰ δ' ὑμῖν δοκέει τόδε λωίτερον καὶ ἄμεινον*
ἔμμεναι, ἀνδρὸς ἑνὸς βίοτον νήποινον ὀλέσθαι.
η 159 násl. *'Αλκίνο', οὐ μέν τοι τόδε κάλλιον, οὐδὲ ἔοικεν,*
ξεῖνον μὲν χαμαὶ ἧσθαι ἐπ' ἐσχάρῃ ἐν κονίῃσιν.

* * *

Delbrück (na str. 506) uvádí příklady, které jsou podobny onomu homerskému *δ* 655 *ἀλλὰ τὸ θαυμάζω· ἴδον ἐνθάδε Μέντορα δῖον* a *Ο* 207 *ἐσθλὸν καὶ τὸ τέτυκται, ὅτ' ἄγγελος αἴσιμα εἰδῇ*, ze sanskrty, z Avesty, z němčiny, na př. začátek písně o Hildebrandovi: ik gihōrta *dhat* seggen, *dhat* sih urhēttun atd.

V starobulharštině shodují se v užívání s řeckým *ὅ* dva kmeny ukazovací, totiž **сь** a **тъ**. V starobulharštině vyvinul se mezi oběma zájmeny, jak se zdá, ten rozdíl, že **сь** jest zájmenem ukazovacím 1. osoby a znamená tedy to, co v oboru mluvící osoby se nalézá (srv. užívání lat. *hic* str. 81 a *ὅδε* str. 85),

*) ...ktéž zajisté musíme vyložiti *P* 401 násl. *τό μιν οὔ ποτε ἔλπετο θυμῷ τεθνάμεν.* ...t výklad, že *τό* zde znamená *διὰ τοῦτο.*

naproti tomu *tъ* jakýsi všeobecný ukazovací význam má a řeckému *οὗτος* nebo *αὐτός* nebo i *ἐκεῖνος* se rovná.*)

Že v starobulharštině skutečně sь ve významu svrchu naznačeném bylo cítěno, dokazuje příklad od Miklosiche uvedený učitelь *se* jestь *ὁ διδάσκαλος πάρεστιν*, kde *se* znamená, že učitel *zde*, t. j. přede mnou, osobou mluvící, jest. Vůbec rovná se starobulharské *se* řeckému *ἰδού*, latinskému *ecce* a jeví tedy zřejmě deiktickou platnost vztahující se k oboru 1. osoby. Miklosich uvádí i *se* pooblačilo sę nebo et *ecce* coelum nubibus obductum est**) (Vita Theodos.). Srv. další příklady od Miklosiche (str. 112 násl.) ze starobulharštiny a z ostatních slovanských jazyků uvedené a náš výklad svrchu (str. 87 násl.) podaný. Naše *zde*, jež z toho kořene pochází, znamená »na tomto místě, kde já, mluvící osoba, se nalézám« = *ἐνθάδε*, *τῇδε*. V maloruském jazyce rozdíl mezi *sь* a *tъ* obyčejně se zachovává, jako na př. ve rčení: to *šak*, to *tak*, nebo *šim i tam* = zde i tam; po *sej* storoni, po *tam toj* storoni = po této straně, po tamté straně. Poněvadž v češtině zájmeno *sjen*, *sen* již není v živém užívání, nýbrž jenom v jistém obmezeném počtu výrazů starých a utkvělých nebo dialektických***) se vyskytuje, byla čeština přinucena k tomu, ztrátu tu nějak nahraditi. Tato náhrada stala se v češtině tím, že na místo *sjen*, *sen* nastoupilo dílem zájmeno ukazovací *ten*, dílem *tento*. Ve spojení *ten a onen* a v protivách *ten-onen* (= hic-ille) naznačuje *ten* předmět, který osobě mluvící bližším jest, *onen* předmět vzdálenější, což také v jiných jazycích slovanských, které zájmena sь pozbyly, se jeví.†)

* * *

---

*) Miklosich (Vergleich. Syntax str. 113): »Der Stamm tъ entspricht dem griech. *ἐκεῖνος*, lat. ille, wenn er auch manchmal einem anderen griech. pronomen, namentlich *αὐτός*, gegenübersteht«.

**) Toto *se* má zde podobnou platnost, jako *hoc* v latinském rčení *lucet hoc*. Tato frase, která patrně byla v obecné mluvě oblíbena, zachována u Plauta a Terentia. Plaut. Mil. gl. 217 vigila, inquam, expergiscere inquam; *lucescit hoc iam;* Curc. 182 *hoc—luce lucebit.* Ter. Heaut. 410 lucescit *hoc* iam. Toto *hoc* původně bylo podmětem věty a znamenalo »toto svítí, svítá«. Co to jest, co světlo dává, bylo neurčitě výrazem *hoc* naznačováno, jako v německém »es regnet, es blitzt, es donnert«. Také v naší mluvě obecné vyskytuje se: »To prší, ono (vono) prší; to hřmí, vono hřmí.« Tento střední rod také v češtině a němčině původně vlastně naznačoval podmět, od něhož pršení, hřmění atd. pochází. A tomu zcela podobné jest ono starobulharské *se*. Ovšem během času se stalo, že tyto výrazy *hoc*, *to*, *ono*, *es* nabyly významu adverbialného a že vědomí o původním významu (že to jest *podmět*) zaniklo. Těchto dokladů (kromě jiných důkazů) užívám ve svých akademických čteních o skladbě řecké, abych dokázal, že také v řečtině u tak zvaných neosobných sloves, naznačujících zjevy přírodní, za podmět musíme si mysliti »to, ono«, a že z výrazů se vyskytujících *Ζεὺς ὕει*, *Ζεὺς ἀστράπτει* a pod. nesmíme souditi, že *ὕει*, *ἀστράπτει* také vzniklo ellipsí z vazeb *Ζεὺς ὕει*, *Ζεὺς ἀστράπτει*. V češtině již v 16. století vznikl v lidu obyčej, užívati středního rodu (který jest vlastně podmětem věty). Zikmund praví, že v Knihách Svědomí často se tato lidová vazba vyskytuje, i uvádí za příklad: Šla sem husím dávat, a *ono* na střechu buchá. A *ono* se peněz nenašlo žádných.

***) Jako na př. *dnes*, *letos*, nebo dialektické *na si stranu*. Pod
(dnes), *σῆτες* (letos), místo kterých starých výrazů v attičině τήμ

†) Miklosich (Vergl. Synt. str. 114): »tъ ist in den slavisc
abhanden gekommen, das demonstrativum für den näheren geg
Miklosiche uvedené.

V češtině ovšem obyčejně *ten* má platnost anaforickou, a sice v těchto případech:

a) *Ten* poukazuje zpět ku předmětu v dřívější větě samostatné naznačenému. RK*) str. 50, 202 (vyd. Prus.) věhlasno *to* v súkromí mluviti (vztahuje se k slovům Vojmírovým 199, 200); str. 52, 3 násl. (Ludiše a L.) bieše druhdy kněz zálabský, kněz slavný, bohatý, dobrý; *ten* imieše dceř jedinu; Jarosl. v. 10 na nohy *tu* skoči junóv desěť (t. když Kublajevna otpravi sě poznat nravóv cuzích). Příklady z Alexandreidy: 5 *ten* však čtveru věc vyčítá (srv. 1 jenž ze jmene byl věhlasný, t. Šalomoun), 226 násl. aspiš slove hádek jeden, *ten* jest tak velmi nezbeden, 608 násl.), 741 a *ty* zlaté jablko jmiechu (t. bohyně svrchu jmenované), 784 *tu* dal jednomu kněžici (Hesionu), 1550 *ten* jmieše na helmě kámen pyrop; Harant str. 17 nad předními dveřmi stojí čtyři koňové pozlacení... *Ti* byli císaři Vespasianovi... ku poctivosti v Římě děláni; str. 22 *to* (t. co až posud vyloženo jest) až potud o zevnitřním způsobu města (srv. lat. sed haec hactenus).

b) *ten* poukazuje ku předmětu, dříve již naznačenému ve vedlejší větě téhož souvětí. RK (Jaroslav v. 195) *komu* zdravie, komu drah živótek, *tomu* v Taterech milosti ždáti; Alex. 36 násl. kdaž kto co učiní v nově, *v tom* řiedko vynde z příslovie; 53 ktož kak umíe, *ten* tak pěje; 61 proto, ktož chce, *ten* pochválí; 141, 495 násl., 497 násl., 520 násl., 620 násl., 685 násl., 794 násl., 915 násl., 1542; Štítný (O obecn. věc. křesť.) 9, 1 ktož umře v smrtedlném hřieše, *ten* nezbude věčné smrti; podobně 11, 29; 11, 36. Rovněž tak patří sem vazba, v které *ten* adjektivně položeno. Kott uvádí s. v. který

---

*) V básních rukopisu Kralodvorského jest velmi oblíbeným zájmenem také v anaforickém smyslu *sien*, kteréž i tu často se vyskytuje, kde v jiných památkách obyčejně *ten* se čte. Na př. Jaroslav v. 36 když *sie* slyše Kublaj. Zvláště ve spojení s podstatným jménem; na př. Jar. a Bol. v. 3. sedm *sich* vladyk (srv. 4 kamo sě *vladyky* sněchu); v. 6 *sie* chasa mu bíeše na sto chlapóv (srv. 5 se všú chasú); Jaroslav v. 16 násl. uslyše, že *vlasti* na záchodě, v *siech* že vlastech luda mnoho žive; 107 by je spásal *sich* Tatar zlostivých (srv. 101); 122 i u povodniu *sich* Tatar ljútých; 148 násl. pozdviže sě vešken *tábor* vrahóv; *tábor sien* bě strašný; 215 smrť *sie* bude Bohem zaměřena (vztahuje se zpět k v. 214 pohynem-li žízňú). Naproti těmto příkladům srv. Jarosl. v. 214 pohynem-li žízňú na *siem* chlumce; neboť v řeči Vratislavově znamená *siem* deikticky = na tomto chlumci, kde my teď jsme = in *hoc* colle. — Ale takovéto příklady užívání zájmena *sien* v epickém vypravování vyskytují se také, byť i ne poměrně tak často, v Alexandreidě. V této básni obyčejně *sien* se vyskytuje jako zájmeno ukazovací vztahující se k 1. osobě, tedy = *ὅδε*, hic, tento; na př. v běžném rčení *seho světa* 68, 127, 543, 739, 904 (vyd. Prus.), které v *řeči* nějaké se nalézá. Avšak ve verších 1390 násl. jest *sen* několikrát ve *vypravování* místo obyčejného *ten* (naproti *on, onen*): on Radvana, *sen* Mladotu a sen Jana, on Radotu; on spalníeř již na sě vleče a *sen* potřebuje meče; na 'nom již železa brníe a *sen* teprv usýpá brně; některý již vzpíná pláty a *sen* již drží štít zlatý. Velmi vhodná analogie k užívání zájmena *sien* v RK vyskytuje se v užívání lat. *hic*. Svrchu (str. 85 násl.) vyloženo, že také to, co z dřívějšího výkladu známo a k čemu se tedy zpět poukazuje, často zájmenem *hic* se naznačuje. [illegible] Zájmenem *hic* naznačuje se předmět, který není před rukama, jako přítomný; [illegible] kterou spisovatel o předmětu tom učinil, předvádí předmět takřka před duševní [illegible] Nejen ty předměty, které před našima očima jsou a na které pohlížíme a [illegible] naznačují se zájmenem *hic*, nýbrž i ty, které před duševním naším zra- [illegible]).

(dle Jungmannova slovníku) z Komenského: Vlna, *kterou barvu* nejprve chytí, *tu* drží. Kott podotýká: »Zhusta (?) se subst. do věty přídavné překládá a tu zájmeno s ním i v pádu se srovnává.« Že by se tato vazba v češtině *zhusta* vyskytovala, o tom pochybuji. Mohlo by se snad mysliti, že vazba ta jest napodobením latinské vazby. V latině takováto vazba jest velmi oblíbena; srv. Cic. Tusc. I, 18, 41 bene illo proverbio Graecorum praecipitur: Quam quisque novit artem, in *hac* se exerceat. Řecké přísloví příslušné jest u Aristofana Vosy 1431 *ἔρδοι τις ἣν ἕκαστος εἰδείη τέχνην*. V latině také v opačném případě, kde totiž věta vztažná *následuje*, toto spojení podstatného jména se vztažným zájmenem se vyskytuje; na př. Cic. Leg. III, 5, 12 haec est enim quam Scipio laudat in libris et quam maxime probat temperationem reipublicae. Z češtiny srv. ještě příklad, jejž Zikmund uvádí: Mudr. Kterou komu přirození živnost uložilo, na *té* maje dosti tou se obchoď netáhna se výše. — Ale poněvadž se vazba taková také v prostonárodních písních vyskytuje, nemusí se za latinismus pokládati. Srv. Erben, Proston. písně 297 (č. 27): *kterou* jsem *pannu* miloval, *tu* opustit musím.

Někdy se podstatné jméno vyskytuje i ve větě vztažné, i u zájmena ukazovacího, jako u Haranta 276 *v kterém domě* šestinedělka jest, *z toho domu* žádný do kostela nesmí. Tato vazba snad také nemusí býti pokládána za latinismus. Vyskytují se sice dosti hojné příklady spojování *podobného* (ale ne *stejného*) u Cicerona, ještě hojnější však u Caesara, u něhož tato vazba, jak známo, jest charakteristickou. Cic. pro Sulla 15, 43 itaque dico *locum* in orbe terrarum esse nullum, *quo in loco* populi Romani nomen sit, quin atd., pro Mil. 20, 53 ante *fundum* Clodii, *quo in fundo*... hominum mille versabatur valentium. Caes. B. Gall. I, 6, 1 erant omnino *itinera* duo, *quibus itineribus* domo exire possent. Ale latinské příklady ty liší se všechny od české věty svrchu uvedené (Harant 276) tím, že v latině vztažná věta vždy *následuje*, a dále také tím, že v latinských příkladech není ukazovacího zájmena.

Z Erbenovy sbírky: str. 276 že by mě bívala (t. žena), doma zavírala, *toho* se bojím; 297 co k libosti bylo, *to* mě opustilo; 304 co jsem chtěla, už *to* mám, už se *tomu* neschovám; 514 kdo v Boha doufá, *ten* sobě nezoufá 480 jak ponejprv zavolala, *tu* se hora zelenala.

c) *ten* poukazuje rekapitulujícím způsobem ku předmětu, který dříve, ale *v též větě*, byl naznačen. RK str. 34, 5 násl. (vyd. Prusíkovo 1886) *ve vlasti*, kdě Olomúc vévodí, jesti *tamo* hora nevysoká. Alex. 62 nepřietel, *ten* sě oddálí; 645 i také jich čtyři ženy *ty* jsú potopy zbaveny. Byl. předml. 7 hlína zpečetěná, kteráž jinak terra Lemnia slove, *ta* zvředování měchýře uzdravuje. Háj. XX. houfové dívek se za ní valili; ale úzkost brány u mostu *ta* jest je zdržovala. Velmi často vyskytuje se tato vazba v národních písních.

Erben str. 285 (č. 818) postel, ta je rozbořena; 324 můj zlatej tatíček, *ten* po dvoře chodí. Má zlatá matička, *ta* v kuchyni stojí. 346 (č. 170) [illegible]
hlavý strnádek, ten jest byl za družbu; 474 ženich, ten nám
Zcela podobně příslovce *tam*. Srv. Bartošovy Nár. písně
svatéj Kateřiny je *tam* klašter malovaný.

d) *ten* ve spojení s podstatným jménem poukazuje ku předmětu z d... vějších slov již známému. RK (Čstimír a Vlaslav v. 199) trudno nám vál... s *těmi vrahy* (srv. 193 násl.); Ludiše a L. v. 7 *ta dci* na div slična bie... (srv. v. 5 ten imieše *dceř* jedinu); Alex. 455 před *tiem městem* sě pol... (t. j. před Thebami, v. 440), 458 *to město* by v taký mysli, 334 bě oby... *časa toho* = 1271; Štítný 12, 39 čtvrtá věc jest, že *ten* Kristus trpěl jest po... Ponským Pilátem; 26, 4 tociš věři, že *ten kostel* obecný, ježto jest divně sebrán... v jednotu duchem svatým ... jest svatý. A *ten* kostel jest všech svatých... obec. A v *tom* kostele jest odpuštěnie hřiechóm. Erben str. 10. byl jeden domeček, v *tom* domečku stoleček, na stolečku mistička, na mističce vodička, v *té* vodičce rybička. Kde je *ta* ryba? atd.

Ale předce někdy *ten* poukazuje k tomu, co následuje, a sice:

a) následuje-li věta vztažná: Alex. 98 a *ten*, jenž ji provodieše, Pauzoniáš, 404 násl. v *ten* den, Alexander kdyže na vojnu sě s mocí zdviže, 513 násl. netolik s *tiem* bojevati, jenž jeho zemi ochudil, 564, 566, 761 násl. Štítný (O obecných věc. křesť. vyd. Erbenovo 1852) str. 1, ř. 8 aby mohli s sebú užitečně pomlúvati *o tom, což* k spasení slušie, aneb i *s těmi*, s kým se budete obierati; 8, 10 *ti* mají neplnú vieru, ktož nevěrie. Vazba ta rovněž tak vyskytuje se v jiných jazycích.

b) V starších památkách tato připravovací platnost jeví se také ne právě zřídka i *v jiných souvětích*, jako na př. ve spojení s větami předmětnými. Alex. 629 násl. *to* mi také z písma známo, *jež* (= že) bylo v téj straně tamo Babylon, město veliké.*) 564 *tu řěč* králi pravě, že již achské země znáti, 823 násl. *to* také písmo vykládá, 'ž toho města čstná ohrada desět let plně hořala, 1185 všdy sě *toho* domňavaje, *zda by* to Dariuš zvěda potkal jej v horách předjeda, 1348 násl. až přiteče z řěckých vojí posel, pravě *ty noviny*, že již vše řecské hrdiny ... za sě běžíe dnem i nocí, 1429 uzřev *to*, že jest oblúzen. Štítný 9, 20 než *to* slušie také věděti, že Bóh ustavil jest rozličná lékařstvie; 175, 35, *toj'* zevná věc, žej' to užitek převelmě zlý. Harant str. 10 nebo *ten* jest obyčej v zemích vlaských a jiných okolních, že, když v kterém městě aneb vesnici dosti opodál mor jest, tedy žádného jinde bez kundšaftu ... k sobě nepustí; str. 244 když *to* skutkem poznávali, že jim zemí a království ... přibývalo, 270 Xerxes král *tím* úmyslem sebral lidu do patnáctikrát sto tisíc ... aby je (t. Řeky) pod svou moc přivedl; 271 *toho* toliko dotknu, že ... potomkové jejich dali se v mnohé sváry; 287 naposledy *toho* o nich doložím, že ... ženy a dcery své po turecku a saracensku uzavírané a v bázni přísně

---

*) Podstatného původního rozdílu mezi takovýmito větami a vztažnými ovšem nebylo, poněvadž spojka *že* (ježe, jež) jest *středním rodem zájmena vztažného.* Také ὅτι (na př. ἤγγειλεν, ὅτι Ἀθηναῖοι ἐνίκησαν) jest střední rod zájmena vztažného ὅστις. V staré době také pouhé ὅ (t. j. vlastně *quod*) ve významu *že* postačovalo; srv. Hom. Θ 140 ... κεις, ὅ τοι ἐκ Διὸς οὐχ ἕπετ' ἀλκή. Že ὅ jako vztažné zájmeno vztahovalo ... címu zájmenu, jest velmi pěkně dokázáno takovými příklady, jako Α 1... τό γε πάντες, ὅ μοι γέρας ἔρχεται ἄλλῃ.

Otázky tyto jsou u Homera zajisté samostatné a nemá se tedy po ἥρως klásti čárka. To platí rovněž tak o *Ω* 380 násl., *δ* 486 násl., *ο* 383 násl., *π* 137 násl.

b) Rovněž tak velmi zhusta vztahuje se připravovací platnost zájmena *ὅδε* k tomu, co následuje ne ve zvláštní samostatné větě, nýbrž v části tétéž věty aneb souvětí; vysvětlení zájmena *ὅδε* tedy podáno buďto infinitivem nebo nějakou vedlejší větou, nebo ještě jinak. Vyskytují se zde velmi rozmanité případy:

α) Praeparativné zájmeno *τόδε* vysvětluje se následujícím infinitivem, na př. *Φ* 373 násl. *ἐγὼ δ' ἐπὶ καὶ τόδ' ὀμοῦμαι μή ποτ' ἐπὶ Τρώεσσιν ἀλεξήσειν κακὸν ἦμαρ; α* 370 *ἐπεὶ τόδε καλὸν ἀκουέμεν ἐστὶν ἀοιδοῦ* = *ι* 3.

β) následuje accusativus cum infinitivo, na př. *B* 119 *αἰσχρὸν γὰρ τόδε γ' ἐστὶ καὶ ἐσσομένοισι πυθέσθαι, μὰψ οὕτω τοιόνδε τοσόνδε τε λαὸν Ἀχαιῶν... μάχεσθαι; α* 376 násl. *εἰ δ' ὔμιν δοκέει τόδε λωΐτερον καὶ ἄμεινον ἔμμεναι, ἀνδρὸς ἑνὸς βίοτον νήποινον ὀλέσθαι* = *β* 141. 142; *N* 99 násl. *ἦ μέγα θαῦμα τόδ' ὀφθαλμοῖσιν ὁρῶμαι,... Τρῶας ἐφ' ἡμετέρας ἰέναι νέας**); *ε* 184 násl. *ἴστω νῦν τόδε γαῖα καὶ οὐρανός... μή τι σοὶ αὐτῷ πῆμα κακὸν βουλευσέμεν ἄλλο.***) *P* 336 násl. *αἰδὼς μὲν νῦν ἥδε γ', ἀρηιφίλων ὑπ' Ἀχαιῶν Ἴλιον εἰσαναβῆναι ἀναλκείῃσι δαμέντας.*

γ) následuje vedlejší věta s *ὅτι*, na př. *O* 226 násl. *ἀλλὰ τόδ' ἡμὲν ἐμοὶ πολὺ κέρδιον ἠδέ οἱ αὐτῷ ἔπλετο, ὅττι ὑπόειξε; ν* 333 násl.

δ) následuje vedlejší věta s *ὡς*, na př. *γ* 225, *χ* 350 násl. *καί κεν Τηλέμαχος τάδε γ' εἴποι... ὡς ἐγὼ οὔ τι ἑκὼν ἐς σὸν δόμον, οὐδὲ χατίζων πωλεύμην.*

ε) následuje vedlejší věta s *ὅπως*, na př. *υ* 38 násl. *ἀλλά τί μοι τόδε θυμὸς ἐνὶ φρεσὶ μερμηρίζει, ὅπως δὴ μνηστῆρσιν ἀναιδέσι χεῖρας ἐφήσω.*

ζ) následuje věta vedlejší s *ὅπῃ*, jako *θ* 572 násl. *ἀλλ' ἄγε μοι τόδε εἰπέ.... ὅππῃ ἀπεπλάγχθης τε καὶ ἅς τινας ἵκεο χώρας.*

η) následuje věta vedlejší s *ὁππότε*, *O* 208 *ἀλλὰ τόδ' αἰνὸν ἄχος κραδίην καὶ θυμὸν ἱκάνει, ὁππότ' ἂν ἰσόμορον.... νεικείειν ἐθέλῃσι; Π* 52 násl. *ἀλλὰ τόδ' αἰνὸν ἄχος κραδίην καὶ θυμὸν ἱκάνει, ὁππότε δὴ τὸν ὁμοῖον ἀνὴρ ἐθέλῃσιν ἀμέρσαι.*

θ) následuje vedlejší věta s *εἰ*: *α* 206 násl. *ἀλλ' ἄγε μοι τόδε εἰπὲ καὶ ἀτρεκέως κατάλεξον, εἰ δὴ ἐξ αὐτοῖο τόσος παῖς εἰς Ὀδυσῆος; λ* 370 násl. *ἀλλ' ἄγε μοι τόδε εἰπέ... εἴ τινας ἀντιθέων ἑτάρων ἴδες;* 457 násl. *ἀλλ' ἄγε μοι τόδε εἰπέ... εἴ που ἔτι ζώοντος ἀκούετε παιδὸς ἐμοῖο.*

ι) následuje vedlejší věta s *εἴ κε*: *H* 375 násl. *καὶ δὲ τόδ' εἰπέμεναι πυκινὸν ἔπος, αἴ κ' ἐθέλωσι παύσασθαι πολέμοιο δυσηχέος; H* 394 násl. *καὶ δὲ τόδ' ἠνώγεον εἰπεῖν ἔπος, αἴ κ' ἐθέλητε παύσασθαι πολέμοιο.*

κ) následuje vedlejší věta se vztažným zájmenem. V této příčině musí se však bedlivě rozeznávati dvojí případ:

α') někdy skutečně zájmeno *ὅδε* praeparativně položeno a dochází svého vysvětlení teprv následující větou vztažnou. Ale těchto příkladů jest u Homera poměrně málo. *A* 110 násl. *ὡς δὴ τοῦδ' ἕνεκά σφιν ἑκηβόλος ἄλγεα τεύχει, οὕνεκ'*

---

*) Zde jest *μέγα θαῦμα* v praedikativném spojení s *τόδε*; [1]
τόδε pak přistupuje vysvětlující epexegese, naznačená accusati-

**) Doplniti se zde musí *ἐμέ*; neboť vazba nemůže zde

ἢ ὅθ' ὁμοφρονέοντε νοήμασιν οἶκον ἔχητον ἀνὴρ ἠδὲ γυνή. *Τοῦ γε* nenabývá svého objasnění *teprv následujícími* slovy ἢ ὅθ' κτλ., nýbrž *τό γε* jest anaforicky položeno a smysl tohoto zájmena jest znám již z předcházejících slov Odysseových *σοὶ δὲ θεοὶ τόσα δοῖεν, ὅσα φρεσὶ σῇσι μενοινᾷς, ἄνδρα τε καὶ οἶκον, καὶ ὁμοφροσύνην ὀπάσειαν ἐσθλήν.**)

Jak oblíbeno bylo připravovací užívání zájmena *ὅδε* v době pohomerské, známo jest z nesčíslných dokladů.

Nejhlavnější případy jsou: a) Následuje-li jako vysvětlení podstatné jméno, b) infinitiv nebo accusativus cum infinitivo, c) celá věta samostatná, d) rozmanité věty vedlejší.

* * *

Jako v řečtině, tak také ve slovanštině nastalo seslabení významu zájmena *ta*.

Jen v anaforické platnosti vyskytuje se zájmeno to jakožto oblíbený a rozšířený výraz ve všech slovanských jazycích. Ale v deiktické a v připravovací platnosti zájmeno jednoduché *ta* nepostačovalo, právě tak jako v řečtině v týchž případech místo jednoduchého *ὁ, τόν* atd. nastoupilo *ὅδε, τόνδε* atd.

V češtině utvořilo se za tímto účelem zájmeno *tento*. *Tento = ten to* mělo zajisté původně deiktický význam = *ten zde, ten tu*. *To* jest střední rod v adverbialném významu místním, jako *ὅδε* vzniklo z *ὁ δέ*, při čemž původně *δέ* bylo deiktickou částicí znamenající místo. Vedle místného významu vyvinul se však také význam časový (*δέ* = tu, tehdáž).**)

Miklosich neuvádí sice ze starobulharštiny žádného příkladu, kterým by význam místný adverbialného výrazu *to* (= zde, tu) byl dotvrzen; avšak v starobulharštině *to* spojuje závětí s předvětím (Miklosich Vergl. Synt. 113 násl.), v kterémž případě ovšem *to* má význam anaforický a poukazuje k tomu, co předvětím bylo naznačeno***) (*tu*, srv. homerské *δέ* in apodosi, *ἐνταῦθα, τότε* v závětí). Jsme však oprávněni, z tohoto výrazu *to* souditi, že starší význam byl deiktický = *zde*. Srv. příklady od Miklosiche uvedené sup. 48 ašte svojeję vѣry ne sъhrani, *to* ni našeję imatъ sъhraniti (to = tu, tak); assem. iže ne

---

*) Rovněž tak sluší vysvětliti místa, jež La Roche jako parallely k Hom. *O* 509 uvádí, jako Eur. Med. 553 *τί τοῦδ' ἂν εὕρημ' εὗρον εὐτυχέστερον, ἢ παῖδα γῆμαι βασιλέως*. Co *τοῦδ'* zde znamená, ví každý již z *předcházejících* slov Iasonových 547 *ἃ δ' εἰς γάμους μοι βασιλικοὺς ὠνείδισας*, a proto jest *ἢ παῖδα γῆμαι βασ* epexegesí ne nutnou, nýbrž nadbytečnou. Rovněž tak sluší vyložiti Eur. Hiket. 1120. Pochybným místem zdá se býti Eur. Herakleid. 297. Buď jest místo to porušeno anebo zde skutečně vazby, která jest u Homera a u Euripida Med. 553 a Hiket. 1120 správná, užito méně správně. U Platona Krit. 44 C jest zcela zřejmý vztah vzpětný, poněvadž na tomto místě užito zájmena *οὗτος: καίτοι τίς ἂν αἰσχίων εἴη ταύτης δόξα ἢ δοκεῖν χρήματα περὶ πλείονος ποιεῖσθαι ἢ φίλους*. Ale zde *před tím* praví Kriton, že mnozí budou mysliti, že on (Kriton) moha Sokrata zachrániti, kdyby byl chtěl peníze obětovati, to opominul.

**) Totéž *δέ*, které se jeví v *ὅδε, ὧδε, τοιόσδε* atd., shledáváme také v *οἴκόνδε, οὐρανόνδε* (do domu zde, do domu tu, do nebe tam). Částice *δέ*, které se v řečtině nesčíslněkrát ve smyslu pokračovacím, odporovacím atd. užívá, jest původně totožná s onou deiktickou částicí *δε*.

***) Srv. dialektické *tož*, které zvláště na Moravě jest (

Naproti tomu *v prose* již ve starších památkách *tento* dosti často s objevuje. Na důkaz toho uvádím doklady ze Štítného. V knížkách šester ýci o obecných věcech křesť. nalézají se na začátku (na str. 1—27) tyto dokla dy 1, 19 i psalť sem vám knihy dvoje i *tyto* prvé; 1, 25 ale *tyto* prvé; 3, 1(*tohoto* světa*); 10, 22 zbudu práce *této* neb *této;* 13, 34 *tuto* vieru; 14, 2 a viera křesťanská *toto* jest, abychom (praeparativně); 15, 28 *totoť* jest vie iera křesťanská; 21, 30 svět *tento;* 21, 34 neb neostal jest v *tomto*, ale v ono m; 22, 10 blahoslavenstvie *tohoto* světa; 22, 12 *toto* pole; 27, 18 *tento* s vat nenie, *tento* jest hřiešný; nemóž *tento* papež neb biskup, farář neb třiedr ník hřiechy boží mocí odpustiti.

U Haranta z Polžic jest však užívání zájmena *tento* již naproti mlu vě Štítného *nesmírně* rozšířeno. U Haranta čteme nejen *světa tohoto* (předmlu va XXIII), *z tohoto* bídného do onoho věčného života (I, 1), a to *tímto* u nás a jinde neobyčejným způsobem (I, 3), a to *tímto* způsobem (I, 4 praepa r.), nebo II, 7 naposledy maje dosti příčin *tohoto* druhého dílu buď dokonce za- nechati atd. II, 13 *těchto* časův (t. j. za nynějších časů) pobořené leží; I, 267 té jejich volné hotovosti k pozdvižení máme příklad mimo jiné *tento;* I, 279 k víře křesťanské přišli příčinou jedné ženy pobožné *tímto* způsobem; II, 36 také *tuto* (praepar.) vlastnost divnou má, že se nedá žádné tíži tak snadně sníižiti a skloniti; I, 280 *tuto***) doložím starého a divného někdy u nich obyčeje; II, 53 *tuto* krátce o tom poznamenám.

Ale u Haranta již také nezřídka zájmeno *tento* shledává se ve význa mu anaforickém = *οὗτος*. Srv. na př.: I. 223 *tato* zkáza Jerusaléma (*αὕτη*), což se vztahuje zpět ke zkáze připomenuté; I, 246 *tento* slavný řád (t. j. řád zlat ho rouna, dříve dotčený). Na to následuje: zakladatele *toho* řádu; I, 268 žáda ící z *těchto* (t. j. dříve uvedených) krajin proti Turkům veřejného tažení; I, 28 mrtvých na způsob Řekův pláčí, a ještě více nežli oni. Neb *tito* vstanouce n s houfem chodí na krchov; I, 286 ale *tento* národ (t. j. dříve jmenova ý) z většího dílu jest lenivý.

Také my nyní nesčíslněkrát v anaforickém významu místo *ten* užívá m důraznějšího *tento*. Každý to ví, poněvadž my všichni nyní velmi často a mluvíme. Ale uvedu předce některé doklady skutečně v písemnictví naše s vyskytující. Vezměme za příklad Erbenův »život Tomáše ze Štítného«. T čteme na str. III hlavní díl víry *této* (t. j. víry dříve připomenuté); tamt ě a *takto* (místo *tak*) by se bylo stalo; tamtéž: první počátek životopisu m iž *tohoto* (místo *toho*) učiněn jest od Fr. Palackého; str. IV. a kterak pot n i Stítnému mnoho záleželo na *tomto* (místo *tom*) způsobu vychování ro nj jeho; str. V jisté jest, že měl dvě sestry . . . . *Toto* (místo *to*) se aspoň sou lit dá z toho, co v posledním pořízení svém vzkazuje dětem; str. VI pol *toto* (místo *to*) napřed o soukromých svazcích rodinných Tomáše ze Štítn obrátím se nyní k veřejnému jeho životu; str. VI—VII když l. 1348 uni

*) V Alexandreidě toto velmi běžné rčení nikdy nevyskytuje se v této vždy *seho světa* nebo *světa seho* (68, 127, 543. 739, 904 atd.).

**) Harant užívá vůbec nesčíslněkrát příslovce *tuto* = *zde*.

nedostatečné a že za týmž účelem, ke kterému dříve jednoduché výrazy ›stačovaly, během času musily býti voleny výrazy složené a silnější. V lidském ›otě vše, čeho se často užívá, se opotřebuje a nastává pak potřeba, voliti ostředky silnější a důraznější.

Z předcházejícího výkladu přišlo na jevo, že původní jednoduché ukazo- cí zájmeno *τα* tak sevšednělo a se opotřebovalo, že v řečtině místo něho usilo nastoupiti dílem *ὅδε*, dílem *οὗτος*. Rovněž tak ve slovanštině, ač se zájmena *ten* užívání deiktické a praeparativné ještě až do naší doby v jedno- vých příkladech zachovalo, předce často nastoupilo *tento*, *ten hle*.

Ohlédneme-li se po analogiích, shledáme četné doklady takového seslabení ůvodního významu. Tak na př. německé *derselbe* znamenalo důrazné sto- žňování. Ale toto »derselbe« (idem) v užívání tak seslabeno, že se ne- íslněkráte klade v němčině tu, kde není úmyslu, *totožnost* důrazně naznačiti, ýbrž kde zájmeno *derselbe* rovná se jen latinskému *is*. Srv. na př. Dies Buch etet mir die angenehmste Lecture. Dasselbe ist so anziehend atd. V latině c liber, ale v druhé větě by nikterak nesmělo býti *idem*. V tomto případě ' se vůbec v latině žádné zájmeno nekladlo.

Také české *týž* vyskytuje se někdy v témž seslabeném významu, a bylo ' zajisté mylné, všude takovéto užívání pokládati za germanismus.

Zájmeno *jь*, které má původní platnost ukazovací, stalo se v slovanštině ıké zájmenem vztažným. Miklosich (Vergl. Syntax str. 83) praví: »*jь* ist ·lativ: doch ist diese anwendung des jь ohne *že* eine ausnahmweise und eschränkt sich meist auf die ableitungen, wie jakъ, jelikъ, jelišti, ide etc.« Ale že *ůvodně* pouhé *jь* k naznačení vztažné platnosti postačovalo, rozumí se samo ·bou.*) Ale ovšem zájmeno to bylo pokládáno za nedostatečné, a sesíleno řidanou částicí *že*, a tu ovšem jest pravdivé tvrzení, že v památkách lite- ırních relativum *jь* jen *výjimkou* se vyskytuje. Avšak *jakъ*, *jelikъ* atd. do- azuje, že přídavku *že* původně nebylo potřebí. — Později k *jenž* i *to* ještě řistoupilo za účelem ještě důraznějšího naznačení (*jenžto*). V češtině zvláště *žto* (acc. sing. neutr. quod, *ὅτι*) stalo se oblíbeným výrazem: Bratr. nebo em se bál tebe, *ježto* jsi člověk přísný. My spojky *ježto* nemůžeme bez pří- avku *to* užiti.

V řečtině jednoduché zvratné zájmeno *οὗ***) později obyčejně neposta- ovalo, a bylo pravidelně užíváno složeného *ἑαυτοῦ*.

Rovněž tak původně zájmen *ἐμοῦ*, *σοῦ* také užíváno při vztahu zvratném, le později užívalo se složených zájmen *ἐμαυτοῦ*, *σαυτοῦ*.

---

*) Miklosich (str. 83) uvádí ze starobulharštiny za nje = quia, za ne, io = ὅτι, rizy, ·êhъ (jacêhъ) ne možetь gnafej tako ubêliti vestes, quales (quas) non potest fullo ita andidas reddere. Ale i v jiných jazycích slovanských se doklady pouhého *jen* v relativné latnosti vyskytují. Tak v ruštině izv. 610 iskušenije, *jego* sja jesi bojal (tentatio, quam muisti), a zvláště v polštině: duch, *jen* by zrovnal rozum moj; wnuk, *jen* był w opiece azimirovi; ten, *jego* obvinila = is, quem accusavit. — Z češtiny neuvádí Miklosich dokladů.

**) Ovšem původní význam zájmena *οὗ* dle našeho mínění nebyl zvratný, nýbrž uka- ›vací, a sice anaforický.

ἐμέ, i tak zvaná bezčlenná zájmena vyskytují se s členem, jako *τὸν ἐμέ*. Dále, aby onu »směšnost« rozeznávání dvou skupin ještě více vytkl, uvádí Apollonios, že zájmena osobná také s větou vztažnou (a tedy se zájmenem vztažným) se spojují, jako *ἐγὼ ὃς ἔγραψα*.

V Bekkerových Anecd. II, 923: *Ἀττικοὶ γὰρ τὸν ἐμέ φασιν, ὡς καὶ Καλλίμαχος· καὶ μὰ τὸν αὐτὸν ἐμέ· καὶ τὸν σὲ Κροτωπιάδην· καὶ Μένανδρος· τὸν ἐμὲ τουτονί.*

V Platonových rozmluvách vyskytují se dosti hojné a zajímavé doklady této vazby. Plat. Theait. 166 A *οὗτος δὴ ὁ Σωκράτης... γέλωτα δὴ τὸν ἐμὲ ἐν τοῖς λόγοις ἀπέδειξε*. Fileb. 20 A *δεινὸν μὲν τοίνυν προσδοκᾶν οὐδὲν δεῖ τὸν ἐμέ, ἐπειδὴ τοῦθ' οὕτως εἶπες*. Faidr. 258 A *ἔδοξέ πού φησι τῇ βουλῇ ἢ τῷ δήμῳ ἢ ἀμφοτέροις· καὶ ὃς εἶπε, τὸν ἑαυτὸν δὴ λέγων μάλα σεμνῶς καὶ ἐγκωμιάζων, ὁ συγγραφεύς*. Fileb. 59 B *τὸν μὲν δὴ σὲ καὶ ἐμὲ καὶ Γοργίαν καὶ Φίληβον χρὴ συχνὰ χαίρειν ἐᾶν*. Sof. 239 B *τὸν μὲν τοίνυν ἐμέ γε ἔτι τί τις ἂν λέγοι;* Fileb. 14 D *ὅταν τις ἐμὲ φῇ Πρώταρχον, ἕνα γεγονότα φύσει, πολλοὺς εἶναι πάλιν, τοὺς ἐμὲ καὶ ἐναντίους ἀλλήλοις τιθέμενος*. Lys. 203 B *δεῦρο δή, ἦ δ' ὅς, εὐθὺ ἡμῶν... Ποῖ, ἔφην ἐγώ, λέγεις καὶ παρὰ τίνας τοὺς ὑμᾶς*.

Smysl těchto vazeb*) jest zajisté ten, že se *osobnost* důrazněji a s jakousi hrdostí vytýká. Na př. Plat. Theait. 166 A *τὸν ἐμέ* = *tu mou osobnost*. Kühner (Ausf. Gramm.[2] II, str. 539), Plat. Faidr. 258 A *τὸν ἑαυτόν* vykládá = *seine wichtige Person*, Fil. 20 B *τὸν ἐμέ* = *meine Person*.

Ale zač máme *τόν, τούς* v těchto vazbách pokládati? Vykladatelé obyčejně soudí, že jest to člen. Také Kühner (str. 539) praví: »Zu den persönlichen Substantivpronomen im Akkusative tritt bisweilen der Artikel, wenn entweder statt der blossen Person die *Persönlichkeit* mit Nachdruck hervorgehoben, oder — und dies ist der häufigere Fall — auf eine *vorher erwähnte Person zurückgewiesen* wird.«

Ale nemyslím, že tento názor jest správný. Neboť také *v sanskrtě* se táž vazba vyskytuje. Avšak i také se stanoviska pouhé klassické filologie bylo možno toho výsledku dojíti, poněvadž vyskytují se v latině vazby, v nichž spojení osobního zájmena *ego* s ukazovacím zájmenem jest na jevě. Taková vazba jest ve známých verších *ille ego*, qui quondam gracili modulatus avena carmen, et egressus silvis vicina coegi**)...... Podobně Ovidius Met. I, 757 ille ego liber, ille ferox tacui. Plin. Epist. I, 6, 1 ego ille, quem nosti.

Na těchto místech nelze totiž dle mého mínění *ille ego* od sebe odděliti v ten smysl, že by vazba byla praedikativná, nýbrž *ille ego* jest zde *onen já, ona má osobnost.****)

*) Pozoruhodno jest, že vazba ta pouze *v akkusativě* se vyskytuje. Jakou příčinu toto omezení v řečtině má, byla-li vůbec jaká toho příčina, o tom nemohu ani domněnku pronesti, neřku-li abych mohl něco tvrditi. V sanskrtě zajisté, jak příklady od Delbrücka uvedené dokazují, toho omezení není.

**) Verše ty, nepocházejí-li od Vergilia samého, jsou předce z doby Vergiliovy, poněvadž Donatus a Servius sdělují, že od Tukky a Varia verše ty byly vyloučeny.

***) Vykladatelé směšují zde, jako často, různé příklady. Tak na př. Forbiger k onomu prooemiu Aeneidy uvádí Ovid. Met. IV, 228 *ille ego sum*, dixit, qui longum... ale zde jest ... v praedikativném spojení s *ego*; rovněž tak Ov. ... sum, cui tu solitus promittere caelum.

Ostatně dobře vím a bude to v dalším výkladě rozhodně podotčeno, že anaforické užívání *zájmena ta* a anaforické užívání *členu ta* často splývá tak, že ani není možno, všude rozhraní přesně vymeziti, poněvadž *člen anaforický* vyvinul se ze zájmena anaforického *ta*. Pokusím se níže takové rozhraní přibližně vytknouti, a s tohoto svého stanoviska míním, že v případech, o nichž zde se jedná, *τόν*, *τούς* není tak seslabeno, aby se to mohlo za pouhý člen pokládati.

* * *

Delbrück (Vergl. Syntax str. 501) praví: »Auch darin gleicht der ältere griechische Sprachgebrauch, wie er bei Homer und Herodot vorliegt, noch dem altindischen, dass *ὁ* auch das Subjekt des unmittelbar vorhergehenden Satzes aufnehmen kann, z. B. *τοῦ μὲν ἅμαρθ', ὁ δὲ Λεῦκον Ὀδυσσέος ἐσθλὸν ἑταῖρον βεβλήκει* *Δ* 491; *Θέτις δ' οὐ λήθετ' ἐφετμέων παιδὸς ἑοῦ, ἀλλ' ἥ γ' ἀνεδύσετο* A 495 und sonst!«

Tato vazba, o které zde Delbrück zmínku činí, jest v řečtině, ovšem jen u Homera a Herodota, velmi rozšířena a důležita. Ovšem nejsou dle mého mínění všechny příklady, které se často bez přesnějšího rozeznávání uvádějí, totožné. Myslím, že zde sluší rozeznávati dva případy.

a) Často osoba, která zdánlivě zbytečně zájmenem naznačena jest, důrazně se vytýká, a potřebí jest, dle kontextu nebo dle známých poměrů příčinu tohoto důrazného vytčení vyhledati. Důkazem toho, že často důrazné vytčení se zamýšlí, jest to, že k zájmenu *ὅ* aneb k zájmenu osobnému *σύ* částice *γέ* se přidává, která důrazné vytčení jasně naznačuje. Toto důrazné vytčení lze shledati na leckterých místech dosti jasně, na př. Hom. *A* 318 násl. *οὐδ' Ἀγαμέμνων λῆγ' ἔριδος, τὴν πρῶτον ἐπηπείλησ' Ἀχιλῆι, ἀλλ' ὅ γε Ταλθύβιόν τε καὶ Εὐρυβάτην προσέειπε* (Agamemnon neupustil od sváru, nýbrž *ten,* jak bylo možno od něho očekávati, pokračoval v nepřátelství svém proti Achilleovi a oslovil Talthybia). *B* 2 násl.: Druzí bohové a mužové spali celou noc, ale Zeus ne, *ἀλλ' ὅ γε μερμήριζε κατὰ φρένα, ὡς Ἀχιλῆα τιμήσῃ* = nýbrž *ten,* jak ovšem pochopitelno, poněvadž učinil Thetidě slib, přemýšlel, jak by Achilleovi poctu zjednal. *Δ* 387 násl. *ἔνθ' οὐδὲ ξεῖνός περ ἐὼν ἱππηλάτα Τυδεὺς τάρβει, μοῦνος ἐὼν πολέσιν μετὰ Καδμείοισιν, ἀλλ' ὅ γ' ἀεθλεύειν προκαλίζετο.* Zvláště na jevě jest takové důrazné vytčení *μ* 186 násl. Sireny pějí: *οὐ γάρ πώ τις τῇδε παρήλασε νηὶ μελαίνῃ πρίν γ' ἡμέων μελίγηρυν ἀπὸ στομάτων ὄπ' ἀκοῦσαι, ἀλλ' ὅ γε τερψάμενος νεῖται καὶ πλείονα εἰδώς* = *ten zajisté* rozkoše zaživ vrátí se. *θ* 487 násl. *Δημόδοκ', ἔξοχα δή σε βροτῶν αἰνίζομ' ἁπάντων. ἢ σέ γε μοῦσ' ἐδίδαξε Διὸς παῖς ἢ σέ γ' Ἀπόλλων* = *tebe* zajisté, jenž jsi tak znamenitým pěvcem, naučila tomu buď Musa nebo Apollon. Také Ameis vyložil *σέ γε* = *σὲ τὸν τοιόνδε ἐόντα.*

b) Avšak často toto důrazné vytčení, které zajisté při *ὅ γε*, *σύ γε* předpokládati musíme, zmizelo a zdá se nám zájmeno býti zbyt[illegible] poněvadž není na dotyčných místech protivy mezi osoba[illegible] táž, ale připisují se jí rozličné činy. Na př. *β* 327 *ἤ* [illegible] *ἤ ὅγε καὶ Σπάρτηθεν.* *Α* 190 *μερμήριξεν* (t. Achilleus[illegible]

holou částici. »Der Nominativ *sá,* welcher sehr häufig in dieser Anwendung, also wie eine überleitende Partikel ercheint, ist im S'B. zu einer solchen Partikel geworden.« (Delbrück str. 501.)

Zdá se mi, že na základě porovnání příkladův staroindských a homerských můžeme vzhledem k historickému vývoji tato tři stadia vytknouti:

a) Původně pokračovalo se ve vypravování způsobem zcela prostým, a sice tak, že stále zájmeno *ta* se opakovalo. Při tom ze souvislosti musilo býti rozuměno, *kdo* jest zájmenem *ta* míněn. Na tom stanovisku jsou příklady staroindské svrchu uvedené.

b) V řečtině však již v nejstarší době básnictví přidružovaly se k zájmenu *ta* různé částice (zvláště *γέ, δέ, δ' ἄρα* atd.), v jichž užívání si řečtina tak velice libovala, které řečtině homerské vzácnou významnost a půvabnost dávají. — Kromě epického básnictví zachovaly se tyto staré vazby u Herodota a někdy, avšak jen v řídkých případech, u tragických básníků. Faktum toto jest ve shodě s tím zjevem všeobecným, že v mluvě Herodotově a u básníků tragických*) se leckteré zbytky starobylosti zachovaly. Srv. Herod. II, 173 *λάθοι ἂν ἤτοι μανεὶς ἢ ὅ γε ἀπόπληκτος γενόμενος.* Her. I, 66 *ταῦτα ὡς ἀπενειχθέντα ἤκουσαν οἱ Λακεδαιμόνιοι, Ἀρκάδων μὲν τῶν ἄλλων ἀπείχοντο, οἳ δὲ πέδας φερόμενοι ἐπὶ Τεγεήτας ἐστρατεύοντο.* I, 17 *ὡς δὲ ἐς τὴν Μιλησίην ἀπίκοιτο, οἰκήματα μὲν τὰ ἐπὶ τῶν ἀγρῶν οὔτε κατέβαλλε οὔτε ἐνεπίμπρη οὔτε θύρας ἀπέσπα, ἔα δὲ κατὰ χώρην ἑστάναι· ὃ δὲ τά τε δένδρεα καὶ τὸν καρπὸν τὸν ἐν τῇ γῇ ὅκως διαφθείρειε, ἀπαλλάσσετο ὀπίσω.* I, 107 *μετὰ δὲ τὴν Μανδάνην ταύτην ἐοῦσαν ἤδη ἀνδρὸς ὡραίην Μήδων μὲν τῶν ἑωυτοῦ ἀξίων οὐδενὶ διδοῖ γυναῖκα, δεδοικὼς τὴν ὄψιν· ὃ δὲ Πέρσῃ διδοῖ.*

Co se mluvy tragických básníků týká, vyskytuje se vazba ta jen zřídka, a to téměř jen v částech lyrických. Srv. Sof. Fil. 1118 násl. *πότμος πότμος σε δαιμόνων τάδ', οὐδὲ σέ γε δόλος ἔσχ' ὑπὸ χειρὸς ἐμᾶς.* Zde jest ovšem *σέ γε*, ale vazba jest v podstatě táž, jako u *ὅ γε.* El. 448 *ἀλλὰ ταῦτα μὲν μέθες· σὺ δὲ τεμοῦσα κρατὸς βοστρύχων ἄκρας φόβας . . . δὸς αὐτῷ.* Zdali se u tragických básníků také *ὅ γε, ὃ δέ* v této vazbě vyskytuje, pokládá se za pochybné. U Euripida Orest. 34 násl. čtou sice někteří *ἐντεῦθεν ἀγρίᾳ συντακεὶς νόσῳ νοσεῖ τλήμων Ὀρέστης· ὁ δὲ πεσὼν ἐν δεμνίοις κεῖται.* Ale čtení to není pravdě podobno, i schvaluji také já domněnku, že se má po *πεσών* vložiti *τ'* nebo *δ'* a tedy čísti *νοσεῖ τλήμων Ὀρέστης ὅδε, πεσὼν τ' ἐν δεμνίοις κεῖται.* Zde jest poukázání na Oresta *přítomného* právě tak vhodné jako ve verši 74 *τλήμων Ὀρέστης . . . ὅδε.* Rovněž tak v prologu ve verši 46 zájmenem *ὅδε* na krajinu, v které se Elektra nalézá, se poukazuje: *ἔδοξε δ' Ἄργει τῷδε κτλ.* Ve verši 23 Elektra na sebe samu důrazně poukazuje slovy *Ἠλέκτρα τ' ἐγώ.*

Také u jiných básníků vyskytují se takové vazby, na př. Theokr. I, 124 *αἴτ' ἐσσὶ κατ' ὤρεα μακρὰ Λυκαίω, αἴτε τύ γ' ἀμφιπολεῖς μέγα Μαίναλον;* X, 34 *τὼς αὐλὼς μὲν ἔχοισα, καὶ ἢ ῥόδον, ἢ τύ γα μᾶλον.*

---

*) Tak na př. starobylá epická vazba *ὅ* s následujícím jmenem vlastním nebo appellativným vyskytuje se také v tragoedii. Srv. Sof. Ai. 780 *ὁ δ' εὐθὺς ἐξ ἕδρας πέμπει με σοὶ φέροντα τάσδ' ἐπιστολὰς Τεῦκρος;* Fil. 371 *ὁ δ' εἶπ' Ὀδυσσεύς;* Oid. Tyr. 1171 *ἡ δ' ἔσω κάλλιστ' ἂν εἴποι σὴ γυνή.*

důrazu.*) Na př. Aen. VI, 592 násl. zajisté non *ille* faces s velikým důrazem řečeno = *onen*, nejmocnější všech bohů, ovšem nemrštil *faces*, nýbrž smrtonosný blesk. Také Hor. Carm. I, 9, 15, můžeme neque *tu* choreas vyložiti = *ty* zajisté, dokud jsi mlád a můžeš z takových věcí se těšiti, donec virenti canities abest morosa, jak básník sám praví. I Aen V, 457 lze nunc *ille* sinistra takto vyložiti, totiž že *onen*, Entellus, měl způsobilost řídkou, že také *levicí* mohl zápasiti stejně. Ale na několika místech nelze pomýšleti na důrazné vytčení, nýbrž tu musíme vazbu tu za rčení utkvělé pokládati. Na př. Aen. XI, 492 násl. a na jiných místech zdál by se podobný výklad, při kterém by se důrazně vytčení vyhledávalo, příliš strojeným.

Naproti tomu sluší zajisté v tom případě, když k zájmenům *ille* (řídčeji *is*), *ego*, *tu* důrazová částice *quidem* se připojuje, pravidelně souditi, že spisovatel *důrazné vytčení zamýšlel*. Cic. Tusc. I, 3, 6 Democritum, magnum *quidem illum* virum, sed levibus et rotundis corpusculis efficientem animum concursu quodam fortuito, omittamus. Fam. XII, 30, 3 o hominem semper *illum quidem* mihi aptum, nunc vero etiam suavem. Lael. 12, 40 Ti. Gracchus regnum occupare conatus est, vel regnavit *is quidem* paucos annos. Att. VIII, 2, 2 quod me hortaris ad memoriam factorum meorum, facis amice *tu quidem* mihique gratissimum; sed mihi videris aliud tu honestum neque dignum in hac causa iudicare, atque ego existimem. Na tomto posledním místě jest zajisté zcela zřejmo, že slova *facis amice tu quidem* jsou důrazně a spolu zdvořile proslovena = *o tobě* zajisté dle tvé povahy a dle tvého poměru ke mně jisto jest, že ty to činíš *přátelsky; u jiného* by snad mohla býti o tom pochybnost.

* * *

Zájmeno *ta* spojuje se v anaforické platnosti s podstatnými jmény ve všech jazycích indoevropských, a objevuje se tedy v této příčině jako adjektivný přívlastek. Příklady staroindské uvádí Delbrück na str. 502. RV. 1, 180, 8: prá yád váhēthē mahinā ráthasya = když ku předu jedete velebností vozu; na to pak 9 *tám* vāṃ *rátham* vayám adyā́ huvēma = *ten* váš vůz chtěli bychom dnes přivolati. S'B 1, 1, 4, 13 ve vypravování o Manuovi a býku: tásminn asuraghnī́ sapatnaghnī́ *vā́k* praviș̌tāsa v něm obýval hlas Asury a nepřátele smrtící — dále pak tásyālabdhasya *sā́ vā́g* ápa čakrāma když byl obětován, *ten* hlas uprchl. Z Avesty uvádí yazata berezata vača obětoval silným hlasem; dále následuje *hō vākš ten* hlas. Z gotštiny uvádí Delbrück Mat. 8, 14, 15 gasahv svaihron is ligandein in *heitom*, jah attaitok handau izos jah aflailot ija *so heito* uzřel švegruši jeho, ana leží, a má zimnici (doslovně *v zimnici*); i dotekl se ruky její, a přestala jí zimnice (doslovně *ta zimnice*). Četné takové příklady uvádí Grimm IV, 386, jenž ovšem zájmeno v těchto případech za člen pokládá: »Für die gewöhnlichen, des artikels fähigen substantiva kommt nun der natürliche grundsatz in anwendung, dass

*) »interdum etiam vim exhortationis auget in membro altero« praví Orelli-Baiter k Hor. Carm. I, 9, 15.

bylo v *nejkrajnějším* případě v prvních šesti knihách Iliady jen 16 dokladů tohoto anaforického užívání.

Avšak počet těch případů, v nichž by *pravidlo* od Delbrücka také pro řečtinu vyslovené bylo *mohlo* platnosti dojíti, byl by *mnohonásobně větší;* a z toho právě přichází na jevo, že *pravidlo* to pro básně homerské neplatí. Obmezím se jen na první knihu Iliady. Anaforické zájmeno (dle pravidla Delbrückova) *mohlo* býti*) *Α* 9 *βασιλῆι*, 22 *ἱερῆα*, 22 *ἄποινα*, 33 *μύθῳ*, 49 *ἀργυρέοιο βιοῖο*, 53 *κῆλα*,**) 75 *μῆνιν*, 82 *κότον*, 85 *θεοπρόπιον*, 92 *μάντις*, 94 *ἀρητῆρος*, 95 *θύγατρα*, 95 *ἄποινα*, 97 *λοιγόν*, 98 *κούρην*, 102 *ἥρως*, 127 *θεῷ*, 161 *γέρας*, 192 *χόλον*, 210 *ἔριδος*, 221 *μύθῳ*, 224 *χόλοιο*, 245 *σκῆπτρον*, 275 *κούρην*, 277 *βασιλῆι*, 298 *κούρης*, 319 *ἔριδος*, 372 *θύγατρα*, 377 *ἱερῆα*, 377 *ἄποινα*, 386 *θεὸν*, 390 *ἄνακτι*, 401 *δεσμῶν*, 410 *βασιλῆος*, 439 *νηός*, 443 *παῖδα*, 467 *πόνου*, 469 *πόσιος καὶ ἐδητύος*, 472 *θεόν*, 485 *νῆα*, 495 *ἐφετμέων*, 505 *υἱόν*, 506 *ἄναξ*, 507 *γέρας*, 579 *δαῖτα* (srv. 575 *δαιτός*), 597 *κύπελλον* (srv. 584 *ἀμφικύπελλον*). Tedy v 46 případech *mohlo* v první knize Iliady anaforické zájmeno *ta* ve spojení s podstatným jmenem se jeviti, kdyby Delbrückovo pravidlo také pro řečtinu platilo; avšak ve skutečnosti vyskytuje se (nepřihlížíme-li ke čtyřem příkladům *ὁ γέρων, ὁ γεραίος*) v první knize Iliady jen dvakrát (*Α* 239, 340), a počítáme-li i *ὁ γέρων, ὁ γεραιός*, tedy předce celkem jen šestkrát. V prvních šesti knihách Iliady jest, jak svrchu podotčeno, *v nejkrajnějším* případě jen 16 dokladů tohoto anaforického užívání; avšak všech případů, v kterých mohlo v těch prvních šesti knihách se jeviti, jest zajisté ke třem stům.

Ale ovšem v *pozdější* řečtině se aspoň částečně ono pravidlo jeví u *členu* při užívání *vlastních jmen.* Dává se totiž, jak známo, pravidlo, že jména vlastní osob nepřijímají členu, poněvadž tato jména již sama o sobě určité jednotlivé osoby naznačují, ale když se opět o nich zmínka činí, že se na dotyčné osoby jako již dříve připomenuté a známé členem poukazuje. Na př. Dem. proti Makart. § 19. *Βούσελος γὰρ ἦν ἐξ Οἴου ... καὶ τούτῳ ἐγένοντο πέντε υἱεῖς, Ἁγνίας καὶ Εὐβουλίδης καὶ Στρατίος καὶ Ἅβρων καὶ Κλεόκριτος. καὶ οὗτοι ἅπαντες οἱ τοῦ Βουσέλου υἱεῖς ἄνδρες ἐγένοντο, καὶ διένειμεν αὐτοῖς τὴν οὐσίαν ὁ πατὴρ ὁ Βούσελος ... περὶ μὲν οὖν τῶν τριῶν ἀδελφῶν τῶν τοῦ Βουσέλου υἱέων* atd. § 48 *τίνος ὢν πατρός; Θεοπόμπου. μητρὸς δὲ τίνος; Ἀπολήξιδος θυγατρὸς Προσπαλτίου, ἀδελφῆς δὲ Μακαρτάτου Προσπαλτίου. ὁ δὲ Θεόπομπος τίνος ἦν πατρός; Χαριδήμου. ὁ δὲ Χαρίδημος τίνος; Στρατίου. ὁ δὲ Στρατίος τίνος; Βουσέλου.* V Platonově rozmluvě Protagoru 347 *B καὶ ὁ Ἱππίας ... ἔφη* a pak *καὶ ὁ Ἀλκιβιάδης, Ναί, ἔφη, ὦ Ἱππία, εἰσαῦθις γε*, poněvadž Hippias i Alkibiades byli již dříve připomenuti. Avšak v této příčině jest v řečtině veliká libovolnost a tohoto pravidla se často nedbá. Ostatně může ovšem býti zde, jako i v jiných případech, pochybnost, máme-li *ὁ* za člen čili za anaforické zájmeno pokládati.

* * *

*) Zájmena vlastní a patronymica vylučuji. Kdybych i tyto případy počítal, bylo by to velmi v neprospěch Delbrückova tvrzení.

**) *Α* 383 se skutečně v podobném případě nalezá *τὰ δ' ἐπῴχετο κῆλα θεοῖο.*

I.

Delbrück na str. 503: »Diesem Falle, dass das Pronomen ein vorhe bereits erwähntes Wort bei dessen zweiter Erwähnung einführt, steht so zu sagen als anderer Endpunkt der Linie der Fall gegenüber, dass das Pronomen etwas nicht Erwähntes, wohl aber allgemein Bekanntes bezeichnet. Derartiges habe ich SF. 5, 210 aus dem Veda angeführt, z. B. tá vām víśvasya gōpā euch beide berühmte Hüter des All RV. 8, 25, 1, und dasselbe führt Calanc § 3 a aus dem Avesta an, z B. tā mainyū das bekannte Geisterpaar, die beiden Geister. Ob gerade diese Verwendung auch in den anderen Sprachen vorliegt, lasse ich dahingestellt, jedenfalls aber giebt es überall solche Fälle welche zwischen den beiden genannten Endpolen in der Mitte liegen.«

V řečtině vyskytují se též takové příklady. Nejznámější jest *A* 11 *οὕνεκα τὸν Χρύσην ἠτίμησ' ἀρητῆρα* = toho Chrysa, t. j. známého Chrysa. V pověstech trojských bylo jméno *Chryses* hojně uváděno, poněvadž urážka, která jemu od Agamemnona byla učiněna, byla hlavním a rozhodujícím momentem v epických bájích o sporu Achillea a Agamemnona a o hněvu Achilleově. Myslím, že také podobným způsobem musí se vyložiti *μ* 125 *τῆς Σκύλλης*, i také *B* 595 *Θάμυριν τὸν Θρήικα* (ten známý Thrak), hymn. Apoll. 20 *αὐτὰρ ὁ Φοῖβος Ἀπόλλων*. Četnější toho doklady jsou v pozdějších památkách. Velmi důležitý příklad jest v Platonově Faidru 229 *B ἀπὸ τοῦ Ἰλίσσου λέγεται ὁ Βορέας τὴν Ὠρείθυιαν ἁρπάσαι*. Podobně, jak myslím, musí se vyložiti zlomek Telesillin u Hefaistiona 6: *ἁ δ'* (tak čtu, ne *ἅδ'*) *Ἄρτεμις, ὦ κόραι, φεύγοισα τὸν Ἀλφεόν*. Zde všechny členy poukazují k báji často vypravované a známé Xen. Anab. VI, 2, 2 *ἔνθα ὁ Ἡρακλῆς ἐπὶ τὸν Κέρβερον κύνα καταβῆναι* (Herakle z bájí vůbec, a z této báje všeobecně rozšířeně známý).

S cizími těmito doklady shodují se nesčíslné příklady v našich národních písních, a srovnáním domácích dokladů přispěje se zajisté nejlépe k tomu abychom úplně porozuměli příkladům cizím. V našich národních písních ne sčíslněkráte zájmenem *ten* poukazuje se k tomu, co není v písni samé dřív připomenuto, ale co jest ze života a z pověstí kolujících všeobecně známo

Tato platnost úzce souvisí s tou, dle které zájmeno *ta* v anaforické platnosti poukazuje k tomu, co dříve bylo připomenuto a odtud *známo* jest Je-li však něco známo z pověstí kolujících, z vypravování všeobecného, může právem také užito býti tohoto zájmena. Jestiť při tom, abych tak řekl, jedno stejné, *odkud* tato známost pochází. Zmínka o předmětu nějakém obsažená v národní písni nemusí výlučně poukazovati k tomu, co v písni samé dříve řečeno, nýbrž může také se táhnouti k tomu, co jest živým zdrojem a základem písně národní, totiž k pověsti aneb k hovoru lidu.

Buďtež zde některé doklady uvedeny:

Z Erbenovy sbírky: str 112 (č. 69) *ty* Zvikovské zahrady | pěkně se zelenají; str. 117 (č. 92) za *tím* naším háječkem | zraje pěkny žito; str. 11 (č. 96) v *tom* háječku při měsíčku zpíval tam slavíček; str. 119 (č. 101) za *tou* naší stodoličkou, | za *tou* naší stodolou | plakala tam má panenka; 11 (č. 103) před *tím* naším okenečkem | stojí lípa zelená; 122 (č. 120) pod *te* pražský most | teče vodička; 129 (č. 148) *ty* Kláštersky zvony; 140 (č. 198 na *tom* mostě | travička zelená, | na *tom* našem mostě | tráva roste; 16

(č. 301) *ten* Zbirovský zámek | dokola klenutý; 168 (č. 302) *ten* Krumlovskej zámek | na zelenejch lukách; 226 (č. 493) *ta* mlynářka zlá | hezkou dceru má; 230 (č. 508) *ten* nepřítel Turek se pozveduje; 242 (č. 568) *ta* Mářa krejčojic | velká parádnice; 243 (č. 573) *ty* Cekovské krávy | mají málo trávy; 363 (č. 31) v *tom* klášteře | je tam pivovárek, | v *tom* klášteře je tam pivovar; 367 (č. 54) tak *ta* bába říkávala.

Z Bartošovy sbírky Národních písní moravských (1889): str. 8 *ty* Velické zvony pěkně vyzváňajú; str. 10 šla Kačenka na procházku | nade mlýnem na *tú* hrázku; str. 12 u *téj* svatéj Kateřiny | je tam klášter malovaný; str. 19 brodil Janko koně | v *téj* hlubokéj vodě; str. 20 plavil Janek koně | v *téj* Dunajskéj vodě; str. 32 na *tych* Raškových dolach | pěkny plamenek hora; str. 34 jede, jede vývoda | po *téj* lúce zelené; str. 40 v *tem* Trnavském poli; str. 94 dyž sem slúžil na *téj* faře; str. 109 *ta* moravská brána,*) | pěkná, malovaná; str. 175 *ty* hodiny Nitranské, | šak sú ony cigánské; str. 217 za horama za lese | v *tem* Líšenským hájko; str. 352 *ti* Petrovčí úřadkové | tvrdého srdečka. str. 353 *ti* Tvrdonščí úřadové | na vojnu verbují; str. 353 *ten* Sebranský kostelíček, | kolem něho černý les; str. 359 v *tem* Lišenským kanceláři | verbujó tam dva hosaři.

Ve všech těchto příkladech, vzatých ze sbírky Erbenovy a Bartošovy, v textu písní samých nic nepředchází, k čemu by se zájmeno *ten* vztahovalo; téměř ve všech těch příkladech jest to *začátek* písně, jenž tu uveden.

Některé písně mají tu podobu, jakoby byly přímo ze života vzaty; písně ty, jež zde míním, uvádějí nás takřka in medias res; a tu ovšem, poněvadž taková píseň jest takřka jen *pokračováním* toho, co v životě samém se děje, může v zájmeně *ten* shledávati se vztah ku předcházejícímu; nepředchází to sice v textu písně samé, ale předchází to v řeči lidské, kterou si v mysli představiti můžeme. Srv. na př. v Bartošově sbírce str. 359 já na *tú* vojnu nepůjdu, | německy neumím. Jest to, jakoby mladík, který má býti odveden, *odpovídal* na vyzvání. V Erbenově sbírce str. 426 *ti* sedláci ubozí, | což oni se navozí | kamene | křemene: | bodejž pány čert veme! | *Ten* purkrabí parukář, | sám největší pletichář, | bije nás | jako ras. To zní tak, jako by to byly stesky zase jednou, ale ne ponejprv, nýbrž po kolikáté vyslovené.

Takové doklady, jež se v našich národních písních nalezají, jsou dle mého mínění vhodnou pomůckou k vysvětlení toho, že zájmeno *ten* ku předmětu známému ze života skutečného se vztahuje; neboť v příkladech uvedených téměř vidíme, jak se před našima očima tento význam tvoří a vyvíjí.

V řečtině později vedle zájmena *ὅ* v témž smyslu, t. j. o něčem, co ze života jest vůbec známo, užíváno zájmena důraznějšího *οὗτος*, a sice i o tom, co chvalně známo, i o tom, co zlopověstno jest. Platon Hipp. větší 282 B *Γοργίας τε γὰρ οὗτος ὁ Λεοντῖνος σοφιστὴς δεῦρο ἀφίκετο*, 282 C *εἰ δὲ βούλει, ὁ ἡμέτερος ἑταῖρος Πρόδικος οὗτος*, Menon. 76 A *οἷον ταῦτα τὰ ἐν ταῖς γεωμετρίαις* (= ty známé věci), 80 A *καὶ δοκεῖς μοι παντελῶς, εἰ δεῖ τι καὶ σκῶψαι*,

*) V Hradecku a Berounsku: Ta Strahovská brána pěkně malována: srv. Erbenovu sbírku str. 444.

τατος εἶναι τό τε εἶδος καὶ τἆλλα ταύτῃ τῇ πλατείᾳ νάρκῃ τῇ θαλαττίᾳ. — on 69 C καὶ κινδυνεύουσι καὶ οἱ τὰς τελετὰς ἡμῖν οὗτοι καταστήσαντες οὐ οί τινες εἶναι, Nomoi III, 677 A νοήσωμεν μίαν τῶν πολλῶν ταύτην τὴν τῷ ἀλυσμῷ ποτὲ γενομένην, Xen. Anab. I, 5, 8 ἔχοντες τούτους τε τοὺς πολυτελεῖς α, καὶ τὰς ποικίλας ἀναξυρίδας, Hell. VII, 3, 8 ἱερὰ μεστὰ καὶ χρυσῶν τούτων ἀργυρῶν ἀναθημάτων. — S opovržením οὗτος položeno na př. u Platona on 45 A ἔπειτα οὐχ ὁρᾷς τούτους τοὺς συκοφάντας ὡς εὐτελεῖς. Symp. 181 E δὲ καὶ τούτους τοὺς πανδήμους ἐραστὰς προσαναγκάζειν τὸ τοιοῦτον. Srovn. of. Žáby 428 násl. καὶ Καλλίαν γέ φασι τοῦτον τὸν Ἱπποβίνου κύσθῳ ῆν ναυμαχεῖν εἰημμένον. Scholiasta zde podotýká velmi dobře ὃν πάντες ν δηλονότι.

* * *

ky užívání zájmena ukazovacího ta v řečtině po době Homerově.

Co se básní Hesiodových týká, uvedeny jsou svrchu (na str. 114 násl.) ny doklady ze tří básní pod jmenem Hesiodovým zachovaných mimo ky. Z těchto sbírek jest patrno, že celkem básně Hesiodovy v této příčině ím Homerským se podobají. Kühner, Ausführl. Gramm. d. griech. Spr.[2] r. 505 uvádí jenom velmi skrovný počet dokladů demonstrativného uží- zájmena *ta* a praví pak: »Aber auffallend ist es, dass das Pronomen *nds* (?) als eigentlicher Artikel erscheint«. Výrok tento jest patrně jen *dopatření* položen; neboť sbírka naše svrchu (na str. 116) podaná uvádí lokladů. Není také ani a priori možno, u Homera užívání členu uznávati Kühner uznává toto užívání na str. 503 násl. v případech dosti hojných) Hesioda toto užívání popírati. O mluvě Homerově praví Kühner na 502 zcela správně: »Obwol nun das Pronomen ὁ, ἡ, τό bei Homer in Regel demonstrative Bedeutung hat, und daher an unzähligen Stellen tantive ohne Artikel auftreten, wo ihn die attische Prosa setzen würde ... inden sich doch schon bei demselben mehrere deutliche Spuren nicht s einer Annäherung dieses Pronomens an den attischen Gebrauch des kels, sondern auch einer völligen Übereinstimmung mit demselben, indem demonstrative Kraft so abgeschwächt erscheint, dass es gleichsam nur Bedeutung einer *grammatischen Form* hat, deren sich der Redende be- t, um einen substantivischen Begriff zu individualisiren, d. h. ihn aus er Allgemeinheit herauszuheben und als einen *bestimmten* zu bezeichnen.« Správně tvrdí Kühner, že pozdější básníci epičtí celkem následovali Ho- a, což i pozdější básníci jako Apollonios Rhodský činili. Užívání členu se u nich poměrně zřídka.

Také u básníků lyrických a tragických jeví se velmi často, že mnohá statná jména, která v prose se členem se spojují, položena jsou bez členu éto *negativné* stránce lyrické a tragické básnictví často se starým básnictvím kým se shoduje.

Vznešený sloh básnický nelibuje si v tom přesném určování logickém, é ve střízlivé a důkladné prose se jeví; již ta rozvláčnost, která ze snahy

θοιτο; Agam. 1478 *ἐκ τοῦ γὰρ ἔρως . . . τρέφεται*, Eum. 2 *ἐκ δὲ τῆς Θέμιν*— 7 *αἱματηρὸν πνεῦμ' ἐπουρίσασα τῷ*, 174 *καὶ τὸν οὐκ ἐκλύσεται*, 338 *τοῖς ὁμαρ*— , 784 a 815 *ἐκ δὲ τοῦ*, Hiket. 358 *τῶν γὰρ οὐ δεῖται πόλις*, 439 *ἢ τοῖσιν τοῖς πόλεμον αἴρεσθαι μέγαν πᾶσ' ἐστ' ἀνάγκη*, 970 *τοῦ γὰρ προτέρα μῆτις*, 47 *τὸ γένοιτ' ἄν*, Prom. 237 *τῷ τοι τοιαῖσδε πημοναῖσι κάμπτομαι*. Tyto příklady ádí Dindorf v lexicon Aeschyleum jako doklady zájmenného užívání, a omě nich ještě Prom. 234, Eum. 693, Ag. 7. Dále vyskytuje se u Aischyla akrát *ἥ* ve významu ukazovacího zájmena, a sice Sept. 17 *ἣ γὰρ νέους ἐρ-πτας . . . ἐθρέψατο* a Eum. 7 *δίδωσι δ' ἣ γενέθλιον δόσιν Φοίβῳ*. Na obou hto místech jest *ἥ* psáno s přízvukem, a to patrně, jak Dindorf podotýká, pravidla od starých grammatiků stanoveného. — Dindorf neuvádí dále tomto místě Agam. 1204 *πρὸ τοῦ μὲν αἰδὼς ἦν ἐμοὶ λέγειν τάδε* a Eum. 462 *πρὸ τοῦ φεύγων χρόνον*, a pak ty četné příklady, v nichž *ὃ μέν, ὃ δέ*, ebo pouhé *ὃ δέ*, nebo pouhé *ὃ μέν* v demonstrativné platnosti se vyskytuje. ndorf píše ovšem dle starého zvyku *ὁ μέν, ὁ δέ* a užívá všude mylné stilisace, př. »*articulus* praepositivus pronominis demonstrativi significationem habens«, ežto měl říci, že v těchto případech *ὅ* není ještě členem, nýbrž vyskytuje v starém významu zájmenném.

U Sofoklea vyskytují se *kromě* těch příkladů zájmenného užívání, které ké v prose se objevují,*) tyto: El. 45 *παρ' ἀνδρὸς Φανοτέως ἥκων· ὃ γὰρ μιστος αὐτοῖς τυγχάνει δορυξένων*. Oid. Tyr. 1082 *τῆς γὰρ πέφυκα μητρός*, Oid. Tyr. 1102 *τῷ γὰρ πλάκες ἀγρόνομοι πᾶσαι φίλαι*, Oid. Tyr. 200 *τόν, ὦ τᾶν ρφόρων ἀστραπᾶν κράτη νέμων, φθίσον*, Oid. Kol. 1699 *ὁπότε γε καὶ τὸν ἐν οῖν κατεῖχον*, tamt. 1575 *τὸν κατεύχομαι ἐν καθαρῷ βῆναι* (ač není-li *τόν* zde tažným zájmenem), Fil. 154 *τὸ γάρ μοι μαθεῖν οὐκ ἀποκαίριον*, Oid. Kol. 742 *δὲ τῶν μάλιστ' ἐγώ*, Fil. 142 *τό μοι ἔννεπε τί σοι χρεὼν ὑπουργεῖν***), Oid. Tyr. 510 *τῷ ἀπ' ἐμᾶς φρενὸς οὔποτ' ὀφλήσει κακίαν*, Oid. Kol. 161 *τῷ****), *ξένε μμορ', εὖ φυλάξαι*, tamt. 1712 *τῷ μὴ γᾶς ἐπὶ ξένας θανεῖν ἔχρῃζες*.†)

U Sofoklea vyskytují se také příklady podobné těm homerským případům, jež svrchu (str. 111 násl.) uvedeny jsou, a sice Fil. 371 *ὃ δ' εἶπ' Ὀδυσσεύς*, Aias 780 *ὃ δ' εὐθὺς ἐξ ἕδρας πέμπει με σοὶ φέροντα τάσδ' ἐπιστολὰς εῦκρος*, Oid. Tyr. 1171 *ἣ δ' ἔσω κάλλιστ' ἂν εἴποι σὴ γυνή*.

Velmi zřídka jeví se u Euripida doklady zájmenné platnosti, vyjímaje všem ty četné příklady *ὃ μέν — ὃ δέ*, aneb také pouhé *ὃ δέ*, nebo i pouhé

---

*) K těm počítám také takové, jako El. 736 *ὃ δ' ὡς ὁρᾷ μόνον νιν ἐλλελειμμένον*.

**) Slova ta vykládají se dvojím způsobem, a sice buďto *τό* ve významu příčinném béře = *proto*, nebo co akkusativ předmětu, závislý na *ἔννεπε*. První výklad zdánlivě se ce zamlouvá. Ale zcela mylná jest zajisté poznámka Dindorfova: »*τὸ*] *Quamobrem*, quod erumque dativo *τῷ* dicitur, cui *τό* praetulit Sophocles metri causa, ut Homerus Il. 16, 4 *τό μιν οὔποτε ἔλπετο θυμῷ τεθνάμεν*, qui alibi non raro *τῷ* dixit.« Takovéto vysvětlování »metri causa« jest i zde, jako obyčejně, mylné.

***) Rukopisné podání jest *τῶν, ξένε πάμμορ', εὖ φύλαξαι, μετάσταθ', ἀπόβαθι*. Při tom musí *εὖ φύλαξαι* za parenthesi pokládati, tak že *τῶν* visí na *μετάσταθι, ἀπόβαθι*. Já hvaluji konjekturu Brunckovu *τῷ*.

†) Místo toto jest v příčině kritické velmi nesnadné. Já pokládám annovu za pravděpodobnou.

μέν, jež se i v prose nalezají. Řídké případy jsou Hiket. 207 πρὸς δὲ τοῖσι, Herakl. 291 ἐπὶ τοῖσι δὲ δὴ μᾶλλον, Alk. 264 οἰκτρὰν φίλοισιν, ἐκ δὲ τῶν μάλιστ' ἐμοί.

U *Herodota* jeví se doklady zájmenného užívání mnohem častěji než v básnictví pohomerském. Mluva Herodotova také v této příčině, jako v mnohých jiných, podobá se mluvě homerské. Tak na př. nalezá se u Herodota i vazba εἰ ἐθέλοι κατεσπουδάσθαι αἰεί (t. člověk), λάθοι ἂν ἤτοι μανεὶς ἢ ὅ γε ἀπόπληκτος γενόμενος, což jest známá vazba homerská; srv. β 326 ἤ τινας ἐκ Πύλου ἄξει ἀμύντορας ἠμαθόεντος, ἢ ὅγε καὶ Σπάρτηθεν. Také se u Herodota často vyskytuje starobylá vazba homerská, o které svrchu jednáno, dle které i při totožnosti podmětu v druhé větě ὁ δέ se klade.*) Na př. I, 17 ὡς δὲ ἐς τὴν Μιλησίην ἀπίκοιτο, οἰκήματα μὲν τὰ ἐπὶ τῶν ἀγρῶν οὔτε κατέβαλλε οὔτε ἐνεπίμπρη ... ὁ δὲ τά τε δένδρεα καὶ τὸν καρπὸν τὸν ἐν τῇ γῇ ὅκως διαφθείρειε, ἀπαλλάσσετο ὀπίσω. I, 48 τῶν μὲν δὴ οὐδὲν προσίετό μιν. ὁ δὲ ὡς τὸ ἐκ Δελφῶν ἤκουσε, αὐτίκα προσεύχετο; I, 66 ταῦτα ὡς ἀπενειχθέντα ἤκουσαν οἱ Λακεδαιμόνιοι, Ἀρκάδων μὲν τῶν ἄλλων ἀπείχοντο, οἳ δὲ πέδας φερόμενοι ἐπὶ Τεγεήτας ἐστρατεύοντο; I, 107 μετὰ δὲ τὴν Μανδάνην ... Μήδων μὲν τῶν ἑωυτοῦ ἀξίων οὐδενὶ διδοῖ γυναῖκα ... ὁ δὲ Πέρσῃ διδοῖ, τῷ οὔνομα ἦν Καμβύσης; I, 171 τὸ γὰρ παλαιὸν ἐόντες Μίνω τε κατήκοοι καὶ καλεόμενοι Λέλεγες εἶχον τὰς νήσους, φόρον μὲν οὐδένα ὑποτελέοντες ... οἳ δέ, ὅκως Μίνως δέοιτο, ἐπλήρουν οἱ τὰς νέας. A podobně I, 123, 163, 196; II, 131; VII, 6, 13, 125, 156, 159 a velmi často jinde. Jest to zcela táž vazba, jako u zájmena osobného, na př. Her. VII, 10, § 8 εἰ δὲ ταῦτα μὲν ὑποδύνειν οὐκ ἐθελήσεις, σὺ δὲ πάντως στράτευμα ἀνάξεις ἐπὶ τὴν Ἑλλάδα.

Dále vyskytuje se u Herodota často zájmeno ὅ po spojce καί, a sice nejen καὶ τόν (což i v attické prose se nalezá), nýbrž také v jiných pádech. Srv. I, 24 καὶ τοῖσι ἐσελθεῖν γὰρ ἡδονήν, tamtéž καὶ τοὺς ἐκπλαγέντας οὐκ ἔχειν ἔτι ἐλεγχομένους ἀρνέεσθαι; I, 86 καὶ τοὺς προσελθόντας ἐπειρωτᾶν; II, 162 καὶ τῷ οὔ κως ἀεκούσιον ἐγίνετο τὸ ποιεύμενον, ὡς διεδείκνυε; IV, 5 καὶ τῶν ἰδόντα πρῶτον τὸν πρεσβύτατον ἆσσον ἰέναι; IV, 9 καὶ τὸν κομισάμενον ἐθέλειν ἀπαλλάσσεσθαι; V, 92 καὶ τὸν φρασθέντα τοῦτο οἶκτός τις ἴσχει ἀποκτεῖναι. A tak často jinde.

Dále ὃ γάρ. Her. I, 172 τοῖσι γὰρ κάλλιστόν ἐστι; II, 124 τῆς γὰρ μῆκος μέν εἰσι πέντε στάδιοι; II, 148 τοῦ γὰρ δυώδεκα μέν εἰσι αὐλαὶ κατάστεγοι, a jinde.

Dále před vztažnou větou, jako III, 131 καὶ ἔχων οὐδὲν τῶν ὅσα περὶ τὴν τέχνην ἐστὶ ἐργαλήϊα; III, 133 δεήσεσθαι δὲ οὐδενὸς τῶν ὅσα ἐς αἰσχύνην ἐστὶ φέροντα; VIII, 133 τῶν οἷά τε ἦν σφι ἀποπειρήσασθαι.

---

*) Abicht o té vazbě praví k Her. VII, 6: »Treten zwei Handlungen *desselben Subjects* in Gegensatz, so denkt sich der Grieche, dass auch das handelnde Subject mit sich in Gegensatz trete, und gebraucht daher ὁ δέ, obwol dasselbe Subject bleibt.« Výklad tento … ný, totiž se stanoviska logiky. Ale nelze nikterak na to pomýšleti, … y touto úvahou byli vedeni, nýbrž krajané Herodotovi užívali jejího původu. A původ ten musí se, jak svrchu vyloženo, … iko, ne se stanoviska logiky.

Dále rozličné předložkové výrazy, a sice nejčastěji πρὸ τοῦ, jako I, 103, 122; III, 62, 99; V, 55, 75, 83. — Ἐκ τοῦ = od té doby VI, 84*) ἐκ τε τοῦ... ἐπεὰν ζωρότερον βούλωνται πιεῖν, Ἐπισκύθισον λέγουσι. I, 51 καὶ τάδε ἄλλα ἅμα τοῖσι. V, 97 ταῦτά τε δὴ ἔλεγε καὶ πρὸς τοῖσι τάδε.

I v *attické prose* jeví se zbytky starého zájmenného užívání, a sice v následujících případech *velmi často*:

a) ὃ μέν — ὃ δέ, οἳ μὲν — οἳ δέ atd. Příklady nesčíslné vyskytují se u každého autora všude.

Místo ὃ δέ následuje v druhé části často jiná protiva, jako na př. Xen. Anab. 7, 2, 14 ὃ δὲ ἀκούσας ταῦτα τοὺς μὲν προπέμπεται, αὐτὸς δὲ εἶπεν ὅτι θῦσαί τι βούλοιτο. Dem. 2, 3 ὁ μὲν γὰρ ὅσῳ πλείονα ὑπὲρ τὴν ἀξίαν πεποίηκε τὴν αὑτοῦ, τοσούτῳ θαυμαστότερος παρὰ πᾶσι νομίζεται· ὑμεῖς δ' ὅσῳ χεῖρον ἢ προσῆκε κέχρησθε τοῖς πράγμασι, τοσούτῳ πλείονα αἰσχύνην ὠφλήκατε.

Podobné příklady jsou u Aischyla Hiket. 1055 τὸ μὲν ἂν βέλτατον εἴη, σὺ δὲ θέλγοις ἂν ἄθελκτον, Agam. 1630 ὃ μὲν γὰρ ἦγε πάντ' ἀπὸ φθογγῆς χαρᾷ, σὺ δ' ἐξορίνας νηπίοις ὑλάγμασιν ἄξῃ, Sept. 511 ὃ μὲν γὰρ πύρπνουν Τυφῶν' ἔχει, Ὑπερβίῳ δὲ Ζεὺς πατὴρ ἐπ' ἀσπίδος σταδαῖος ἧσται.

Nebo u Sofoklea Oid. Kol. 345 ἢ μὲν γεροντάγωγεῖ ... σὺ δὲ ἐξίκου, Oid. Tyr. 1135 ὃ μὲν διπλοῖσι ποιμνίοις, ἐγὼ δ' ἑνί, El. 999 δαίμων δὲ τοῖς μὲν εὐτυχής... ἡμῖν δ' ἀπορρεῖ. — Opačné příklady jsou Aisch. Agam. 1250 σὺ μὲν κατεύχει, τοῖς δ' ἀποκτείνειν μέλει, Eum. 603 σὺ μὲν ζῇς, ἣ δ' ἐλευθέρα φόνου.

b) Také ὃ δέ bez předcházejícího μέν se často vyskytuje, na př. Plat. Faidr. 228 B ὃ δὲ ἐπεθύμει προθύμως. τῷ δὲ οὐδὲ ταῦτα ἦν ἱκανά, Xen. Anab. V, 7, 16 οἳ δέ τινες καὶ εἰς Κερασοῦντα αὐτῶν ἀποχωροῦσι. Plat. Prot. 315 C ἐφαίνοντο δὲ περὶ φύσεώς τε καὶ τῶν μετεώρων ἀστρονομικὰ ἄττα διερωτᾶν τὸν Ἱππίαν, ὃ δ' ἐν θρόνῳ καθήμενος ἑκάστοις αὐτῶν διέκρινε.

c) K vazbám často v attické prose se vyskytujícím můžeme také počítati užívání zájmena *ta* před vztažnou větou, počínající zájmenem vztažným ὅς nebo slovy vztažnými οἷος, ὅσος. Kühner Ausf. Gramm.[2] II, 507 uvádí z Platonových rozmluv 8 dokladů, na př. Prot. 320 D ἐκ γῆς καὶ πυρὸς μίξαντες καὶ τῶν, ὅσα πυρὶ καὶ γῇ κεράννυται, Faidr. 247 E τὴν ἐν τῷ ὅ ἐστιν ὂν ὄντως ἐπιστήμην. Avšak počet těchto dokladů u Platona se nalezajících jest mnohem větší; vůbec pak se tato vazba u žádného attického spisovatele nevyskytuje tak často, jako u Platona. K příkladům, které Kühner uvádí, přidej na př. ještě Fileb. 37 B καὶ τό γε ᾧ τὸ ἡδόμενον ἥδεται; Polit. IV, 442 C τῷ σμικρῷ μέρει, τῷ ὃ ἦρχέ τ' ἐν αὐτῷ.

U jiných attických spisovatelů vyskytuje se vazba ta řídčeji. Kühner uvádí Lys. 23, 8 τόν τε Εὐθύκριτον καὶ τόν, ὃς ἔφη δεσπότης τούτου εἶναι, Dem. 22, 64 καὶ μισεῖν τούς, οἷόσπερ οὗτος, 18, 146 τοὺς ὁποιουσδήποθ' ὑμεῖς ἐξεπέμπετε στρατηγούς.

---

*) Ale tamtéž dvakrát ἐκ τούτου znamená *příčinu* Σκύθῃσι δὲ ὁμιλήσαντά μιν ἀκρητοπότην γενέσθαι καὶ ἐκ τούτου μανῆναι, a dále ἐκ τούτου δὲ μανῆναί μιν νομίζουσι Σπαρτιῆται.

Dobře rozeznává Kühner místo svrchu uvedené Plat. Euthyd. 303 C od těch míst, na nichž ἐν τοῖς jest v užším spojení se superlativem.

Avšak tato místa se často bez náležitého rozeznávání směšují, ačkoli sluší dvě skupiny rozlišovati.

a) Některé příklady jsou elliptické a musí se z kontextu patřičné doplnění státi. Sem patří Plat. Symp. 173 B *Σωκράτους ἐραστὴς ὢν ἐν τοῖς μάλιστα τῶν τότε*. Zde plný výraz by byl *ἐν τοῖς μάλιστα ἐρασταῖς οὖσι τῶν τότε ἐραστῶν ὄντων*. To není žádné *stupňování* superlativu, nýbrž jest to perifrase superlativu podobná, jaké se v latině často vyskytují. Cic. Fam. V, 2, 6 *tam* sum amicus reipublicae, *quam qui maxime*. Sull. 31, 87 *tam* sum mitis, *quam qui lenissimus*. Fam. XIII, 3 *tam gratum* id mihi erit, *quam quod gratissimum*. Phil. V, 16, 45 Caesar sit pro praetore eo iure, quo qui optimo = quo is, qui optimo iure est.

Plat. Kriton 43 C ἣν (totiž *ἀγγελίαν*) *ἐγὼ . . . ἐν τοῖς βαρύτατ' ἂν ἐνέγκαιμι*. Úplná vazba by byla *ἐν τοῖς βαρύτατα φέρουσιν ἂν ἐνέγκαιμι*. Také Krit. 52 A *ἐν τοῖς μάλιστα* (t. *ἐνεχομένοις*) *Ἀθηναίων ἐγὼ αὐτοῖς ὡμολογηκὼς τυγχάνω ταύτην τὴν ὁμολογίαν* musíme podobně vyložiti. V těchto příkladech tedy není τοῖς v původní zájmenné platnosti, nýbrž jest členem.

b) Do druhé skupiny patří příklady jako Thuk. I, 6 *ἐν τοῖς πρῶτοι δὲ Ἀθηναῖοι τὸν σίδηρον κατέθεντο*. VII, 24 *μέγιστον δὲ καὶ ἐν τοῖς πρῶτον ἐκάκωσε τὸ στράτευμα τῶν Ἀθηναίων ἡ τοῦ Πλημμυρίου λῆψις*. Plat. Symp. 178 C *ὁμολογεῖται ὁ Ἔρως ἐν τοῖς πρεσβύτατος εἶναι*. Jenom u Thukydída nalezá se toto spojení u jména ženského rodu; Thuk. III, 17 *ἐν τοῖς πλεῖσται δὴ νῆες ἅμ' αὐτοῖς ἐνεργοὶ κάλλει ἐγένοντο*; III, 81 *οὕτως ὠμὴ στάσις προυχώρησεν, καὶ ἔδοξε μᾶλλον, διότι ἐν τοῖς πρώτη ἐγένετο*.

Nejstarší toho druhu doklad jest u Herodota VII, 137 *τοῦτό μοι ἐν τοῖσι θειότατον φαίνεται γίγνεσθαι*.

V těchto příkladech jest τοῖς v původní zájmenné platnosti, a sice jest to *střední rod*. Ἐν τοῖς znamenalo zde původně »in his, mezi tím«; ἐν τοῖς bylo zde všeobecným neurčitým výrazem, a celá věta znamenala, že mezi tím vším, o čemž jest řeč, něco nebo někdo nejvíce vynikalo (vynikal).

K tomuto výkladu nuceni jsme tím, že ἐν τοῖς také ve spojení se superlativem ženského rodu se vyskytuje. Není zajisté naprosto možno, ἐν τοῖς ve spojení se superlativem mužského rodu jinak vykládati, než na př. Thuk. III, 81 (*στάσις*) *ἐν τοῖς πρώτη ἐγένετο*. Kühner jen v těch příkladech, kde se superlativ ženského rodu vyskytuje, ἐν τοῖς za střední rod pokládá, a Thuk. I, 16 *ἐν τοῖς πρῶτοι δὲ Ἀθηναῖοι τὸν σίδηρον κατέθεντο* jinak vykládá. Já naproti tomu tvrdím, že *všechna* ta místa jednostejně musí vyložena býti.

Jiná spojení předložková v attické prose jen velmi zřídka se vyskytují.

* * *

I.

vysvětlující. Jest to táž vazba jako Hom. A 488 *αὐτὰρ ὁ μήνιε ... διογενὴς Πηλέος υἱός, πόδας ὠκὺς Ἀχιλλεύς.*

Nejstarší doklad této vazby jest u Homera *E* 424 násl. *τῶν τινα καρρέζουσα Ἀχαιιάδων ἐυπέπλων πρὸς χρυσέῃ περόνῃ καταμύξατο χεῖρα ἀραιήν.*

Nemůže tuším o tom býti pochybováno, že zde *τῶν* nemůže býti členem, nýbrž *τῶν* jako zájmeno anaforické poukazuje zpět k verši 422 *ἦ μάλα δή τινα Κύπρις Ἀχαιιάδων ἀνιεῖσα*, v kterém již Achaianky byly připomenuty; tudy by *τῶν* samo o sobě úplně bylo srozumitelné a dostatečné, a jenom jaksi nadbytkem za účelem větší jasnosti přidána jest apposice *Ἀχαιιάδων ἐυπέπλων*.

Obdobný zjev jeví se také v užívání slova *ἄλλος*. Srv. *α* 132 *πὰρ δ' αὐτὸς κλισμὸν θέτο ποικίλον ἔκτοθεν ἄλλων μνηστήρων* bylo původně *ἔκτοθεν ἄλλων, μνηστήρων* mimo ostatní, totiž nápadníky. Ale Řekové sami zajisté již za doby Homerovy cítili *ἄλλων μνηστήρων* ve spojení přívlastkovém. *β* 412 *μήτηρ οὔ τι πέπυσται οὐδ' ἄλλαι δμωαί*, *θ* 367 *αὐτὰρ Ὀδυσσεὺς τέρπετο ... ἠδὲ καὶ ἄλλοι Φαίηκες.* Taktéž později *οἱ ἄλλοι* dle citu řeckého splynulo s následujícím podstatným jmenem v celek, ačkoli původně bylo apposicí. Xen. Hell. II, 4, 6 *ὁπλίτας καὶ τοὺς ἄλλους ἱππέας.*

Dále také příklady svrchu obsažené ve sbírce VI. lze uvésti, poněvadž také v těchto *ὁ* bylo zájmenem samostatným a jméno podstatné *Ἀχιλλεύς* atd. apposicí.

Nicméně však, ačkoli *jednotlivé* takové důvody ve prospěch mínění toho uvésti lze, nasvědčuje předce *celkový* vývoj členu mínění druhému. Nelze zajisté vznik členu deiktického individuálného odloučiti od přívlastkového anaforického užívání zájmena *ὁ*. A bylo již svrchu (str. 163) vyloženo, že toto užívání přívlastkového zájmena *ὁ* nevzniklo z vazby appositivné.

Původně zajisté podstatná jména sama o sobě úplně postačovala, a nebylo *potřebí* na substantiva dříve již uvedená a tedy známá zpět poukazovati anaforickým zájmenem. Na tomto stanovisku jsou *z pravidla* básně homerské. *Někdy* však předce použito přívlastkového anaforického zájmena, ale, jak již svrchu (na str. 161) podotčeno, poměrně zřídka. A seslabením této vazby vznikalo a rozšiřovalo se znenáhla užívání členu.

Proti mínění, že by člen byl z vazby appositivné vznikl, svědčí také užívání členu postpositivného, jež se v některých jazycích vyvinulo.

Člen vznikl seslabením se zájmena anaforického. Toto seslabení *významu* bylo zároveň spojeno se změnou přízvuku. Z *ὃ ἄνθρωπος* (ten člověk, *dér* Mensch) stalo se *ὁ ἄνθρωπος* der (bezpřízvučné) *Mėnsch.* Myslím, že také v ostatních pádech by vlastně správné bylo, psáti člen *bez přízvuku.* Neboť pokládati lze za věc jistou, že člen *ve všech pádech* bez přízvuku se vyslovoval, právě tak jako německý člen. Kdyby se skutečně bylo vyslovovalo *τὸν* (s přízvukem *ἄνθρωπον*, nebyl by to již pouhý člen býval, nýbrž anaforické zájmeno = *dén* Menschen. Hledí-li se tedy na tuto věc se stanoviska zcela přesného, totiž že označování nebo neoznačování přízvukem v písmě má se shodovati se skutečným vyslovováním, jest nynější obyčej mylný.

Důkaz toho můžeme podati také z češtiny r [illegible] živé řeči než z mrtvé litery o pravdivosti přesvědčí. V [illegible] ve

Často jednáno bylo o otázce, zdali užívání členu již v básních homerských se vyskytuje. Jaká rozdílnost mínění v té příčině se naskytuje, objeví se nejlépe, uvedeme-li dvě krajní mínění. Bernhardy (Wiss. Syntax der griech. Sprache na str. 305) tvrdil: »Homer selbst war noch unbekannt mit dem Artikel, oder einer Form, welche sich ausschliesslich als eine logische Auszeichnung und Charakteristik des Substantivbegriffs mit dem Namen verbinden sollte: wie auch die genaueren Grammatiker des Alterthums nach Aristarchus Vorgang mit geringen Abweichungen vom Dichter urtheilten. Ohne Zweifel mit Recht; denn so viele Beispiele immer die neuere Sprachforschung bemüht war für den Homerischen Artikel nachzuweisen, so lassen sie doch sämmtlich (?) die Erklärung eines *ἀναφορικόν* zu, welches auf bekanntes und vergegenwärtigtes flüchtig hindeutet und den Sinn einer adverbialen Demonstration (wie *οὗτος* für *ὧδε*) annimmt, wofür im Leben Geberde oder schärfere Betonung ausgereicht hätten. Also *τὰ τείρεα πάντα, τό τε σθένος Ὠρίωνος,* jene Himmelsbilder alle, das Gestirn des Orion da, *χεύαντες δὲ τὸ σῆμα* ein Grabmal dort errichtend, *ἐς πεδίον τὸ Τρωϊκόν* in Trojas Ebene vor seinen Augen.« *)

Naproti tomu Krüger, jeden z nejlepších znalců řečtiny, praví: »Schon bei Homer erscheinen die *Formen* des Artikels ziemlich oft auch in der *Bedeutung* des Artikels; nirgends jedoch wohl in einem Falle, in dem er nach epischem Gebrauche nicht auch fehlen könnte.« (Griech. Sprachl. II, § 50. 3.)

Ovšem mezi příklady členu individualného, které Krüger § 50. 3, Anm. 4. 5 a j. uvádí, nalezají se dosti četné, které ze sbírky dokladů *členu* sluší vymýtiti a v kterých zajisté původní užívání *zájmenné* se jeví, jako na př. *Α* 20 *τά τ' ἄποινα* (který příklad jsem na str. 111 mylně do sbírky IV. pojal), *Θ* 268 *αὐτὰρ ὅ γ' ἥρως*, a táž formule také *Λ* 483, *Ν* 164. V Iliadě *Κ* 277 čteme *χαῖρε δὲ τῷ ὄρνιθ' Ὀδυσεύς, ἠρᾶτο δ' Ἀθήνῃ*. Ve verši 274 předchází *τοῖσι δὲ δεξιὸν ἧκεν ἐρῳδιὸν ἐγγὺς ὁδοῖο Παλλὰς Ἀθηναίη*. Zde musí se dle mého mínění *τῷ ὄρνιθ'* u Homera vyložiti co *zájmeno* »radoval se z *toho* ptáka (ptačího znamení) Odysseus« vzhledem k verši 274. Ale ovšem v attické řeči by zcela táž vazba *τῷ ὄρνιθι* pokládala se za člen (deiktický, individualný), a tím byl Krüger zde (a mnohdy jinde) veden k tomu, že příklad ten vřadil do sbírky dokladů členů. A totéž musí se o přemnohých jiných místech říci.

Avšak tu se vyskytuje otázka, není-li takové tvrzení ***nedůsledné a libovolné***. Smíme skutečně *touž* vazbu dle toho, v ***které době*** se vyskytuje, ***rozličně*** posuzovati? Myslím, že plným právem tak činíme a že právě toto rozlišování a různé posuzování dle různých dob jest požadavkem vědy a že stejné posuzování by bylo nevědecké.

---

*) Ovšem i Bernhardy hned toto velmi kategorické tvrzení sám zmirňuje, ba vlastně zrušuje těmito slovy: »Demnach finden sich bei Homer nur die Ursprünge des nachmaligen Artikels vor, das vollere *ὅς* und das herabgesunkene *ὁ* (dem eben wegen seiner adverbiascirenden Geltung kein Accent zukommen darf), welche sich in ihrer eigenthümlichen *δεῖξις* durch den gangbaren Sprachgebrauch hin vielfältig erhalten haben« atd. Co zde Bernhardy praví, jest z části nesprávné; z části nejasné; ale to jest z těch slov předce patrno, že i Bernhardy aspoň »zárodky pozdějšího členu« u Homera uznati musil.

Že v příčině užívání členu individualného v básních homerských mezi badateli takové protivy se vyskytují, jaké se jeví mezi míněním Bernhardyovým a Krügerovým, jest právě výmluvným svědectvím *nejistoty, která ve věci samé tkví*. Tím, že jsou skutečně u Homera mnohé případy na rozhraní zájmena anaforického a členu (individualného), vysvětluje se, že badatelé stejně na slovo vzatí homerské příklady různě vykládají. Jest to tím méně s podivením, poněvadž i v attické prose ještě ledacos, co obyčejně v obor členu se počítá, lze za vazbu zájmennou pokládati, při čemž ovšem jen užívání členu deiktického (individualného) na mysli mám.

Tato nejistota a toto kolísání nevyskytuje se jen v řečtině. Zajímavou parallelou k této nejistotě v řečtině se jevící jest, že taktéž v gotštině mnohé případy jsou na rozhraní zájmena a členu.

Grimm (IV, 386) vytkl toto pravidlo: »für die gewöhnlichen, des artikels fähigen substantiva kommt nun der natürliche grundsatz in anwendung, dass sie das erstemal *ohne artikel eingeführt*, dann aber *durch ihn bestimmt* werden«. Avšak mezi příklady, které na to Grimm ke stvrzení toho pravidla uvádí, vyskytuje se také Luk. 2, 25, kde rozhodně *sa* není členem, nýbrž anaforickým zájmenem: tharuh vas *manna* in Iaírusalêm, thizei namô Symaíôn, jah *sa manna* vas garaíhts (řecký text καὶ ὁ ἄνθρωπος *οὗτος* δίκαιος καὶ εὐλαβής).

V gotštině jest užívání členu celkem mnohem obmezenější než v řeckém textu, jejž Ulfilas překládal. Tak na př. Mat. 8, 23 in skip, a teprv pak 8, 24 þata skip, ale v řeckém textu jest na *obou* místech τὸ πλοῖον. Mat. 9, 10 sipônjam, a teprv 9, 11 tháim sipônjam, ale v řeckém textu na obou místech τοῖς μαθηταῖς αὐτοῦ. A takové případy jsou dosti hojné.

V gotštině vlastní jména nemají z pravidla členu, ale v řeckém textu často jest u vlastního jména člen. Grimm (IV, 385) podotýká, že řecké výrazy ὁ Ἰησοῦς, ὁ Πέτρος, ἡ Ἐλισάβετ, τὸν Ζαχαρίαν, τῆς Μαρίας přeloženy jsou do gotštiny Iêsus, Paítrus, Aíleisabaíth, Zakarian, Mariins. Jenom při zvláštním důraze jeví se na př. thamma Iôhannê Jan 5, 36; thana Judan Jan 6, 71; thana Barabban Mark. 15, 15. V řečtině jsou na těchto třech místech τοῦ Ἰωάννου, τὸν Ἰούδαν, τὸν Βαραββᾶν. Z toho, že pravidelně vlastní jména v gotštině členu nemají a nepotřebují, souditi můžeme, že v těchto případech gotské *sa* jest důraznější než řecký člen, čili jinak řečeno, že má *zájmennou* platnost.

Další doklady toho, že v gotštině užívání členu jest obmezeno naproti řečtině, jsou tyto:

Slovo *guth* a *fráuja* (znamená-li toto slovo Pána, t. j. Boha) nemají v gotštině nikdy členu, ale v řeckém textu často jest ὁ θεός, ὁ κύριος, na př. Mat. 5, 8; 5, 34; 6, 30 (všude ὁ θεός); Mark. 5, 19; 11, 3; Luk. 1, 25 (všude ὁ κύριος). V řeckém textu jest ὄρος, ὄρη spojeno se členem Mark. 3, 13; 9, 2; Mat. 8, 1; Luk. 9, 37; 19, 29; Mark. 11, 1; 5, 5: ale v gotštině bez členu in faírguni, ana faírguni, af faírgunja, in faírgunjam atd. Ulfilas vždycky má *sunus mans, sa sunus mans*, ale v řeckém textu ὁ υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου.

Ale i v tomto nejkrajnějším případě zbývá z prvních šesti kněh Iliady míst, na kterých se *ὁ* vyskytuje v platnosti členu *druhového*.

Pokládám za nemožné, *οἱ ἄλλοι*, kterýžto výraz se u Homera vyskytuje lle pouhého *ἄλλοι* (srv. na př. *Γ* 68 *ἄλλους μὲν κάθισον Τρῶας καὶ πάντας αὐτούς* = ceteros Troianos) ve významu »*ostatní*«, jinak vyložiti, než že zde jest pouhou grammatickou formou, rovnající se úplně pozdějšímu členu. šem *původně οἱ ἄλλοι* (čili vlastně původně *οἳ ἄλλοι*) znamenalo »*ti* druzí«, za dob homerských zajisté tomu již tak nebylo.

Že u Homera vedle *οἱ ἄλλοι* ještě také *ἄλλοι* v témž významu »ceteri« vyskytuje, nesmí býti uvedeno co důkaz proti našemu mínění. Básně ›merovy nejsou na stanovisku té doby, kdy pouhé grammatické formy nu ještě vůbec nebylo, nýbrž jsou v *přechodním stadium*, v kterém užívání labeného zájmena *ὅ* v platnosti pouhého členu již se vyskytovalo; ale nelo ještě potřebí členu užívati.

Velmi dobře Krüger (II, § 50, 3) toto stanovisko doby homerské naznačil vy: »Schon bei Homer erscheinen die *Formen* des Artikels ziemlich oft ch in der *Bedeutung* des Artikels; **nirgends jedoch wohl in einem Falle, dem er nach epischem Gebrauche nicht auch fehlen könnte.**«

S tím se v podstatě shoduje výsledek, kterého Delbrück (str. 508) do ází, jenž velmi pěkně praví: »Es ist also klar, dass in den homerischen ›dichten ein älterer und ein jüngerer Zustand im Gemenge liegen.«

Těch míst, na nichž v prvních šesti knihách Iliady *οἱ ἄλλοι* se vyskytuje, ›t 11.

Taktéž myslím, že by bylo zbytečným pokusem, chtíti dokazovati, že básních homerských cítěna byla původní zájmenná platnost ve výrazech 6 *τὰ πρῶτα*, 54 *τῇ δεκάτῃ*, 106 *τὸ κρήγυον*, *B* 217 *τὼ δέ οἱ ὤμω*, 278 *ἡ πληθύς*, 1 *οἱ πρῶτοί τε καὶ ὕστατοι υἷες Ἀχαιῶν*, 623 *τῶν δὲ τετάρτων*, *Γ* 225 *τὸ τρίτον*, 308 *οἱ πρότεροι*, *E* 54 *τὸ πρίν γ'*, 806 *τὸ πάρος περ*, *Z* 125 *τὸ πρίν*, 186 *τὸ ίτον*, 435 *οἱ ἄριστοι*, 489 *τὰ πρῶτα* atd.

My můžeme ovšem *theoreticky* vyložiti, že toto užívání členu *ὁ* souvisí *původním* užíváním *zájmena ὅ*, ale rovněž tak musíme rozhodně tvrditi, že Homera v těchto případech již ona důrazná zájmenná platnost cítěna nela, čili jinak řečeno, že již za doby homerské v těchto případech zájmeno skleslo na pouhou grammatickou formu členu.

* * *

A nyní, když jest dokázáno, že se v mluvě homerské vyskytují doklady ědčící o tom, že *ὁ, ἡ, τό* nevyskytuje se u Homera *vždycky* v platnosti *zájmenné*, nýbrž že se v mluvě homerské nalezají nepopíratelné doklady členu ›uhového, vraťme se zase k otázce užívání členu individualného u Homera.

Zjištění *členu druhového* u Homera jest závažným svědectvím toho, že Homera také *člen individualný* se vyskytuje; neboť již a priori jest pravděpodobno, že toto pokročilejší stanovisko, totiž užívání členu druhového, předkládá, že homerským pěvcům také užívání členu individualného nebylo

ἐπόρθεον = *ti dřívější* (předkové), při čemž se pomýšlí na protivu »*my nynější*«. *Τὰ πρῶτα* ve významu adverbialném*) »nejprv« klade se naproti pozdějším dobám. *A* 6 *ἐξ οὗ δὴ τὰ πρῶτα διαστήτην ἐρίσαντε*, *N* 679 *ἀλλ' ἔχεν ᾗ τὰ πρῶτα πύλας καὶ τεῖχος ἐσᾶλτο*. *N* 228 *καὶ γὰρ τὸ πάρος μενεδήιος ἦσθα* = *v té dřívější době*, při čemž se pomýšlí na protivu *nynější doby*. *T* 42 *καί ῥ' οἵ περ τὸ πάρος γε νεῶν ἐν ἀγῶνι μένεσκον*, | *οἵ τε κυβερνῆται καὶ ἔχον οἰήια νηῶν* | *καὶ ταμίαι παρὰ νηυσὶν ἔσαν σίτοιο δοτῆρες καὶ μὴν οἵ τότε γ' εἰς ἀγορὴν ἴσαν*. Místo toto jest poučné. *Ta dřívější doba* jest zde velmi důrazně vytčena naproti době tehdejší (*τότε γ'*) nejen pomocí členu *τό*, nýbrž také ještě přidanou částicí *γε*, která pak zase u *τότε* se vyskytuje. *H* 370 *νῦν μὲν δόρπον ἕλεσθε κατὰ πτόλιν, ὡς τὸ πάρος περ* = jako v té dřívější době (opp. *νῦν*). *N* 105 *ὣς Τρῶες τὸ πρίν γε μένος καὶ χεῖρας Ἀχαιῶν* | *μίμνειν οὐκ ἐθέλεσκον ἐναντίον, οὐδ' ἠβαιόν*. | *νῦν δὲ ἑκὰς πόλιος κοίλης ἐπὶ νηυσὶ μάχονται* = opět protivy: *τὸ πρίν γε* a *νῦν*.

Že užívání členu druhového na takovémto základu vzniklo, t. j. že původně zájmeno *ta* poukazovalo na jistý předmět nebo na celou skupinu jistých předmětů *naproti* jinému předmětu na mysli tanoucímu nebo naproti jiné skupině předmětů, to dochází svého potvrzení tím, že také *u členu individualného* touž snahu rozlišování často pozorujeme. Zájmenem *ta* se na předmět nějaký poukázalo, a tímto poukázáním a vytčením spolu se naznačilo, že ten předmět jest naproti jinému předmětu.

Takovéto *naznačení protivy* bývá vůbec přirozeným výsledkem důrazného vytčení některého předmětu nebo pojmu. Shledáváme toho doklady všude v jazyku; takřka při každém kroku setkáváme se v oboru mluvy lidské s tímto zjevem. Tak na př. vytkne-li se *slovním přízvukem* některý předmět nebo pojem, vede nás toto vytčení hned k tomu, abychom na protivu pomýšleli; neboť každý člověk rozumuje takto: K čemu by bylo potřebí, něco důrazně vytknouti, nemá-li se tím *protiva* naznačiti? Vezměme za příklad větu: Ty urážíš svého přítele. Dle toho, na *které* z těchto slov přízvuk se položí, vzniká rozličný význam, a v každém ze čtyř případů zde možných pomýšlíme na jinou protivu. *Ty* urážíš svého přítele (*Ty*, a ne já, nebo vůbec někdo jiný kromě tebe). Ty *urážíš* svého přítele (t. j. tvoje jednání naproti příteli jest *urážkou*, a ne něčím jiným). Ty urážíš *svého* přítele (t. j. *svého* vlastního přítele, a ne snad přítele nějaké jiné osoby). Ty urážíš svého *přítele* (svého *přítele*, a ne snad nepřítele, nebo osobu lhostejnou).

Uvedu nyní několik příkladů členu individualného, v kterých tato snaha rozlišovací se jeví a v kterých tedy na nějakou protivu se pomýšlí, která jest známa buď z kontextu nebo jinak, na př. z pověsti, z hovoru lidského atd. Při tom ovšem musí opět se podotknouti, že vzhledem k době staré, k době básní Homerových a Hesiodových, pochybnost může leckde vzniknouti, vyskytuje-li se zájmeno *ta* zde v platnosti členu, čili v původní platnosti zá-

*) Srv. ostatně starobulharské *to prьvo* = nunc primum, ruské topervo, tepervo, naše teprv. Ovšem shoda jest zde jen *formalná*; ve významu jest rozdíl, poněvadž řecké τὰ πρῶτα, τὸ πρίν, τὸ πάρος a pod. výrazy vztahují se k *minulosti*, tak že τὰ πρῶτα nebylo nunc primum, nýbrž spíše *tunc* primum.

Vazba, která v attické řeči oblíbena jest, spojení členu s čísly základními, kytuje se již u Homera; a tato vazba zcela zřejmě zakládá se na důrazné tivě.

Τ 269 násl.

ἀλλὰ δύω μὲν ἔλασσε διὰ πτύχας, αἳ δ' ἄρ' ἔτι τρεῖς
ἦσαν, ἐπεὶ πέντε πτύχας ἤλασε κυλλοποδίων,
τὰς δύο χαλκείας, δύο δ' ἔνδοθι κασσιτέροιο,
τὴν δὲ μίαν χρυσέην· τῇ 'ρ' ἔσχετο μείλινον ἔγχος.

Zde všude αἵ, τάς, τήν poukazuje ku protivě. Spolu také patrno jest, že o poukazování nebylo za tehdejší doby ještě nutné; neboť vedle sebe vy- 'tují se výrazy τὰς δύο a pouhé δύο.

Α 165 násl.

ἀλλὰ τὸ μὲν πλεῖον πολυάικος πολέμοιο
χεῖρες ἐμαὶ διέπουσ'

t τὸ μὲν πλεῖον (*tu větší část* práce válečné) řečeno naproti menší části ývající.

Ε 673

ἢ ὅ γε τῶν πλεόνων Λυκίων ἀπὸ θυμὸν ἕλοιτο

eno τῶν πλεόνων Λυκίων o většině Lykiův naproti Sarpedonovi.

Ne bez příčiny uvedl jsem svrchu jakožto obdobu změnu, která přeložením vního přízvuku také vzhledem k myšlénce větou naznačené nastává. Při měně zájmena v člen nastalo zároveň také podobné přemístění přízvuku vního. Kdežto ὅ γέρων znamenalo »*ten* stařec (*der* Greis)«, bylo ὁ γέρων n *stařec* (der Greis)«. A rovněž tak, co se týká vzniku členu druhového, síme předpokládati, že τὰ χερείονα νικᾷ původně bylo = *to* horší vítězí, že z toho vzniklo přeložením přízvuku větového »τὰ χερείονα νικᾷ = to *ší* vítězí«. Ovšem v řečtině změna přízvuku jeví se v písmě jen v ὁ, ἡ nati zájmenům ὅ, ἥ,*) kdežto τό, τοῦ, τόν atd. píše se vždy s přízvukem i tu, tato slova na pouhou platnost členu sklesla. Ale není pochybnosti, že se neshoduje písmo se skutečným vyslovováním, kdežto písemné rozlišování ἐν, ὃ δέ a s druhé strany ὁ γέρων, ἡ ἀρετή atd. zajisté shoduje se také skutečným vyslovováním.

* * *

Zájmena tázací.

V latině dává se, jak známo, pravidlo: »Uter de duobus, quis de plu- ıs«. A tak již u Quintiliana Inst. or. VII, 4, 21 čteme: Quaeritur ex duobus r dignior, ex pluribus dignissimus? U Cicerona Off. I, 25, 87 jest tento díl také velmi zřejmý: similiter facere eos, qui inter se contenderent, *uter* ius rem publicam administret, ut si nautae certarent, *quis* eorum potissimum

*) A i v této zájmenné platnosti posud obyčejně ὁ, ἡ se píše, zajisté mylně.

ἡμῖν ἡ ἐλευθερίη ἐγένετο καὶ τεῦ δόντος; κότερα παρὰ δήμου ἢ ὀλιγαρχίης ἢ μουνάρχου; Srv. Sof. El. 539 násl. Xen. Kyr. I, 3, 17. Tu se na ***původní*** význam slova ***πότερον*** již nepomýšlelo, nýbrž ***πότερον*** stalo se ***částicí tázací.***

Velmi přísně a takřka velmi plasticky počíná si sanskrta v rozlišování obojího vztahu, užívajíc o dvou předmětech tvaru komparativného, o více předmětech tvaru superlativného. *Katara* jest *kdo z obou, κότερος*, (c)uter, ale *katama kdo z více než dvou.* Sanskrta provedla tedy ten rozdíl, jenž mezi komparativem a superlativem přídavných jmen jest, také zde. Rovněž tak v sanskrtě êkatara = jeden *z obou,* ale *êkatama* jeden *z více než dvou, tatara* ten, onen ze *dvou, tatama* ten, onen *z více než dvou, jatara* který *z obou, jatama* který z *více než dvou.*

* * *

Zájmeno neurčité.

Zajímavá jest zvláštní vazba, kteráž u Herodota se vyskytuje, totiž položení zájmena neurčitého mezi tak zvaným členem a podstatným jmenem. Her. I, 71 *τῶν τις Λυδῶν;* I, 84 *ὁ ὦν δὴ Ὑροιάδης οὗτος ὁ Μάρδος ἰδὼν τῇ προτεραίῃ τῶν τινα Λυδῶν κατὰ τοῦτο τῆς ἀκροπόλιος καταβάντα.* I, 85 *ἤιε γὰρ τῶν τις Περσέων ἀλλογνώσας Κροῖσον ὡς ἀποκτενέων.* I, 124 *καὶ ἤν τε ἐγὼ ὑπὸ Ἀστυάγεος ἀποδεχθέω στρατηγὸς ἀντία σεῦ, ἔστι τοι τὰ σὺ βούλεαι, ἤν τε τῶν τις δοκίμων ἄλλος Μήδων.* II, 38 *δίζηται δὲ ταῦτα ἐπὶ τούτῳ τεταγμένος τῶν τις ἱρέων;* II, 103 *εἴτε αὐτὸς ὁ βασιλεὺς Σέσωστρις ἀποδασάμενος τῆς ἑωυτοῦ στρατιῆς μόριον ὅσον δὴ αὐτοῦ κατέλιπε τῆς χώρης οἰκήτορας, εἴτε τῶν τινὲς στρατιωτέων τῇ πλάνῃ αὐτοῦ ἀχθεσθέντες περὶ Φᾶσιν ποταμὸν κατέμειναν.* V, 101 *τούτων δὴ μίαν τῶν τις στρατιωτέων ὡς ἐνέπρησε.* VII, 143 *ἦν δε τῶν τις Ἀθηναίων ἀνὴρ ἐς πρώτους νεωστὶ παριών.* VII. 146 *Ξέρξες δὲ ὡς ἐπύθετο ταῦτα .... πέμπει τῶν τινας δορυφόρων.* VIII, 90 *τῶν τινὲς Φοινίκων.* Tento slovosled jest vůbec u Herodota pravidelný, a neobyčejný jest u něho slovosled V, 12 *τῶν δορυφόρων τινὰς πέμπει κελεύων φυλάξαι.*

Tento slovosled, v Herodotově díle obyčejný, poukazuje dle mého mínění zcela zřejmě k původní platnosti *zájmena ukazovacího τῶν* ***Τῶν τις Ἀθηναίων*** znamenalo původně: *z těch někdo, totiž z Atheňanův.* Nepravím ovšem, **že** ještě za doby Herodotovy cítěno bylo *τῶν* v platnosti ukazovacího **zájmena** a *Ἀθηναίων* co epexegetická přístávka; ale slovosled, který **se až do doby** Herodotovy udržel, poukazuje k tomu, že kdysi vazba ***τῶν τις Ἀθηναίων*** **měla** smysl naznačený.*)

Že tento výklad správný jest, tomu nasvědčuje důležité **místo Homerovo** *E* 422 násl. Athene praví zde:

ἦ μάλα δή τινα Κύπρις Ἀχαιιάδων ἀνιεῖσα
Τρωσὶν ἅμα σπέσθαι, τοὺς νῦν ἔκπαγλ' ἐφίλησε,

---

*) Jest tu tedy *podobné* užívání zájmena *τῶν* jako Hom. *Υ* 322 ***αὐτίκα τῷ μὲν ἔπειτα*** *κατ' ὀφθαλμῶν χέεν ἀχλύν, Πηλείδῃ Ἀχιλῆι. σ* 311 *αὐτὰρ ὁ τῇσιν αὐτὸς* ***διογενὴς μετέφη*** *πολύμητις Ὀδυσσεύς. ω* 225 *ᾤχοντ', αὐτὰρ ὁ τοῖσι γέρων ὁδὸν ἡγεμόνευεν.*

τῶν τινα καρρέζουσα Ἀχαιιάδων ἐυπέπλων
πρὸς χρυσέῃ περόνῃ καταμύξατο χεῖρα ἀραιήν.

Zde jest zcela zřejmo, že *τῶν* jest samostatným zájmenem, poněvadž tímto *τῶν* poukazuje se zpět k slovu *Ἀχαιιάδων* ve verši 422. Pak následuje apposice *Ἀχαιιάδων ἐυπέπλων*, která vlastně jest nadbytečným přídavkem, poněvadž již předcházející *τῶν* poskytuje v kontextu *dostatečného* smyslu. Toto homerské místo jest tedy *úplně stejné* jako *Τ* 322, kdež *τῷ* poukazuje zpět a jest samo o sobě srozumitelné, tak že přídavek *Πηλείδῃ Ἀχιλῆι* jen za příčinou větší jasnosti připojen jest. Ve větší části míst Herodotových svrchu uvedených však *τῶν* neukazuje zpět, nýbrž jest položeno praeparativně; a proto jsem v poznámce pravil, že jest tu *podobné* užívání zájmena *τῶν* (nikoliv úplně stejné).

Jiného druhu jsou příklady, v nichž se vedle členu a podstatného jména vyskytuje ještě přívlastkové určení, jako Thuk. V, 82 *τῶν ἐν Πελοποννήσῳ τινὲς πολέων*. Xen. Anab. II, 5, 32 *τῶν βαρβάρων τινὲς ἱππέων*. V, 7, 19 *τῶν δ' ἀποφυγόντων τινὰς Ἑλλήνων*.

AUSZUG

aus der böhmischen Abhandlung.

Persönliche Pronomina.

Wann wird der Nominativ der Personalpronomina im Griechischen und Latein gebraucht, und wann nicht?

Warum wird im Deutschen der Nominativ der Personalpronomina gesetzt, auch da wo kein Nachdruck ist?

Im Griechischen und Latein werden die Nominative der Personalpronomina (als Subject) in der Regel nur dann gesetzt, wo ein Nachdruck auf denselben ist, was besonders bei Gegensätzen stattfindet. Ist kein solcher Nachdruck, wird das Subject nicht durch das Pronomen bezeichnet, sondern es genügt die Verbalform, in der ja eine genügende Subjectsbezeichnung vorhanden ist. Z. B. Hom. Ξ 5 f., ι 43 f., κ 307 ff., κ 336, ν 297 ff. Xen. Kyr. V, 1, 7, Plaut. Most. I, 3, 147, Hor. Ep. I, 10, 6. Cic. Phil. 2, 21.

Dagegen ohne Pronomen Hom. ι 32, κ 10. Veni, vidi, vici. Dixi (nicht ego dixi).

Ebenso im Slavischen. So im Böhmischen: Sil jsem proso na souvrati (Erben, Volkslieder 201) = ich säete.

Im Deutschen muss auch da, wo kein Nachdruck ist, das Subject bezeichnet werden. Das homerische κ 70, ὣς ἐφάμην ist: So *sprach ich*. *Veni* = *ich* kam, und nur das ist möglich, dass z. B. bei veni, vidi, vici das Subject bloss beim *ersten* Verbum bezeichnet wird und eine Wiederholung nicht nothwendig ist, also: ich kam, sah, siegte.

Die Ursache des Unterschiedes zwischen dem Griechischen, Lateinischen, Slavischen einerseits und dem Deutschen anderseits ist die, dass im Deutschen frühzeitig einzelne Verbalformen, die verschiedene Personen bezeichnen, durch mannigfache Trübung so zusammenflossen, dass die Sprache, um dem Gebot der Deutlichkeit zu entsprechen, zur Unterscheidung der Pronomen das Mittel anwenden musste, dass sie die Person auch da mit dem Pronomen bezeichnete, wo kein Nachdruck ist. Ebenso aus *derselben* Ursache in den romanischen [illegible], wo man bereits sagen muss: io amo, je parle.

[illegible] Gothischen ist z. B. nam, habaida = cepi, cepit; habebam, ha-
vollends haitada = vocor, vocatur; haitanda = vocamur,
Ebenso im Deutschen: binden = ligamus, ligant, ligare;

Dagegen erfuhren im Griechischen, Lateinischen, Slavischen und in anderen indoeuropäischen Sprachen die Verbalformen nicht eine *derartige* Vermischung, und sie blieben in ihrer lautlichen Erscheinung von einander geschieden, und darum wurde nicht in dem Masse, wie im Deutschen, die Nothwendigkeit gefühlt, die Person, welche ohnehin durch die Verbalform bezeichnet ist, auch noch durch die Zugabe des Personalpronomens zu bezeichnen.

Die Richtigkeit dieser Erklärung wird durch das Gothische und Deutsche bestätigt. Dies wird im böhmischen Text S. 2. 3. 4. eingehend nachgewiesen, worauf auf Grund der Forschungen Grimm's das Resultat in folgender Weise dargelegt wird:

a) In den ältesten Zeiten genügten *gewöhnlich* da, wo kein Nachdruck ist, die blossen Verbalformen ohne das Personalpronomen.

b) Jedoch kommen auch in den ältesten Zeiten daneben Beispiele des Gebrauchs des Personalpronomens auch in dem Falle, wo kein Nachdruck ist, vor.

c) Der Gebrauch der Personalpronomina vermehrte sich im Laufe der Zeiten; die Ursache liegt darin, dass die genauere Unterscheidung der Verbalformen allmählich in Abnahme begriffen war und dass das Streben nach Deutlichkeit einen ausgedehnteren Gebrauch der Personalpronomina erheischte.

d) Man kann jedoch in dieser Hinsicht keine *bestimmte* Progression bezeichnen, sondern man kann nur im Allgemeinen behaupten, dass das Schwinden des Unterschiedes der Verbalformen zur Folge hatte den immer häufigeren Gebrauch der Personalpronomina, so dass endlich in jenen germanischen Sprachen, in welchen die Unterschiede der Verbalformen ganz oder fast ganz verschwanden, der Gebrauch der Personalpronomina im Interesse der Deutlichkeit der Sprache als ein nothwendiges Erforderniss erschien (S. 1—4).

* * *

Gelegentlich werden hiebei aus dem Böhmischen zwei interessante Belege dafür angeführt, wie die Volkssprache eine klare Unterscheidung der durch die Verbalformen bezeichneten Personen anstrebt. Es sind dies Fälle, in welchen die Volkssprache, geleitet von dem Streben nach Deutlichkeit, *falsche* Formen schuf. Sprachlich richtige Formen der 3. Person des Plurals im Praesens sind *mluví*, (dicunt), *sedí*, (sedent), *chodí*, (eunt). Aber weil diese Formen lautlich mit der 3. Person des Singulars (dicit, sedet, it) zusammenfallen, spricht das Volk *mluvějí, sedějí, chodějí*, oder um die etwas unbequeme Form abzukürzen, *mluvěj*, *seděj*, *choděj*. Allerdings ist durch den Einfluss der Litteratur auch in das Volk der Gebrauch der richtigen Formen theilweise gedrungen; aber die falschen Formen, welche den Vortheil der Deutlichkeit haben, hört man gewöhnlich in der Volkssprache. Auch gebildete Leute, welche die richtigen Formen gut kennen und beim *Schreiben* dieselben gebrauchen, meiden beim Sprechen diese falschen Formen nicht.

Ein zweites Beispiel ist die Form der 2. Person sing. *bys* (richtig *by*). Dobrovský Gram. 309: »In secunda persona rectius olim *by*, e. g. Čemu *by*

ty nerozkázal. Br. Moudr. 11, 25 — non *bys* ty. Neměl by (ty) nade mnou moci nižádné Jan 9, 11. Recentiores ambiguitatem vitaturi possunt *bys*«. — Diese Form *bys* hat nun aber eine solche Verbreitung gefunden, dass die richtige Form der 2. Person *by*, weil sie der 3. Person gleich ist und demnach der Forderung der Deutlichkeit nicht entspricht, *jetzt* ganz verschwunden ist (S. 4).

* * *

Auch beim Gebrauch der *obliquen Casus* der Personalpromina sind zwei Fälle zu unterscheiden: a) auf dem Personalpronomen liegt ein Nachdruck, nämlich bei Gegensätzen, mögen sie ausdrücklich bezeichnet sein oder nur gedacht werden, b) es findet kein Nachdruck statt.

In diesem zweiten Fall ist es allerdings in der Regel in keiner Sprache möglich, das Pronomen auszulassen, weil dadurch die Deutlichkeit geschädigt würde. — Aber das Griechische unterscheidet doch auch in dieser Hinsicht jene zwei Fälle, und zwar beim Pronomen der 1. Person nicht bloss durch den Accent, sondern auch durch die Form (*ἐμοῦ* opp. *μου*, *ἐμοί* opp. *μοι*, *ἐμέ* opp. *με*), bei der 2. Person und bei *οὗ* durch den Gebrauch einerseits der betonten, anderseits der enklitischen Formen.

Hier zeigt sich eine wichtige Übereinstimmug zwischen dem Griechischen und Slavischen. Im Altbulgarischen sind neben den volleren und nachdrücklicheren Formen Dat. **мънѣ**, **тебѣ**, **себѣ** die enklitischen Formen **ми**, **ти**, **си**; neben dem Accus. **мене**, **тебе**, **себе** (eigentlich Genetive!) die schwächeren Formen, welche eigentlich die richtigen Accusativformen sind, **мѧ**, **тѧ**, **сѧ**. Im Dativ plur. neben **намъ**, **вамъ**, die Formen **ны вы**. Im Accus. plur. neben, **насъ**, **васъ** die Formen **ны вы**. Ferner im Accus. der 3. Person masc. (eum) neben einander **его** (eigentlich Genetiv!) und **и**.

Im Böhmischen Dat. *mně*, *tobě*, *sobě* — *mi*, *ti*, *si*. Accus. *mne*, *tebe*, *sebe* — *mě*, *tě*, *se*. Ferner *jeho*, (eius), *jemu* (ei) — enklitisch *ho*, *mu*. Vergl. Miklosich IV, 72 f., der zahlreiche Belege aus dem Altbulgarischen und aus den lebenden slavischen Sprachen anführt.

Zahlreiche und wichtige Beiträge zum Gebrauch der nachdrücklichen und der schwächeren Formen in den mährischen Dialekten führt Bartoš in der »Dialektologie moravská« (1886) an. Hiebei zeigt sich jedoch theilweise eine andere Unterscheidung. So finden sich in einem Dialekt im Dativ die Formen *mi*, *mne*; aber es wird nicht der Unterschied gemacht, wie im Böhmischen zwischen *mně*, *mi* (dal *mně* to, ne *tobě* = *ἔδωκε τοῦτο ἐμοί, οὐ σοί*; dal *mi* knihu = *ἔδωκέ μοι τὸ βιβλίον*), sondern es hat sich eine andere Unterscheidung entwickelt. Im Dativ *ohne Praeposition* wird immer *mi* gesetzt, auch beim Nachdruck (*ἐμοί*); im Dativ mit der Praeposition dagegen *mne*. Es ist dies eine spätere Trübung. Aber auch hier zeigt sich das ökonomische Streben der Sprache. (S. 5. 6.)

* * *

Im Sanskrit finden sich auch bei den Personalpronominen neben einander stärkere und schwächere Formen, wie z. B. in Accus. sing. *mâm, tvâm* — *mâ*, *tvâ* usw. Es ist mir jedoch nicht bekannt, ob auch im Sanskrit eine ähnliche Unterscheidung wenigstens theilweise stattfindet, wie im Griechischen und Slavischen (S. 6).

* * *

Im Latein finden sich auch neben einander stärkere und schwächere Formen, und zwar im Gen. sing. *mei*, *tui*, *sui* — *mis*, *tis*, *sis*, z. B. Plaut. Mil. gl. IV, 2, 42 quia *tis* egeat; Trin. II, 2, 63 ne *tis* alios misereat.

Aber das Latein hat diese Verschiedenheit der Formen nicht benutzt zur Erzielung einer ähnlichen Unterscheidung, wie sie im Griechischen und Slavischen sich zeigt. Dies zeigt sich besonders deutlich bei den Dativformen *mihi*, *mi*. *Mi* findet sich seit Ennius und Plautus, und es scheint, dass diese Form in der Conversationssprache sehr beliebt war; denn sie findet sich oft bei Plautus, Terentius, in Horaz's Satiren, in den Briefen Cicero's und in anderen Briefen. In den Fragmenten des Ennius findet sich *mi* 9mal, *mihi* 13mal. Aber z. B. in dem Verse *mi* soli caeli maxima porta patet ist *mi* mit Nachdruck gesetzt, was aus dem beigefügten *soli* und aus dem vorhergehenden Verse si fas endo plagas caelestum ascendere cuiquamst ersichtlich ist. In dem Fragmente *mi* ausculta, nate, pueros comburi iube (Non. 246, 11) steht *mi* an der Spitze des Satzes, also mit Nachdruck. — Durch diese (und andere Beispiele, welche im böhmischen Texte erörtert werden) ist der Nachweis dafür erbracht, dass im Latein das Streben nach einer solchen Differenzirung, wie sie im Griechischen und Slavischen vorkommt, nicht vorhanden war (S. 7).

* * *

S. 8. 9 werden die Ausnahmen, welche im Griechischen von der oberwähnten Regel stattfinden, besprochen.

Hiebei zeigt sich, dass oft diese Ausnahmen nur *scheinbar* sind, z. B. Hom. *A* 207 ἦλθον ἐγὼ παύσουσα τὸ σὸν μένος, wo ἐγώ im Gegensatze zur Hera steht: πρὸ δέ μ' ἧκε θεὰ λευκώλενος Ἥρη (Vers. 208). So sind auch nur scheinbare Ausnahmen Hom. κ 56, ff., θ 487 f., Υ 179 f., Her. VII, 10, 8.

Ebenso sind im *entgegengesetzten* Fall die Ausnahmen oft nur scheinbar. So ist Soph. O. C 726 καὶ γὰρ εἰ γέρων κυρῶ, τὸ τῆσδε χώρας οὐ γεγήρακε σθένος nicht beabsichtigt der Gegensatz zwischen *Oidipus* und *Attika*, sondern der Dichter wollte nachdrüklich den Gegensatz zwischen γέρων und οὐ γεγήρακε bezeichnen. Die Nichtanwendung des ἐγώ bei κυρῶ ist also nicht auffällig, und die Ausnahme ist nur *scheinbar*.

Aber es lässt sich doch nicht leugnen, dass im Griechischen sich
der Nominativ der Personalpronomina da findet, wo kein Nachdr
Hom. ι 39 f. ἔνθα δ'ἐγὼ πόλιν ἔπραθον (vgl μ 294 f. καὶ τότε δὴ γ
Ebenso κ 13 f., κ 164 ff., λ 55 f., λ 84 ff., λ 345, λ
λ 543 ff., ν 271 ff., ν 349 f. Meist sind dies schon bei

type Formeln, in denen ἐγώ erscheint, wie αὐτὰρ ἐγώ, δὴ τότ' ἐγώ, καὶ τότ' ἐγώ. Zahlreiche Beispiele hiefür werden S. 11 angeführt. In diesen epischen Formeln wurde gewiss *ursprünglich ἐγώ nicht ohne Grund* gebraucht, sondern mit der Absicht, die Person nachdrücklich zu bezeichnen. Aber als diese Formeln *stereotyp* wurden, gebrauchte man dieselben ohne Rücksicht auf den jeweiligen Context, demnach auch da, wo kein Nachdruck beabsichtigt wurde.

Dass in späterer Zeit die Personalpronomina noch häufiger, als bei Homer, zu den Verbalformen hinzutraten auch da, wo kein Nachdruck stattfindet, ist begreiflich. Es zeigt sich dies hauptsächlich auch bei stereotypen Formeln, wie *οἶδ' ἐγώ, ἐγῷμαι* u. a., wie im Böhmischen bei *jářku* (wörtlich *ego dico*).

Im Böhmischen wird in der Conversationssprache oft neben *řeknu ti to* (dicam tibi hoc) auch ohne Nachdruck gesagt *já ti to řeknu* (ego tibi hoc dicam). Auf die Frage »víš, jak se to stalo« (scis, quomodo hoc factum sit) wird geantwortet entweder »nevím« (nescio), oder auch häufig »já nevím« (ego nescio).

Hierauf werden für diese Ausnahmen zahlreiche Belege aus Erben's Sammlung der böhmischen Volkslieder angeführt S. 12. 13.

* * *

Interessant sind jene Constructionen im Böhmischen, in welchen *já, my* mit dem Participium perfecti verbunden ist. Diese Constructionen entsprechen dem lateinischen Imperfectum oder Perfectum, je nachdem das Verbum ein duratives (beziehungsweise iteratives) oder finitives ist. *Já tam byl až do večera* = eram ibi usque ad vesperum. *Já zpíval celou hodinu* = cantabam totam horam. *Já přišel v čas* = adveni tempori (eigentlich wörtlich ἐγὼ προσεληλυθὼς ἐν καιρῷ). *My utekli* = aufugimus (eig. wörtlich ἡμεῖς πεφευγότες). Diese Constructionen entstanden durch Abkürzung aus den vollständigen *já jsem tam byl, já jsem zpíval, já jsem přišel v čas* (wörtlich ἐγώ εἰμι προσεληλυθὼς ἐν καιρῷ), *my jsme utekli* (wörtlich ἡμεῖς ἐσμεν πεφευγότες). Eine Person femin. gen. muss natürlich von sich sagen: *já utekla* (wörtlich ἐγὼ πεφευγυῖα) = aufugi; *my utekly* (wörtlich ἡμεῖς πεφευγυῖαι).

In diesen abgekürzten Constructionen hat oft *já, my* gar keinen Nachdruck, so dass z. B. *já plakal* (wörtlich ἐγὼ δεδακρυκώς) nur bedeutet ἐδάκρυον, lacrimabam; *já křičel* (wörtlich ἐγὼ κεκραγώς) bedeutet nur clamabam usw.

Das Pronomen *já, my* ist in diesen Fällen eine gewisse Stütze des Particips, und kann nicht ausgelassen werden, weil das blosse Particip, z. B. *házel* bedeuten würde *iaciebat, prosil* = rogabat. Sollte das Pronomen *já, my* entfallen, so müsste sofort zur Bezeichnung der 1. Person das Verbum *jsem* hinzutreten, also z. B. *byl jsem* ve mlýně (ich war in der Mühle, wenn eine …liche Person spricht), *byla jsem* ve mlýně (ich war in der Mühle, wenn … Person spricht).

…ämlichen Constructionen *já plakal, já plakala, my viděli* …e männliche Person spricht), *my viděly* (vidimus, im Munde …rson) werden in der sorgfältigeren Schriftsprache gewöhnlich

gemieden, und die Schriftsteller gebrauchen gewöhnlich die volle Ausdrucks-weise *já jsem plakal*, *my jsme viděli* usw. Aber was die 3. Person sing. und plur. betrifft, so wird auch in der Schriftsprache gewöhnlich gebraucht: *otec mi to dal* = ὁ πατήρ μοι τοῦτο ἔδωκε (eig. wörtlich ὁ πατήρ μοι τοῦτο δεδωκώς). Die vollständige Construction *otec mi to dal jest* wird allgemein für zu grammatisch und schwerfällig gehalten. Aber in erhabener Rede, in religiösen Liedern und merkwürdigerweise auch oft im Volkslied hat sich die volle Construction erhalten; z. B. im Osterlied: Vstalť jest této chvíle. Hierauf werden S. 1-2 in der Anmerkung zahlreiche Belege aus Erben's Sammlung der Volkslieder angeführt.

Das Reflexivpronomen.

Zunächst wird der Ursprung des Reflexivpronomens, hauptsächlich im Griechischen und Latein, erörtert.

Im Sanskrit zeigt sich der reflexive Gebrauch erst in späterer Zeit, und dies selten. Delbrück's Ansicht (S. 477), dass der reflexive Gebrauch von *sva* erst später auf dem heimischen Boden sich entwickelte, also nicht proethnisch ist, wird gebilligt.

Bezüglich des Prakritischen *sē* wird gesagt, dass dies *sē* aus *svê* entstanden zu sein scheint, dass sich jedoch wol bei diesem *sē* der reflexive Gebrauch nicht entwickelte, sondern dass dies *sē* bei der ursprünglichen Bedeutung, welche ich auch den griechischen Formen οὗ, οἷ, ἕ beilege, d. i. *eius*, *ei*, *eum* verblieb.

Was das Avestische betrifft, sagt Delbrück: »Aus der Darstellung bei Caland § 108 folgt, dass das Avestische so wenig wie das Altindische ein subst. Reflexiv nach Art der klassischen Sprachen besitzt.«

Im Griechischen zeigt sich bei οὗ, οἷ, ἕ, σφίν, σφέ theils die anaphorische Bedeutung *eius*, *ei*, *eum* usw., theils die reflexive. Über die mit σφ anlautenden Formen sagt Delbrück, dass ihr Ursprung dunkel ist. Ich glaube, dass diese Formen, wie auch σφέτερος, mit dem Stamme *sva* zusammenhängen *müssen*. Das Griechische hatte einen doppelten Weg. Da es *sve* nicht behalten konnte, konnte es entweder Ϝε(ἕ) oder σφε bilden, wenn es den Laut σ retten wollte. Da das Digamma dem Schwinden sehr geneigt war, musste sich dieser Laut in einen kräftigeren verdichten, und da schien φ der nächst liegende und zugleich widerstandsfähige Laut. Hiebei wird darauf hingewiesen, dass schon bei Homer das Ϝ in οἷ manchmal verschwunden ist, wie *E* 338, *Z* 101, 289, Ψ 865, ο 105.

Die Meinung, dass in σφιν, σφε usw. φ ein Ersatz für Ϝ ist, findet ihre Bestätigung darin, dass auch im Slavischen bei demselben Pronomen in einigen Casus sich gegenüber *v* der kräftigere Laut *b* zeigt. Vgl. das böhm. possessive *svůj*, aber dagegen Gen. Acc. *sebe*, Dativ, Locativ *sobě*, Instrum. *sebou*. Ebenso beim Pronomen der 2. Person *tebe*, *tobě*, *tebou*.

Früher überwog die Meinung, dass im Griechischen die reflexive Bedeutung die ursprüngliche sei, und dass sich die anaphorische Bedeutung erst

Ein weiterer Grund liegt im Gebrauche von *μιν*. Dies Pronomen bedeutete gewiss *ursprünglich eum, eam.* Da sich nun *μιν* auch reflexiv findet (vgl. Her. I, 11 *ὁ δὲ Γύγης τέως μὲν ἀπεθώυμαζε τὰ λεγόμενα, μετὰ δὲ ἱκέτευε μή μιν ἀναγκαίῃ ἐνδεῖν κτλ.* I, 45 *παρεδίδου ἑωυτὸν Κροίσῳ ... ἐπικατασφάξαι μιν κελεύων τῷ νεκρῷ*), so ist dies ein wichtiger Grund für unsere Annahme.

Auch *αὐτός* findet sich reflexiv, und hier wird niemand behaupten wollen, dass dieser reflexive Gebrauch älter ist. Vgl. Hom. *β* 126 *μέγα μὲν κλέος αὐτῇ ποιεῖτ', αὐτάρ κτλ.*, *δ* 247. Vgl. Krüger Di. 51, 2, 4.

Hält man sich an die Ansicht, dass der reflexive Gebrauch sich erst aus *is* entwickelte, ist die Entstehung des späteren Reflexivs *ἑαυτοῦ* leicht begreiflich. Da *οὗ* eigentlich = *eius,* so begreift man, dass wenn dieses *is* identisch war mit dem Satzsubject, das Bedürfniss gefühlt wurde, diese Beziehung durch *αὐτός* (ipse) bestimmter anzudeuten. Daraus ergab sich im Laufe der Zeit der Gebrauch des zusammengesetzten Reflexivs *ἑαυτοῦ*.

Man kann also 3 Stadien unterscheiden:

a) Das blosse *οὗ* (welches ursprünglich = *eius*) wurde auch bei dem reflexiven Verhältniss gebraucht. *E* 343 *ἀπὸ ἕο κάββαλεν υἱόν*. Vgl. damit *K* 378 *ἐγὼν ἐμὲ λύσομαι.*

b) Oft wurde das Bedürfniss gefühlt, bestimmter zu bezeichnen, dass die mit *οὗ* bezeichnete Person identisch ist mit dem Satzsubject. Zu diesem Behufe trat *αὐτός* hinzu. Ebenso findet sich der Zusatz *αὐτός*, wenn *ἐγώ*, *σύ* reflexiv gebraucht wird. Vgl. *ε* 188 *ἅσσ' ἂν ἐμοί περ αὐτῇ μηδοίμην*.

c) Endlich erfolgte der Gebrauch des zusammengesetzten *ἑαυτοῦ*, gerade so wie des zusammenges. *ἐμαυτοῦ*, *σαυτοῦ*. (S. 18—20).

Weiter kann man anführen, dass in den Veden und im klassischen Sanskrit das reflexive Verhältniss auf eine Weise bezeichnet wird, die im Vergleich zum G iechischen und Latein sehr primitiv erscheint; es wurden nämlich die Subst. *tanū́* (Leib), *ātmán* (spiritus, anima) dazu verwendet. Vergl. Delbrück S. 477.

Bei Herodot ist im Dativ plur. *σφίσι* und das enklitische *σφιν*, *σφί*, jedoch mit der Unterscheidung, dass *σφίν*, *σφί* = *eis*, *σφίσι* = *sibi ipsis.* Auch hier ist die Annahme berechtigt, dass *σφιν*, *σφί älter* ist und dass bei dieser *älteren* Form auch die *ältere* Bedeutung sich erhalten hat. Ich stimme vollkommen mit Brugmann überein der »Ein Problem d. hom. Textkritik (S. 14) behauptet, dass die Formen *σφωίν*, *σφωέ*, *σφείων*, *σφῶν*, *σφίσι*, *σφέας*, *σφᾶς*, *σφάς*, *σφεῖς* relativ jungen Ursprungs sind« usw.

Bezüglich der Verschiedenheit der Bedeutung von *σφί* und *σφίσι* kann man theoretisch zwei Hypothesen aufstellen:

a) Entweder hatten beide Formen *ursprünglich* dieselbe Bedeutung *eis*, wie es bei Homer thatsächlich der Fall ist, aber die Sprache, geleitet von dem Princip eines so zu sagen haushälterischen Gebrauches, führte eine Differenzirung ein, und gab der lautlich stärkeren Form *σφίσι* die stärkere reflexive Bedeutung und dem lautlich schwächeren *σφιν* die schwächere Bedeutung *eis*.

man wol nicht Bedenken tragen, *B* 239 ἕο μέγ' ἀμείνονα φῶτα zu nehmen = *eo* multo meliorem virum. Dasselbe gilt aber von einer *grossen* Anzahl anderer homerischen Stellen.

Auch in der übrigen Poesie überwiegt ausserordentlich die Bedeutung *is* bei οὗ.

Bei *Aischylos* findet sich σφε 14mal, und zwar 7mal = eum, einmal = *eam*, 5mal = *eos*, einmal = eas, niemals reflexiv. Σφίσιν bei Aischylos einmal = iis, σφίν = *iis* 5mal, σφίν *ei* 1mal, σφάς *eos* 1mal. Niemals reflexiv. Die Formen, die nicht mit σφ anlauten, sind bei Aischylos selten; οὗ kommt niemals vor, ἕθεν 1mal, und zwar in reflexiver Bedeutung, Hik. 67 nach Porson's Conjectur. Der Dativ οἱ 1mal = *ei* Agam. 1146. Der Acc. ἕ findet sich bei Aischylos (und bei den übrigen Tragikern) niemals. Dieser Accusativ wurde offenbar aus dem Gebrauch verdrängt durch νιν, welches bei Aischylos 48mal vorkommt, und zwar *eum* (33), *eam* (12), *id* (1), *eos* (1), *ea* (1).

Bei *Sophokles* in den erhaltenen Dramen σφε 22mal, und zwar = *eum* 12mal, *eam* 6mal, *eos*, *eas* 4mal; σφίν (σφί) 4mal = *eis; σφίσιν* 2mal, und zwar O. C. 58 reflexiv (Genthe = αὐτοῖς). El. 1070 ist σφίσιν handschriftlich, wird aber wol mit Recht in σφι geändert. Ebenso ist an der von Suidas angeführten Stelle statt σφίσιν zu lesen σφιν. O. C. 1489 halte ich die Erklärung von σφιν = αὐτῷ für einfacher und wahrscheinlicher. Σφας findet sich bei Sophokles 4mal = *eos*, *eas*, nie reflexiv.

Was die nicht mit σφ anlautenden Formen betrifft, findet sich bei Sophokles οὗ nur einmal, näml. O. R. 1257 (reflexiv), οἷ 4mal; O. C. 1631 erkläre ich es reflexiv, Trach. 650 und Aias 906 = ei. El. 196 ist statt des handschr. σοί zu lesen ὅτε οἱ (= ei).

Im neuionischen, dorischen, aiolischen Dialekt überwiegt entschieden die Bedeutung *is*.

Dagegen ist freilich in der attischen Prosa die reflexive Bedeutung häufiger, als bei den tragischen und lyrischen Dichtern, und im neuionischen, dorischen, aiolischen Dialekt. Ob jedoch in der attischen Prosa der reflexive Gebrauch oder die Bedeutung *is* häufiger ist, lässt sich nach meiner Meinung nicht entscheiden, *so lange nicht in dieser Hinsicht vollständige statistische Sammlungen vorliegen*. Allerdings behaupten manche (z. B. Arndt de pron. refl. p. 34 sq. Kühner Gr. Gramm. § 455. 5 Anm. 8), dass in der attischen Prosa nur ganz vereinzelte Fälle der Bed. *is* vorkommen, wie Xen. Anab. III, 1, 5, Kyr. III, 2, 26, Hell. VI, 5, 35, Thuk. V, 49. VI, 61. Aber bei genauerer Untersuchung findet man, dass auch in ziemlich zahlreichen anderen Fällen, in denen gewöhnlich die reflexive Bedeutung angenommen wird, die Bed. *is* wahrschein-

---

sequeretur. Cic. Att. X, 4, 5 a Curione mihi nuntiatum est, *eum* ad me venire. Caes. B. C. III, 30. Im Griechischen kann man eigentlich gar nicht sagen, dass in den in Kühner's Ausführl. Gr. S. 487 § 455, 3 bezeichneten Fällen der Gebrauch von αὐτός die *Ausnahme* bildet. In manchen von den im § 455, 3 bezeichneten Fällen findet sich αὐτός wol *eben so oft*, wie das Reflexivum. In einigen Fällen aber, und zwar in den Nebensätzen, besonders in den indicativischen, ist αὐτός sogar die *gewöhnliche* Construction gegenüber dem lat. *sui*. Vgl. Xen. Anab. I, 1, 5; III, 4, 1; Thuk. VI, 34; Xen. Mem. II, 1, 22; Anab. VII, 2, 15.

nur beim adjektivischen Reflexivum sprachgemäss war, fälschlich auf das Substantivum übertrug. Anderenfalls muss angenommen werden, dass βουλεύοιτε eine spätere, aber immerhin noch voralexandrinische Correctur von βουλεύουσι ist, die das Anstössige, was die dritte Person in der Stelle hat, beseitigen sollte.«

Die ganze Darlegung Brugmann's zeugt von grosser Behutsamkeit, die überhapt dieser hervorragende Forscher überall bekundet; aber mit dem Resultate stimme ich nicht überein. Es liegt mir daran, nachzuweisen, dass wenigstens an dieser einen Stelle*) aus älterer Zeit der Gebrauch des einfachen Reflexivums mit Beziehung auf die *zweite* Person bezeugt ist.

Liest man im Verse K 398 *nach der besten handschriftlichen Überlieferung* φύξιν βουλεύοιτε μετὰ σφίσιν οὐδ' ἐθέλοιτε, was ich für richtig halte, dann liegt hier der Beweis für den Gebrauch von μετὰ σφίσιν = μεθ' ὑμῖν αὐτοῖς vor. Aristarch wollte die Richtigkeit dieser Überlieferung nicht anerkennen, weil er nur die Beziehung von σφίσιν auf die 3. Person für zulässig hielt.

Die Verse 395—399 sind allerdings eine Wiederholung von 308—312, in welchen βουλεύουσι, ἐθέλουσι steht. Aber diese 3. Person, die sich in *Hektor's* Rede findet, **musste** in der Rede *Dolon's* in die 2. Person vewandelt werden. Hektor sprach zu *den Anführern der Troer*, Dolon spricht dieselben Worte zu *Odysseus und Diomedes.***) Um μετὰ σφίσιν = μεθ' ὑμῖν nicht zulassen zu müssen, änderte Aristarch νηῶν ὠκυπόρων (308) in ἀνδρῶν δυσμενέων (395), weil er glaubte, dass dann βουλεύουσι, ἐθέλουσι (398) leichter sich erklären lässt. Dies scheint mir bei der Erörterung der vorliegenden Frage besonders wichtig. *Warum behielt Aristarch im V. 395 nicht νηῶν ὠκυπόρων (308)? Weil dann βουλεύουσι, ἐθέλουσι gar keine Beziehung hätte und ganz unverständlich wäre.* Weil er aber seiner Theorie zuliebe βουλεύοιτε, ἐθέλοιτε nicht zulassen wollte, da er dann μετὰ σφίσιν = μεθ' ὑμῖν hätte anerkennen müssen, änderte er auch νηῶν ὠκυπόρων in ἀνδρῶν δυσμενέων. Es muss also nach meiner Meinung auch 395 restituirt werden aus 308 νηῶν ὠκυπόρων.

Allerdings ist diese Stelle die einzige in den homerischen Gedichten. Unterstützung bietet jedoch der Umstand, dass bei Hesiod Erga 2 das possessive Pronomen σφέτερος = ὑμέτερος vorkommt δεῦτε δὴ ἐννέπετε σφέτερον πατέρ' ὑμνείουσαι. Ausserdem halte ich Brugmann's Vermuthung (S 42) für wahrscheinlich, dass Apollonios Rhodios III, 909 und II 1278 jenes homerische μετὰ σφίσιν nachgeahmt hat.

Bei den späteren Epikern findet sich οἱ mit Beziehung auf die 1. 2. Person häufiger, nämlich. Apoll. II, 635; III, 99; I, 893; II, 1278; III, 909. Bei Quintus

*) Was die 2. Stelle betrifft, welche M. Schmidt (comm. de pron. p. 22) anführt, nämlich Hes. Erga 56 f., stimme ich vollständig der überzeugenden Beweisführung Brugmann's (Ein Problem S. 44) zu, dass hier das handschriftliche σοὶ δ'αὐτῷ beibehalten werden muss.

**) Es liegt hier eine ähnliche Nothwendigkeit der Änderung vor, wie *B* 28—32 gegenüber *B* 11—15.

Man ist zu der Hoffnung berechtigt, dass die neueren richtigen Anschauungen bald allgemeine Anerkennung finden werden, wozu namentlich die Vergleichung der slavischen Sprachen behilflich ist. Eine nicht genug anzuerkennende Ausnahme unter den Philologen der 30er und 40er Jahre bildete Kühner, der gleich in der ersten Ausgabe seiner Ausführlichen Grammatik (1834) bei der Besprechung dieser Frage auf die Analogie der *slavischen* Sprachen hinwies.

Ich stimme auch hierin Brugmann bei, dass in der Volkssprache dieser Gebrauch gewiss noch mehr verbreitet war, als in der Schriftsprache, besonders in späterer Zeit (Ein Problem S. 39).

In der alexandrinischen Zeit fand dieser Gebrauch grosse Verbreitung (vgl. Arndt, de pron. refl.). Einen interessanten Beweis dafür bietet Apollonios *περὶ συντ.* 3, 2, 3 »*οὐ γάρ φαμεν ἑαυτὸν ὕβρισα ἢ ἑαυτὸν ὕβρισας, ἑαυτοὺς δὲ ὑβρίσαμεν.* Diese Behauptung ist allerdings nicht ganz richtig, da in der alexandrinischen Zeit auch im Singular dieser Gebrauch erscheint, aber gewiss geht aus der Behauptung des Apollonios hervor, dass dieser Gebrauch im Plural viel mehr verbreitet war. Den Grund hievon hat schon Bernhardy (Wiss. Synt. S. 272) gut angegeben, nämlich dass beim Plural »die Leichtigkeit der kürzeren Form zu dem Gebrauche berechtigte, nicht aber im Singular, der keinen Grund zu solchem Umtausch darbot«.

Was das possessive Reflexivpronomen betrifft, so verweise ich auf meine in dieser Schrift später folgende Darlegung und auf die ausgezeichnete Schrift Brugmann's »Ein Problem der hom. Texteskritik u. der vergl. Sprachwiss.«, besonders auf S. 45 ff. dieses Werkes.

Was das *Latein* betrifft, so kann man bei der Erörterung dieser Frage bloss*) die Bildung des sogenannten Passivums anführen, welches eigentlich ein *Medium* ist und als wahres *Medium* noch bei zahlreichen Verben sich darstellt, z. B. *laetor*, *delector*, *proficiscor*.**) Schon Bopp (Vergl. Gramm.), Pott (Etymol. Forsch. I, 32 und Neue Jahrb. f. Phil. LXVIII, 357 f.) haben unwiderleglich dargethan, dass das lat. Passivum oder Medium eine Zusammensetzung des Activum mit dem refl. *se* ist, also *miror = miro se, miratur = mirat se.* Nur *miramini* macht eine Ausnahme, weil dies Nomin. plur. des Participiums ist. Es ist dies (lavamini = lavamini estis) eine Parallele zu den oben angeführten böhmischen Constructionen, wie *přišel* (eig. *ἐληλυθώς*) = *προσελήλυθε.*

---

*) Ich sage »*bloss*«; denn auf die Formel *sui iuris*, die sich auch mit Beziehung auf eine andere, als die 3. Person, findet, kann man sich hier nicht berufen, da dies zu einem stereotypischen technischen Ausdrucke wurde, wie z. B. im Deutschen »*seiner Zeit*«. Über diese deutsche Formel vgl. Brugmann (Ein Problem S. 120).

**) *Laetor = laeto se = laetum reddo se = laetum reddo me* Vgl. das böhm. *veselím se = veselým činím sebe* d. i. zu einem frohen mache ich mich. *Proficisco* kam im Altlatein wirklich vor. Sehr belehrende Beispiele finden sich im Böhmischen; z. B. *stardm se* (curo) eig. = *činím se starým* d. i. ich mache mich alt, ich altere, was darauf beruht, dass Sorgen und Kummer ein vorzeitiges Altern verursachen. Das böhmische *starost* bedeutet eigentlich »das Altsein, das Alter«, aber gewöhnlich »Sorge«.

Im Umbrischen und Oskischen wurde das Passivum ebenso gebildet wie im Latein. Vgl. das umbrische *emantur* = lat. *emantur*, umbr. *terkantur* = lat. *tergeantur*. Oskisch *sakarater* = lat. *sacratur*. Sabellisch *ferenter* = lat. *ferentur* oder *feruntur*.

Aus dem archaischen Latein sind Reste ähnlicher Passivformen in jenen Temporibus erhalten, welche auf Grund des Perfectstammes gebildet sind. Corssen (Über Aussprache usw. II, 38) führt 4 solche Beispiele an, und zwar *faxitur, nancsitor, renancsitur, turbassitur*. (S. 34, 35.)

Nirgends ist jedoch der Gebrauch des Reflexivpronomens der 3. Person in allen Personen in einer so ausgedehnten Weise durchgeführt worden, wie in den slavischen Sprachen.

Das Slavische hat verschiedene Mittel, das Passivum zu bezeichnen. Unter diesen Mitteln ist auch der Gebrauch des *directen* oder *reflexiven Mediums*. Bei diesem Medium, das auch als Passivum fungirt, gilt dieselbe Regel, wie im Latein, dass nämlich *se* in allen Personen und Numeris erscheint, also böhmisch *myji se* wörtlich = lavo *se*, *myješ se* = lavas *se*, *myje se* = lavat *se*; *myjeme se* = lavamus *se*, *myjete se* = lavatis *se*, *myjí se* = lavant *se*.

Ausserdem gilt aber auch im Slavischen die Regel, dass bei reflexiver Beziehung innerhalb desselben Satzez in allen Personen und Zahlen *se* gebraucht wird; z. B. im Böhmischen: To jsem *si* nemyslil = das habe ich *mir* (im Böhmischen = *sich*) nicht gedacht. My jsme sami proti *sobě* = wir sind selbst gegen *uns* (im Böhmischen = *sich*), vy tu chybu také na *sobě* shledáte = ihr werdet diesen Fehler auch an *euch* (im Böhmischen = *sich*) selbst wahrnehmen.

Dieselbe Regel gilt im Slavischen vom Gebrauch des possessiven *svůj* (suus). Also im Böhmischen: Dal jsem ti *svou* knihu = dedi tibi *meum* (aber im Böhmischen = suum) librum. Přiznej *svou* vinu = confitere *tuam* (eig. *suam*) culpam. My *svým* slibům dostojíme = nos *nostris* (eig. suis) promissis stabimus.

Von dieser Regel weicht das Böhmische aber doch zuweilen ab. Wir nehmen hiebei keine Rücksicht auf solche Beispiele, die man für *Fehler* halten kann, weil sie entweder auf ungenügender Sprachgewandtheit oder auf Nachlässigkeit beruhen. Bei Leuten, welche das Böhmische erst lernen, hört man solche Fehler oft. Aber auch bei geborenen Böhmen findet man in der Conversation und manchmal auch in der Schriftsprache Abweichungen von der Regel, die nicht auf Unkenntniss, sondern auf Unachtsamkeit beruhen. Auch wirkt gewiss hie und da der Einfluss des Deutschen. — Aber dem gegenüber muss man doch constatiren, dass auch in den Volksliedern, in welchen man den Einflus dess Deutschen nicht annehmen kann, solche Abweichungen vorkommen. Ich habe S. 36 einige Beispiele aus Erben's Sammlung mitgetheilt; z. B. S. 252 však já *mou* Marjánku znám (regelmässig wäre: *svou*), S. 298 doufám, že nám ten *váš* poklad dáte (ich hoffe, dass ihr uns diesen *euren* Schatz geben werdet; aber die Regel wäre *svůj poklad* = *suum* thesaurum). Ich habe S. 36 einen Erklärungsversuch dieser Abweichung im Volkslied gegeben; diese Erklärung beruht auf der Voraussetzung der zärtlichen Ansprache

»*má* Marjanko« u. dgl., welche *stereotype* Formel dann auch in andere Sä übertragen wurde.

Im Altbulgarischen ist es keine seltene Erscheinung, dass *moj*, *tvoj*, *na* *vašь* sich auf das Subject des Satzes beziehen. Beispiele dieser Ausdruckswe führe ich S. 36 und 37 aus Miklosich's Vergl. Synt. S. 101 f. und aus D brück's Vergl. Synt. S. 493 an. Ich vergleiche damit die böhmische Bib übersetzung, in welcher überall *svůj* vorkommt.

Das Litauische ist in vollkommener Übereinstimmung mit dem Slavisch Vgl. Schleicher Lit. Gramm. S. 120. Es findet sich auch im Litauischen c Erscheinung, dass manchmal bei reflexiver Beziehung auf die 2. Person si das Pronomen der 2. Person findet, namentlich in *der älteren* Sprache, w Bezzenberger (Beiträge zur Gesch. der Lit. Sprache 1877, S. 254) sagt. De brück fügt bei dieser Gelegenheit die *wichtige*, aber *schwierige* Frage hinzu »Ob darin nun der Rest eines ältern Zustandes (vgl. das Slavische) oder etw ein Germanismus vorliegt, vermag ich nicht zu entscheiden«.

Wie im Latein, so wird auch im Litauischen das Medium durch Hinzu fügung des Reflexivpronomens gebildet, welches mit dem Verbum verschmilz z. B. *linksminůs* (aus linksminu si), *linksminës* (aus linksmini si). S. 37. 38

Auch in den *germanischen* Sprachen finden sich Beispiele dieses Ge brauchs, freilich im Vergleich zum Slavischen und Litauischen seltenere. Grimm (Deutsche Gramm. IV, 3, 19) weist auf die Ausdrucksweise, die hie und d in der Volkssprache erscheint, hin, wie »wir freuen *sich*«. S. 36 sagt Grimm »Merkwürdig ist noch ein andrer zug der gemeinen volkssprache: sie pfleg das reflexive *sich* auf die erste und zweite person des plur. zu erstrecken, d h. für *uns* und *euch* zu brauchen, z. b. wir bedanken *sich*, wir haben *sich* ge freut, ihr habt *sich* gewundert; vielleicht auch für *mich* und *dich*, doch we seltner.« S. 319 erwähnt Grimm, dass man in der Volkssprache hört »ic gehe *hinter sich*; du musst nicht *unter sich* sehen. Auch aus der Litteratu führt Grimm Beispiele an, wie aus Hans Sachs wan ich *hintersich* sech; un so bei Hans Sachs öfter. Grimm wirft dann (S. 320) die Frage auf: »ode sind alle jene beispiele nichts als adverbiale verhärtungen, deren *sich*, an de dritten person entsprungen, hernach ungefühlt mit der präp. auf andere fäl erstreckt wurde?« Brugmann, der diese Worte Grimm's citirt (Ein Proble S 119), antwortet: »In der That ist dem so«. Auch ich billige diese Ansich welche nahe liegt und durch zahlreiche Analogien unterstützt wird. Aber bleiben noch die anderen Beispiele übrig, und zwar theils aus der Volk sprache, theils aus der Litteratur. Brugmann (S. 121) bemerkt, der ältes ihm bekannte Beleg dessen sei *wir woln sich wern* in einem schlesisch Osterspiel des XIV. Jahrh. (Kehrein III, § 101), dieser Gebrauch habe si in den folgenden drei Jahrhunderten verbreitet, und finde sich sehr oft Grimmelshausens Simplicissimus, z. B. nachdem wir *sich* auff die Erde geset hatten usw.

Weinhold (Bair. Gramm. S. 369) nahm die Möglichkeit des Einfluss des Slavischen an. Dem widerspricht aber der Umstand, dass sich Ausdrucksweise auch in Westdeutschland und am Rhein findet.

I.

Auch ist es nicht wahrscheinlich, dass durch den Gebrauch solcher Ausdrücke wie *hintersich* das Sprachgefühl für die Bedeutung des Pronomens *sich* so abgestumpft wurde, dass sich der Gebrauch des *sich* von hier aus ohne Rücksicht auf die Person verbreitete. Brugmann selbst wendet dagegen ein: »Warum setzte sich denn — so fragt man — *sich* nicht auch an die Stelle des *mich* und *dich*?« Diese Einwendung ist wol nicht begründet. Wenn sich *für sich*, *undersich*, *nidsich* statt *für mich* usw. findet, warum hätte es nicht möglich sein sollen, *sich* statt *mich* auch in anderen Fällen zu gebrauchen? Und wirklich gibt Grimm (S. 36) zu, dass *sich* vielleicht auch statt *mich* und *dich* vorkommt, doch wol seltener. Aber einen anderen Grund kann man nach meiner Meinung gegen jene Hypothese geltend machen, nämlich den, dass der Gebrauch des *fürsich*, *hintersich* usw. im Vergleich zu dem *Gesammtgebrauch* der Formen *uns*, *euch*, *sich* verhältnissmässig so unbedeutend ist, dass ein solcher Einfluss dieser *verhältnissmässig* doch nur seltenen Ausdrucksweisen auf den Gebrauch des *sich* statt *uns*, *euch* (aber auch, wenngleich seltener, statt *mich*, *dich*) nicht wahrscheinlich ist. Ein zweiter Grund gegen jene Hypothese ist der, dass *fürsich*, *hintersich* *undersich* usw. gleichsam *erstarrte* und *versteinerte* Formeln sind, in denen eben wegen dieser Erstarrung das Reflexivpronomen nicht mehr lebhaft gefühlt wurde, und darum kann man nicht annehmen, dass dies in *undersich* usw. gleichsam abgestorbene *sich* anderseits wieder die Kraft gehabt hätte, den Gebrauch der berechtigten Formen *uns* usw. zurückzudrängen.

Noch unwahrscheinlicher ist die Hypothese, dass sich in diesen Fällen der Gebrauch des *sich aus uralter* Zeit erhalten habe.

Brugmann (S. 122 f.) gibt eine neue Erklärung. Er weist darauf hin, dass sich der Gebrauch des *sich* statt der betreffenden Formen der 1. 2. Person, so viel er wisse, nur im Plural, und hier fast nur an der Stelle der *ersten* Person finde. S. 122 sagt er: »Ich bemerkte, fast nur *uns* sei von *sich* verdrängt worden; *euch* hat dieses Schicksal, so viel ich weiss, nur in einigen heutigen Mundarten erfahren.« Auf dieser schwachen Grundlage hat Brugmann die Hypothese aufgebaut, dass aus der Accusativform *unsih* (*unsich*), welche im Althochdeutschen allgemein war und für welche auch noch aus dem Mittelhochdeutschen bis zum Beginn der 13. Jahrh. Belege angeführt werden können, durch Verstümmelung *sich* entstand. Aber diese Verstümmelung ist unwahrscheinlich. Gerade die *entgegengesetzte* Verstümmelung ist thatsächlich, nämlich *uns* aus *unsih*. Weiter ist einzuwenden, dass im Mhd. *unsih* schon ungewöhnlich war und dass man es nur *bis zum Beginn des 13. Jahrh.* verfolgen kann. Aber der Gebrauch des *sich* statt des Pron. der 1. 2. Person ist *verhältnissmässig spät*. Brugmann selbst sagt, dass das älteste ihm bekannte Beispiel aus dem 14. Jahrh. sei. Zu jener Zeit existirte aber das alte *unsih*, welches schon in den früheren Jahrhunderten selten ist und welches man in Resten nur bis zum Beginn des 13. Jahrh. verfolgen kann, nicht mehr. [illegible] n *»fast«*, dass sich bei Brugmann find[illegible] umentation hin.

Es bleibt somit nichts übrig, als anzuerkennen, dass *später* auch im Deutschen, *unabhängig von anderen Sprachen,* der Gebrauch des *sich* in der 1. und 2. Person auftauchte, und zwar aus derselben Ursache, welche auch in anderen Sprachen ihre Wirksamkeit zeigte und die ich in den später erscheinenden »Nachträgen« darlegen werde. Es ist im Deutschen weder ein Zusammenhang mit einem uralten Gebrauch, noch auch Abhängigkeit vom Slavischen anzunehmen. Es ist keine seltene Erscheinung, dass in verschiedenen Sprachen zuweilen selbstständig und unabhängig dieselben Mittel angewandt wurden. Es ist dies daraus erklärlich, dass in jeder Sprache der menschliche Geist thätig ist, und eine solche Congruenz, welche in gegenseitiger Unabhängigkeit erfolgte, lässt sich aus der allgemeinen Einheit des Menschengeistes erklären.

Dass in den germanisehen Sprachen der Gebrauch des Reflexivs der 3. Person statt des Pron. der 1. und 2. Person eine *späte* Erscheinung ist, schloss Grimm mit Recht aus dem Gothischen. Ulfilas setzt auch da, wo im griechischen Text ἑαυτοῦ statt ἐμαυτοῦ, σαυτοῦ ist, das Pronomen der 1. und 2. Person, woraus deutlich hervorgeht, dass *damals* die Anwendung einer gothischen Construction, die mit dem griechischen ἑαυτοῦ im Einklang gewesen wäre, als unmöglich gefühlt wurde und dass diese Construction damals überhaupt nicht vorhanden war. Vgl. die richtige Erklärung Grimm's IV, 320.

Weiter kommt das *altnordische* Medium in Betracht. Für die älteste Form hält Grimm jene, die nur in der Edda vorkommt und bloss die 1. Person betrifft, die Hinzufügung des Pron. der 1. Person *mik*, abgekürzt *mk*, *mc* zur 1. Person des Verbs: *ôumk* (ich fürchte mich), dem Sinne nach gleich mit dem got. *ôg mis* usw. In *ôumk*, *hoelomc* (ich rühme mich), *siamc* (ich fürchte mich, eig. ich schaue mich um) ist also *mik* in reflex. Sinne hinzugefügt.

In der 3. Person wird *sc* (aus *sik*) hinzugefügt, oder *zc* und abgekürzt *z*. Von diesem *sc*, *z* sagt Grimm, dass es in der Edda schwerlich mit Beziehung auf die 1. Person vorkomme. Aber im Lauf der Zeiten drang dies *sc*, *z* auch in andere Personen, als die 3., ein. Schon in der Edda findet es sich auch bei der 2. Person, und auch in der 1. Person, wofür Grimm freilich n[illegible] *einen* Beleg hat: *ek minniz* (recordor). Im *Isländischen* aber drang der Ge[illegible] brauch der 3. Person siegreich vor; hier verschwand *omc* gänzlich, und *sc* [illegible] trat in der geänderten Form *st* zu *allen* Personen ohne Unterschied, z. *tekst* = capior, *tekst* = caperis, *tekst* = capitur, *tökumst* = capimur, *takizt* [illegible] capimini, *takast* = capiuntur. Im Schwedischen und Dänischen findet s[illegible] statt *st* ein blosses *s*.

Aus der ganzen Darlegung Grimm's geht hervor, dass der Gebrauch [illegible] Reflexivs der 3. Person im Altnordischen statt der 1. und 2. Person [illegible] *spätere* Erscheinung ist und dass dieser Gebrauch mit der Zeit sich sehr [illegible] breitete und das Pronomen der 1. und 2. Pers. verdrängte.

Ich werde diese Frage in den später erscheinenden »Nach[illegible] nauer erörtern, bemerke jedoch schon jetzt, dass ich ein[illegible]

ist, wo der Gegensatz *ἄλλοι* ausgedrückt oder beabsichtigt ist. Dies hat scho Kühner (Griech. Gramm. S. 498) gut angedeutet, wobei er unter anderei folgende Beispiele anführt: Isokr. XVIII, 30 *τίνας πίστεις πρὸς τοὺς ἄλλου εὑρήσομεν, εἰ τὰς πρὸς ἡμᾶς αὐτοὺς γεγενημένας οὕτως εἰκῇ λύσομεν;* IV, 15 XII. 226; Lys. XIV, 42.

Zur Bezeichnung der Reciprocität kann im Griechischen auch ebens wie im Latein das blosse Personalpronomen dienen, z. B. *φιλοῦμεν ἡμᾶς* = *φι ἀλλήλους*.

Im Slavischen wird oft zur Bezeichnung der Reciprocität das *blosse* R flexivum gebraucht, falls durch den Context Zweideutigkeit ausgeschlosse ist. Vgl. die von Miklosich S. 108 f. angeführten Beispiele. Ich füge, wa das Böhmische betrifft, hinzu, dass bei den Verben des Streites, Zwistes, d Berathung usw. dies oft erscheint; z. B. ti dva stále *se hádají* (= zanke sich), *se perou* (raufen sich), soudcové *se radí* (*οἱ δικασταὶ βουλεύονται*). In Griechischen entsprechen diesen Ausdrücken oft Medialformen, die ich Mediu reciprocum nenne, wie *ἀγωνίζεσθαι* (potýkati se), *μάχεσθαι, διαφέρεσθαί τιν* auch *διαλέγεσθαί τινι* u. a. Vgl. *sich steiten, sich hadern, sich besprechen, si berathen, sich schlagen* (se battre) usw.

Aber auch bei anderen Verben kommt im Böhmischen oft das blos Reflexiv in reciproker Bedeutung vor, wenn ein Missverständniss unmögli ist; so z. B. oft *miluji se* = *inter se amant.*

Falls jedoch das blosse Reflexiv nicht hinlänglich klar ist, werden i Altbulgarischen andere Mittel angewandt, und zwar a) die Praep. *meža* (= inter) oder sъ mit dem Reflexiv, b) die Verdoppelung des Wortes drug c) die Wiederholung des Substantivs. Z. B. prърkajeta *meždu soboj* Böhmisch: milují se *mezi sebou.* Slovenisch: ljubite se *med seboj.* Besonde bemerkenswerth sind die Constructionen, welche vollkommen dem lat. *int se amant* gleichen, wie russ. Bus. 2, 120 oba plemeni vraždovali *meždu soboj* Böhm. o tom tážete *mezi sebou.*

Im Latein ist beliebt *inter se* (ohne *se*), wie Plaut. Capt. II, 3, 60 vide corde *amare inter se*; Stich. V, 4, 47 haec facetiast, *amare inter se* rival duos. Mil. gl. 1433 osculari atque amplexari *inter se;* Cic. de orat. II, 3, 1 inter se consalutare. Ebenso inter nos amamus, inter vos amatis. — Die Construction ist daraus zu erklären, dass das Verbum *amare* usw. hier *absol* gesetzt ist = *Liebe haben, Liebhaber sein.* So kann auch im Böhmische »milovati« absolut vorkommen = verliebt sein. Diese Erklärung wird dadur unterstützt, dass bei reciprokem Verhältniss oft das Verbum eine deutlic absolute Bedeutung hat, wie *colloquimur inter nos, quod vos inter vos risu tenere poseitis.* Darnach war *amare inter se möglich.* Dazu, dass es factis gebraucht wurde, trug der Umstand bei, dass *se inter se amare, amamu nos inter nos* u. dgl. lästig ist. Auch in den slavischen Beispielen, welc Miklosich S. 109 anführt, findet jene Erklärung ihre Begründung.

b) Altbulg. ljubite *drugъ druga* = *ἀγαπᾶτε ἀλλήλους.* Böhm. *druh druh* málo věří. Serb. ljubite *drug druga.* Vgl. lat. Sall. Iug. 79 Carthaginienses et Cyrenenses *alteri alteros* aliquantum attriverant.

Im Böhmischen ist dies consequent auch da durchgeführt, wo der Besitzer durch den Genetiv des Substantivs bezeichnet werden sollte. Tritt nämlich zum Substantiv kein Attribut (kniha otce mého), sondern sollte der Besitzer nur durch das blosse Substantiv bezeichnet werden, wird das *possessive Adjectiv* gesetzt, also: *kniha otcova* (liber paternus), *ruka matčina* (manus materna), nicht *kniha otce*, *ruka matky*. Im Latein und Griechischen kommt dies selten vor, und meist nur in der Dichtersprache, z. B. Hom. *B* 54 *Νεστορέῃ παρὰ νηί*, *B* 658 *βίῃ Ἡρακληείῃ*. Ferner bei Tragikern *πατρῷος* auch = des Vaters, z. B. Aisch. Eum. 760. Im Latein Verg. Aen. I, 200 Scyllaeam rabiem; IV, 471 Agamemnonius Orestes, Ovid. X, 3 Orpheā voce. So auch *paternus, patrius* bei Dichtern, z. B. Aen. VI, 33 bis *patriae* (= patris) cecidere manus. Andere Beispiele sind im böhm. Texte angeführt.

Im Griechischen sagt man dagegen nicht nur *ὁ ἐμὸς πατήρ*, sondern auch *μου ὁ πατήρ* oder *ὁ πατήρ μου*. Diese Wortfolge erklärt sich daraus, dass die Stellung zwischen dem Artikel und Substantiv für nachdrucksvoll gehalten wurde. So ist *ὁ τῶν Ἀθηναίων δῆμος* z. B. gegenüber *ὁ τῶν Θηβαίων δῆμος* u. dgl., während die Fügung *τῶν Ἀθηναίων ὁ δῆμος* den Gegensatz zwischen dem Demos der Athener und zwischen anderen Factoren, z. B. den Aristokraten, bezeichnet. *Ὁ ἐμὸς πατήρ* ist *mein* Vater gegenüber *deinem*, *euerem* usw. Darum war *ὁ μου πατήρ* nicht möglich, weil die schwache und enklitische Form *μου* keinen Gegensatz bezeichnen und demnach nicht an gewichtiger Stelle stehen kann (S. 51).

* * *

Im Altlatein erscheint ziemlich oft *suus sibi*. Plaut. Capt. prol. 5 quo pacto serviat suo sibi patri; ebend. I, 1, 13 cochleae suo sibi succo vivunt. Asin. IV, 2, 16 cum suo sibi gnato unam ad amicam de die potare. Ter. Ad. V, 8, 35 suo sibi gladio hunc iugulo (S. 51, wo noch andere Beispiele erwähnt werden). Aber manche Beispiele, die hie und da angeführt werden, gehören nicht hieher, wie z. B. Cic. Verr. III 28, 69, wo *sibi* mit *liceret* zu verbinden ist. Zweifelhaft ist Cic. Lael. 3, 11. Bei *meus*, *tuus* ist der Dativ *mihi*, *tibi* selten. Plaut. Truc. III, 2, 30 ubi male accipiar mea mihi pecunia. Bacch. IV, 9, 71 tuus tibi servos tuo arbitratu serviat.

Manche halten diesen Dativ für den *ethischen*, oder *Dativus commodi*. Und allerdings könnten einige Stellen so erklärt werden; aber vergleicht man die grosse Menge von Beispielen, welche Miklosich (S. 107) aus den *slavischen* Sprachen anführt, in welchen sich deutlich der *possessive* Dativ zeigt, so kann man nicht bezweifeln, dass auch im Latein dieselbe Erklärung anzuwenden ist.

Miklosich führt 3 Fälle an:

a) wenn *svoj* selbständig, ohne Substantiv steht (= der seinige, le sien, leur), z. B. Sup. 401, 13 togo vъzьmъše *svoi jemu* prinesošę kъ svętuumu. svoi jemu (consanguinei eius) eig = sui ei = sui, qui ei (dat. poss.) erant. und [illegible] do nьdeže pridątь svoi imъ. Miklosich sagt, dass hier svoi imъ [illegible] ich nicht glaube; der Dativ dient nur zu grösserer Klarheit;

b) wenn der Gen. oder Dativ von jь stehen sollte, jedoch wegen d
diesen Worten mangelnden Congruenz und der dadurch entstehenden U
deutlichkeit vermieden werden will; asl. svoimъ imъ językomъ vъskriča eoru
lingua exclamavit;

c) in einigen Fällen, wo *si, jego, jemu* der Verstärkung wegen angefü
scheinen.

Den lateinischen oben angeführten Beispielen gleichen solche, wie Su
311, 15 svojego si syna pusti (suum filium misit), oder pogubi svoju si du
(perdidit suam animam); aber Miklosich hat zur Erklärung dieser Constructi
wesentlich dadurch beigetragen, dass er auch Beispiele gesammelt hat,
denen zum poss. *svoj* der Dativ oder Genetiv von jь hinzutritt: denn die
Fügung hat dieselbe Grundlage wie *svoj si* (suus sibi), und gerade bei dies
Fügung tritt es recht deutlich hervor, dass der Dativ possessiver Natur i

Der poss. Dativ findet sich nämlich nicht bloss in praedicativer V
bindung mit *esse,* wie Hom. ι 366 *Οὖτις ἐμοίγ' ὄνομα,* nomen *mihi* est, sonde
auch in attributiver Beziehung, wie Her. I, 31 *οἱ δέ σφι βόες... οὐ παρεγίνον
ἐν ὥρῃ.* Im Altbulgarischen war diese Construction sehr beliebt, wie die za
reichen von Miklosich (605 f.) angeführten Beispiele beweisen; z. B. Sup. 20,
boga tvorьca nebu i zemi i morju i vьsěmъ, iže sątъ vъ nichъ creatorem c
et terrae et maris et omnium, quae sunt in iis. (S. 51—53.)

* * *

Dass die Genetive des Personalpron. *mei, tui, sui, nostri, vestri* eig. G
netive zum Neutrum *meum, tuum* usw. sind, ist längst bekannt. Aber fäls
lich glauben manche, dass diese Erklärung dadurch bestätigt werde, d
zu diesen Genetiven der Gen. des Gerundiums, z. B. videndi, conserva
auch da hinzutritt, wenn das Pronomen auf ein Subst. femin. gen. sich bezi
oder bei einer Mehrheit (so z. B. Kühner I, 379), z. B. Plaut. Truc. II, 4,
tui videndi est copia (*tui* bezieht sich auf *puella*), Cic. Div. II, 17, 39 do
tantam Stoicos Epicureis *irridendi sui* facultatem dedisse (*sui* auf die Mehrh
Stoicos bezogen), Nat. D. II, 48, 124 *conservandi sui* (bezogen auf a
mantibus).

Aber auf die Wahl des Gen. videndi, irridendi, conservandi hatten d
Genetive *tui, sui* gar keinen Einfluss, was daraus hervorgeht, dass auch i
anderen Fällen mit einem Genetiv, der sich auf ein Femininum bezieht od
mit dem Genetiv plur. solche Singulare *videndi, conservandi* verbunden werde
Vgl. z. B. Ter. Hec. III, 3, 12 *eius* (näml. Philumenae) *videndi* cupidu
Plaut. Capt. VI, 2, 72 *nominandi istorum* tibi erit .... copia. Ter. Hea
prol. 29 *novarum* qui *spectandi* faciunt copiam. Aus diesen Beispielen i
zu ersehen, dass auch in den oben erwähnten Stellen *tui videndi, irriden
sui* usw. *videndi, irridendi* das Gerundium, und nicht Gerundivum ist, u
dass diese Ausdrucksweisen durch die Verschmelzung zweier Construction
entstanden. So wie *nominandi istorum tibi erit copia* entstand aus den zwei Co
structionen *nominandi erit copia* und *istorum erit copia,* so entstand
tui videndi est copia aus *tui est copia* und *videndi est copia.*

I.

Im Altlatein finden sich die Genetive *mis, tis,* wornach Prisciam auch *sis* richtig voraussetzt, wenn es auch nicht beglaubigt ist.

Wahrscheinlich waren im Altlatein ursprünglich nur die Formen *mis, tis, sis*, später entstanden *mei, tui, sui,* und endlich wurden die alten Formen verdrängt. Bei Plautus beide Formen neben einander Pseud, I, 1, 3 f. Es entstanden wol *zuerst nostri, vestri,* da von eigenen Formen des Personalpron. im *Plural* nicht mehr die leiseste Spur vorkommt; und nach Analogie von *nostri, vestri* entstanden *mei, tui, sui;* und weil im Plural die Formen des Personalpron. frühzeitig ganz verschwunden waren, trug dies Factum auch zur Verdrängung von *mis, tis, sis* durch die Macht der Analogie bei. Wie konnte aber an die Stelle des Personalpron. das Possessivum treten? Eine befriedigende Antwort auf diese Frage gibt der Gebrauch des griech. *τὸ ἐμόν, τὸ ἡμέτερον* usw. statt *ἐγώ, ἡμεῖς*. Vergl. Plat. Rep. VII, 533 A *τό γ' ἐμὸν οὐδὲν ἂν προθυμίας ἀπολείποι.* Tim. 27 D *τὸ δ' ἡμέτερον παρακλητέον.* Herod. VIII, 140 *ἢν μὴ τὸ ὑμέτερον ἀντίον γένηται.*

In diesen und ähnlichen Beispielen bezeichnet *τὸ ἐμόν* usw. die Verhältnisse der betreffenden Person, ihren Zustand, ihr Beginnen usw., und es könnte auch geradezu *ἐγώ* usw. gesetzt werden.

Sieht man sich etwas um, so findet man, dass auch manche andere Ausdrücke auf demselben Princip beruhen. So *τὰ φίλτατα* = Liebling (Soph. Phil. 434), *τὰ πρῶτα* = der erste, hervorragendste Mann. *Τὰ παιδικά* = Liebling. *Τὰ πράγματα* = die Gemeinde (eig. die Angelegenheiten, Verhältnisse, Macht der Gemeinde), *τὰ Περσῶν πράγματα* (die Persermacht, das Perserreich Aisch. Pers. 711). Im Lat. *res, res summa, res publica* = Staat. Im Latein *haec* = die Verhältnisse, Zustände des Staates, der Staat.

* * *

Im Gen. plur. findet sich neben *nostri, vestri* auch *nostrum, vestrum,* welche Formen hauptsächlich als partitive Gen. gebraucht wurden. Viele halten diese Formen für Abkürzungen von *nostrorum, nostrarum, vestrorum, vestrarum*, wofür *scheinbar* der Umstand spricht, dass in denselben Constructionen, in welchen *nostrum, vestrum* vorkommt, im Altlatein auch *nostrorum, nostrarum* usw. sich findet; z. B. Plaut. Most. I, 3, 123 maxuma pars vostrorum. Amph. prol. 4 rationes vostrorum omnium, Pseud. 186 ne quaepiam vostrarum mihi neget. *Nemo nostrorum* ist eig. = *niemand von den unsrigen*, und es ist sehr natürlich, dass ein solcher Ausdruck auch gebraucht werden konnte im Sinne von »niemand von uns«. Man vergleiche z. B. dass im Böhmischen oft gesagt wird »*Naši* vyhráli« (die unsrigen haben gewonnen), wo man meint und sagen könnte »*my* vyhráli« (wir haben gewonnen). In den Bereich der Personen, welche wir mit dem Ausdruck *my* (wir) bezeichnen, gehören auch *naši lidé*, unsere Leute, denen eine gewisse Aufgabe anvertraut wurde und die mit uns *solidarisch* sind [illegible] Liv. VIII, 9, 6 divi, quorum est potestas *nostrorum* 1

Aber trotzdem muss man behaupten, dass *nostrum* nicht aus *nostrorum* entstanden ist. sondern dass die Formen *nostrum*, *vestrum älter sind,* gerade so wie *deûm*, *divom*, *equom ältere* Formen sind, die nicht auf deorum, equorum zurückgehen. Wir dürfen uns nicht dadurch beirren lassen, dass die archaischen Ausdrücke nostrorum, nostrarum (als part. Gen.) später verschwanden.. Es ist nicht immer dasjenige, was bei archaistischen Schriftstellern vorkommt und später verschwand, das ältere und ursprünglichere. Hier ist sicherlich *nostrum* älter. Später wurde in der arch. Zeit in demselben Sinne (als part. Gen.) nostrorum gebraucht; aber weil die Fälle, in denen man diese Construction gebrauchen musste, zahlreich waren, erschienen die schwerfälligen Formen *nostrorum, vostrorum* usw. unbequem, und so machten sie wieder Platz den leichteren Formen *nostrum*, *vestrum,* die niemals ganz verschwunden waren. Dass gerade bei Ausdrücken, die man sehr oft gebraucht, Abkürzungen eintreten, ist aus jeder Sprache bekannt. Die nächstliegende Analogie ist, dass im Gen. plur. bei den Wörtern des Masses, Geldes im gewöhnlichen Gebrauch die kürzeren (und alten) Formen beliebt waren nummum, denarium, sestertium, talentum, modium. (S. 53—56.)

* * *

In keiner Sprache haben sich beim Possessivpron. so viele und verschiedene Bedeutungen entwickelt, wie im Latein, und man kann diese Fülle als *charakteristisch* für das Latein ansehen. Es versteht sich von selbst, dass ich damit sagen will, dass auf die Possessiva die Nuancen, welche im **Context** enthalten sind, oder die erfahrungsmässig bekannt sind, übertragen wurden.

1. Die eig. poss. Bedeutung zeigt sich im Latein oft im substantivischen Gebrauch. *Mei* = meine Leute, meine Verwandten usw.; *sui* = seine Freunde, Anhänger; *meum* = meine Habe. Im Griech. *οἱ ἐμοί* = meine Verwandten, *τὰ ἐμά* = meine Habe. Bei Homer Ψ 85 *ἤγαγεν ὑμέτερόνδ'* = in euer Haus, η 301 *ἐς ἡμέτερον.*

Auffallend ist bei Herodot *ἐν ἡμετέρου* »in unserem Hause, bei uns«. Bei Homer kommt dies nicht vor, sondern nur in dem sog. homer. Hymnus auf Hermes *ἐς ἡμετέρου.* Die richtige Construction wäre *ἐν ἡμετέρῳ, ἐς ἡμέτερον* oder *ἐν ἡμῶν, εἰς ἡμῶν* wie Her. I, 108 *ἐς σεωυτοῦ*; IV, 5 *ἐς ἑωυτοῦ*, Arist. Lys. 1211 *ἴτω εἰς ἐμοῦ*. Es ist dies keine Ellipse, ebenso wie *εἰς Ἥρας* (ohne Ellipse) bedeutet »in das, was der Göttin Hera ist; was des Hera gehört« (*εἰς Ἡραῖον*). Wie entstand jenes *ἐν ἡμετέρου*? Ich führe einige Hypothesen an und bemerke zum Schluss, dass es vielleicht am einfachasten ist, auzunehmen, dass durch falsche Analogie (wie oft in der Sprache) nach Art der berechtigten Ausdrücke *ἐν ἑαυτοῦ, εἰς ἐμοῦ, ἐν διδασκάλου* die falsche Construction *ἐν ἡμετέρου* entstand.

Böhmische Beispiele des subst. Gebrauchs: mezi *svými* býti (inter esse); byl ve *svém*, nemusil býti u cizích lidí (er wohnte im Eige der Volkssprache unzähligemal *můj* (meus) = mein Gatte, *moje*

6. Oft in der Bed. »günstig«. Ov. Met. IV, 373 vota *suos* habuere deos. Verg. Aen. II, 396 vadimus non numine *nostro*. Zahlreiche Beispiele S. 60.

7. Oft in vertraulicher Sprache *meus* = mein lieber. Besonders bei Plautus. Terentius, in Cicero's Briefen, woraus hervorgeht, dass dies in der Conversation üblich war. Plaut. Cist. IV, 2, 8 *mi* homines, *mi* spectatores. Ähnlich im Böhmischen und Deutschen.

8. Manchmal humoristisch oder ironisch; besonders auch da, wo Einfältigkeit bezeichnet werden will. Catull. 17, 21 meus stupor, Phaedr. 5. 7 homo meus se in pulpito totum prosternit. Im Böhm. můj milý Vašek. Im Deutschen mein lieber Hans Jörgel. (S. 56–68.)

S. 61 wird bei dieser Gelegenheit erörtert, dass oft Ausdrücke, welche gewöhnlich bono sensu vorkommen, manchmal eine humoristische oder sarkastische Bedeutung annehmen. So *bonus*, böhm. *dobrý*, deutsch *gut*, griech. *ἀγαθός*, *χρηστός*. Ferner *σεμνός* usw. Umgekehrt werden Ausdrücke, die eig. üble Bedeutung haben, hypokoristisch gebraucht, wie *μιαρός* usw., im Böhm. *darebák* (Schelm) u. a.

* * *

Apollonios bezeichnete die Possessivpronomina mit dem Ausdrucke *ἀντωνυμίαι διπρόσωποι*, weil sie entweder *active* oder *passive* Bedeutung haben. *Ἐμὸς πόθος* = *die Sehnsucht, die ich habe*, oder = *die Sehnsucht, die andere nach mir haben*. Dieselbe doppelte Beziehung beim Genetiv. *Τίσις Ἀτρεΐδαο* könnte bedeuten »die Rache des Atriden«, aber Hom. *α* 40 bedeuten diese Worte »die Rache, die Orestes für die Ermordung des Atriden nimmt«. Ähnlich im Latein. *Hominum opinio* die Meinung der Leute, aber Cic. Tusc. I, 13, 30 *deorum* opinio = die Meinung von der Existenz der Götter. Welche Freiheit im Latein war, zeigt deutlich Caes. B. G. I, 30 pro veteribus *Helvetiorum* (subjectiv) iniuriis *populi Romani* (objectiv, passiv). S. 62 f. werden Beispiele aus dem Böhmischen und Griechischen angeführt.

Im Griechischen ist die objective Bedeutung verhältnissmässig selten. Bei Homer finden sich gegenüber einigen Hunderten von Beispielen des gewöhnlichen Gebrauches nur 3 für den object. Gebrauch, nämlich *T* 321, 336, *λ* 201. — Bei Hesiod kommt das Possessivpronomen 59mal vor, niemals in objectivem Sinn. Bei Aischylos nur 1 Beispiel, bei Sophokles nur 3. Etwas häufiger in der Prosa, aber doch verhältnissmässig selten.

Im Latein (vgl. Beispiele S. 64 f.) ist in älterer Zeit der obj. Gebrauch sehr eingeschränkt. Viel häufiger in der Prosa. Doch kann im Ganzen behauptet werden, dass die Zahl der Beispiele für den obj. Gebrauch im Latein nur ein kleines Bruchtheil bildet, wenn auch die Beispiele häufiger sind, als im Griechischen. Am häufigsten kommt in diesem Sinne *iniuria* vor; bei Sallustius hat iniuria mea, sua, nostra *immer* objective Bedeutung.

Ursprünglich ist kein Unterschied bei *iniuria mea* u. dgl. zwischen subjectiver und objectiver Bedeutung. Es ist eigentlich possessiv, und zwar entweder *die Kränkung, die von mir ausgeht* oder *die Kränkung* *gefügt wird, und die ich in Folge dessen habe. Iniuria*

Sinne »iniuria, quae Caesari illata est« unterscheidet sich nicht wesentlich von *vulnus Caesaris*. So wie letzteres = vulnus, quod Caesari illatum est = quod Caesar habet, so ist auch *iniuria Caesaris* = iniuria, quae Caesari illata est = quam Caesar habet. Vgl. übrigens über diesen doppelten Gebrauch die interessante Erörterung bei Gellius N. A IX, 12, 13 f. Überhaupt ist das ganze 12. Capitel des IX. Buches von Gellius N. A., das von den Substantiven und Adjectiven handelt »quae in utramque partem significatione adversa et reciproca dicuntur« sehr interessant. (S. 62—67.)

* * *

Im Griechischen finden sich bei den Possessivpronominen mannigfache Vertauschungen. Ein genaues und übersichtliches Verzeichniss ist wol nicht unerwünscht.

1. *Ἡμέτερος* = *ἐμός* (wie *ἡμεῖς* oft für *ἐγώ*.

2. *Ὑμέτερος* = *σός*.

3. *Σφέτερος* = *ἑός*, *ὅς*. Das älteste Beispiel ist Hes. Asp. 89 f. *προλιπὼν σφέτερόν τε δόμον σφετέρους τε τοκῆας*. Öfter bei Pindar. Bei Aischylos kommt *σφέτερος* nur zweimal vor, beidemal mit Bezug auf einen *Singular*, so dass es scheint, das dieser Gebrauch zur Zeit des Aischylos nicht so selten war, wie manche glauben. Dieser Gebrauch wurde dadurch unterstützt, dass es den Anschein hatte, als ob *σφέτερος* nicht bloss mit den Pluralformen *σφέων*, *σφῶν*, *σφίσι*, *σφέας* zusammenhänge, sondern auch mit *Singular*formen; *σφέ* ist ja nicht bloss *eos*, *eas*, sondern auch *eum*, *eam*, und zwar bei Aischylos 8mal; dagegen = *eos*, *eas* nur 6mal. Auch *σφίν* kommt, freilich selten, im Sinne von *αὐτῷ* von (Aisch. Pers. 759, Soph. O. Kol 1419).

Wie *σφέτερος* = *ἑός*, so auch zuweilen *ἑός* = *σφέτερος*, jedoch selten. Die Vereinigung beider Bedeutungen zeigt sich auch im Latein und Slavischen; *suus*, *svůj* bezieht sich auf den Singular und Plural.

Bei Apollonios Rhod. 7 Beispiele *σφέτερος* = *ἑός*. Bei Quintus Smyrnaeus (nach Brugmann) in den ersten 5 Büchern 5 Beispiele; aus den anderen Büchern führt Br. 4 Beispiele an, ohne für die Vollständigkeit zu bürgen. — Dass in *σφέτερος* der Begriff »eigen« vorwaltete, geht daraus hervor, dass *σφετερίζειν*, *σφετερίζεσθαι* (das nicht bloss bei Platon, Demosthenes und späteren, sondern auch schon bei Aischylos Suppl. 39 vorkommt) »sich aneignen« bedeutet, wie *ἰδιάζεσθαι* bei späten Autoren.

4. *Σφός* = *ἑός*. In alter Zeit nur Hes. Theog. 398. Bei Apollonios kein Beispiel. Aber bei Quintus mehrmals. Brugmann führt in einer unvollständigen Sammlung 6 Beispiele an (aus Buch VI—XIV).

5. *Ἑός* = *σφέτερος*. Ein sicheres Beispiel Hes. Erga 59. Ferner liest Brugmann Hom. *Λ* 76 statt des gewöhnlichen *σφοῖσιν* nach GLS (in A *γρ. οἷσιν*) *ἑοῖσιν*, was ich für wahrscheinlich halte. Zweifelhaft ist *Σ* 230 f. Grashof *οἷς*, Brugmann *οἷς*. Bei Apollonios *ἑός* in 14 Beispielen. Darunter ist wichtig III, weil hier *ἑοῖς* in reciprokem Sinne steht. Die Form *ὅς* bei Apollonios *σφέτερος*.

6. Ἑός (ὅς) = ἐμός oder σός. Im Slavischen gilt *überhaupt* die Regel, dass das possessive *svůj* nicht bloss mit Bezug auf die *dritte* Person Sing. und Plur. steht, sondern auch mit Bezug auf die 1. und 2. Person des Sing. und Plur., wenn durch das Possessivum eine Person bezeichnet werden soll, die zugleich Subject des Satzes ist; also z. B. miluji *svého* otce amo meum (wörtlich *suum*) patrem, miluješ svého otce amas tuum (wörtlich *suum*) patrem usw. Im Böhmischen ist die Beobachtung dieser Regel im ganzen sehr streng (Ausnahmen vgl. S. 36 des böhm. Textes, S. 205 des deutschen Auszuges). Im Altbulgarischen galt dies nicht als eine so strenge Regel. Vgl. gegenüber den von Miklosich IV, 102 angeführten Stellen die Beispiele, die er IV, 36 f. anführt. Andererseits ist im Altbulgarischen eine Ausdehnung, weil *svoj* auch da vorkommt, wo nicht eine Beziehung auf das grammatische, sondern auch bloss auf das *logische* Subject ist, das nicht im Nomin. steht.

Aus der Vergleichung mit dem Slavischen geht hervor, dass wo sich im Griech. ein ähnlicher Gebrauch des ἑός findet, dies nicht ein »Missbrauch« ist, wie manche meinen. Es erscheint in diesen Fällen ἑός, σφέτερος in der allgemeineren possessiven Bedeutung (eigen, ἴδιος). Wichtige Belege dessen sind bei Homer. So α 402 δώμασιν οἷσιν ἀνάσσοις = in tuis (eig. suis) aedibus, wie im Slav. *v svém domě*. Ebenso ν 320 φρεσὶν ᾗσιν ἔχων δεδαϊγμένον ἦτορ ἠλώμην. Die alten Kritiker verwarfen freilich ν 320. 321. Ich stimme vollkommen Brugmann bei, dass diese Verse echt sind und dass sie nur wegen des ᾗσιν = ἐμῇσιν verdächtigt wurden. Aber wenn man auch *per inconcessum* diese 2 Verse für interpolirt halten sollte, so bliebe doch das unbestreitbare Factum, dass zu einer gewissen Zeit, und zwar in alter Zeit (denn die Interpolation müsste alt sein) ᾗσιν = ἐμῇσιν für möglich galt. Ferner δ 192 οἷσιν ἐν μεγάροισι = ἡμετέροισιν ἐν μεγ. Dann Τ 174 σὺ δὲ φρεσὶ ᾗσιν ἰανθῇς; freilich schreiben neuere Editoren σῇσιν. — Dies φρεσὶ ᾗσιν scheint überhaupt eine beliebte epische Formel gewesen zu sein, und ich stimme Brugmann darin bei, dass wol noch an anderen Stellen ᾗσιν die echte Leseart ist. Wichtig ist Hom. ν 320 und Hes. Erga 381, wo ᾗσιν unzweifelhaft feststeht. Beispiele aus späterer Zeit führe ich S. 76 f. an.

7. Ἑός = ἡμέτερος, ὑμέτερος. Bei Homer nur ein gesichertes Beispiel, nämlich δ 192 οἷσιν (nostris) ἐν μεγάροισιν. Brugmann liest β 206 εἵνεκα ἧς (statt τῆς) ἀρετῆς und nimmt ἧς = ἡμετέρης. Ich stimme bei, dass ἧς zu lesen ist, aber mit Bezug auf *Penelope* = eius. Der *Context* verlangt dies; denn die Freier suchen keine andere Ehe wegen der hervorragenden Tugend der Penelope, auf die auch Telemach φ 107 f. hinweist. Brugmann (S. 47) nimmt weiter an, dass π 149 ff. statt τοῦ zu lesen sei οὗ = ἡμετέρου. Auch ich glaube, dass τοῦ nicht praeparativ = *eius*, näml. *patris* sein kann. Ebenso kann es auch nicht der Artikel sein. Aber auch Brugmann's Änderung und Erklärung kann ich nicht billigen. Ich meine, es sei τοι statt τοῦ zu lesen. Α 142 halte ich Zenodot's Leseart οὗ (= ὑμετέρου) statt τοῦ für richtig. Aus Apollonios führe ich S. 78 vier Beispiele an, aus Quintus 7.

8. Σφέτερος = ἐμός Theokr. 25, 162 f.

9. Σφέτερος = σός. Theokr. 22, 67.

10. *Σφέτερος* = *ἡμέτερος* Apoll. Rh. IV, 1353 ff. Vgl. *σφέος* = *ἡμέτερος* Apoll. Rh. I. 872.

11. *Σφέτερος* = *ὑμέτερος* Hes. Erga 1 f. *Δῖ' ἐννέπετε σφέτερον πατέρ' ὑμνείουσαι* euren Vater preisend, böhm. *svého* otce velebíce. Apoll. Rh. 1327 f.

12. *Σφωΐτερος*. Das älteste Beispiel ist Hom. *A* 216, wo es bedeutet = was euch beiden gehört. In späterer Zeit bedeutet aber diese Form auch »was ihnen beiden gehört«. Ich weiss nicht, ob man dies als »Missbrauch« bezeichnen darf; denn wenn auch das homeriche *σφωΐτερος* Pronomen der 2. Pers. Dualis ist, so konnte doch auch von dem Dual der *dritten* Person ebenfalls *σφωΐτερος* gebildet werden. Es hat ja *οὗ* im Dual Gen. und Dat. *σφωΐν*, Accus. *σφωέ*, wie der Dual der 2. Person *σφώ*, *σφῶν* lautet.

Dagegen ist es allerdings ein entschiedener Missbrauch, der auf Unkenntniss beruht, wenn sich in späterer Zeit *σφωΐτερος* = *ἑός* und *σφωΐτερος* = *σός* findet. Apoll. Rh. I, 643; II, 544; III, 395; Theokr. 25, 55. Die Alexandrinischen Dichter gebrauchten manchmal alte epische Formen, ohne dieselben richtig zu verstehen. Dies konnte hier um so leichter geschehen, weil nicht nur die Form *σφωΐτερος* in der alex. Zeit eine abgestorbene war, sondern weil ja überhaupt in der alex. Zeit der Dual aus der lebendigen Sprache verschwunden war. Vgl. den falschen Gebrauch von *νῶιν* = *ἡμῖν* bei Quintus. (S. 67—80.)

* * *

Pronomina demonstrativa.

Der Unterschied der drei Demonstrativa *hic, iste, ille* tritt im Latein sehr klar und schön hervor. Man kann sagen, dass *hic* das Demonstr. der *ersten* Person, *iste* das Demonstr. der *zweiten*, *ille* das Demonstr. der *dritten* Person ist. *Hic* weist auf die Gegenstände hin, die sich in *meiner* (des Sprechenden) Sphäre befinden oder welche ich in diese meine Sphäre einbeziehe. *Iste* bezeichnet die Gegenstände, die in der Sphäre der zweiten Person sind oder in dieselbe einbezogen werden. *Ille* endlich bezeichnet Gegenstände, die weder im Bereich der 1. noch der 2. Person sind, sondern in die Sphäre einer dritten, fremden Person gehören.

Der Umfang der Sphäre dieser Demonstrativa ist freilich sehr wandelbar. *Ich*, die sprechende Person, kann nach meiner Willkür, nach meiner Anschauung die Sphäre der ersten Person einschränken oder erweitern. *Ich* kann mit *hic* die Glieder meines Körpers bezeichnen oder Sachen, die ich in den Händen halte, oder die bei mir, vor mir in geringerer oder grösserer Entfernung sind, welche ich aber in *meine* Sphäre einbeziehe. Ich kann *hic* von der Localität, in der ich gerade bin, gebrauchen, aber auch von der Stadt, in der ich wohne (von der hiesigen Stadt), oder auch von meinem Vaterlande, und endlich von der ganzen Erde.

Dat lat. *iste* wird in gutem Latein immer mit Bezug auf die *zweite* Person gebraucht, was ich in meinen »Untersuchungen auf dem Geb. der Pron.« nachzuweisen gesucht habe.

I.

Dass *ille* die *dritte* Person bezeichnet, wird allgemein anerkannt. Den mit *ille* bezeichneten Gegenstand denkt sich die sprechende Person als entfernt, als weder im Bereich der 1., noch der 2. Person befindlich. Freilich entscheidet auch hier wieder die Willkür und subjective Anschauung des Sprechenden. In der Wirklichkeit kann etwas, was viel entfernter ist, mit *hic* bezeichnet werden, und etwas, was factisch näher ist, mit *ille*.

Hic. Damit bezeichnet der Redende oft sich selbst. Plaut. Curc. II, 1, 35 hic homo = ego: ebenso Trin. V, 1, 1; Ter. Heaut. II, 3, 115; Andr. II, 1, 10. tu si *hic* sis, aliter sentias. — Haec manus = diese meine Hand. Haec domus = dies mein Haus, oder dies Haus, auf das ich zeige.

Hieher gehört auch das bekannte *hoc habet* von dem Schlage, den der Gladiator dem Gegner versetzt. Vgl. das böhm. *tu máš*. Diese Formel kommt nicht nur bei Plautus, sondern auch bei Vergil (Aen. XII, 296) vor.

Ferner das deiktische *huius;* Ter. Ad. II, 1, 9 huius non faciam, was man sich von einer entsprechenden Handbewegung, welche die Missachtung symbolisch darstellt, begleitet zu denken hat.

Auch in temporalem Sinne ist die Beziehung auf die 1. Person oft sehr klar. *Hic dies* = der heutige Tag, an dem ich spreche. Hodie = heute (böhm. dnes). Im deutschen, wie im böhm. Worte ist ebenso, wie im Latein das Demonstr., das sich auf die 1. Pers. bezieht, enthalten. — Plaut. Trin. II, 4, 83 *hac* annona = bei dieser Theuerung der Lebensmittel. Varro. R. R. I, 13, 6 si potius ad *antiquorum* diligentiam quam ad *horum* luxuriam dirigas aedificationem. Gegenüber den *Alten* sind *hi* die jetzt, in dieser Zeit, wo ich lebe, lebenden Personen. Besonders bei Livius finden sich zahlreiche Beispiele dieses temporalen Gebrauches; vgl. I, 5, Lupercal *hoc;* I, 55 *horum;* I, 42 *hunc* ordinem (= qui nunc est).

Ille von dem, was *örtlich* entfernt ist; *ille* Jupiter, *illum* solem bei Plautus. Ferner von dem, was *zeitlich* entfernt ist: *ille* Socrates. Der Unterschied zwischen *hic* und *ille* tritt besonders scharf da hervor, wo beide Pronomina neben einander stehen: Verg. Aen. IV, 675 *hoc illud*, germana, fuit = diesen Zweck, der sich *jetzt* zeigt, hatten deine *früheren* Vorbereitungen? Aen. VII, 255 *hunc illum* fatis externa ab sede profectum portendi generum. Schon *früher* verkündeten Zeichen und Weissagungen, dass ein fremder Schwiegersohn kommen wird; *jetzt* geht dies in Erfüllung. Vgl. griech. Arist. Ach. 41 *τοῦτ' ἐκεῖνο οὐ 'γὼ 'λεγον*. Eur. Med. 98 *τόδ' ἐκεῖνο* = *jetzt* ist da, was ich *früher* stets fürchtete. Auch im Böhmischen kann man sagen *to bylo ono;* aber man sagt auch: *to* je *to*. Besondere Beachtung verdient die Phrase »*to* je *to*, *to* jsou *ty* věci«, die man in der Volkssprache anwendet, wenn Hindernisse bezeichnet werden, die der Realisirung der Absicht entgegenstehen. Ebenso ist der Gegensatz zwischen der durch *ille* bezeichneten Vergangenheit und der Gegenwart da, wo *ille* mit *ego*, *tu* verbunden ist, z. B. Ovid. Trist. V, 7, 55 *ille ego* Romanus vates... Sarmatico cogor plurima more loqui (Gegensatz der Vergangenheit, in welcher Ovidius in Rom dichtete, und der traurigen Gegenwart).

I.

Wichtig ist die Regel, dass in der oratio obliqua *ille* da gesetzt wird, wo in der oratio recta *hic* stünde. Sall. Jug. 49 wird in oratione obliqua erzählt, was Jugurtha seinen Soldaten sagte: *illum diem* aut omnis labores et victorias confirmaturum usw. Jugurtha aber sagte: *hic dies* aut omnis labores confirmabit. Liv. III, 61 consul... Romanos meminisse iubebat *illo* die primum liberos... pugnare. Direct: *hoc* die primum liberi... pugnatis.

Auch *is* erscheint zuweilen ebenso in der obliquen Rede; vgl. Liv. XXII, 30, 9 (wo es nicht nöthig ist, *eam* zu ändern). — Auch in der Verbindung *hic et ille* ist es klar, dass die Römer denselben Unterschied fühlten, wie im Böhmischen bei *ten a onen*, im Deutschen bei *der und jener*. *Hic et ille* = manche. Hiebei wird durch zwei Endpunkte die *Mehrheit* bezeichnet. Man nimmt hier den nächsten Gegenstand (hic) und dann den entfernten Gegenstand (ille), und durch dieses Überspringen wird gewissermassen symbolisch bezeichnet »manche, einige«. S. 80—84.

* * *

Im Griechischen ist die Unterscheidung von *ὅδε, οὗτος, ἐκεῖνος* nach den drei Personen nicht so consequent durchgeführt, wie im Latein. Klar ist der Unterschied zwischen *ὅδε, οὗτος* einerseits und *ἐκεῖνος* anderseits; aber zwischen *ὅδε* und *οὗτος* ist *nicht immer* ein solcher Unterschied, wie zwischen *hic*, *iste*, sondern oft stimmen *ὅδε* und *οὗτος* überein mit *hic*.

Ὅδε bezeichnet allerdings oft, ja überwiegend die Beziehung auf die *erste* Person; aber bei *οὗτος* lässt sich eine so bestimmte Beziehung auf die 2. Person, wie sie bei *iste* ist, nur verhältnissmässig selten *evident nachweisen*. Die Beziehung auf die 2. Person zeigt sich z. B. Soph. Ai. 71 f. *οὗτος... Αἴαντα φωνῶ*; ebend. 89 *ὦ οὗτος, Αἴας, δεύτερόν σε προσκαλῶ*. Vgl. auch Plat. Gorg. 489 B *οὑτοσὶ ἀνὴρ οὐ παύσεται φλυαρῶν*. Kallikles konnte den Sokrates, der vor ihm steht und mit dem er spricht, auch mit *ὅδε* bezeichnen. Aber Kallikles wendet sich zu den übrigen anwesenden Personen und spricht verächtlich von Sokrates wie von einer dritten Person, welche jedoch die von Kall. angesprochenen Personen (2. Person) vor sich sehen und deren Worte sie hören = der Mensch, den ihr vor euch sehet und der vor euch spricht (genau so wie *iste*).

Dagegen tritt zwischen *ὅδε* und *οὗτος* oft folgender Unterschied hervor: *Ὅδε* und ebenso *τῇδε, ἐνθάδε* bezeichnet den Gegenstand, der in meine Sphäre gehört oder auf den ich hinweise; in temporalem Sinne weist *ὅδε auf das hin, was folgt* und in der nächsten Zukunft ist, die gleichsam mit der Gegenwart zusammenhängt. — *Οὗτος* (ebenso *ἐνταῦθα*) *weist zurück* auf das, was früher erwähnt wurde und durch diese Erwähnung bekannt ist. *Τῇδε* (*ἐνθάδε*) hier (zde); *ταύτῃ* (*ἐνταῦθα*) = dort, an dem erwähnten und bekannten Orte; *ἐκεῖ* dort (entfernt); auch ist *ἐκεῖ* = in der anderen Welt opp. dem irdischen Leben; vgl. Plat. Apol. 40 E, 41 A.

Besonders scharf tritt der Unterschied von *ὅδε* und *οὗτος* da hervor, wo beide Pronomina neben einander stehen, oder da, wo die nachfolgende Rede

mit *ὅδε* eingeleitet wird, während nach der Rede auf dieselbe als eine schon bekannte mit *οὗτος* zurückgewiesen wird. Belehrend ist Plat. Menon 93 *B ε διδακτόν ἐστιν ἀρετή, πάλαι σκοποῦμεν. τοῦτο δὲ σκοποῦντες τόδε σκοποῦμεν, ἆρα* usw. Was der Inhalt von *τοῦτο* ist, ist aus der vorausgehenden Erörterung (*πάλαι σκοποῦμεν*) bekannt; es ist dies die Frage, ob die Tugend lehrbar ist. Aber *τόδε* weist auf die *folgende* Erörterung hin, welchen Sinn eigentlich die Frage hat. — Bei Herodot wird sehr oft die Rede einer Person mit *ἔλεξε τάδε* eingeleitet, und nach der Rede folgt die Zurückbeziehung mit *ταῦτα ἔλεξε*.

Im Latein wird die nachfolgende Rede mit *hic**) eingeleitet; aber die Rückweisung wird oft auch mit *hic* bezeichnet, nicht bloss mit *is*.

Holtze (Synt. prisc. script. lat. I, 369) führt das interessante Factum an, dass in Cato's Buch de re rust. oft mit *haec*, *haec omnia* zusammenfassend auf alles, was vorher angeführt wurde, hingewiesen wird, wie Cap. 8. 37. 73 u. s.

Die Zurückweisung mit *hic* (statt *is*) ist dadurch zu erklären, dass nicht bloss die Gegenstände, welche vor unseren Augen sind und auf welche wir hinweisen können, mit *hic* bezeichnet werden, sondern auch jene, welche so zu sagen vor unserem geistigen Blicke sind. Dies wollte offenbar auch Priscian bezeichnen mit den Worten XVII, 58 *hic* non solum de praesente, verum etiam de absente possumus dicere, *ad intellectum referentes demonstrationem*.

* * *

Bei der Verbindung *hic*, *qui* muss man unterscheiden:

a) In der Verbindung *hic*, *qui* behält *hic* seine nachdrückliche Bedeutung, d. h. es bezeichnet deiktisch etwas Gegenwärtiges. Der Relativsatz ist da bloss eine epexegetische Zugabe, die nicht unumgänglich nothwendig ist. Also hic, qui sapiens est, est beatus kann bedeuten = *dieser* Mensch, von dem ich gelegentlich auch sage, dass er weise ist, ist glücklich. Cic. Qu. fr. I, 1, 15, 43. Hier bezeichnet *hi* die jetzt lebende Generation. Cic. Rep. I, 22.

Dagegen *is*, *qui* sapiens est, est beatus hat eine allgemeine Bedeutung = derjenige, welcher weise ist, ist glücklich, d. h. jeder, von dem *sapiens* gilt, ist auch beatus.

Daraus folgt, dass *is* ausgelassen werden kann ohne Beeinträchtigung des Sinnes (qui sapiens est, est beatus), keineswegs aber *hic*. Bei der Construction *hic, qui* ist im Gegentheil der Relativsatz oft eine nebensächliche Zugabe, — *Ea*, *quae* importantur = Einfuhrsartikel; *haec*, *quae* importantur = *diese* Einfuhrsartikel.

*) Cicero *hanc* orationem habuit = böhm. Cicero proslovil *tuto* řeč. Man sagt zwar jetzt im Böhm. auch »*následující* řeč«; aber dies geschieht unter dem Einfluss des deutschen »folgende Rede«, sowie auch im modernen Latein geschrieben wird »*sequentem* orationem habuit«. Es *konnte* sich im Latein allerdings auch *sequens* = *hic* entwickeln. Aber thatsächlich ist es nicht geschehen. Dass jene Entwicklung *möglich* war, zeigen Stellen, wie Cic. N. D. II, 32 *sequitur*, ut doceam. Plin. N. H. II, 63, 63 haec sint dicta de aere. Sequitur terra, cui usw.

[illegible]

die auch [illegible]

[illegible]

[illegible] *hic* [illegible]

[illegible]

[illegible]

* * *

Im Böhmischen [illegible]

[illegible]

Im Altböhmischen [illegible] Sphäre der 1. Person hinweist [illegible] Vgl. böhm. *až do* [illegible] = usque ad [illegible] ad hoc temporis momentum. [illegible] sich nur dialektische Reste erhalten, [illegible] wo ich bin, *na sém světě* = in hoc mundo. [illegible] dies Pronomen im Schwinden begriffen.

* * *

Im Latein kommt bei der Erläuterung, entsprechend dem deutschen »das ist«, dem böhm. »to jest«, entweder *hoc est* oder [illegible], und [illegible] so ziemlich gleich häufig. Vgl. für *hoc est* [illegible] Mil. 9. 24 (sarkastisch). Daneben *id est* [illegible] 6; Tusc. III, 13, 27.

Dass in diesem Falle *hoc* nicht praeparativ ist, [illegible] auch zurück, wie *id*.

Beide Formeln werden oft da gebraucht, wo [illegible] wird, wie man eigentlich das früher Gesagte zu verstehen habe [illegible] mehr eine blosse Erläuterung, sondern es ist eine [illegible] darauf hinweist, dass das früher erwähnte einen tieferen und [illegible] Sinn hat. Vgl. Liv. XXI, 10, [illegible] *id est* [illegible] XLI, 23 ähnlich *hoc est*.

Im Griech. [illegible] nur *to jest* [illegible] *ist*; nur *das* [illegible]

[illegible]

Oben sind Beispiele angeführt worden, in welchen *hic* und *ille* neben einander stehen, aber so, dass ein Pronomen Subject, das andere Prädicat ist. Aber Cato R. R. 132 lässt sich die uralte Gebetformel macte *hac illace* dape pollucenda esto wol nicht auf diese Weise erklären.

* * *

Ille bezeichnet oft, wie das griech. *κεῖνος*, *ἐκεῖνος*, das böhm. *onen*, das deutsche *jener*, eine bekannte Person oder Sache, und zwar gewöhnlich in gutem Sinne »berühmt«, zuweilen jedoch »berüchtigt«. Vgl. Cic. Fam. V, 12, 5 *ille*... Epaminondas; Fam. V, 12, 3 Herculem Xenophontium *illum*; Cat. mai. 14, 50 honestum *illud* Solonis est. Aber auch malo sensu: Cic. Manil. 22 Medea *illa*; Mil. 51 Clodius *ille*. Cicero bezeichnet oft Catilina mit *ille*.

Griech. Arist. Ach. 708 *ἐκεῖνος ἡνίκ' ἦν Θουκυδίδης*; Thesm. 161 *Ἴβυκος ἐκεῖνος*.

Böhm. Háj. 10 *Ona* Cyrces. Kom. prot. 129 *onim* sv. Augustina. Aber im Böhmischen ist, wie es scheint, dieser Gebrauch durch Nachahmung des Lateins entstanden, wie besonders das Citat aus Komenský beweist »oním sv. Augustina«, was eine offenbare Nachahmung des lat. »illud sancti Augustini«. Aber auch andere Beispiele haben in der böhm. Volkssprache keine Basis und Stütze. Die Volkssprache gebraucht, wenn sie eine *bekannte* Person oder Sache bezeichnen will, lieber *ten*. Im Griechischen dagegen kam dieser Gebrauch des *ἐκεῖνος* gewiss in der Volkssprache vor, wie durch das Factum bewiesen wird, dass *ἐκεῖνος* in diesem Sinne namentlich bei Aristophanes vorkommt.

Wie ist nun dieser praegnante Gebrauch des *ille*, *ἐκεῖνος* zu erklären? Billroth meinte, dass der Sprechende die berühmte Person aus Bescheidenheit als weit über ihm stehend sich vorstelle. Diese Erklärung ist gekünstelt. Es spricht aber gegen dieselbe offenbar auch der Umstand, dass *ille* auch *berüchtigte* Personen bezeichnet. Da müsste man nun vielleicht wieder sagen, dass der Sprechende sich die Entfernung der berüchtigten Person wünscht. Und wirklich sagte Reisig (Vorles. über lat. Sprachwiss. S. 359): »Cicero pro Mil. §. 51 Clodius ille, weil man *dies entfernt wünscht.*«

Ich glaube, dass man bei der Erklärung ausgehen muss von dem feststehenden Factum, dass *ille*, *ἐκεῖνος* mit Vorliebe von Gegenständen gebraucht wurde, welche räumlich oder *zeitlich* entfernt sind (wie *olim*, eig. illo tempore, bedeutet »einst, in der Vergangenheit«). Was ist aber die Ursache, dass der Sprechende wieder Personen und Sachen, die der Vergangenheit angehören, erwähnt? Die Ursache ist die Bedeutsamkeit, sei es in gutem oder schlimmem Sinne. Von vergangenen Dingen spricht man, wenn sie Aufmerksamkeit heischen; was bedeutungslos und alltäglich ist, kommt in Vergessenheit. Ich glaube also, dass *ille*, *ἐκεῖνος* von dem gebraucht wurde, was der Vergangenheit angehört, wovon man *seit langer Zeit und oft* spricht, und das sind nur *ungewöhnliche* Personen und Sachen (bono sensu, aber auch malo sensu). *Epaminondas ille* = jener Epam., von dem seit lange und fortwährend die

Rede ist; aber man konnte auch sagen *Clodius ille* von einem Menschen, von dem seit langer Zeit und immer unrühmlich gesprochen wird. Zur Erklärung trägt viel bei der bedeutsame und gewissermassen plastische böhmische Ausdruck »na slovo vzatý, na slovo braný«.

Interessant ist der *corrective* Gebrauch von *illud*. Plaut. Mil. III, 2, 7 Sorbet dormiens. Quid, sorbet. *Illud* stertit volui dicere. Cic. de Orat. II, 88, 361 habetis sermonem bene longum hominis utinam non impudentis, *illud* quidem certe non nimis verecundi. Ich glaube, dass dies *illud* bedeutet, dass wir etwas *schon früher* sagen konnten und sollten, was aber erst jetzt nachträglich gesagt wird.

Eine andere Grundlage hat das böhm. *to*, *to*, welcher Ausdruck in der Conversation oft gebraucht wird, wenn man bezeichnen will, dass das Gesagte nicht richtig ist und dass statt dessen das richtig ist, was wir nun sagen. Es ist dies dem *illud* nur dem Sinne nach ähnlich.

Auch im Griechischen findet sich eine solche corrective Formel, nämlich τὸ δέ, welche nicht immer die gehörige Beachtung findet. Vgl. Plat. Apol. 23 A. Hier stellt Platon gegenüber *der irrigen Meinung* der Leute, dass Sokrates darin weise ist, worin er andere überführt, *die richtige Ansicht*, dass nur Gott weise ist. Polit. I, 340 C; Menon 97 D; Theait. 157 A B. Ich glaube, dass hier τό die alte nachdrückliche Bedeutung τόδε hat und auf das folgende hinweist; also τόδε δὲ ἔστιν = dieses aber (gegenüber dem früher gesagten) gilt, dagegen findet vielmehr dieses statt. S. 88—91.

* * *

Ὅδε bezieht sich auf dasjenige, was im Bereich der 1. Person liegt. *Räumlich* Soph. Ant. 43; Trach. 304; Phil. 1036. Bei den Tragikern oft = ἐγώ. Bei genauerer Erwägung findet man diese Beziehung oft auch da, wo sie auf den ersten Blick nicht vorhanden zu sein scheint; so in der seit den ältesten Zeiten herkömmlichen Formel οὐ τάδ' ἐστίν. Vgl. Hom. α 226 οὐκ ἔρανος τάδε γ' ἐστίν = das, was hier vor mir ist, ist nicht ἔρανος.

Temporal: ἥδε ἡ ἡμέρα = dieser mein Tag, dieser Tag, an dem ich dies sage. Τὰ νῦν τάδε, τἀπὸ τοῦδε, ἐκ τοῦδε.

Dagegen ist die Beziehung des οὗτος auf die *zweite* Person seltener ganz *klar und offenbar*. Vielleicht wird aber meine Darlegung dazu beitragen, dass anerkannt werde, dass *ursprünglich* diese Beziehung auf die 2. Person verbreiteter war. Zu diesem Behuf ist es angemessen, alle Kategorien des Gebrauchs, soweit sie gesichert oder *wenigstens wahrscheinlich* sind, hervorzuheben.

a) Am meisten ist die Beziehung auf die 2. Person klar in solchen Beispielen, wie Soph. Ai. 71, 89, die schon oben angeführt wurden; ferner Arist. Plut. 439, Thesm. 610, Soph. Oid. Tyr. 532, 1122; Plat. Symp. init. ὁ Φαληρεὺς οὗτος Ἀπολλόδωρος, οὐ περιμένεις (so ist zu lesen, nicht περιμενεῖς), Eur. Med. 922, Or. 1567, Alk. 773.

b) οὗτος bezeichnet die *dritte* Person, aber mit Beziehung auf die *zweite* Person, wie das lat. *iste*. Oben wurde schon ein solches Beispiel angeführt,

näml. Plat. Gorg. 489 B. Solche Beispiele sind schon bei Homer, wie β 40 ὦ γέρον, οὐχ ἑκὰς οὗτος ἀνήρ, τάχα εἴσεαι αὐτός, ὃς λαὸν ἤγειρα. Aigyptios fragte β 28, *wer* die Versammlung einberufen hat, und darauf antwortet Telemachos »der Mann, *nach dem du fragst*, ist nicht fern. Ähnlich η 48 f., Χ 484 ff., Π 29 f.; ζ 199 ff., Γ 178 f., δ 347 ff., Λ 612, 650; Plat. Gorg. 505 C.

c) Im Dialog bedeutet die Antwort τοῦτο, ταῦτα Zustimmung, wie das böhm. *ano* (= ja). Arist. Wesp. 1008, 142; Ritter 109 f., Fried. 275; Ach. 816; Plat. Phaid. 65 C ἔστι ταῦτα; Polit. IV, 422 B καί, τοῦτό γε. Dies ist offenbar ganz gleich dem lat. *est istud, sunt ista* (vgl. S. 82 und meine »Untersuch. auf d. Geb. d. Pron.« S. 55).

Im Böhmischen bietet eine gewisse Ähnlichkeit *ano*. Dies *ano* ist *a ono* (an = a on) = et illud. Es ist eine ähnliche elliptische Ausdruckweise = *a ono jest* (ja jenes findet statt), wie τοῦτό γε = τοῦτό γ' ἔστι. Die Conj. *a* ist in dieser Verbindung *a ono* affirmativ. Beachtenswerth ist, dass auch im Griech. in der Antwort oft καί vorkommt. Vgl. Plat. Phaidr. 258 B καὶ μάλα; 263 A; 272 C καὶ σύ γε οὕτω ποίει: 274 B; Xen. Mem. II, 2, 1; III, 4, 8. Auch lat. *et* hat oft, wie man zu sagen pflegt, die praegnante Bedeutung = *und wirklich*. Vgl. Liv. IX, 16 *et fuit*; II, 11, 6 *et sciere*; XXIV, 34, 1 *et habuisset*.

d) οὗτος bezeichnet *bekannte* Personen oder Sachen, von denen oft gesprochen wird. — Hier polemisire ich gegen Kühner's Behauptung (S. 556): »Auch οὗτος wird häufig von dem gebraucht, was der Redende *vor sich sieht, mit seinen Sinnen wahrnimmt*; aber die Auffassung ist alsdann weniger scharf und lebhaft«. Da wäre eigentlich kein Unterschied zwischen οὗτος und ὅδε. Diese Annahme, welche eine grosse Willkür der Sprache bedeuten würde, ist gar nicht nöthig. Dass in alten Zeiten eine grosse Neigung vorhanden war, οὗτος mit Beziehung auf die 2. Person zu gebrauchen (= iste), ist sicher, weil es die homerischen Gedichte beweisen. Warum hätte sich nicht auf dieser Basis der Bedeutung *iste* entwickeln können die Bed. *»dir, euch bekannt, wovon du oft sprichst, wovon ihr oft sprechet«*.

e) Wenn diese sub d) gegebene Darlegung richtig ist, dann würde der *am meisten verbreitete* Gebrauch des οὗτος sich an jene Functionen anschliessen, deren Basis die Beziehung auf die 2. Person ist. Ich meine den Gebrauch, nach welchem οὗτος sich auf den Gegenstand zurückbezieht, von dem früher Erwähnung geschah und der daher bekannt ist.

Vielleicht könnte man die Vermuthung aussprechen, dass jede spätere Erwähnung eines früher erwähnten Gegenstandes auf diese Weise erklärt werden kann, dass der Redner oder Schriftsteller (1. Person) den dem Hörer oder Leser (2. Person) schon bekannten Gegenstand bezeichnet, und dass darum οὗτος die Beziehung auf die 2. Person involvirt, wie *iste*. Ich will wenigstens vorläufig nicht so weit gehen, weil ich diese Hypothese noch nicht für hinlänglich gesichert halte. Ich begnüge mich vorläufig mit der Hypothe[se], dass der *verbreitetste* Gebrauch des οὗτος nur *indirect* mit jenen Beis[pielen] zusammenhängt, in denen sich die Beziehung auf die 2. Person zei[gt].

[illegible]

Anm. Während des Druckes [illegible]

[illegible] Helena antwortet 177 [illegible] Und [illegible]

Vgl. Γ 172 und 200, ferner 226 und 229 (S. 91 [illegible])

* + *

Ob οὗτος auch auf das, was erst folgt, hinweist [illegible] Beispiele angeführt, aus denen hervorgeht, dass die [illegible] ὅδε und οὗτος sehr lebhaft den Unterschied fühlten, [illegible] was schon früher erwähnt wurde, ὅδε dagegen [illegible] Viele Ausnahmen sind nur *scheinbar* [illegible] parativ: ταῦτα δέ τοι μάλα πάντα [illegible] Aber schon β 212 f. verlangte [illegible] νῆα θοὴν καὶ εἴκοσ' ἑταίρους. [illegible] Antinoos (306) zurück auf 212 [illegible] *deinen Worten (212) bekannt* [illegible] selbstverständlich, und [illegible] Überfluss ist die [illegible] Es wäre irrig anzunehmen [illegible] εἶδος ἀρίστη [illegible] In Ebeling's Lex. [illegible] von denen gesagt [illegible] genauerer Erwägung [illegible] Erwägung ist [illegible]

Z 15[illegible] Frage des [illegible] τοῦτο nicht [illegible] gefragt habe [illegible] nicht nach [illegible]

ist ε 23 ff. οὐ γὰρ δὴ τοῦτον μὲν ἐβούλευσας νόον αὐτή, ὡς ἤτοι κείνους Ὀδυσεὺς ἀποτίσεται ἐλθών; Die praeparative Geltung, die in Ebeling's Lex. Hom. angenommen wird, bestreite ich entschieden. Aber ich billige auch die Erklärung von Ameis nicht, dass τοῦτον νόον (diesen Gedanken) in α 87. 91 seine Erklärung findet. Diese Stelle ist wichtig nicht bloss in syntaktischer Hinsicht, sondern auch mit Rücksicht auf die *ganze grosse homerische Frage*. Τοῦτον νόον bezieht sich ganz entschieden *zurück*. Aber in der ganzen Rede der Athene α 81 ff. *findet sich nichts, wodurch die Behauptung des Zeus* im fünften Buche οὐ γὰρ δὴ τοῦτον μὲν ἐβούλευσας νόον αὐτή, ὡς ἤτοι κείνους Ὀδυσεὺς ἀποτίσεται ἐλθών *gerechtfertigt wäre*. Diese Worte des Zeus deuten die blutige Rache an, welche Odysseus an den Freiern nehmen wird. Die Einwendung, dass es *selbstverständlich* ist, dass Od. nach seiner Rückkehr die Rache ausüben muss, kann ich nicht gelten lassen. Ich meine, dass die Übereinstimmung zwischen dem ersten und fünften Buche der Odyssee nur *scheinbar* ist und dass der Urheber des ersten und fünften Buches nicht identisch ist. — ν 314 f. bezieht sich τοῦτο auf 299 f. Ähnlich ist zu beurtheilen κ 431, α 267, ρ 299, μ 112, φ 200, τ 576.

Dagegen bleiben noch übrig O 217, ν 232, ξ 186, ω 297 (eine zweifelhafte Stelle!), ω 403, ξ 273. An diesen Stellen kann man nach meiner Meinung allerdings ohne gewaltsame Interpretation οὗτος in rückweisendem Sinne nicht nehmen, sondern die natürliche Erklärung scheint zu sein, dass es *praeparativ* ist. — Das Resultat ist: Von den 19 in Ebeling's Lex. hom. für die *praeparative* Geltung angeführten Stellen zeigen **13** Stellen die rückweisende Geltung; **nur 6** Stellen zeigen eine Ausnahme. *Eine geringe Zahl*, besonders wenn man noch erwägt, dass *an überaus zahlreichen Stellen, welche hier nicht angeführt sind*, οὗτος *zurückweisende* Geltung hat. Doch ergibt sich aber, dass schon in den ältesten Zeiten eine *ganz genaue und ausnahmslose Unterscheidung* von οὗτος und ὅδε nicht existirte.

Plat. Apol. 36 E sagt Sokrates τοῦτον τιμῶμαι, τῆς ἐν πρυτανείῳ σιτήσεως. Viele Erklärer meinen, τοῦτον sei hier praeparativ und finde seine Erklärung erst in den folgenden Worten τῆς ἐν πρυτανείῳ σιτήσεως, und man meint, es stehe τοῦτον für τόνδε. Aber schon 36 D hat Sokrates gesagt, dass ein solcher Mann, wie er, würdig sei, auf Staatskosten im Prytaneion seinen Lebensunterhalt zu finden. Τοῦτον ist also hier ganz entschieden *rückweisend*. — Aber Aisch. Perser 328 kann ich bei τοῦτο eine *rückweisende* Geltung nicht darthun. Es heisst hier ἀτὰρ φράσον μοι τοῦτ' ἀναστρέψας πάλιν, πόσον δὲ πλῆθος ἦν νεῶν Ἑλληνίδων, und diese Frage ist *ganz neu*.

* * *

Bekanntlich weist bei der Gegenüberstellung von οὗτος — ἐκεῖνος, *hic — ille* ἐκεῖνος, *ille* auf das zuerst Erwähnte, also formal Entferntere hin, οὗτος auf das an zweiter Stelle Erwähnte, also grammatisch Nähere. Vgl. Sall. Cat. 54 Caesar — Cato: *ille* (näml. Caesar), *huic* (näml. Catoni). — Aber hievon findet eine Ausnahme statt, indem manchmal der *Hauptgegenstand*, an dem eigentlich

gelegen ist, mit *οὗτος* *hic* bezeichnet wird, das Nebensächliche mit *ἐκεῖνος* *ille*, wenn auch die grammatische Reihenfolge eine andere ist. Vgl. Dem. VIII, 72; Liv. XXX, 30 (sehr wichtig!). Andere Beispiele sind Xen. Mem. I, 3, 13; Plat. Phaidr. 232 D; Xen. Mem. IV, 3, 10. Im Latein Cic. Mur. § 19, § 31; Sen. 19, 68; Lael. 2, 10; Tusc. I, 49, 117; II, 21, 49; Liv. XXIV, 29, 3.

* * *

Es wird oft die Regel aufgestellt: »Sollte im Griech. und Lat. das Demonstrativum im Neutrum Subject sein, und ist das Prädicat ein Substantivum, so richtet sich das Subject (das Demonstrativpronomen) betreffs des Genus nach dem Genus des Prädicats (Substantivs).« Darum wird diese Construction oft *Assimilation* oder *Attraction* genannt. Hiebei wird also vorausgesetzt, das die *ursprüngliche* Construction wäre »Das ist die wahre Freundschaft, hoc est vera amicitia« und dass erst durch den Einfluss des Subst. amicitia die Assimilation *ea vera est amicitia* entstand. (Vgl. Kühner Griech. Gr. S. 66, wo übrigens neben der irrigen Auffassung, dass hier eine Assimilation vorliege, auch noch ein zweiter Irrthum ist, dass nämlich das Pronomen als Prädicat, das Subst. als Subject aufgefasst wird.) — Diese Ansicht ist ganz irrthümlich. Es liegt hier keine Assimilation, sondern eine *Brachylogie* vor. Sall. Cat. 20, 4 nam idem velle atque idem nolle, *ea demum firma amicitia est* = *ea amicitia firma amicitia est*. Ebenso Xen. Kyr. VIII. 7, 24 *αὕτη γὰρ ἀρίστη διδασκαλία* = *αὕτη ἡ διδασκαλία ἐστὶν ἀρίστη διδασκαλία*. Dass diese Erklärung richtig ist, darüber belehrt, glaube ich, jeden sein Sprachgefühl, wenn er ähnliche Beispiele in seiner Muttersprache vergleicht, wie im Böhmischen bei Hájek: *ta* jest byla nejprvnější příčina zlého = *ta příčina* byla nejprvnější příčina. Auch im Deutschen kann man sagen· *Diese* ist die wahre Freundschaft und keine andere = *diese Freundschaft* ist die wahre Freundschaft (was gewiss nicht entstanden ist durch Assimilation aus: *dieses* ist die wahre Freundschaft). Hierüber ist im böhm. Texte sodann eine Detailuntersuchung S. 103—105 gegeben, die sich im Auszuge *kurz* nicht wiedergeben lässt.

Allerdings findet sich auch im Griech. und Lat. das Neutrum des Demonstrativpronomens, und zwar da, wo die Wesenheit bezeichnet wird oder wo eine Definition gegeben werden soll, wie Plat. Phaid. 67 D *τοῦτό γε θάνατος ὀνομάζεται;* Antiph. 1, 5 *νομίζει τοῦτο εὐσέβειαν εἶναι, τὸ τὴν μητέρα μὴ προδοῦναι;* Sen. de tranqu. II, 4 id tranquillitas erit.

Aber ich muss darauf aufmerksam machen, dass nicht alle Beispiele, die für das *Neutrum* angeführt werden, gleichartig sind. Vielmehr sind 2 Gruppen zu unterscheiden.

a) Das Pronomen ist *Subject*, wie Xen. Kyr. V, 2, 19 *ἀλλὰ τοῦτο νομίζειν ἡδίστην εὐωχίαν εἶναι, τοὺς συμμάχεσθαι μέλλοντας ὅτι βελτίστους παρασκευάζειν.* Antiph. 1, 5; Plat. Pol. 432 B *τοῦτό ἐστι δικαιοσύνη;* ebend. 344 A *ἔστι δὲ τοῦτο τυραννίς;* Phaidr. 249 C *τοῦτο δέ ἐστιν ἀνάμνησις;* Apol. 29 A; Ter. Andr. I, 5, 2 si *hoc* non contumeliast. Ovid. Her. 2, 56; Tac. Agr. 43; Verg. Aen. III, 173 nec sopor *illud* erat.

I.

b) Das Neutrum ist Prädicat. Wenn wir z. B. fragen *τί ἐστιν ἀνδρεία; quid* est fortitudo? so wollen wir die Definition der Tapferkeit haben, und *τί*, *quid* ist also Prädicat. Vgl. Plat. Krat. 390 C. Gorg. 478 C; Cic. fin. II, 4, 11 *idem* voluptas est, *quod* indolentia. Tac. Germ. 6 centeni ex singulis pagis sunt, *idque ipsum* inter suos vocantur.

Bei der Vergleichung des Griech. und Lat. mit dem Böhmischen oder überhaupt mit neueren Sprachen ergibt sich ein offenbarer Unterschied darin, dass im Böhm. *viel häufiger* das Neutruuı erscheint; ja in den neueren Sprachen überwiegt das Neutrum so sehr, dass Constructionen, wie z. B. *ta* jest pravá ctnost (*diese* ist die wahre Tugend), schon ungewöhnlich und auffallend erscheinen. — Aber es kommt in neueren Sprachen das Neutrum unzähligemal auch mit Bezug auf *Personen* vor, was im Griech. und Lat. unmöglich ist Im Böhm. Kdo *to* jest = wer ist *das?* *To* jsem já = *das* bin ich. Unmöglich ist *τίς τοῦτό ἐστι; Τοῦτό εἰμι ἐγώ.* Quis *id* est? *Hoc* sum ego. — Im Griech. und Lat. finden sich nur solche Beispiele, wie Aisch. *περὶ παραπρ.* 50 *ταῦτ' ἐστιν ὁ προδότης.* Dem. Eubul. 34 *τοῦτο γάρ ἐστιν ὁ συκοφάντης,* Liv. XXX, 30, 12 *quod ego* fui ad Trasimenum, *id tu* hodie es. Phaedr. 5. 10, 9 *quod* fuimus, lauda, si iam damnas, *quod* sumus. Ovid. Her. 9, 106; Gell. N. A. XVIII, 13, 5 *quod* homo est, *hoc* non est equus; ebend. 8 *quod ego* sum, *id tu* non es.

To findet sich im Böhm. aber auch in Verbindung mit anderen Casus, nicht bloss mit dem Nominativ. Hom. *Λ* 612 f. *Νέστορ' ἔρειο, ὅντινα τοῦτον ἄγει* übersetzen wir »zeptej se Nestora, *koho to* vede, d. i. wörtlich »*quem hoc* vehat«. Die böhm. Construction würde der griech. gleichen, wenn es hiesse »*koho toho* vede« = quem hunc vehat. Hom. *ι* 348. — Aber allerdings muss ich hinzufügen, dass dies *to* im Böhm. bereits nur in *adverbieller* Geltung gefühlt wird. Schon in der Construction »kdo jest *to*« = wer ist *das*? fühlen wir nicht mehr *to* als Subject (mit dem *kdo* praedicativ verbunden ist), sondern wir fühlen *to* als Adverbium. Noch mehr aber ist die ursprüngliche Geltung zurückgetreten, wo *to* mit anderen Casus, als Nomin. und Accus. verbunden ist, wie »komu se *to* směješ = kdo jest *to*, jemuž se směješ,« oder »s kým jsi *to* šel = kdo jest *to*, s kým jsi šel?«

* * *

Einen grossen Vortheil hat das Griech. darin, dass es mittelst der praedicativen Construction des Interrogativums oder Relativums mit dem Demonstrativum *in einem einzigen Satze* Gedanken zusammenfassen kann, welche in neueren Sprachen durch zwei Sätze, und zwar einen Frage- und Relativsatz bezeichnet werden. Wenn man die Regel aufstellt, dass im Griech. zu einem Satze verbunden werden zwei Sätze, von denen der eine das Fragepronomen und *εἶναι* enthalten sollte, während der zweite Satz ein Relativsatz sein sollte, so ist dies nur *eine mechanische Regel*, nur eine *mechanische* Darlegung dessen, was sich bei der Vergleichung der griechischen und modernen Construction zeigt. Es wäre aber ein grosser Fehler, wenn man meinen

sollte, dass vielleicht der *historisch*
Construction aus einer solchen entstand
in den modernen Sprachen. Im Griech.
grossen Leichtigkeit, mit der die Griechen
struction gebrauchten. Im Griech.. sagt man
αὐτός (Subject) ἐστιν, sondern eben
und auch τίνα (Praed.) τοῦτον
»*koho toho* wede?«, im Deutschen
können wir die böhm. Construction
da *ursprünglich to* gewiss
jest *to*« (= wer ist *das*
adverbial gefühlt.

Gelegentlich wird im böhm.
Bezeichnung einer Person
ist. Besonders in der
aber nicht bekannt ist,
Neutrum angewandt zur
oder nicht bestimmt
wie im Deutschen =
Najednou ho *to* stáhlo pod

Das Griech. gewann
einen grossen Vorteil
gleiche z. B. Hom.
damit du wissest,
Soph. El. 1216.

Das Pronomen

Entstehung des Artikels

Notorisch
hō, hā,
sich *t* in allen

Zuerst
sich bei
diesem

Die erste Sammlung (I) enthält die Beispiele für den *subst. Gebrauch* des *ὅ, ἥ, τό* in den *sechs ersten Büchern der Ilias*. Im Ganzen 630 Beispiele, und mit dem adverb. *τῶ* (*τῷ*) zusammen 644 Beispiele.

In der zweiten Sammlung (II) 20 Beispiele für die *adjectivische* Verbindung des *ta* mit einem Subst.

In der dritten Sammlung (III) 49 Beispiele für den *relativen* Gebrauch des *ta*.

In der vierten (IV) 63 Beispiele für den Gebrauch des Artikels, wobei jedoch ausdrücklich bemerkt wird (S. 110), dass manche von diesen Beispielen auf der Gränze zwischen Pronomen und Artikel sind, was ja natürlich ist, da der Artikel aus dem Pronomen sich entwickelte. (In der späteren Darlegung werden einige Modificationen vorgenommen nach abermaliger Prüfung.)

In der V. Sammlung werden 11 Beispiele der präpositionalen Verbindung des Pronomens angeführt.

Besondere Beachtung verdienen die in der VI. Sammlung (S. 111 f.) angeführten Beispiele, in denen eine Person oder Sache erst mit dem Pronomen bezeichnet wird, worauf dann als Apposition das Pronomen folgt. Oft wurden solche Beispiele irrthümlich so erklärt, als ob hier *ὅ* der von seinem Substantiv getrennte Artikel wäre; wie z. B. *Α* 348 *ἣ δ' ἀέκουσ' ἅμα τοῖσι γυνὴ κίεν. Α* 409 *τοὺς δὲ κατὰ πρύμνας τε καὶ ἀμφ' ἅλα ἔλσαι Ἀχαιούς.* — Solcher Beispiele gibt es in den ersten sechs Büchern der Ilias 32, wovon die Hälfte auf das fünfte Buch kommt.

Aus der VII. Sammlung (S. 113 f.) ergibt sich, wie verhältnissmässig selten der Gebrauch der übrigen Demonstrativpronomina gegenüber dem Gebrauch des *ta* war. *Ὅδε* findet sich substantivisch in den Büchern *Α—Ζ* 15mal, adjectivisch 25mal. Das Adverb *ὧδε* findet sich 18mal. Also 58 Beispiele für *ὅδε* und *ὧδε* in *Α—Ζ*. *Οὗτος* subst. 21mal, adjectivisch 3mal, das Adverb 13mal; also 37 Belege in *Α—Ζ* für *οὗτος* und *οὕτως*, *οὕτω*. *Κεῖνος* 10mal, ausserdem *κεῖθι* (*Γ* 402) und *κεῖσε* (*Γ* 410) je einmal. Etwas häufiger ist *αὐτός*. Dies findet sich in *Α—Ζ* 85mal, dazu die Adverbia *αὐτῆμαρ, αὐτοῦ αὖθι, αὐτόθι, αὐτίκα*,*) *αὔτως* zusammen 50mal; also insgesammt 135 Beispiele.

Bei Hesiod finden sich für den subst. Gebrauch des *ὅ* 295 Beispiele; für den adject. 5, für den relativen 33,**) für den Artikel 68, für die präpositionale Verbindung 13, ferner (VI. Sammlung) 6 solche Beispiele, wie Theog. 485 *τῷ δὴ . . . μέγαν λίθον ἐγγυάλιξεν Οὐρανίδῃ*. *Ὅδε* findet sich 17mal, *ὧδε* 4mal, *τῇδε* (hieher) einmal. *Οὗτος* 32mal, *οὕτως* (*οὕτω*) 6mal. Bemerkenswerth

*) Neben *αὐτίκα* finden sich bei Homer sehr oft Synonyma, wie *αἶψα, τάχα, ὦκα, μάλ' ὦκα, καρπαλίμως*. Eine vollständige Sammlung aller Stellen, an denen bei Homer Ausdrücke, welche die schnelle und unmittelbare Folge einer Handlung bezeichnen, vorkommen, würde klar zeigen, ein wie beliebtes und so zu sagen *technisches Mittel* dieser Gebrauch in der hom. Sprache war.

**) Auch Erga 172 ist *τοῖσιν* relativ; es ist zu lesen *ἥρωες, τοῖσιν* und nicht *ἥρωες· τοῖσιν*. Der Satz *τοῖσιν μελιηδέα — ἄρουρα* ist eine *Begründung* des *ὄλβιοι ἥρωες*, und darum ist die *engere* Verbindung zweckmässiger, als ein neuer Satz mit *τοῖσιν* (eis). Vgl. ferner die Parallele Erga 143 f. *οἷσιν* und 159 f. *οἵ*, wo das Verhältniss ähnlich ist.

[illegible]

[illegible] Bopp aufgestellte Meinung [illegible] im Neutrum, sondern [illegible] obliquen Casus des Masc. Fem. [illegible] mit [illegible] tung im Nom. Sing. ὁ vorkommt [illegible] anlautenden Formen. Besonders [illegible] spielen, wie sie oben in der VI. Sammlung [illegible] in *ganz gleicher Weise praeparirt* gebraucht wird [illegible] andererseits die obliquen Casus τοῦ, τῷ, τὸν usw.

Ich halte also, wenigstens vorderhand, an der gewöhnlichen Ansicht fest, dass ὁ, ἡ, τό ein etymologisch einheitliches Schema bildet und dass im Griech. eine Umwandlung des *t* stattfand in *h*, natürlich durch Vermittlung des [illegible]

Daraus ergibt sich:

a) Schon in proethnischer Zeit setzte sich das Schema [illegible] Dafür spricht die Übereinstimmung von zwei Sprachen.

I.

b) Im Slavischen *(tъ, ta, to)* und Litauischen *(tàs, tà, taĩ)* drang *nachträglich* nach Analogie und durch den Einfluss des Neutrums und der obliquen Casus *t* auch in den Nom. Masc. Fem.

c) Im Plural ist im Sanskr. *tē*, *tās*, *tāni*, im Gothischen *thai*, *thôs*, *thô*. Auch im Avestischen lauten die betreffenden Formen mit *t* an. Dagegen griech. *οἵ*, *αἵ*, *τά*. Dies scheint nur griechische Specialität zu sein; die Analogie des *ὅ*, *ἥ* wirkte auch auf den Plur. *οἵ*, *αἵ*. Dazu führt uns der Umstand, dass im Skr. Avest. Goth. die Pluralformen Masc. Fem. übereinstimmend mit *t* anlauten,*) obzwar Nomin. sing. *sá*, *sā́*, *hō*, *ha*, *sa*, *so* ist.

d) Im Griech. zeigt sich aber im Nomin. plur. auch *τοί*, *ταί*, und zwar in *A—Z* *τοί* 13mal (dagegen *οἵ* 52mal), *ταί* 4mal (*αἵ* 11mal). Bei Hesiod in der I. Sammlung (S. 114 f.) *οἵ* 36mal, *τοί* 18mal, *αἵ* 10mal, *ταί* 2mal.

Soll man im Griech. *τοί*, *ταί* für älter halten als *οἵ*, *αἵ*? Beide Meinungen kann man mit Gründen vertheidigen, und auf den ersten Blick scheint es, als ob *τοί*, *ταί* alterthümlicher wären, da im Skr. Avest. Goth. die Pluralformen auch mit *t* anlauten. Aber ein grosser Zweifel erhebt sich dagegen, wenn man erwägt, **wo** hauptsächlich diese Formen im Griech. vorkommen. Bei Homer ist *τοί*, *ταί* viel seltener. Beide Formen zusammen in *A—Z* nur 17mal, dagegen *οι*, *αἵ* 63mal. Bei Hesiod (also *später*) sind zwar auch die mit *τ* anlautenden Formen in der Minderheit, aber die Zahl ist doch auffallend gestiegen. *Οἵ* bei Hesiod 36mal, *τοί* 18mal.**) *Aber von grösster Wichtigkeit ist hiebei der Umstand, dass alle 18 Beispiele ausschliesslich in der Aspis sich finden*, d. i. in einem Gedichte, das deutliche Merkmale *einer bedeutend späteren Zeit* an sich trägt. Es ist, glaube ich, die Meinung ganz unzulässig, dass gerade ein verhältnissmässig spätes Gedicht das einzige sein sollte, welches eine so beträchtliche Anzahl alter Formen erhalten hätte, sondern es ist viel wahrscheinlicher, dass *später* durch den Einfluss der übrigen Casus *τοί*, *ταί* in den Nomin. plur. eindrang und die Formen *οἵ*, *αἵ*, welche *auf* **griechischem Boden** älter sind als *τοί*, *ταί*, verdrängte.

Ich glaube auch nicht, dass man die Hypothese aufstellen kann, dass das häufige Vorkommen des *τοί* in der Aspis eine *dialektische* Eigenthümlichkeit der Gegend, in welcher dies Gedicht entstand, war; denn anderseits finden sich in demselben Gedicht fast ebenso viel Belege des *οἵ*, nämlich 16.

Das Resultat ist also: Im Griech. war im Sing. *ὅ*, *ἥ*, *τό(δ)*, und *ὅ*, *ἥ* sind proethnische Formen. Im Plural lauteten aber die proethnischen Formen mit *τ* an (vgl. Skr. Avest. Goth.). Im Griech. wurde das proethnische *τοί*, *ταί in hellenischer Zeit* verwandelt in *οἵ*, *αἵ* durch den Einfluss des Nom. Sing., was dem Griechischen eigenthümlich war. Später aber drang durch den Einfluss der übrigen Casus *τοί*, *ταί* auch in den Nomin.; aber die älteren

*) Dass auch im Altbulg. Nom. plur. Masc. Fem. *ti*, *ty* ist, ebenso im Lit. *të*, *tòs*, erscheint minder gewichtig, weil in diesen zwei Sprachen *t* auch schon im Nom. sing. Masc. Fem. erscheint, und zwar durch den Einfluss der obliquen Casus.

**) Dazu kommt, dass in A – Z sich (abgesehen von der I. Sammlung) *τοί* nur einmal findet, und zwar Z 493 in relativer Geltung. Dagegen bei Hesiod *τοί*, *ταί* 4mal als Relat. In der Aspis (272) findet sich sogar *τοὶ δ' ἄνδρες* (wo *τοί* Artikel ist).

Formen verschwanden nicht, sondern beide [illegible] Formen [illegible] neben ein[illegible]. Die anderen Formen [illegible] [illegible] [illegible] Übergewicht [illegible] nicht [illegible] bei Homer und Hesiod zeigt sondern [illegible] dass [illegible] in späterer Zeit *ὥ μιν*, *ὥ* [illegible] der regelmässige Ausdruck ist [illegible] die einerseits, die andererseits.

Dass es [illegible] wäre aus den Formen [illegible] die besonders [illegible] der hesiod. Aspis sich finden, zu schliessen, dass sie altertümliche sind [illegible] dafür ist belehrend das Faktum, dass [illegible] Zeit [illegible] auch in der Zeit nach Christi Geburt [illegible] sich häufig [illegible] in den Argonautica des Apollonios [illegible] Jahrh. v. Chr. [illegible] Nonnos [illegible] nach Chr., Quintus Smyrn. [illegible] Jahrh. nach Chr. [illegible] Apollonios [illegible] speziell in der ersten Hälfte des I. Buches. Bei Quintus [illegible] Buche. Es ist klar, dass diese Dichter nur als Imitatoren [illegible] seltenen Formen benutzten. Und ich glaube, dass auch der Dichter der Aspis, der die Form *τώ* auffallend liebte, hierin nur einer gewissen [illegible] folgte und, wie es eben [illegible] thun, gerade das Seltene und [illegible] meinte Exquisite [illegible] anwandte.

Weiter kommt nun in Betracht der strittige Punkt, ob das demonstr. [illegible] *τώ*, mit dem Stamme *το* zusammenhänge, ob also *ὥς* aus *τώς* entstand. Schleicher Compend. II. Aufl. S. [illegible] hielt dies für eine erwiesene Thatsache, [illegible] auch meinte, dass das Demonstr. *ὥς* vom Stamme *το* [illegible]

Im böhm. Texte werden auch hier wieder S. 121 f. [illegible] Sammlungen angeführt.

Bei Homer *A—Z* zeigt sich *ὥς* [illegible] meist in gewissen [illegible] Formeln. So *ὣς φάτο* 29mal, *ὣς ἔφατ'* [illegible] 25mal. Andere ähnliche Formeln [illegible] *ὣς ἔφη*, *ὣς φάσαν*, [illegible] *ἔφατ'*, [illegible] = 13mal. In Verbindung mit dem Particip [illegible] mit den anderen Participien 32mal. In der Apodosis einer vorausgehenden Periode 24mal. In verschiedenen anderen Beispielen 18mal. [illegible] nachdrücklicher Gebrauch des *ὥς* findet sich *A* 116, *Γ* 180, [illegible] an welchen Stellen manche Herausgeber nach der Lehre der alten Grammatiker *ὥς* schreiben. — Endlich ist noch besonders zu erwähnen [illegible] *ἔμεν* und *Γ* 339 *ὣς δ' αὕτως*.

Es findet sich also in *A—Z* das demonstr. *ὥς* 142mal. Dazu kommt noch *τώς* *B* 330, *Γ* 415. Gelegentlich wird bemerkt, dass in dem ganzen Schiffskatalog (*B* 484—877) *ὥς* nur zweimal vorkommt, nämlich 784 in der Apodosis einer comparativen Periode und 807 *ὣς ἔφατ'*. Die Ursache davon liegt in der Beschaffenheit dieser fast 400 Verse umfassenden Partie.

Gegenüber diesen zahlreichen Beispielen des demonstr. *ὥς* findet sich in *A—Z* *ὧδε* nur 18mal, *οὕτως* 13mal.

Bei Hesiod *ὥς* 32mal, *τώς* dreimal. Dagegen *οὕτω* und *ὧδε* je viermal.

Wie schwierig die Frage nach dem gegenseitigen Verhältniss des *ὥς* und *τώς* ist (wie auch nach dem Verhältniss von *ὅ* und *ὅς*), zeigt am besten Bergmann's Bemerkung (Griech. Gramm. § 203) im Texte und unter dem Texte. Delbrück sagt S. 559 f., *τώς* komme bei Homer zweimal bei einem Verbum

vor und einmal bei einem Adjectivum. Dass ὡς mit *yād* identisch sei, sei nicht zu bezweifeln; ausser diesem ὡς gleich *yād* komme aber ein wahrscheinlich erst im Griech. entstandenes ὥς vor, welches sich zu ὁ und ὅς (in ἦ δ' ὅς) so verhalte, wie οὕτως zu οὗτος; ferner nehme man an, dass ein drittes besonderes Wort in dem einzelne Begriffe vergleichenden ὡς (z. B. θεὸς ὥς) vorliege, welches aus *σϝως zu erklären sei. Delbrück gesteht schliesslich, er habe sich darüber keine entschiedene Ansicht gebildet. Auch aus diesen vorsichtigen Worten des hervorragenden Forschers ist die Schwierigkeit der Frage ersichtlich.

Auf den ersten Blick scheint es, dass die beiden neben einander vorkommenden Formen ὥς und τώς identisch sind, wie ὅ für identisch mit den obliquen Casus τόν, τῷ usw. gehalten wird. Dass sich die relative Geltung ὡς = *wie* entwickelte, stünde jener Meinung nicht im Wege, weil auch ὅ, τόν, τοῦ, τῷ usw. relative Geltung erlangten und weil es ja überhaupt ein wichtiges syntaktisches Gesetz ist, dass die relat. Geltung aus der demonstrativen sich entwickelte. Aber Zweifel erregt das Factum, dass im Griech. auch ὅς in demonstr. Bedeutung vorkommt*) und dass das gewöhnliche Relativ ὅς ist. Die Identität des demonstr. und relat. ὅς kann man ja füglich nicht bezweifeln, und ebenso scheint es einleuchtend zu sein, dass das demonstr. ὥς *(so)* und das relat. ὡς *(wie)* dem Ursprunge nach identisch ist. Aber ὅς für ein ursprüngliches *τος zu halten, und consequent ὡς für ein ursprüngl. τώς dürfte ganz unwahrscheinlich sein. Dieser Vermuthung steht namentlich das entgegen, dass sich θεὸς ὥς in der Bedeutung »wie ein Gott« findet, in welcher gewiss uralten Formel die zweite Sylbe von θεός Positionslänge hat. Nun kann man sich aber gar nicht denken, dass diese Länge noch aus der Zeit herrühren sollte, wo ὥς = τώς war. Ich glaube vielmehr, dass θεὸς ὥς = θεὸς ϝώς. Dies ὥς in der Formel θεὸς ὥς kann man aber nach meiner Meinung nicht loslösen von ὥς = *so* und von ὡς = *wie*.

Die Form τώς hat bei der Lösung dieser Frage, wie ich glaube, gar kein Gewicht. Sie findet sich bei Homer bloss dreimal, und auch bei Hesiod nur dreimal. Die Form τώς entstand später durch die Analogie und den Einfluss der obliquen Casus τοῦ, τῷ, τόν usw. (Vgl. S. 120.)

Das Demonstr. ὅς halte ich für eine Form, von *sva*. Das Relat. ὅς ist identisch mit diesem ὅς. Ich halte nämlich, wie ich schon früher (Untersuch. S. 51 f.) dargelegt habe, die Ansicht, dass ὅς = jas ist, nicht für richtig. Vgl. Savelsberg (Kuhn's Ztschft 8, 401 ff. und 10, 75.)

Ich glaube, dass ὥς = σϝως.**) In solchen Formeln wie θεὸς ὥς hatte ὥς ursprünglich die Bed. *so*, und darum ist ὥς betont. So bedeutete *ursprünglich* Γ 2 Τρῶες μὲν κλαγγῇ τ' ἐνοπῇ τ' ἴσαν ὄρνιθες ὥς = die Troer schritten einher mit Getöse und Geschrei; Vögel *so* (*so* fliegen lärmend Vögel). — Aus der

*) Vgl. Z 59 μηδ' ὅς φύγοι; Φ 198 ἀλλὰ καὶ ὅς δείδοικε. Später besonders bei Platon ἦ δ' ὅς, welche uralte Formel Platon gewiss der Volkssprache entlehnte.

**) Vgl. hom. φή = σφη, wie lakon. φίν = σφίν; dies φή = goth. svê. Ferner erwäge man, dass οὗ, οἷ, ἕ gewiss = *sva* sind; und diese Formen hatten ursprünglich die Bed. *is*. Vgl. altlat. *suad*. Lat. *sei*, *si* = svei.

demonstr. Bed. *so* entwickelte sich die relat. *wie*, und hiebei büsste ὡς die Betonung ein.

Dass ὡς *(wie)* dem Ursprung nach identisch ist mit ὥς *(so)*, bezeugen zahlreiche homerische Beispiele, in welchen in der Protasis ὡς, in der Apodosis ὥς ist; z. B. *B* 459 ff. τῶν δ', ὥς τ' ὀρνίθων πετεηνῶν ἔθνεα πολλά ... ὣς τῶν ἔθνεα πολλὰ ... προχέοντο. Das ist eine ganz analoge Construction wie *A* 125 ἀλλὰ τὰ μὲν πολίων ἐξεπράθομεν, τὰ δέδασται. Auch hier war ursprünglich τά in beiden Sätzen demonstrativ: *das* haben wir aus den Städten erbeutet; *das* ist vertheilt.

* * *

In den ältesten Denkmälern der griech. Litteratur ist ὁ, ἡ, τό das beliebteste Demonstrativum. Die Gesammtzahl der oben in der I II. V. VI. Sammlung angeführten Beispiele aus *A—Z* ist 701. Diese Zahl wird noch erhöht durch die Beispiele für τότε und τοὔνεκα. Dann ist die Gesammtzahl 733. Dagegen ὅδε und ὧδε zusammen nur 41mal, οὗτος und οὕτω 34mal, κεῖνος und Adverbia 12mal. Also alle diese Pronomina und Adverbia repraesentiren nur eine Gesammtzahl von 87 Beispielen. Häufiger ist αὐτός und Adverbia, nämlich 135mal. Aber das entschiedene Übergewicht des Pron. *ta* ist daraus vollkommen ersichtlich. — Bei Hesiod ist die Gesammtziffer der I. II. V. VI. Sammlung 319. Rechnen wir noch die Adverbia τότε, τοὔνεκα, τῇ dazu, so ist die Gesammtzahl 346. Dagegen ὅδε und Adv. 22mal, οὗτος und Adv. 38mal; κεῖνος 6mal. Rechnen wir dazu αὐτός sammt Adverbien (53), so ergibt sich doch nur eine Gesammtziffer *aller* übrigen Pronomina und Adverbia 119 gegen 346.

Der Gebrauch des Demonstr. *ta* ist proethnisch. Auffallend ist, dass in den italischen Sprachen das Pron. *ta* sich nicht findet. Aber das Verschwinden des Pron. *ta* fand erst auf *italischem* Boden statt; denn dass auch das Latein früher das Pron. *ta* besass, beweisen *tam, tantus, talis* (opp. quam, quantus, qualis). Schleicher und Brugmann ziehen auch *is-te*, *is-ta*, *is-tud* hieher. Ich habe (Untersuch. S. 61) die Meinung zu begründen gesucht, dass der 2. Theil von *is-te* vielmehr mit dem Pron. der 2. Person zusammenhängt. Auch das altlat. *topper*, welches Brugmann für **tod-per* hält, gehört vielleicht nicht hieher. Ich glaube, dass topper = toto opere, wie magnopere, maximopere, tantopere usw.

Vielleicht kann man annehmen, dass das Pronomen *ta* sich im Latein in der geänderten Form *do* zeigt, und zwar in *dum, donec, quando, quidam*. Im Lat. findet sich *d* statt *t* in quadraginta, quadriduum, allerdings hier durch den Einfluss des *r*. Auf Inschriften zuweilen *quodannis* (statt quotannis), *immdavit* (= immutavit). Im Auslaut ist ein grosses Schwanken zwischen *t, d*. Vgl. *aput*, *apud; haud, haut; sed, set* usw.

Dass im Griech. die deiktische Partikel δε (in ὅδε, οἰκόνδε usw.) mit dem Demonstrat. zusammenhängt, halte ich für wahrscheinlich.

Gegenüber dem proethnischen *ta* entwickelten sich die Demonstrativa ὅδε, οὗτος, κεῖνος, αὐτός erst *auf griechischem Boden*. Die Elemente freilich

dieser Pron. finden sich auch in anderen Sprachen, wobei jedoch manches zweifelhaft ist; aber fertige *Pronomina*, die jenen griechischen entsprechen würden, gibt es in anderen Sprachen nicht. Auch *μιν* ist auf griech. Boden entstanden. Diese Form, die *A—Z* 79mal, bei Hesiod 22mal vorkommt, ist bisher nicht aufgeklärt. Thumb's Versuch (Jahrb. f. Phil. 1887, S. 641 f), *μίν* = **σμ-ιν* (Partikel *σμ* = skr. sma), erscheint mir misslungen. — Neben *ta* findet sich bei Homer und Hesiod am häufigsten *οὗ*, *οἷ*, *ἕ*, *σφίν* usw. in demonstr. Geltung; dieser demonstr. (anaphorische) Gebrauch des *sva* ist proethnisch. In *A—Z* findet sich dieser Gebrauch 136mal, bei Hesiod 44mal. — Man gelangt also zu dem Resultate, dass die Griechen aus proethnischer Zeit die Dem. *ta*, *sva* erbten, dass sie jedoch schon frühzeitig gezwungen waren, neue Pronomina demonstr. zu bilden. *Sva* genügte nicht mehr, weil dies Pron. auch reflex. Bed. erlangte. *Ta* schwächte sich so ab, dass es schliesslich Artikel wurde. Diese factische Abschwächung des *ta* führte dazu, andere, stärkere Mittel ausfindig zu machen zur demonstr. Bezeichnung.

* * *

Sehr wichtig ist, dass in der grossen Mehrzahl der Fälle schon bei Homer und Hesiod *ὅ nicht allein steht* als Demonstr., sondern in Verbindung mit Partikeln, die offenbar eine gewisse Stütze des Pron. bildeten. Es entstanden verschiedene stereotype Verbindungen, in denen sich *ὅ* leichter erhielt. Ähnliches kommt auch sonst vor, wie z. B. im Latein das alte einfache Indefinitum *quis*, *qui* sich in der Verbindung mit *si*, *nisi*, *ne*, *num* oder in gewissen anderen formelhaften Wendungen erhielt. Ebenso im Böhm. »praví-li to *kdo* (si *quis* hoc dicit), chybuje (errat)«. Selbstverständlich ist dies indef. *kdo* nicht aus *někdo* entstanden, ebenso wie das lat. indef. *quis* älter ist als *aliquis*.

Aus der Sammlung I. (S. 108 ff.) geht hervor: In *A—Z* finden sich für *ὅ* mit *δέ 320* Beispiele; für *ὅ* mit *μέν* 89, für *ὅ* mit *γέ* 60, für *ὅ* mit *γάρ* 16; *ὅ* mit vorausgehendem *αὐτάρ* kommt 23mal vor, mit anderen Partikeln 20mal. Da in jener Sammlung im Ganzen 624 Beispiele sind, so bleiben bloss 96 Fälle (also nur etwa 15%), in denen keine Partikel als Stütze vorkommt Von diesen 96 Fällen kommen auf den Gen. plur 39. — Bei Hesiod kommt *ὅ* als selbstständiges Pron. 295mal vor; in 255 Fällen hat es die Stütze der Partikel. Die übrigen 40 Fälle = 13—14%. Bekanntlich erhielt sich auch in späterer Zeit *ὅ* als Dem. nur in Verbindung mit stützenden Partikeln (bes. *ὁ μέν*, *ὁ δέ*) und in anderen stereotypen Formeln. Eine Parallele bildet die Erhaltung des *demonstr. ὅς* (svas) in den stereotypen Formeln *ἦ δ' ὅς*, *καὶ ὅς*.

* * *

Delbrück behauptet S. 499, dass *to* im Ind. und Avest. niemals eigentlich deiktisch gebraucht werde, sondern stets etwas Erwähntes oder sonst Bekanntes aufnehme, und in Griech. liege es wol auch nicht anders. Zwar gebe es hom. Stellen, in denen es gleich *ὅδε* zu sein scheine, z. B. *Γ* 54 *οὐκ*

ἐν τοι χραίσμη κίθαρις τά τε δῶρ' Ἀφροδίτης, ἥ τε κόμη τό τε εἶδος; indessen könne man auch übersetzen: die bekannten Gaben, deine (berühmte) Schönheit. Mit dieser Behauptung will aber nicht recht stimmen, was Delbrück selbst S. 506 § 219 anerkennt, dass nämlich im Altind. und Avest. *ta* auch auf das Folgende hinweist. Delbrück will diesen Widerspruch beseitigen mit der Erklärung: »Dasjenige, was sogleich bekannt werden wird, schwebt schon als ein Bekanntes vor.« Ich halte dies nicht für richtig. Aber gesetzt, dass Delbrück's Behauptung in Betreff des Altind. und Avest. richtig wäre, so *müssten* wir nothwendiger Weise annehmen, dass die *ursprüngliche* Bed. verschwand und sich in der Litteratur nicht mehr zeigt; denn welche andere Bed., als die deiktische, soll die ursprüngliche bei *ta* gewesen sein? Dass *ta* im factischen Gebrauch einerseits auf das früher Erwähnte *zurückweist* und anderseits *vorwärts weist* auf das erst Folgende, dies lässt sich nur daraus erklären, dass *ta* urspr. eine *allgemein deiktische* Geltung hatte. Im Griech. vollends lässt sich das Vorkommen der deiktischen Bed. bei ὁ nicht leugnen. Schon die von D. angeführte Stelle Γ 54 ist anders zu erklären; τὰ δῶρ' Ἀφρ. = *die* Gaben (die dir Aphr. geschenkt hat), ἡ κομή = diese deine Locken, τὸ εἶδος = diese deine Gestalt. Diese Construction ist auf der Gränze zwischen Pron. und Artikel, aber die deiktische Bedeutung lässt sich nicht leugnen.

Als selbstständiges Pron. findet sich ὁ allerdings sehr selten in voller deiktischer Geltung. So könnte z. B. Γ 167 ὅς τις ὅδ' ἐστὶν Ἀχαιὸς ἀνήρ statt ὅδε nicht stehen ὁ; ebenso wenig könnte Γ 178 statt οὗτός γ' Ἀτρεΐδης stehen ὁ. Dasselbe gilt von Γ 192, 200, 238; Δ 275, Ζ 460, δ 26 u. a. Es zeigt sich hierin, dass schon in der hom. Zeit das einfache ὁ nicht hinreichende deiktische Kraft hatte, und darum entstanden eben neue, kräftigere Bildungen ὅδε, οὗτος. — Aber doch finden wir z. B. Δ 280 f. ἀλλ' ὁ γε φέρτερός ἐστιν (allerdings mit der Stütze γε!); *) ferner glaube ich, dass in der Formel τοῦ γὰρ κράτος ἔστ' ἐνὶ οἴκῳ und ähnlichen τοῦ deiktisch mit Beziehung auf die erste Person gesetzt und von einer Handbewegung begleitet ist. Ὁ steht also hier gerade so, wie oft ὅδε = ἐγώ. Vgl. α 358, λ 353.

Häufiger zeigt sich *ta* in deiktischer Geltung bei *adject.* Verbindung. Hier sind 2 Fälle.

a) *Ta* mit dem blossen Subst. Auch da genügte freilich oft ὁ nicht mehr, sondern es wurde ὅδε, οὗτος gesetzt, wie Α 234 ναὶ μὰ τόδε σκῆπτρον; doch wäre τὸ σκῆπτρον hier nicht unmöglich, aber freilich schwächer. Deiktisch ist Α 20 τά τ' ἄποινα δέχεσθαι. Chryses weist auf die Lösegeschenke hin, welche seine Diener tragen. In Θ 388 ὁ ξεῖνος μάλα μοι δοκέει πεπνυμένος εἶναι ist ὁ = der Fremdling, den ihr da vor euch sehet; also ὁ = οὗτος = iste. Es ist dies freilich wieder auf der Gränze zwischen Pron. und Art., aber gewiss war dies ὁ in der hom. Zeit betont, und man sollte es eigentlich auch jetzt ὃ schreiben.

---

*) Anders ist die Sache Γ 342 ff. Hier ist κεῖνος deiktisch, und ὁ weist auf Achilleus, der im vorhergehenden Verse genannt ist, zurück. Ebenso ist Γ 391 κεῖνος deiktisch und ὁ weist auf Alexandros zurück.

der Erläuterung durch die *folgenden* Worte, sondern die bezeichnete Person oder Sache ist schon aus dem Vorhergehenden bekannt. Es ist dies *A* 348 (vgl. 345 ff.), *B* 104 f. (vgl. 104), *E* 499 ff. (vgl. ἄχνας im V. 499 und 501).

Aber zählt man alle Beispiele aus der I., II., VI. Sammlung zusammen, ergeben sich 637 Beispiele für den anaphorischen Gebrauch und bloss 44 für den praeparativen.

Wie ist dies auffallende Factum zu erklären? Die Antwort darauf ist, dass im *Epos* viel häufiger die Gelegenheit dazu war, *auf etwas in der Erzählung schon früher Erwähntes* zurückzuweisen. Die *vorbereitende* Geltung konnte, wenn man nicht auf die Beispiele der VI. Sammlung Rücksicht nimmt, sich hauptsächlich in *den Reden* zeigen. Die Reden aber umfassen in *A*—*Z* bloss 1784 Verse, die Erzählung 2147 Verse. In den Reden aber wird in praeparativer Geltung lieber das neue kräftigere Pron. ὅδε gebraucht, weil die praepar. Geltung kräftiger ist als die anaphorische. Schon in der hom. Zeit zeigte sich eine offenbare Neigung zur Abschwächung der Bed. des Pron. ὅ, welche Neigung in dem Gebrauch des Artikels ihren Gipfel erreichte; es ist darum begreiflich, dass schon bei Homer ὅ viel häufiger in der schwächeren anaphorischen Bed. erscheint, als in der nachdrücklichen praeparativen. Übrigens erscheint auch in dieser anaphor. Bed. ὅ gewöhnlich in der Verbindung mit stützenden Partikeln. Zwischen ὅ γε und ὅδε ist eigentlich kein grosser Unterschied, und es wäre nicht unberechtigt zu schreiben ὅγε statt ὅ γε, gerade so wie man ὅδε schreibt (welches aus ὅ und dem deikt. δέ = *hier*, *da* entstand) und ἔγωγε.

῞Οδε findet sich in *A*—*Z* 40mal, ὧδε 18mal, also zus. 58 Beispiele. Unter diesen 58 Beispielen zeigt sich die deiktische Geltung bei ὅδε 33mal, bei ὧδε 10mal, also 43mal; 15 Beispiele zeigen die praepar. Geltung, ὅδε 7mal, ὧδε 8mal.

Hierauf folgt im böhmischen Texte (S. 134—139) eine detaillirte Eintheilung der homerischen Stellen (nicht bloss aus *A*—*Z*) und eine genauere Erklärung vieler derselben, sowie auch mancher Stellen, an denen ὅδε ist. Besonders ist hervorzuheben eine Construction, in der die praepar. Geltung des *ta* bei Homer sehr nachdrücklich hervortritt, und zwar τό mit folgendem Infinitiv oder Accus. cum inf. (S 139). Nägelsbach hat *v* 52 ἀνίη καὶ τό, φυλάσσειν πάννυχον ἐγρήσσοντα erklärt ἀνίη καὶ τοῦτο (richtiger τόδε), φυλάσσειν. Sehr mit Recht hat Nägelsbach die Annahme der Construction τὸ φυλάσσειν zurückgewiesen; dies wäre die spätere attische Fügung. — Ähnlich α 370 f. ἐπεὶ τό γε καλὸν ἀκουέμεν ἐστὶν ἀοιδοῦ, wo es ganz unmöglich wäre, τὸ ἀκουέμεν zu verbinden. Vgl. weiter *E* 665 f., *O* 599 f., λ 363 f., τ 283 f., φ 126 f., *P* 406 f. Diese Constructionen sind ganz gleich denjenigen, in denen das nachdrücklichere τόδε erscheint, wie *B* 119 ff., ι 31, α 376 f., η 159 f.

* * *

Delbrück führt S. 506 aus dem Altind., Avest., Deutschen Beispiele an, welche ähnlich sind dem hom. δ 655 ἀλλὰ τὸ θαυμάζω. ἴδον ἐνθάδε Μέντορα

und *O* 207 *ἐσθλὸν καὶ τὸ τέτυκται, ὅτ' ἄγγελος αἴσιμα εἰδῇ*, z. B. den Anfang des Hildebrandliedes: ik gihōrta *dhat* seggen, *dhat* sich urhēttun usw.

Im Altbulgarischen entsprechen im Gebrauch dem dem. *ὅ* zwei Demonstrativstämme, und zwar *sь* und *tъ*. Im Altbulg. entwickelte sich zwischen diesen beiden Stämmen, wie es scheint, der Unterschied, dass *sь* Demonstrativpronomen der 1. Person ist und demnach das bezeichnet, was im Bereich der sprechenden Person sich befindet (vgl. den Gebrauch des lat. *hic* S. 81 und *ὅδε* S. 85), während *tъ* eine gewisse allgemeine demonstr. Bed. hat und mit dem griech. *οὗτος* oder *αὐτός* oder auch *ἐκεῖνος* zu vergleichen ist.

Dass im Altbulg. *sь* wirklich in der angegebenen Bed. gefühlt wurde, beweist das von Miklosich angeführte Beispiel učitelь se jestь *ὁ διδάσκαλος πάρεστιν*, wo *se* bedeutet, dass der Lehrer *hier*, d. i. vor mir, der redenden Person, steht. Überhaupt ist altbulg. *se* = *ἰδού*, *ecce* und hat deutlich eine deiktische auf die Sphäre der 1. Pers. bezügliche Geltung. Miklosich führt weiter an i *se* pooblačilo sę nebo = et *ecce* coelum nubibus obductum est.*)

Vgl. die weiteren von Miklosich S. 112 f. aus dem Altbulg. und anderen slav. Sprachen angeführten Beispiele und die von uns oben (S. 87 f.) gegebene Erklärung. — Unser *zde* (vom Stamme *sь*) = *ἐνθάδε*, *τῇδε* = an diesem Orte hier, wo *ich* mich befinde. Im Kleinruss. wird gewöhnlich der Unterschied zwischen *sь* und *tъ* beobachtet, wie z. B. in der Phrase: to *śak*, to *tak*, oder *śim i tam*; po *sej* storoňi, po *tam toj* storoňi. Im Böhmischen war *sjen sen* nicht mehr im lebendigen Gebrauch, sondern erhielt sich nur in einer beschränkten Zahl alter, erstarrter oder dialektischer Ausdrücke [z. B. *dnes*, *letos*, *na si stranu*. Vgl. *σήμερον* (dnes), *σῆτες* (letos), für welche alte Formen im Attischen *τήμερον*, *τῆτες* eintrat]. Darum war das Böhmische gezwungen, diesen Verlust irgendwie zu ersetzen. Dieser Ersatz fand im Böhm. dadurch statt, dass an die Stelle des *sjen*, *sen* theils das Demonstr. *ten*, theils *tento* trat. — In der Verbindung *ten a onen* und in dem Gegensatz *ten* — *onen* (hic — ille) bezeichnet *ten* den Gegenstand, der dem Sprechenden näher ist, *onen* den entfernteren, was auch in anderen slav. Sprachen, denen *sь* abhanden kam, sich zeigt. (S. 139. 140).

Im Böhm. hat *teň* gewöhnlich anaphorische Bed., und zwar

*) Dies *se* hat hier dieselbe Geltung, wie im lat. *lucet hoc.* Diese Phrase, welche offenbar im Munde des Volkes beliebt war, kommt bei Plautus und Terentius vor. Dies *hoc* war ursprünglich Subject des Satzes = *das*, *es* ist hell. Ter. Heaut. 410 lucescit *hoc* iam = *es* hellt sich schon auf. Auch im Böhm. hört man in der Volkssprache »*to* prší, *ono* (vono) prší« = *es* regnet. Was dasjenige ist, was Licht gibt, was regnet, was blitzt, was donnert, wurde unbestimmt mit *hoc* bezeichnet. Und demnach ist diesem *hoc* das altbulg. *se* ganz gleich. Freilich im Laufe der Zeiten erlangten die Ausdrücke *hoc*, *to*, *ono*, *es*, altbulg. *se adverbiale* Bed., und das Bewusstsein, dass diese Neutra eigentlich das *Subject* bezeichnen, erlosch. Dieser Beweise (sowie noch anderer) bediene ich mich in meinen akad. Vorlesungen, um zu beweisen, dass auch im Griech. bei den sog. unpersönlichen Verben der Naturerscheinungen als Subject »*das*, *es* (*to*, *ono*)« gedacht werden muss, und dass man aus dem Vorkommen von *Ζεὺς ὕει*, *Ζεὺς ἀστράπτει* u. ähnl. nicht schliessen darf, dass *ὕει*, *ἀστράπτει* durch eine Ellipse aus *Ζεὺς ὕει* entstanden ist. (S. 140. Anm.)

a) *Ten* weist zurück auf den in einem früheren selbstständigen Satze bezeichneten Gegenstand;

b) *ten* weist auf einen Gegenstand, der in einem Nebensatze derselben Periode bezeichnet wurde, zurück;

c) *ten* weist recapitulirend auf einen früher in *demselben* Satze bezeichneten Gegenstand zurück; z. B. Alex. 62 nepřietel, *ten* sě oddálí; Háj. XX úzkost brány u mostu *ta* jest je zdržovala. Oft im Volksliede. Ähnlich wird auch *on* recapitulirend gebraucht; z. B. Erben S. 355 má žena falešná, *ona* mi odešla.

Auch im Griech. und Lat. findet sich diese Construction oft, und zwar entweder behufs nachdrücklicher Hervorhebung oder um Klarheit zu erzielen; manchmal kann man dies wol als Rest aus der Volkssprache betrachten. Vgl. Her. VII, 221; Thuk. VIII, 61; Xen. Kyr. I, 3, 15. Bei Homer unzähligemal in Vergleichen, und zwar zu grösserer Klarheit; vgl. B 474 ff. Etwas anders, aber im Wesen doch gleich ist π 78 τὸν ξεῖνον... ἕσσω μιν χλαῖναν. Behufs nachdrücklicher Hervorhebung vielleicht schon bei Homer, z. B. A 300. Vgl. Soph. O. T. 386; Thuk. IV, 69; Plat. Apol. 19 A; Xen. Kyr. VI, I, 17.

Ähnlich im Latein. Cato R. R. 5. 157, und so oft in dieser Schrift.

Auch bei Plautus oft; vgl. Poen. prol. 34; Men. IV, 3, 4; Asin. III, 1, 24; Cic. Mil. 26, 70; Liv. I, 19, 1.

d) *ten* mit Subst. weist auf einen aus der früheren Darlegung bekannten Gegenstand hin.

Aber doch weist zuweilen *ten* vorwärts, auf das folgende, und zwar:

a) wenn ein Relativsatz folgt (ebenso wie in anderen Sprachen),

b) in älteren Denkmälern zeigt sich diese praeparative Geltung nicht selten auch in anderen Perioden, z B. in der Verbindung mit Objectsätzen. Ursprünglich gab es freilich zwischen diesen Sätzen und den Relativsätzen keinen Unterschied, weil die Conjunction *že* (ježe, jež) das Neutrum eines Relativs ist. Auch ὅτι ist eig. Neutrum von ὅστις. Bei Homer auch bloss ὅ = quod = *že*. Dass ὅ als Relativum eig. auf ein Demonstr. sich zurückbezieht, ist sehr schön durch solche Beispiele bezeichnet, wie A 120 λεύσσετε γὰρ τό γε πάντες, ὅ μοι γέρας ἔρχεται ἄλλῃ. Aus dem Böhm. werden zahlreiche Beispiele angeführt, unter denen besondere Beachtung verdient Erben 327 (Nr. 92) Bětuška nic nepláče, není jí *to* líto, že ji odtud povezou. Es zeigt sich hier, wie sich die Bed. abschwächte. Erwägt man den Context, so ist klar, dass *to* seine Erklärung erst in den *folgenden* Worten, »že ji odtud povezou« (dass man sie von hier wegführen wird) findet; und doch wird hier *to* nicht betont ausgesprochen und könnte ohne Beeinträchtigung des Sinnes auch wegbleiben.

Auch *on* zeigt sich im Volkslied oft praeparativ; Beispiele S. 145.

Bei Homer zeigt sich die praepar. Geltung des ὅ oft in solchen Beispielen, wie sie oben (in der VI. Sammlung) angeführt sind. Aber zuweilen wird schon bei Homer in praepar. Geltung nicht ὅ, sondern lieber ὅδε gebraucht. Sehr oft wird das, worauf ὅδε praeparativ hinweist, durch einen eigenen folgenden Satz bezeichnet, sei es dass τόδε, τάδε substantivisch steht, z. B. K 384

*ἀλλ' ἄγε μοι τόδε εἰπὲ καὶ ἀτρεκέως κατάλεξον,**) oder adjectivisch, z. B. A 41 *τόδε μοι κρήηνον ἐέλδωρ· τίσειαν Δαναοὶ ἐμὰ δάκρυα σοῖσι βέλεσσιν.* — Hierauf werden im böhm. Texte (S. 145—148) zahlreiche andere Fälle des praeparativen Gebrauches von *ὅδε* angeführt und einzelne Beispiele genauer erörtert. Erwähnung verdient im Auszuge besonders O 509 f. Manche halten diese Construction für auffallend, da sie meinen, der Infinitiv sei eine erläuternde Epexegese und *τοῦδε* sei praeparativ. Es ist aber nicht nöthig, diese *unrichtige* Fügung anzunehmen. Der Sinn des *τοῦδε* ist aus den vorausgehenden Worten des Aias klar, besonders aus Vers 502 f. und 508. Es ist also *τοῦδε — ἤ* = als dieser Entschluss, zu dem ich euch auffordere, näml. zu kämpfen. Genau so ist ζ 182 f. zu erklären, *τοῦ γε* ist anaphorisch und der Sinn des *τοῦ* ist aus den vorhergehenden Worten des Odysseus *ἄνδρα τε καὶ οἶκον, καὶ ὁμοφροσύνην ὀπάσειαν ἐσθλήν* klar. Ebenso ist zu erklären Eur. Med. 553. Was *τοῦδ'* hier bedeutet, weiss man aus den vorausgehenden Worten Iason's 547, und darum ist *ἢ παῖδα γῆμαι βασ.* keine *nothwendige* Epexegese. Ebenso Eur. Hik. 1120. Zweifelhaft ist Eur. Herakleid. 297; entweder ist diese Stelle corrupt, oder es ist hier die Construction, welche bei Homer und bei Eur. Med. 553 und Hiket. 1120 berechtigt ist, unrichtig gebraucht. Bei Platon Krit. 44 C ist die *rückweisende* Beziehung ganz klar, weil hier *οὗτος* vorkommt.

* * *

Wie im Griech. findet sich auch im Slav. die Abschwächung der Bed. von *ta*. Nur in anaphorischer Geltung ist *ta* im Slav. sehr verbreitet. Aber in deiktischer und praeparativer Geltung genügte oft das einfache *ta* nicht, sondern es wurde zu diesem Behuf *tento* gebildet (wie statt des einfachen *ὁ*, *τόν* entstand *ὅδε*, *τόνδε*). *Tento* = *ten to*, was urspr. = *ten zde, ten tu. To* ist Neutrum in adverbialer localer Geltung, wie *ὅδε* aus *ὁ δέ* entstand, wobei *δέ* deiktisch war und den Ort bezeichnete. Neben der localen Bed. entwickelte sich bei *δέ* auch die temporale = *da, damals.* Dasselbe *δέ*, das in *ὅδε* usw. ist, findet sich auch in *οἶκόνδε*, *οὐρανόνδε* = ins Haus da, dort. Die continuative und adversative Partikel *δέ* ist identisch mit dem deiktischen localen *δέ* in *ὅδε* usw.

Miklosich führt zwar aus dem Altbulg. kein Beispiel für den localen adverb. Ausdruck *to* (= hier) an; aber im Altbulg. verbindet *to* die Apodosis mit der Protasis (Mikl. S. 113 f.), in welchem Falle *to* anaphorisch ist und auf dasjenige, was durch die Protasis bezeichnet ist, hinweist (= *tu;* vgl. das hom. *δέ* in apodosi, ebenso *ἐνταῦθα*, *τότε* in der Apodosis). Vgl. das dialekt. *tož*, das besonders in Mähren beliebt ist. Wir sind berechtigt, aus diesem *temporalen* Gebrauch des *to* auf die frühere deiktische *locale* Bed. = *zde* zu schliessen. Vgl. die von Miklosich angeführten Beispiele.

---

*) Auch hier zeigt sich nachdrücklich der Unterschied zwischen *ὅδε* und *οὗτος*. Odysseus fordert Dolon 405 auf *ἀλλ' ἄγε μοι τόδε εἰπέ*. Dolon erwidert 413 *τοιγὰρ ἐγώ τοι ταῦτα μάλ' ἀτρεκέως καταλέξω*. Hier *ταῦτα* = das, was *du* wissen willst. Ähnlich α 169 (*τόδε*) und 179 (*ταῦτα*); α 206 und 214; α 224 und 230.

Aber auch das Altbulg. *to prъvo* = nunc primum (russ. topervo, tepervo) müssen wir so erklären, dass urspr. *to* ein deiktischer adverbialer Ausdruck war. In temporalem Sinne ist *to* = nunc, aber gewiss können wir die locale Bed. = *hic, zde, ἐνθάδε* voraussetzen. Vgl. ferner russ. *tožno* = to že no, *tošto* = to že to (tum), *togda to, tuto ležitъ* (hic iacet), *kto-to.* Vgl. ferner die Beispiele, die Miklosich S. 116 aus der russischen Volkssprache anführt.

Die Abschwächung der Bedeutung des Pron. *ten* fühlen wir am besten in dem Falle, wenn eine *nachfolgende* Rede praeparativ eingeleitet wird. S. 85 des böhm. Textes wurde darauf hingewiesen, dass bei Herodot eine Rede oft mit ἔλεξε τάδε eingeleitet und nach der Rede mit ταῦτα ἔλεξε auf dieselbe zurückgewiesen wird. Im Böhm. hat sich jetzt der feste Gebrauch herausgestellt, dass ἔλεξε τάδε übersetzt wird »pravil *toto*«; dagegen ταῦτα ἔλεξε = *to* pravil. — Ebenso genügt da, wo ἐκεῖνος — οὗτος gegenübergestellt wird, im Böhm. bei der Übersetzung des οὗτος gewöhnlich nicht *ten*, sondern man gebraucht *tento.* Dies ist um so belehrender, weil sonst mit dem griech. οὗτος oft *ten* übereinstimmt.

In der Königinhofer Handschrift erscheint *tento* gar nicht, sondern in deiktischer Bed. nur das alte *sien.* Im Jaroslav 214 na *siem* chlumce; jetzt = na *tomto* chlumci. In der Alexandreis findet sich *tento*, aber verhältnissmässig *sehr selten.* Dagegen kommt in der Prosa *tento* schon in den älteren Denkmälern ziemlich oft vor. Hiefür werden im böhm. Texte S. 150 Beispiele angeführt aus *Štítný* (14. Jahrh.). — Bei *Harant* (geb. 1564, gest. 1621) ist aber der Gebrauch des *tento* gegenüber der Sprache *Štítný's* ausserordentlich gesteigert. Bei Harant ist nämlich neben dem häufigen Gebrauch = ὅδε schon oft die *rückweisende* Bed. = οὗτος (Beispiele S. 150). Gegenwärtig wird *tento* geradezu unzähligemal in anaphorischer Bed. statt *ten* gebraucht.

Verhältnissmässig selten findet sich *tento* und das Adverb *tuto* im Volkslied. Ich habe zu diesem Behuf S. 1—200 der Erben'schen Sammlung (also fast $^2/_5$) durchgenommen, und bloss 6 Beispiele gefunden. Statt dessen findet sich in den Volksliedern in deiktischer Bed. das einfache *ten*, das Adverb *tu* (Beispiele S. 151 des böhm. Textes). Aber noch beliebter ist im Volkslied die Hinzufügung des *hle* (ecce) zu *ten*, *tu*, *tam.* Es zeigt sich hierin, dass auch das Volk oft *ten* für zu schwach und unzureichend hält.

Es ist dies überhaupt eine höchst wichtige syntaktische Erscheinung in jeder Sprache, dass die ursprünglichen einfachen Ausdrücke durch häufigen Gebrauch sich abschwächten und später unzureichend erschienen und dass zu demselben Zwecke, zu welchem früher einfache Bildungen genügten, im Laufe der Zeiten zusammengesetzte und stärkere Ausdrücke gewählt werden mussten. Im menschlichen Leben nützt sich alles, was häufig gebraucht wird, ab und es tritt dann die Nothwendigkeit ein, stärkere Mittel zu wählen. Hiefür werden S. 152. 153 Beispiele angeführt.

Das deutsche *derselbe* bedeutet eine nachdrückliche Hervorhebung der *Identität*; aber im Gebrauch schwächte es sich so ab, dass es jetzt unzähligemal gebraucht wird, wo man gar nicht beabsichtigt, die Identität nachdrücklich

hervorzuheben, sondern wo *derselbe* = *is*. Dasselbe gilt von dem böhm. *týž*, und man darf nicht überall diesen Gebrauch für einen Germanismus halten.

Das Pron. *jъ*, welches ursprünglich demonstrativ ist, hat im Slavischen relative Geltung erlangt. Aber diese einfache Form genügte nicht, und es wurde *jъ* durch die Partikel *že* verstärkt, und das einfache *jъ* findet sich in der Litteratur in relativer Geltung nur selten. Aber die Relativa *jakъ*, *jelikъ* u. a. zeigen, dass die Zugabe *že* ursprünglich nicht nothwendig war. Besonders im Polnischen zeigt sich oft *jen* als Relativum (böhm. *jenž*). — Später trat nun auch noch *to* zu *jenž* oft hinzu, so dass *jenžto* als relativer Ausdruck sehr beliebt ist. Bezeichnend ist, dass man die causale Conjunction *ježto* (= ὅτι, quod) nicht mehr ohne *to* gebrauchen kann.

Im Griech. genügte als Reflexivum später οὗ nicht mehr, und es musste ἑαυτοῦ dafür eintreten. Ebenso wurde später in reflexivem Sinne statt ἐμοῦ, σοῦ gebraucht ἐμαυτοῦ, σαυτοῦ.

Auch im Lat. tritt zu *se* oft *ipse* hinzu.

Im Latein genügte ursprünglich als Indefinitum *quis*, *qui*. Später blieb dies einfache Pron. beschränkt auf gewisse Verbindungen und Formeln; gewöhnlich aber trat dafür *aliquis*, *aliqui* ein. Ebenso trat im Böhm. für das alte einfache Indefinitum *kdo* das zusammengesetzte *někdo* ein.

Wie complicirte Mittel manchmal die Sprache später anwendet, zeigt das franz. *même* = *semet ipsissimum*.

Besonders in der Casuslehre zeigt sich unzähligemal das historische Factum, dass ursprünglich der *Casus* an und für sich vollkommen genügte zur Bezeichung derselben Beziehung, während später der *Casus mit einer Präposition* gebraucht werden musste. Die Präposition war ursprünglich ein Adverbium und gab nur eine nähere Erklärung.

* * *

Delbrück (S. 499) sagt: »Dem Indischen eigenthümlich ist die Verbindung auch mit Pronominibus erster und zweiter Person, z. B. *tám mā*, *tébhyo nas*, *sá tvám* usw. (SF. 5, 211).« Ich bin Delbrück sehr zu Danke verpflichtet für diese Belege aus dem Sanskrit, die ich nicht kannte. Ich muss aber bemerken, dass sich diese Verbindung ebenfalls im Griech. zeigt. Apollonios περὶ ἀντ. 15 A B führt Beispiele für τὸν ἐμέ, τὸν σέ an. Besonders bei Platon finden sich ziemlich viele und interessante Beispiele, wie Theait. 166 A γέλωτα δὴ τὸν ἐμὲ ἐν τοῖς λόγοις ἀπέδειξε. Phileb. 20 A, Phaidr. 258 A, Phil. 59 B, Soph. 239 B, Phil. 14 D, Lys. 203 B. Eigenthümlich ist, dass im Griech. diese Constr. bloss im Accus. vorkommt. Ob dies irgend eine Ursache hat, wage ich nicht zu entscheiden. Im Skr. ist, wie Delbrück's Beispiele zeigen, diese Beschränkung nicht. Der Sinn ist im Griech., dass die Persönlichkeit *nachdrücklicher* und mit Selbstbewusstsein hervorgehoben wird. So Pl. Theait. 166 A τὸν ἐμέ = *diese meine Person, dies mein Ich.* Gut erklärt Kühner II, 539 Plat. Phaidr. 258 τὸν ἑαυτόν = *seine wichtige Person.*

Was ist aber *τόν, τούς* in diesen Beispielen? Die Erklärer halten es gewöhnlich für den Artikel; so auch Kühner S. 539. Aber da sich dieselbe Constr. auch im Skr. findet, so ist dies nicht anzunehmen. Aber auch bloss vom Standpunkt der class. Philologie konnte man schon zu diesem Resultate gelangen, da sich im Lat. *ego* mit dem Demonstr. findet. So in den bekannten Versen *ille ego*, qui quondam gracili usw. Diese Verse, falls sie nicht von Vergil selbst sind, müssen doch aus Vergil's Zeit sein, da Donatus und Servius mittheilen, dass Tucca und Varius diese Verse aus der Aeneis ausschieden. Ähnlich Ovid. Met. I, 757. Plin. Epist. I, 6, 1. An diesen Stellen kann man *ille ego* von einander nicht trennen; *ille ego* = *jener ich*. Die Erklärer vermischen hier freilich manches. So führt Forbiger zu jenem Prooemium der Aeneis an Ov. Met. IV, 226; aber hier ist *ille* in *praedicativer* Verbindung mit *ego*, ebenso Ov. Fasti III, 505. Aber die Stellen, an denen *ille ego* zusammengehört, sind eine passende Analogie für *τὸν ἐμέ* und zeigen, dass *τόν* Pronomen ist, und nicht Artikel. — An *allen* oben angeführten Stellen (und nicht bloss an einigen, wie Kühner meint) ist *τόν, τούς anaphorisch;* denn überall kann man nachweisen, dass die mit *ἐμέ, σέ, ὑμᾶς* bezeichnete Person *schon früher erwähnt war* und dass also *τόν, τούς* zurückweist. — Für die Ansicht, dass *τόν, τούς* hier die nachdrücklichere Pronominalgeltung hat, führe ich noch an, dass, wenn *τόν, τούς* blosser Artikel wäre, die Beispiele dieser Constr. im Griech. ohne Zweifel noch zahlreicher wären; und ferner, dass im Germanischen, wo der Artikel eine ebenso reiche Entwicklung fand, keine Beispiele der Verbindung des Artikels mit den Pronominen sich finden. Man könnte allerdings gegen meine Ansicht einwenden, dass die *ältesten* Beispiele für *τὸν ἐμέ* erst bei Platon sich finden und dass damals der Gebrauch des *ta* in *pronominaler* Geltung schon selten und beschränkt auf gewisse Formeln, wie *ὃ μέν, ὃ δέ* war. Ich erkenne allerdings das Gewicht dieser Einwendung an, aber ich glaube, dass zu diesen Resten der demonstr. Geltung auch *τὸν ἐμέ* gehört. Diese Meinung unterstütze ich damit, dass das Vorkommen dieser Fügung in Platon's Dialogen den Schluss erlaubt, dass sie aus der Volkssprache entlehnt ist, gerade so wie das platon. *ἦ δ' ὅς* sehr alterthümlich ist und aus der Volkssprache herrührt; kurz ich halte das platon. *τὸν ἐμέ* für einen Rest aus alter Zeit. (S. 153—156.)

* * *

Delbrück sagt S. 501: »Auch darin gleicht der ältere griech. Sprachgebrauch, wie er bei Homer und Herodot vorliegt, noch dem altindischen, dass *ὁ* auch das Subject des unmittelbar vorgehenden Satzes aufnehmen kann, z. B. *τοῦ μὲν ἅμαρθ', ὃ δὲ Λεῦκον . . . βεβλήκει; Θέτις δ' οὐ λήθετ' ἐφετμέων παιδὸς ἑοῦ, ἀλλ' ἥ γ' ἀνεδύσετο Α* 495 und sonst.« Diese von Delbrück erwähnte Construction ist im Griech., freilich nur bei Homer und Hesiod, sehr beliebt. Allerdings sind nicht alle Beispiele, die hier von den Erklärern angeführt werden, identisch. Man muss zwei Gruppen unterscheiden:

I.

a) Oft wird die Person, die scheinbar überflüssig durch das Pronomen bezeichnet ist, nachdrücklich hervorgehoben, und man muss nach dem Context oder nach den bekannten Verhältnissen den Grund dieser nachdrücklichen Hervorhebung ausfindig machen. Beweis der nachdrücklichen Hervorhebung ist, dass oft γέ zum Pronomen hinzutritt. Vgl. A 318 f., B 2 f., Δ 387 f., besonders deutlich μ 186 f. und ϑ 487 f. (S. 156).

b) Aber oft ist diese nachdrückliche Hervorhebung verschwunden, und es scheint ὅ überflüssig, da kein Gegensatz der Personen stattfindet, sondern *derselben* Person verschiedene Handlungen zugeschrieben werden. So β 327, A 190. Noch mehr als bei ὅ γε leuchtet die Abschwächung bei ὁ δέ ein, z. B. Θ 320 f., χ 85 f.

Wie ist dies zu erklären? Dieser Gebrauch ist sicher aus proethnischer Zeit, wo in dieser *primitiven* Weise die Sätze an einander gereiht wurden. Beispiele aus dem Skr. führt Delbrück S. 500 an, und zwar aus dem Rigveda und aus Taittirîya-Samhitâ (S. 157 des böhm. Textes). — Im Skr. zeigt sich die uralte, kunstlose Anreihung der Sätze. Im Griech. zeigt sich ein Fortschritt darin, dass zu ὅ Partikeln, besonders γέ, δέ hinzutraten, durch deren häufigen Gebrauch das Griech. seit den ältesten Zeiten hervorragt.

Aber oft bezieht sich, wie Delbrück sagt, im Altind. das wiederholte *ta* auf *dieselbe* Person, so TS. 2, 3, 2, 6. Dies ist ein lehrreiches Beispiel für die Beurtheilung der griech. Constructionen. Wichtig ist, dass der Nom. *sá*, weil er so oft bei der Anreihung der Sätze sich findet, in S'B (The Çatapatha-Brâhmana, ed. by A. Weber) als blosse *Partikel* gefühlt wurde. (Delbrück S. 501.)

Auf Grund der Vergleichung der altindischen und homerischen Beispiele kann man betreffs der historischen Entwicklung drei Stadien hervorheben:

a) Ursprünglich fand der Fortschritt der Erzählung in ganz einfacher Weise statt, und zwar so, dass *ta* stets wiederholt wurde. Hiebei musste aus dem Context klar sein, *wer* mit *ta* bezeichnet wird. Auf diesem Standpunkt sind die S. 157 des böhm. Textes angeführten Beispiele aus dem Skr.

b) Im Griech. traten aber schon in ältester Zeit zum Pronomen *ta* verschiedene Partikeln, wie γέ, δέ, δ' ἄρα usw., durch deren Anwendung die homer. Sprache eine seltene Bedeutsamkeit und Gefälligkeit erlangte. Diese homer. Ausdrücke finden sich auch bei Herodot und in einzelnen Fällen bei den Tragikern. Dies stimmt überein mit der Thatsache, dass *überhaupt* bei Herodot und den Tragikern sich manches Alterthümliche erhalten hat. (Beispiele S. 158 des böhm. T.) Auch bei anderen Dichtern und in der Prosa finden sich einzelne Beispiele.

c) Endlich trat im Griech. das Pron. ὅ zurück und es wurden nur die Partikeln und Conjunctionen γέ, δέ, ἀλλά u. a. als Bindemittel gebraucht.

Der Gebrauch des abgeschwächten ὅ lässt sich passend damit vergleichen, dass das anaphorische adject. Pronomen *ta* sich im Laufe der Zeiten zum anaphor. Artikel abschwächte. So kann man z. B. nicht bezweifeln, dass A 33 ἔδεισεν δ' ὁ γέρων das ὅ noch Pronomen, und nicht Artikel ist »*der* Greis, der früher erwähnt wurde«; ebenso A 340 καὶ πρὸς τοῦ βασιλῆος ἀπηνέος. Aber *dieselben* Ausdrücke wurden in der späteren Gräcität in abgeschwächter Bed.

des Artikels gefühlt, und wenn ein attischer Autor dasselbe mit *denselben* Worten erzählt hätte, so würde *ἔδεισε δ' ὁ γέρων* bedeutet haben, »der (tonlos!) Greis aber erschrak«, während die Worte bei Homer bedeuten »*der* Greis erschrak«. A 340 bedeutet in homerischer Zeit »*des* (= dieses) harten Königs«; aber bei einem attischen Schriftsteller würden dieselben Worte bedeuten, »des (tonlos!) harten Königs«.

Im Latein kann man mit dem Gebrauch von *ὅ γε*, *ὃ δέ* usw. vergleichen das scheinbar überflüssige *ille* bei Vergil Aen. I, 2 f., V, 457 nunc dextra ingeminans ictus, nunc *ille* sinistra; VI, 592 f., IX, 477 f.; IX, 795 f.; X, 384 f.; XI, 492 f.; Hor. Carm. I, 9, 15 f.; Epist. I, 2, 63; Lucan II, 627; Juven. VI, 172. In manchen von diesen Beispielen ist wol *ille* mit Nachdruck; aber an einigen Stellen findet sich kein Nachdruck, sondern die Formel ist stereotyp. — Freilich wenn zu *ille* (seltener *is*), *ego*, *tu* das nachdrückliche *quidem* tritt, kann man in der Regel annehmen, dass ein Nachdruck beabsichtigt ist, wie Cic. Tusc. I, 3, 6; Fam. XII, 30, 3; Lael. 12, 40; Att. VIII, 2, 2.

* * *

Das Pron. *ta* verbindet sich in anaphorischer Geltung mit dem Substantiv in allen indoeurop. Sprachen, ist also attributiv. Beispiele aus dem Skr. führt Delbrück S. 502 an, ebenso aus dem Avestischen und Gothischen. Aus letzterem führt zahlreiche Beispiele Grimm IV, 386 an, der freilich das Pronomen für den Artikel hält, was nicht richtig ist. — Aus dem Griech. führt D. als ein den altind. Beispielen ähnliches Θ 133 f. an. Dies Beispiel ist richtig angeführt (nicht jedoch das zweite I 50 f.); aber zwischen dem Altind. und Griech. ist ein erheblicher Unterschied. Wir müssen vor allem im Griech. einen *älteren* und *späteren* Gebrauch unterscheiden.

In den alten Denkmälern gilt nicht die von D. aufgestellte Regel: »Unser Pron. wird seit alter Zeit mit Substantivis verbunden, und zwar gilt für alle betheiligten Sprachen die Regel, dass bei der ersten Erwähnung das Subst. allein steht, bei der zweiten mit dem Pronomen.« Dass diese Regel nicht gilt, geht schon daraus hervor, dass bei Homer überhaupt die Verbindung des Subst. mit dem anaphor. Pron. *ta* verhältnissmässig selten vorkommt. Oben (S. 110 des böhm. T.) sind aus A—Z bloss 20 Beispiele für die adjectivische Geltung des *ta* angeführt. Von diesen zeigen nur 5 Beispiele (A 239, B 16, Δ 25, E 308, 327) die anaphorische Geltung; in allen anderen Fällen ist *ta* entweder praeparativ oder deiktisch. Ich gebe allerdings bei wiederholter Prüfung zu, dass einige Beispiele der IV. Sammlung (A—Z) vielleicht besser in die II. Sammlung gehörten, wie es überhaupt sehr schwer, ja eig. unmöglich ist, *überall* eine strenge Gränze zwischen II. und IV. zu ziehen. Aber auch wenn man *alle* Beispiele, die auf dieser Gränze sind, aus IV. in II. übertragen wollte, so wäre es bloss A 340, B 80, Z 467, dann die Beispiele für *ὁ γέρων**) oder *ὁ γεραιός* A 33, 35, 380, 462; Γ 225, 259; Δ 310;

*) *ὁ γέρων* scheint wie *ὁ γεραιός* ein stereotyper Ausdruck zu sein, der auch in metrischer Hinsicht sehr bequem war.

E 150. Aber im *äussersten* Falle wären dann doch in A—Z bloss 16 Beispiele für den anaphor. Gebrauch. — Aber die Zahl der Fälle, in denen die von D. auch für das Griech. aufgestellte Regel Geltung erlangen **konnte,** wäre **unverhältnissmässig grösser**; und daraus geht eben hervor, dass diese Regel für Homer nicht gilt. Hierauf wird im böhm. Text dargelegt, dass in A das anaphor. *ta* in Verbindung mit einem Subst. 46mal vorkommen konnte, wenn Delbrück's Regel für das Griech. giltig wäre; in Wirklichkeit aber zeigt sich dies in A nur *zweimal* (A 239, 340), und wenn wir *ὁ γέρων*, *ὁ γεραιός* dazunehmen, nur *sechsmal*. In A—Z sind im *äussersten* Falle nur 16 Beispiele; aber die Zahl der Fälle, in denen in A—Z der anaphor. Gebrauch sich zeigen konnte, ist gegen 300.

Aber freilich in der *späteren Gräcität* zeigt sich jene Regel wenigstens theilweise bei den *Eigennamen*. Es wird bekanntlich die Regel gegeben, dass Eigennamen der Personen, weil sie schon an und für sich mit genügender Bestimmtheit einzelne Personen bezeichnen, den Artikel bei der *ersten* Erwähnung nicht annehmen, wol aber bei wiederholter Erwähnung. Vgl. Dem. gegen Makart, § 19, § 48, Plat. Prot. 347 B. Freilich ist hiebei doch im Griech. grosse Willkür. Übrigens ist es auch hier wieder fraglich, ob man *ὁ* für den Artikel oder für das anaphor. Pronomen halten soll.

* * *

Delbrück erörtert S. 503 die Frage, ob die adject. Verbindung des anaphor. Pron. mit einem Subst. sich daraus entwickelte, dass das Subst. als *Apposition* dem Pronomen beigefügt wurde. Er meint, dass dafür allerdings der Umstand spricht, dass im Altind. oft zwischen das Pron. und Subst. andere Wörter eingefügt werden. Aus Homer führt er *Δ* 20 an. Solche Beispiele sind bei Homer häufig. S. 111—113 sind in der VI. Sammlung aus *Α—Ζ* 32 Beispiele aufgezählt. Delbrück sagt dann: »Ich will gegen die Anschauung, dass in solchen Sätzen sich der ursprüngliche Typus zeige, gewiss nicht streiten. Nur wolle man bedenken, dass die Verbindung von Pronomen und Subst. uralt ist und dass Sätze wie der eben angeführte hom. (d. i. *Δ* 20) immer wieder neu entstehen konnten, weil ja der subst. Gebrauch von *ὁ, ἡ, τό* dem Sprechenden noch geläufig war.« Dagegen meine ich, dass in solchen Fällen wie *Δ* 20 gegenüber *Θ* 133 ff. von einem *ursprünglichen Typus* nicht die Rede sein kann, d. i. aus solchen Constructionen wie A 348 *ἡ δ' ἀέκουσ' ἅμα τοῖσι γυνὴ κίεν* ist historisch die Construction *ἡ γυνή* nicht entstanden, sondern diese zweite Construction ist *unabhängig* von der ersten. — Die attributive Verbindung des dem. Pron. mit dem Subst. ist ebenso alt und natürlich, wie die Verbindung des *Adjectivs* mit dem Subst. überhaupt. Ebenso alt wie *δῖος Ἀχιλλεύς* ist gewiss *τὼ ἵππω*, und es war dazu nicht nöthig die vermittelnde Construction *τώ, ἵππω* (diese, näml. die Rosse).

Diese Frage betrifft übrigens nicht bloss die Verbindung des attrib. anaph. Pron. mit dem Subst., sondern auch die Verbindung des *Artikels* mit dem Subst. Ganz falsch wäre die Meinung, dass *ὁ ἀνήρ* (Art.) historisch direct aus

der apposit. Constr. ὅ, ἀνήρ (der, näml. Mann) entstanden ist, sondern die Constr. ὁ ἀνήρ (der Mann) entstand historisch gewiss aus ὅ ἀνήρ = *dér* Mann.

Dass im Altind. und Griech. zwischen das Pron. und Subst. andere Wörter eingefügt werden, ist ganz irrelevant. Es muss hiebei bemerkt werden, dass auch in der späteren Gräcität, wo der Gebrauch des Artikels schon sehr verbreitet war, solche Partikeln wie δέ, γέ, τέ stets unbedenklich zwischen den Artikel und das Subst. eingefügt wurden. (S. 163.)

* * *

Delbrück S. 503: »Diesem Falle, dass das Pron. ein vorher bereits erwähntes Wort bei dessen zweiter Erwähnung einführt, steht so zu sagen als anderer Endpunkt der Linie der Fall gegenüber, dass das Pron. etwas nicht Erwähntes, wohl aber allgemein Bekanntes bezeichnet. Derartiges habe ich S. F. 5, 210 aus dem Veda angeführt.... und dasselbe führt Caland § 3 a) aus dem Avesta an... Ob gerade diese Verwendung auch in den anderen Sprachen vorliegt, lasse ich dahingestellt, jedenfalls aber giebt es überall solche Fälle, welche zwischen den beiden genannten Endpolen in der Mitte liegen.«

Auch im Griech. zeigen sich solche Beispiele. Das bekannteste ist A 11 τὸν Χρύσην. In den troischen Sagen war der Name Chryses geläufig, weil die Beleidigung des Chryses die Ursache des Zwistes zwischen Agamemnon und Achilleus war. Ebenso ist zu erklären μ 125, B 595, Hymn. Apoll. 201. Zahlreichere Belege später, z. B. Plat. Phaidr. 229 B. ἀπὸ τοῦ Ἰλίσσου λέγεται ὁ Βορέας τὴν Ὠρείθυιαν ἁρπάσαι. Ebenso Telesilla fr. 6, Xen. Anab. VI, 2, 2.

Hiemit stimmen unzählige Beispiele in den böhm. Volksliedern überein. Unzähligemal weist in unseren Volksliedern *ten* auf etwas hin, was im Liede selbst früher nicht erwähnt ist, was aber aus dem Leben und aus den Sagen bekannt ist. Diese Geltung hängt eng zusammen mit jener, nach welcher *ta* in anaphorischer Geltung darauf hinweist, was früher erwähnt wurde und eben deshalb bekannt ist. Ist aber etwas aus der allgemeinen Erzählung des Volkes bekannt, so kann mit Recht das Pron. angewandt werden. Es ist eben ganz gleich, *woher* die Bekanntheit stammt. Die Erwähnung im Volksliede muss nicht darauf sich beziehen, was im Liede selbst früher angeführt wurde, sondern kann sich auch darauf beziehen, was der lebendige Quell des Volksliedes ist, nämlich auf die Sage oder auf die volksthümliche Erzählung. Hiefür werden aus der Sammlung Erben's und Bartoš's S. 164 f. zahlreiche Beispiele angeführt. — Dann folgen S. 165 f. Beispiele dafür, dass neben ὅ in demselben Sinne das nachdrücklichere οὗτος sich findet.

* * *

Reste des Demonstrativpronomens *ta* nach Homer.

Was Hesiod betrifft, sind S. 114 ff. alle Belege angeführt (mit Ausnahme der Fragmente). Daraus ergibt sich, dass im Ganzen zwischen Homer und Hesiod Übereinstimmung herrscht. Kühner (II, 505) führt aus Hesiod nur

... Gebrauchs an und sagt dann: ... (?) als eigentlicher Artikel ... nur auf einem Versehen; denn ... Textes) weist 68 Beispiele nach. Es ist ... Unterschied zwischen Homer und ... hom. Diction bemerkt Kühner II, 102 ... mehrere deutliche Spuren finden ... *ta* an den attischen Gebrauch des ... *Übereinstimmung mit demselben* usw." — ... die späteren Epiker im Ganzen Homer ... tragischen Dichtern zeigt es sich sehr ... der Prosa mit dem Artikel erscheinen, ... *negativen* Beziehung stimmt die lyrische ... alten Epos überein. — Die erhabene ... genaue logische Bezeichnung, die in der ... die Umständlichkeit, welche aus der ... widerstreitet dem poëtischen Gebrauche. ... Poesie, welche der Umgangssprache und der ... des Artikels häufiger und im Ganzen der-

... seits in der lyr. und trag. Poesie der demonstr. ... häufig wie bei Homer und Hesiod. Die kräfti- ... schon bei Homer und Hesiod vorkommen, ... Verbreitung; aber doch ist bei den lyr. und ... Beispiele für den demonstr. Gebrauch des ὁ, ἡ, τό ... Hierauf werden S. 167 ff. des böhm. Textes ... und tragischen Poesie angeführt. Ferner S. 169 f. ... S. 170—172 die Reste in der attischen Prosa. ... vorkommenden Beispiele: a) ὁ μέν ... ὁ δέ; b) ὁ δέ ... das Pron vor einem Relativsatz. Dazu kommen ... καὶ τόν, καὶ τήν; b) τὸν καὶ τόν, τὸ καὶ τό, τὰ καὶ ... Sinne (vgl. S. 90 des böhm. Textes); d) τῷ, das ... vorkommt; e) zweifelhaft ist τό γε; f) endlich adver- ... πρὸ τοῦ, ἐν τοῖς.

... ἐν τοῖς wird eine genauere Erörterung gegeben ... Resultat ist:

... Beispiele, die oft vermischt werden, in zwei Gruppen theilen.

... Beispiele sind elliptisch, und es muss aus dem Context die entsprechende Ergänzung stattfinden, wie Plat. Symp. 173 B. Dies ist keine Steigerung des Superlativs, sondern eine solche Periphrase, wie im Lat. Cic. Fam. V. 2, 6, Sull. 31, 87; Fam. XIII, 3; Phil. V. 16, 45. Ebenso Plat. Kriton 43 C. und Krit. 52 A. Hier ist *τοῖς Artikel.*

b) In die zweite Gruppe gehören Beispiele wie Thuk. I. 6; VII. 24; Plat. Symp. 178 C; Thuk III, 17; III. 81 Das älteste derartige Beispiel ist

Her. VII. 137 [illegible]. — In diesen Beispielen ist ἐν τοῖς in der ursprünglichen Geltung eines Demonstrativpronomens, und zwar ist ἐν τοῖς Neutrum = *in iis, darunter*. Es bedeutete, dass *unter allem dem*, wovon die Rede ist, etwas besonders hervorragte. Zu dieser Erklärung sind wir dadurch gezwungen, dass ἐν τοῖς sich auch in der Verbindung mit einem Superlativ Fem. findet. Man kann gewiss ἐν τοῖς in der Verbindung mit einem Superlativ Masc. nicht anders erklären, als z. B. Thuk. III, 81 [illegible] ἐν τοῖς [illegible]. Kühner hält nur da, wo der Superlativ Fem. erscheint, ἐν τοῖς für das Neutrum, und erklärt Thuk. I, 6 ἐν τοῖς πρῶτοι δὲ Ἀθηναῖοι τόν τε σίδηρον κατέθεντο anders. Ich meine dagegen, dass *alle* Beispiele in gleicher Weise erklärt werden müssen.

Artikel.

Die erste Frage, die sich hier aufdrängt, ist, ob der Ursprung des Artikels schon in die proethnische Zeit gehört. Es könnte scheinen, dass dafür der Umstand spricht, dass im Griech. und Goth. *dasselbe* Pronomen die Geltung des Artikels erlangte. Auch darauf könnte man hinweisen, dass auch in anderen Sprachen, in denen gewöhnlich der Artikel nicht anerkannt wird, doch Ausdrucksweisen vorkommen, die dem griech. Art. ganz ähnlich sind. Vgl. Schleicher (Lit. Gr. S. 269) und Glossar S. 237) bezüglich des Litauischen. Schleicher hielt diesen Gebrauch des *tas* für einen Germanismus, was wol Bezzenberger mit Recht bestreitet. Auch im Lettischen findet sich eine dem griech. Art. sehr ähnliche Ausdrucksweise (Bielenstein, die Lett. Spr. S. 255 f.). Auch in den slavischen Sprachen findet sich *ten* im Sinne des individualisirenden Artikels, was kein Germanismus ist, sondern eine natürliche Entwicklung aus dem anaphor. Pron. — Dennoch stimme ich der Ansicht bei, dass der Gebrauch des Art. nicht proethnisch ist, sondern sich in jeder einzelnen Sprache für sich entwickelte. Dass eine solche Entwicklung *später* stattfinden konnte, beweist die Vergleichung der roman. Sprachen mit dem Latein. Im Lat. gibt es auch nicht die geringsten Keime des generischen Artikels, ja man kann im Lat. nicht einmal von Keimen des individualisirenden Art. sprechen. Der anaphor. Gebrauch des *is, ille, hic* in Verbindung mit Subst. (wie z. B. Plaut. Rud. prol. 41 *is eam* huc Cyrenas *leno* advexit *virginem*) dient im Lat. nicht zur Basis für den anaphor. *Artikel*. Die alten Gramm. gebrauchten nur, um den Unterschied des Geschlechts zu bezeichnen, *hic vir, haec femina*. — Dies ist aber kein Artikel. Aber im Spätlatein verbreitete sich in der Vulgärsprache der Gebrauch des *ille* so sehr und zugleich schwächte sich *ille* derart ab, dass in den roman. Sprachen auf dieser *späten* Grundlage der Artikel entstand, und zwar zuerst der anaphorische (individualisirende), dann der generische. (S. 173.)

Eine weitere Frage ist, auf welche Weise aus dem Pronominalgebrauch der Artikel entstand, ob aus einer ursprünglich *appositiven* oder aber *attributiven* Construction. Manches könnte man für das erstere anführen. So z. B.

weist die bemerkenswerthe Construction bei Herodot τῶν τινα Λυδῶν (I, 84), τῶν τις Περσέων (I, 85) u. a. auf die Zeit hin, in welcher τῶν Pronomen und Λυδῶν, Περσέων Apposition war. Es ist dieselbe Construction im Wesen, wie A 488. Das älteste Beispiel ist bei Homer E 424 f., wo τῶν nicht Artikel sein kann; es weist τῶν als anaphor. Pron. zurück auf 422 Ἀχαιιάδων; darum wäre 424 das zurückweisende τῶν verständlich, und nur zum Überfluss wird behufs grösserer Deutlichkeit Ἀχαιιάδων hinzugefügt. — Eine analoge Erscheinung ist beim Gebrauch des ἄλλος. Vgl. α, 132, wo ἄλλων μνηστήρων ursprünglich = ἄλλων, μνηστήρων. Aber die Griechen zur Zeit Homers fühlten gewiss schon ἄλλων μνηστήρων in attributivem Sinne. Vgl. weiter β 412. Ebenso später οἱ ἄλλοι, z. B. Xen. Hell. II, 4, 6 ὁπλίτας καὶ τοὺς ἄλλους ἱππέας. Auch kann man auf die oben in der VI. Sammlung angeführten Beispiele hinweisen.

Dennoch aber, obzwar *einzelne* solche Gründe für die erstere Ansicht angeführt werden können, spricht die Entwicklung des Artikels *im Ganzen* für die zweite Ansicht. Man kann die Entstehung des deiktischen individuellen Art. nicht loslösen von dem attributiven Gebrauch des anaphor. Pron. ὅ; und schon oben (S. 163 des böhm. T.) wurde dargelegt, dass dieser attrib. Gebrauch des Pron. ὅ nicht aus der appositiven Constr. entstand. — Ursprünglich genügten gewiss die Subst. an und für sich, und es war nicht *nöthig*, auf die früher angeführten und darum bekannten Subst. mit dem anaphor. Pron. zurückzuweisen. Auf diesem Standpunkt sind regelmässig die homer. Gedichte. *Manchmal* aber wurde doch das attrib. anaph. Pron. gebraucht, aber (wie schon S. 161 gesagt wurde) verhältnissmässig selten. Und durch die Abschwächung dieser Constr. entstand und entwickelte sich allmälig der Gebrauch des Art. — Gegen die Meinung, dass der Art. aus der appos. Constr. entstand, spricht auch der Gebrauch des postpositiven Art., der sich in einigen Sprachen entwickelte.

Der Art. entstand durch Abschwächung aus dem anaph. Pron. Diese Abschwächung der *Bedeutung* war zugleich mit einer Abschwächung des Tones verbunden. Aus ὅ ἄνθρωπος (*dér* Mensch) wurde ὁ ἄνθρωπος der (tonlos) *Mensch.* Ich glaube, dass es eigentlich auch in den anderen Casus richtig wäre, den Artikel *ohne Accent* zu schreiben; denn man kann es für sicher halten, dass der Artikel *in allen Casus* tonlos ausgesprochen wurde, gerade so wie der deutsche Art. Wenn man wirklich gesprochen hätte τὸν (betont) ἄνθρωπον, so wäre dies nicht mehr der Artikel, sondern das anaphor. Pron. = *dén* Menschen gewesen. Von dem Standpunkte, dass die Bezeichnung oder Nichtbezeichnung des Accents in der Schrift mit der wirklichen Aussprache übereinstimmen soll, ist eig. der jetzige Usus irrthümlich. — Man kann auch die lebendige Sprache dafür anführen. In den böhm. Volksliedern, in den Märchen und überhaupt in dem schlichten erzählenden Stil gebraucht man unzähligemal das attrib. Pron. *ten*, das auf einen schon früher erwähnten Gegenstand zurückweist. Aber diese Bed. dieses Pron. schwächte sich so ab, dass es schon *tonlos gesprochen wird.* Es ist dies eine Constr., die auf der Gränze zwischen Pron. und Art. ist. Eigentlich aber gleicht in diesen Fällen der Gebrauch des Pron. *ten* ganz dem griech. deiktischen Art., durch welchen auf einen früher

erwähnten Gegenstand zurückgewiesen wird. (S. 173—175.) Hierauf werden zahlreiche böhm. Beispiele aus Volksliedern angeführt (S. 175), z. B. Erben S. 64 Co nám chtěla paní naše? Poslala nás pro sekýrku. Co s tou sekýrkou dělat budem? Budeme s ní dříví sekat. Co s tím dřívím dělat budem? Budem z něho housle dělat. Co s houslema dělat budem? = Was wollte von uns unsere Frau? Sie schickte uns um eine Axt. Was werden wir mit der Axt (s tou sekýrkou) thun? Wir werden mit ihr Holz spalten. Was werden wir mit dem Holz (s tím dřívím) machen? Wir werden daraus eine Geige machen. Was werden wir mit der Geige (hier s houslema ohne Pron.) machen? Jeder fühlt hier, dass man sprechen muss »Co s tou (tonlos) *sekýrkou* (betont)«, und weiter »Co s tím (tonlos) *dřívím* (auf diesem Worte ist der Ton)«. Dass das Pron. nicht nothwendig ist, geht daraus hervor, dass dann »s houslema« ohne Pron. folgt. — Es ist dies eine ähnliche Abschwächung der Bedeutung und des Tones, wie bei *jeden* im Märchen. Im Deutschen entstand auf diese Weise der unbestimmte Art. »ein« aus dem Zahlwort »éin« (*éin* Mann — ein Mann). Im Böhm. darf man diesen Gebrauch des *jeden* nicht für einen Germanismus halten. Nicht bloss im Litauischen erscheint ähnlich *vëns* als unbestimmter Art., sondern auch im Lat. *unus*; vgl. Plaut. Pseud. IV, 1, 35 una aderit mulier lepida. Cic. de orat. I, 29, 138 sicut unus paterfamilias his de rebus loquor (S. 175).

* * *

Oft wurde die Frage aufgeworfen, ob schon bei Homer der Gebrauch des Art. sich findet. Welche Verschiedenheit der Ansichten da herrscht, zeigt sich, wenn man zwei Extreme vergleicht, nämlich Bernhardy's Behauptung (Wiss. Synt. d. griech. Spr. S. 305), dass Homer noch unbekannt mit dem Artikel war, und Krüger's Ausspruch (Griech. Sprachl. II, § 50. 3), dass schon bei Homer die *Formen* des Artikels ziemlich oft auch in der *Bedeutung* des Art. vorkommen. Unter den von Krüger § 50. 3, Anm 4. 5 usw. angeführten Beispielen finden sich ziemlich viele, die aus der Sammlung der Belege für den Artikel auszuscheiden sind und in denen sich die Pronominalbedeutung zeigt, wie Α 20, Θ 268, Λ 483, Ν 164. Ilias Κ 277 heisst es χαῖρε δὲ τῷ ὄρνιθ' Ὀδυσεύς. Hier muss bei Homer τῷ als *Pronomen* erklärt werden; aber allerdings würde *dieselbe* Constr. τῷ ὄρνιθι im Attischen als individ. Art. gelten, und dadurch wurde Krüger hier, wie in vielen anderen Fällen beirrt. Aber hier ist die Frage, ob eine solche Behauptung nicht inconsequent ist. Dürfen wir wirklich *dieselbe* Construction, je nachdem sie in älterer oder späterer Zeit erscheint, *verschieden* beurtheilen? Dies muss entschieden bejaht werden; gerade die identische Beurtheilung wäre unwissenschaftlich. In der Mitte zwischen den beiden Extremen ist Kühner's Ansicht. Kühner äussert sich § 457. 5 sehr vorsichtig, und fast in allem stimme ich Kühner bei, namentlich auch darin, dass in der älteren Sprache der Gebrauch des Art. *verhältnissmässig* selten ist; aber die absolute Zahl ist nicht gerade unbedeutend.

Die grosse Verschiedenheit der Ansichten der Forscher ist ein beredtes Zeugniss *für die Unsicherheit, die in der Sache selbst ist.* (S. 176—178.)

Diese Unsicherheit ist nicht bloss im Griech., sondern auch im Gothischen. Dies wird im böhm. Text S. 178 an Beispielen dargethan. Als Resultat wird S. 179 hingestellt, dass das Gothische, was den beschränkten Gebrauch des Art. betrifft, viel mehr dem Griechischen älterer Zeit gleicht, als dem Griechischen aus der Zeit, aus welcher der griech. Text des Neuen Test. ist. Ja in vielen Fällen kann man sagen, dass das Gothische auf dem Standpunkt ist, auf dem die homerische Sprache oder wenigstens die trag. Poesie ist. (S. 179.)

* * *

Bei der Beurtheilung der homer. Sprache kann bezüglich des individ. Art. oft zweifelhaft sein, ob da nicht vielmehr das anaphor. Pron. ist. Aber wenn man auch der extremen Ansicht beipflichten wollte, dass bei Homer auch nicht ein einziges Beispiel des individ. Art. vorkommt, *was ich jedoch für unrichtig halte*, so wäre damit noch immer nicht die Frage in dem Sinne entschieden, dass die homer. Sprache den Artikel überhaupt nicht kannte. Es bleibt nämlich noch die zweite Hauptgruppe, nämlich der generische Artikel übrig. Und da kann man evident nachweisen, dass der generische Artikel schon bei Homer vorkommt. — In der IV. Sammlung (S. 111) sind aus *A—Z* 63 Beispiele des Art. angeführt. Wenn ich nun auch nach abermaliger Erwägung einige Beispiele ausscheide und in denselben jetzt lieber das Pron. anerkenne (S. 179), so bleiben doch im äussersten Falle 50 Beispiele des *generischen* Artikels. Die Verbindung *οἱ ἄλλοι*, was neben dem blossen *ἄλλοι* vorkommt (z. B. *Γ* 68), kann nicht anders erklärt werden, als dass *οἱ* hier eine blosse grammatische Form ist, die dem späteren Artikel ganz gleicht. Allerdings bedeutete *οἱ ἄλλοι* (oder vielmehr *οἳ ἄλλοι*) *ursprünglich* »*diese* anderen«; aber zu Homer's Zeit war dies gewiss nicht mehr der Fall. — Dass bei Homer neben *οἱ ἄλλοι* noch *ἄλλοι* in derselben Bed. »*ceteri*« vorkommt, darf nicht als Beweis gegen unsere Meinung angeführt werden. Die homerischen Gedichte sind nicht auf dem Standpunkt der Zeit, da die blosse gramm. Form des Artikels noch nicht existirte, sondern sie bezeichnen ein *Übergangsstadium*, in welchem der Gebrauch des abgeschwächten Pron. *ὁ* in der Bed. des blossen Artikels schon vorkam; aber es war noch nicht *nothwendig*, den Artikel zu gebrauchen. Sehr gut hat Krüger (II, § 50. 3) diesen Standpunkt der hom. Zeit mit den Worten bezeichnet: »Schon bei Homer erscheinen die *Formen* des Artikels ziemlich oft auch in der *Bedeutung* des Art., **nirgends jedoch wohl in einem Falle, in dem er nach epischem Gebrauch nicht auch fehlen könnte.**« Damit stimmt im Wesen überein Delbrück's sehr zutreffender Ausspruch: »Es ist also klar, dass in den homer. Gedichten ein älterer und ein jüngerer Zustand im Gemenge liegen« (S. 518). — Es wäre wol ein gewagter Versuch, beweisen zu wollen, dass in den hom. Gedichten die urspr. Pronominalgeltung gefühlt wurde in

den Ausdrücken *A* 6 τὰ πρῶτα, 54 τῇ δεκάτῃ, 106 τὸ κρήγυον, *B* 217 τὼ δέ οἱ ὤμω, 278 ἡ πληθύς, 281 οἱ πρῶτοί τε καὶ ὕστατοι υἷες Ἀχ, *Γ* 225 τὸ τρίτον *Δ* 308 οἱ πρότεροι, *E* 54 τὸ πρίν γ', *Z* 435 οἱ ἄριστοι u. a. Wir können allerdings *theoretisch* darthun, dass dieser Gebrauch des Art. ὁ mit der *ursprünglichen* Geltung des *Pronomen* ὅ zusammenhängt; aber ebenso müssen wir entschieden behaupten, dass bei Hom. in diesen Fällen jene nachdrückliche Bed. nicht mehr gefühlt wurde, mit anderen Worten, dass schon in hom. Zeit in diesen Fällen das Pron. ὅ zu einer blossen gramm. Form des Art. sich abgeschwächt hat. (S. 180.)

Die Constatirung des *generischen* Artikels bei Homer ist aber ein gewichtiger Beweis dafür, dass bei Hom. auch der *individualisirende* Art. sich findet; denn schon a priori ist es wahrscheinlich, dass das vorgeschrittenere Stadium, nämlich der Gebrauch des generischen Art., voraussetzt, dass den hom. Sängern auch der individuelle Art. nicht unbekannt war. Die Abschwächung der Bed., die sich im gener. Art. zeigt, entstand gewiss nicht direct aus dem Pronominalgebrauch, sondern es gieng in der syntakt. Entwicklung gewiss der Gebrauch des individ. Art. voraus.

Wie entwickelte sich aber der *generische* Gebrauch? Delbrück (S. 509) sagt: »Wie nun aber ein einzelnes Ding, z. B. ein Pferd, als ein bestimmtes bezeichnet werden kann, so kann man auch die Gesammtheit der Pferde als etwas Bestimmtes z. B. der Gesammtheit der Rinder gegenüberstellen. So kam das Pron. dazu, auch bei Wörtern, welche nicht ein konkretes Ding, sondern eine Vorstellung, einen Begriff bezeichnen, gesetzt zu werden. Dabei dürfte die pluralische Ausdrucksweise der singularischen voran gegangen sein. Wenn nun das Pron. in dieser Weise gewohnheitsmässig gesetzt wird, nennt man es Artikel.« Diese Erklärung ist im wesentlichen richtig und gebe ich selbst in meinen akad. Vorles. seit mehr als 30 Jahren dieselbe Erklärung. Es ist nämlich nicht möglich, die Entstehung des generischen Artikels, wie ἡ ἀρετή, ἡ δικαιοσύνη, οἱ ἄνθρωποι, οἱ ἀγαθοί aus der Bed. »bekannt«, welche freilich das Pron. ὅ hatte, herzuleiten. In *manchen* Fällen wäre zwar diese Erklärung »bekannter Gegenstand, Gegenstand, von dem man oft spricht« vielleicht möglich, aber man kann nach meiner Meinung nicht die ganze grosse Masse der Beispiele, in denen der generische Artikel erscheint, auf diese Weise erklären. — Nur in einer Nebensache stimme ich mit D. nicht überein. Ich halte es nicht für nothwendig, anzunehmen, dass in dem von D. erwähnten Falle der pluralische Gebrauch älter war. Warum hätte sich nicht der Gebrauch des gener. Art. z. B. in ἡ δικαιοσύνη gleich unmittelbar in der Weise entwickeln können, dass man an den *Gegensatz* anderer Tugenden dachte, z. B. ἡ σωφροσύνη, ἡ εὐσέβεια u. a.?

Das wichtigste Moment bei der Erklärung der Entstehung des gener. Art. ist der *Gegensatz*, in welchem nach der Ansicht des Sprechenden etwas steht. So z. B. ist *A* 107 f. μάντι κακῶν, οὔ πώ ποτέ μοι τὸ κρήγυον εἶπας, αἰεί τοι τὰ κάκ' ἐστὶ φίλα φρεσὶ μαντεύεσθαι der Ausdruck τὸ κρήγυον (= das, was zum Vortheil ist) so gesagt, dass der Dichter an den Gegensatz des *Schlim-*

men denkt, welchen Gegensatz er hier auch wirklich bezeichnete,*) näml. mit *κακῶν* und *τὰ κακά*. Bei den Worten *τὰ κακά* aber ist Gegensatz das Vorausgehende, näml. *τὸ κρήγυον*. *A* 576 *ἐπεὶ τὰ χερείονα νικᾷ* = wenn das Schlimmere obsiegt, näml. *κολῳὸν ἐλαύνειν* gegenüber dem Genuss. *A* 300 *τῶν δ' ἄλλων* = von dem Übrigen, gegenüber der Chryseis, die Achilleus herausgeben will. *Δ* 308 sagt Nestor *καὶ οἱ πρότεροι*, wobei er an den Gegensatz »wir, die wir jetzt leben«, denkt. Belehrend ist *T* 42 *τὸ πάρος γε*, da hier *die frühere Zeit* gegenüber der damaligen nicht bloss durch den Art. *τό*, sondern auch durch die Part. *γε* bezeichnet ist.

Dass der generische Gebrauch auf dieser Grundlage entstand, d. h. dass urspr. das Pron. *ta* auf einen gewissen Gegenstand oder eine ganze Gruppe von Gegenständen hinwies *gegenüber* einem anderen vorschwebenden Gegenstand o. gegenüber einer anderen Gruppe, findet seine Bestätigung darin, dass wie auch bei dem indiv. Art. dasselbe Streben, zu unterscheiden, oft finden. Das Pron. *ta* wies auf einen Gegenstand hin, und durch dies Hinweisen und Hervorheben wurde zugleich angedeutet, dass dieser Gegenstand einem anderen gegenüber steht. — Eine solche *Bezeichnung des Gegensatzes* pflegt überhaupt das natürliche Resultat der Hervorhebung eines Gegenstandes o. Begriffes zu sein. In der Sprache finden wir überall auf Schritt und Tritt diese Erscheinung. Wenn wir z. B. durch den *Wortaccent* einen Gegenstand oder Begriff hervorheben, führt uns diese Hervorhebung gleich dazu, an einen *Gegensatz* zu denken; denn jeder argumentirt: Wozu wäre es nöthig, etwas nachdrücklich hervorzuheben, wenn man damit nicht den *Gegensatz* andeuten wollte? Nehmen wir als Beispiel den Satz: Du beleidigst deinen Freund. Je nachdem der Nachdruck auf das eine oder andere Wort gelegt wird, entsteht ein verschiedener Sinn, und in jedem von den vier Fällen denken wir an einen anderen Gegensatz. *Du* beleidigst deinen Freund (= *Du*, und nicht ich oder eine andere Person ausser dir). Du *beleidigst* deinen Freund (d. i. deine Handlungsweise gegenüber dem Freund ist eine *Beleidigung*, und nicht etwas anderes). Du beleidigst *deinen* Freund (d. i. *deinen eigenen* Freund, und nicht vielleicht den Freund eines anderen). Du beleidigst deinen *Freund* (deinen *Freund*, und nicht vielleicht deinen Feind oder eine dir gleichgiltige Person). (S. 181—182.)

Hierauf werden im böhm. Text S. 182—184 einige Beispiele des indiv. Art. angeführt, in denen dies Streben nach Unterscheidung hervortritt und in denen man also an einen Gegensatz denkt, der aus dem Context bekannt ist oder sonst irgendwie, z. B. aus der Sage, aus dem, was die Menschen reden usw. Dabei muss freilich wieder bemerkt werden, dass bezüglich Homer's und Hesiod's zuweilen der Zweifel auftauchen kann, ob hier *ta* in der Geltung des Art. oder in der urspr. Pronominalgeltung steht. Es werden erörtert *Ψ* 264 ff., *B* 623, *M* 94, *Ξ* 459 f., *Π* 358, wo *Αἴας δ' ὁ μέγας* bedeutet: Aias, der grosse, nicht der zweite, kleinere Aias; *Φ* 4 f., *Π* 247 f., *Λ* 560 f. —

*) Der Gegensatz muss freilich nicht *ausdrücklich* gesetzt sein, sondern kann auch nur *vorschweben*.

Die im Attischen beliebte Construction, näml. die Verbindung des Art. mit Cardinalzahlwörtern, zeigt sich schon bei Homer; und diese Constr. beruht deutlich auf einem nachdrückl. Gegensatz; vgl. *Τ* 269 ff. *αἱ τρεῖς, τὰς δύο, τὴν δὲ μίαν.* Hier zeigt *αἱ, τάς, τήν* überall auf einen Gegensatz.

Nicht ohne Grund habe ich oben als Analogie die Änderung angeführt, welche durch Transferirung der Betonung auch hinsichtlich des durch den Satz bezeichneten Gedankens entsteht. Bei der Umwandlung des Pron. in den Art. fand nämlich zugleich auch eine ähnliche Transferirung der Betonung statt. Während *ὅ γέρων* bedeutete »*der* Greis«, war *ὁ γέρων* »der *Greis*«. Und ebenso müssen wir, was die Entstehung des gener. Art. betrifft, voraussetzen, dass *τὰ χερείονα νικᾷ* ursprünglich war = *das* Schlimmere siegt, dass aber daraus durch Verlegung der Betonung entstand *τὰ χερείονα νικᾷ* = das *Schlimmere* siegt.

Pronomina interrogativa.

Im Latein gilt die Regel: »Uter de duobus, quis de pluribus«. Und so schon Quintilian Inst. or. VII, 4, 21: Quaeritur ex duobus uter dignior, ex pluribus quis dignissimus? Vgl. Cic. Off. I, 25, 87. Derselbe Unterschied ist zwischen *uterque* und *quisque*. Aber selbstverständlich kann der weitere Ausdruck *quis* für den engeren *uter* stehen, nicht aber umgekehrt,*) wie z. B. das Pron. reflexivum im Griech. für *ἀλλήλων* stehen konnte, aber nicht umgekehrt. Vgl. Caes. B. G. V, 44; Cic. Att. XVI, 14; Cic. Rosc. Com. 7, 21.

Ähnlich *quisque* statt *uterque*. wie Ov. Fasti II, 715; Liv. II, 44; IX, 12; XXVII, 35.

Jener minder genaue Gebrauch des *quis*, *qui* statt uter ist viel häufiger bei Livius, als bei Cicero. Vgl. Liv. I, 24; VII, 9; XXI, 39, 6; XXII, 23, 6; XXVII. 35;**) XXXII, 14; XXVII, 40.

Ähnlich im Griech. *πότερος* bei einer *zwei* Gegenstände betreffenden Frage; *τίς* bei mehreren Gegenständen. Vgl. *ἑκάτερος* u. *ἕκαστος*.

Eine Ausnahme ist nur zuweilen in Fragesätzen bei *πότερον*. Statt zweier Fragglieder erscheinen manchmal *drei oder mehr*; z. B. Her, III, 82; Soph.

---

*) In manchen Sprachen werden aber dennoch Formen, die eigentlich auf *zwei* Gegenstände sich beziehen, in *weiterem* Sinne gebraucht. Dies war allerdings nur möglich, wenn die urspr. Bed. sich verdunkelte. So z. B. altbulg. *kotoryj*, böhm. *který*, welches sowol in indefinitem, als auch in interrogativem, als auch in relativem Sinne promiscue erscheint, mag von zwei oder mehreren Gegenständen die Rede sein. Es war hier eben das Bewusstsein, dass es eine *Comparativform* ist, die auf *zwei* Gegenstände sich bezieht, geschwunden. Dagegen behielt das verwandte griech. *κότερος, πότερος*, das lat. *uter* (cuter) seine Beziehung auf *zwei* Gegenstände bei Das lat. *alter* wird streng mit Bezug auf *zwei* Gegenstände gesetzt (opp. alius); aber in den roman. Sprachen erweiterte sich die Bed. Vgl. ital. *altro*, franz. *autre*. Miklosich (S. 85) weist darauf hin, dass altbulg. jeterъ *τὶς, ὁ δεῖνα* bedeute, obzwar es ursprünglich beschränkt war auf Fälle, in denen von zwei Gegenständen die Rede ist. Im Griech. scheint es zuweilen, als ob *ἕτερος* = *ἄλλος* vorkäme; aber bei genauerer Betrachtung ergibt sich doch die Beziehung auf *zwei* Gegenstände.

**) Aber weiter unten ist genauer *utrius*.

El. 539 f.; Xen. Kyr. I, 3, 17. In solchen Fällen fühlte man die *ursprüngliche* Bed. nicht mehr, sondern *πότερον* wurde zu einer Fragepartikel überhaupt.

Ein sehr strenges und so zu sagen plastisches Vorgehen zeigt sich im Sanskrit, indem von *zwei* Gegenständen die Comparativform, von mehr als zwei die Superlativform gebraucht wird. *Katara* = *κότερος*, (c)uter; *katama* = wer von mehr als zweien. Ebenso *êkatara* opp. *êkatama*, *tatara* opp. *tatama*, *ƒatara* opp. *jatama*. Das Sanskrit hat also den Unterschied, der zwischen dem Comparativ und Superlativ der Adjectiva stattfindet, auch hier durchgeführt. (S. 184—186.)

Pronomen indefinitum im Griechischen.

Wichtig ist die schon oben erwähnte, bei Herodot vorkommende Construction, der zufolge das Pron. indef. *τὶς* zwischen den sog. Art. und das Subst. gesetzt wird. Her. I, 71 *τῶν τις Λυδῶν*; I, 84. 85. 124; II, 38. 103; V, 101; VII, 143, 146; VIII, 90. Dies ist überhaupt bei Herodot die *gewöhnliche* Wortfolge. Ungewöhnlich ist bei Herodot die Wortfolge, wie V, 12 *τῶν δορυφόρων τινὰς πέμπει*.

Diese Wortfolge weist nach meiner Meinung deutlich auf die ursprüngliche Pronominalbedeutung des *τῶν* hin. *Τῶν τις Ἀθηναίων* bedeutete ursprünglich »von diesen jemand, nämlich von den Athenern«. Ich sage nicht, dass noch zur Zeit Herodot's *τῶν* in der ursprünglichen Bed. des Demonstrativpronomens gefühlt wurde und *Ἀθηναίων* als epexegetische Apposition; aber die Wortfolge, welche sich bis in die Zeit Herodot's erhielt, weist darauf hin, dass *einst* die Fügung *τῶν τις Ἀθηναίων* die angegebene Bedeutung hatte.*)

Für die Richtigkeit dieser Erklärung zeugt die wichtige homer. Stelle *E* 422 ff., wo Athene sagt

ἦ μάλα δή τινα Κύπρις Ἀχαιιάδων ἀνιεῖσα
Τρωσὶν ἅμα σπέσθαι, τοὺς νῦν ἔκπαγλ' ἐφίλησε,
τῶν τινα καρρέζουσα Ἀχαιιάδων ἐυπέπλων
πρὸς χρυσέῃ περόνῃ καταμύξατο χεῖρα ἀραιήν.

Hier ist ganz klar, dass *τῶν* selbständiges Pronomen ist, weil dies *τῶν* zurückweist auf *Ἀχαιιάδων* im V. 422. Dann folgt die Apposition *Ἀχαιιάδων ἐυπέπλων*, welche eigentlich ein überflüssiger Zusatz ist, weil schon das vorausgehende *τῶν* im Context einen *genügenden* Sinn hat. Dies hom. Beispiel ist also *ganz gleich* z. B. der Stelle *Υ* 322, wo *τῷ* an und für sich ganz verständlich ist und die Apposition *Πηλείδῃ Ἀχιλῆι* nur behufs grösserer Deutlichkeit hinzugefügt ist. In der Mehrzahl der oben citirten Herodotischen Stellen weist allerdings *τῶν* nicht zurück, sondern ist praeparativ gesetzt.

*) Es ist hier also ein *ähnlicher* Gebrauch des *τῶν*, wie bei Hom. *Υ* 322 *αὐτίκα τῷ μὲν ἔπειτα κατ' ὀφθαλμῶν χέεν ἀχλύν, Πηλείδῃ Ἀχιλῆι*. *σ* 311 *αὐτὰρ ὁ τῇσιν αὐτὸς διογενὴς μετέφη πολύμητις Ὀδυσσεύς*; *ω* 225.

Anders zu beurtheilen sind Stellen, wie Thuk. V, 82; Xen. Anab. II, 5, 32; V, 7, 19, in welchen neben dem Artikel und Substantiv noch eine attributive Bestimmung vorkommt.

* * *

Auszug aus der böhmischen Vorrede.

In der Vorrede bemerke ich, dass ich die Resultate meiner syntaktischen Studien seit dem J. 1860 in meinen akademischen Vorlesungen darlege, und einen Theil derselben, jedoch nur einen geringen Theil, in verschiedenen Publicationen veröffentlicht habe. Jetzt habe ich mich zu einer, wenn auch nicht systematischen, doch ausführlicheren Veröffentlichung dieser Studien entschlossen, weil ich nach Möglichkeit zu einer eifrigeren Pflege der syntaktischen Studien, die ich stets für den *wichtigsten* Theil der Sprachwissenschaft gehalten habe, beitragen will.

Die wissenschaftliche Syntax muss *historisch* sein. Die Forscher müssen sich bemühen, soweit es möglich ist, die *ursprüngliche* syntaktische Geltung der Sprachformen und Constructionen aufzufinden, oder wenigstens jene, welche nach den erhaltenen Denkmälern der Litteratur und nach der wissenschaftlichen Combination für die *älteste* zu halten ist. Auf dieser Basis muss sodann die weitere Entwicklung *historisch* verfolgt werden.

Auf diesem Gebiete bleibt noch sehr vieles, ja das meiste zu thun übrig. Die griechische und lateinische Syntax ist, was die praktische Seite betrifft, in vielen systematischen Werken und in Monographien sehr gründlich bearbeitet worden. Aber jeder selbstständige Forscher weiss, dass auch in diesen beiden Sprachen unzählige syntaktische Fragen in historischer Weise nicht behandelt worden sind.

Es werden sodann die epochemachenden Leistungen Jac. Grimm's für die germanischen Sprachen und die überaus grossen Verdienste Miklosich's um die syntaktische Durchforschung der slavischen Sprachen erwähnt, wobei aber hervorgehoben wird, dass bei Grimm die Vergleichung der germanischen Sprachen mit den übrigen indoeuropäischen nicht so umfassend und allseitig ist, als es wünschenswerth wäre. Dasselbe gilt von Miklosich's Syntax (IV. Band der Vergl. Gramm.) betreffs der Vergleichung des Slavischen mit den übrigen indoeur. Sprachen. Miklosich's Arbeit ist zum grossen Theil eine Materialsammlung, nicht eine systematische und wissenschaftliche Durcharbeitung des Materials. Besonders was das Böhmische betrifft, genügt Miklosich's Arbeit nicht. Dies zeigt sich schon darin, dass Miklosich hier nicht selbstständig sammelte, sondern aus fremden zum grossen Theil unzulänglichen Sammlungen schöpfte.

Erwähnt werden als sehr verdienstliche Leistungen Mourek's Beiträge zur gothischen Syntax, Hattala's und Bartoš's Beiträge zur slavischen, besonders böhmischen Syntax. Im Ganzen muss man aber sagen, dass die slavische und namentlich die böhmische Syntax eine wahrhaft wissenschaftliche,

d. i. historische Bearbeitung noch nicht gefunden hat. Eine Construction der Syntax, die bloss auf der Basis der Regeln der Logik aufgebaut ist, kann *praktisch* nützlich sein, entspricht aber nicht den Anforderungen der strengen Wissenschaft.

Ich lege hier nur *Beiträge* zu einer systematischen wissenschaftlichen Syntax vor, glaube aber doch sagen zu können, dass ich durch die formale Gestaltung dieser Beiträge und ihre Reihenfolge in den hauptsächlichsten Umrissen angedeutet habe, welchen Charakter und welche Richtung eine systematische Arbeit haben soll.

Diese Beiträge werden fortgesetzt werden, und ich werde im II. Theil zunächst nachträgliche Beiträge zur Lehre vom Pronomen geben. In diesen Nachträgen werde ich mit neuen Gründen meine Ansicht über den Ursprung und die ursprüngliche Bedeutung des Reflexivpronomens zu stützen trachten. Während des Druckes dieser Arbeit habe ich die Studien über die Pronomina fortgesetzt und neue Sammlungen angelegt. Auf der Grundlage dieser weiteren Studien und Sammlungen habe ich nachträglich schon in diesen I. Theil manche Resultate aufgenommen, den grössten Theil aber für den II. Theil zurückgelegt. Hauptsächlich werde ich aber im II. Theil syntaktische Beiträge zur Lehre vom Nomen vorlegen.

In welch umfassender Weise in dieser Arbeit Brugmann's und Delbrück's Forschungen benutzt wurden und welch werthvolle Basis für meine Studien dieselben waren, davon liefert meine Arbeit selbst überall Beweise; doch halte ich es für meine Pflicht, auch in der Vorrede dankbar hervorzuheben, dass ich aus den Arbeiten dieser Forscher reiche Belehrung gewonnen habe.

I. Index locorum.

II. Rejstřík.

UNIVERSITY OF MICHIGAN
3 9015 02595 6478

